milan
kundera

Nepakeliama Būties Lengvybė

TYTO ALBA

milan
kundera

Nepakeliama būties lengvybė

Romanas

Iš čekų kalbos vertė **Almis Grybauskas**

Vilnius | 2010

UDK 885.0(44)-3
Ku-183

Milan KUNDERA
NESNESITELNÁ
LEHKOST BYTÍ
1984

3-oji laida

Viršelyje panaudotas *Wiesławo Rosochos* darbas
iš ciklo „M. K. Hide and Seek"

ISBN 978-9986-16-757-0

P I R M A   D A L I S

Lengvybė ir sunkumas

1

Slaptinga yra amžinojo sugrįžimo idėja, Nyčė suglumino kitus filosofus: ir sugalvok tu man, kad visa pasikartos, ką jau esame išgyvenę, ir kad tai kartosis be galo. Ką galėtų reikšti šis beprotiškas mitas?

Amžinojo sugrįžimo mitas sako *per negationem*, kad gyvenimas, kuris kartą visiems laikams pradings, kuris nebesugrįš, panašus į šešėlį, neturi svorio, yra iš anksto miręs; kad ir koks jis baisus, puikus ar taurus būtų, tas baisumas, taurumas ar puikybė nieko nereiškia. Galime nekreipti į jį dėmesio, lygiai kaip į keturioliktajame amžiuje tarp dviejų Afrikos valstybių vykusį karą, kuris nė kiek nepakeitė pasaulio, nors jame neapsakomai kankindamiesi žuvo trys šimtai tūkstančių negrų.

Ar karas tarp dviejų Afrikos valstybių keturioliktajame amžiuje bent kiek pasikeis, jeigu jis be perstojo kartosis amžinai sugrįždamas?

Pasikeis: jis įgaus masę, jis kliudys, o jo kvailybė bus nepataisoma.

Jei amžinai kartotųsi Prancūzijos revoliucija, prancūzų istoriografija mažiau didžiuotųsi Robespjeru. Kadangi kalbama apie tai, kas nesugrįš, kraujo liejimo metai pavirsta tuščiais žodžiais, diskusija ir teorija tampa lengvesni už plunksnelę ir nekelia baimės. Begalinis yra skirtumas tarp vieną kartą

istorijoje iškilusio Robespjero ir Robespjero, kuris vis grįžtų kapoti galvų prancūzams.

Taigi amžinojo sugrįžimo idėja reiškia tam tikrą perspektyvą, iš kurios daiktai atrodo kitokie, nei anksčiau pažinojome: jie išnyra iš lengvinančių savo laikinumo aplinkybių. Šios lengvinančios aplinkybės neleidžia mums skelbti nuosprendžio. Kaip gali teisti tai, kas išnyks? Nykulio žaros viską užlieja nostalgišku žavesiu; net giljotiną.

Neseniai patyriau neįtikėtiną pojūtį: vartinėjau knygą apie Hitlerį, ir kai kurios nuotraukos mane sugraudino. Jos man priminė vaikystę, sutapusią su karo metais. Kai kas iš artimųjų žuvo Hitlerio lageriuose. Bet ką reiškė jų mirtis, jeigu Hitlerio nuotraukos priminė išnykusį mano gyvenimo laiką, – laiką, kuris negrįš.

Toksai susitaikymas su Hitleriu atskleidžia kraupų moralinį iškrypimą, susijusį su pasauliu, kuriame būtiškai neįmanomas sugrįžimas, – tokiame pasaulyje viskas iš anksto atleidžiama, vadinas, ir viskas ciniškai leidžiama.

2

Jei kiekviena mūsų gyvenimo akimirka be paliovos kartotųsi, būtume prikalti prie amžinybės kaip Jėzus Kristus prie kryžiaus. Tai siaubinga perspektyva. Amžinojo sugrįžimo pasaulyje kiekvieną judesį slegia nepakeliamas atsakomybės svoris. Būtent todėl Nyčė amžinojo sugrįžimo idėją vadino sunkiausia našta (*das schwerste Gewicht*).

Jei amžinasis sugrįžimas yra sunkiausia našta, tai jo fone mūsų gyvenimai gali kilti visa nuostabia lengvybe.

Bet ar išties sunkumas yra baisus, o lengvybė nuostabi? Sunkiausia našta mus traiško, po ja klumpame, ji slegia prie žemės. Bet visų amžių meilės poezijoje moteris trokšta būt prislėgtą vyro kūno sunkumo. Sunkiausia našta šiuo atveju tampa intensyviausio gyvenimo įvaizdžiu. Kuo našta sunkesnė, tuo mūs gyvenimas arčiau žemės, tuo jis tikresnis, tuo teisingesnis. Kai nėra absoliučiai jokios naštos, žmogus tampa lengvesnis už orą, pakyla į viršų, nutolsta nuo žemės ir žemiškojo buvimo, tampa tarytum netikras, o jo judesiai – laisvi ir bereikšmiai.

Ką tad turėtume pasirinkti? Sunkumą ar lengvybę? Tokį klausimą kėlė sau Parmenidas šeštame amžiuje iki Kristaus. Visą pasaulį regėjo padalintą į priešybes: šviesa – tamsa; švelnumas – šiurkštumas; šiluma – šaltis; būtis – nebūtis. Viena priešingybių pusė jam buvo teigiama. Toks dalinimas į pozityvų ir negatyvų polius gali mums pasirodyti visiškai paprastas. Kol nesusiduriame: kas pozityvu – sunkumas ar lengvybė?

Parmenidas atsakė: lengvybė pozityvi, sunkumas negatyvus.

Jis buvo teisus ar ne? Klausimas be atsako. Aišku viena: priešybė sunkumas – lengvybė yra slaptingiausia ir daugiausia reikšmių turinti priešybė.

3

Jau daug metų gyvenu prisimindamas Tomą, tačiau tiktai pastarųjų samprotavimų nutviekstą išvydau jį visiškai aiškiai. Mačiau stovintį prie savo buto lango, žiūrintį į priešingo namo sieną ir svarstantį, ką daryti.

Terezą pirmą kartą sutiko gal prieš tris savaites mažame čekų miestelyje. Kartu praleido vos porą valandų. Ji palydėjo Tomą į stotį ir palaukė, kol įlipo į traukinį. Po dešimties dienų atvažiavo pas jį į Prahą. Tą pačią dieną mylėjosi. Naktį jai pakilo temperatūra, ir visą savaitę, gripo galuojama, išgulėjo jo bute.

Tada pajuto šiai beveik nepažįstamai merginai nepaaiškinamą meilę. Jam atrodė, jog tai kūdikis, kurį kažkas paguldė į derva išteptą pintinę ir paleido pasroviui, kad Tomas išgriebtų jį prie savo patalo krašto.

Išbuvo pas jį savaitę, kol pasveiko, o paskui vėl išvažiavo į savo miestą už dviejų šimtų kilometrų nuo Prahos. Tada ir stojo toji akimirka, apie kurią kalbu ir kuri, man rodos, esanti jo gyvenimo raktas: stovi prie lango, žiūri laukan į priešingo namo sieną ir mąsto – gal reikia pakviesti ją į Prahą visam laikui? Bauginosi atsakomybės. Jei dabar ją pakviestų, atvažiuotų, siūlydama jam visą savo gyvenimą.

O gal daugiau neatsiliepti? Tai reikštų, jog Tereza liks padavėja užkampio miestelyje, ir jos niekada nebepamatys.

Norėjo, kad ji čia atvažiuotų, ar ne?

Žvelgė į kiemą, į sieną priešais ir ieškojo atsakymo.

Vėl prisiminė ją gulinčią ant jo sofos; nepanėšėjo į nieką iš jo ankstesnio gyvenimo. Nebuvo nei žmona, nei meilužė. Buvo kūdikis, kurį ištraukė iš derva išteptos pintinės ir paguldė ant savo patalo krašto. Užsnūdo. Priklaupė šalia. Karštas jos kvėpavimas padažnėjo ir pasigirdo silpna dejonė. Veidu prigludo jai prie veido, šnabždėdamas raminančius žodžius. Po akimirkos pajuto alsavimą lėtėjant, o jos veidą nejučia kylant prie jo. Jautė iš jos burnos sklindantį švelnų karščiavimo kvapsnį ir traukė jį į save, tarsi norėdamas sugerti jos kūno patiklumą. Įsivaizdavo tuokart, kad ji čia gyvena jau daug metų ir dabar miršta. Staiga aiškiai pajuto, kad ne-

pakeltų jos mirties. Atsigultų greta ir norėtų mirti kartu. Sujaudintas tokio vaizdinio, ilgai gulėjo įspaudęs veidą pagalvėn šalia jos galvos.

Stovėjo dabar prie lango, susigrąžindamas tas akimirkas. Ar galėjo tai būti kas kita, o ne meilė, kuri jam taip apsireiškė?

Bet ar tai meilė? Pojūtis, kad nori mirti šalia jos, buvo aiškiai per stiprus: juk matė ją antrą kartą gyvenime! Tad ar nebuvo tai tik įsitikinusio savo negebėjimu mylėti ir todėl bandančio simuliuoti meilę vyro isterija? O jo pasąmonė buvo tokia baili, kad savo komedijai pasirinko būtent šią vargšę užkampaus miestelio padavėją, šiaip jau neturinčią jokio šanso patekti į jo gyvenimą!

Žiūrėjo per kiemą į murziną sieną priešais ir juto nesuvokiąs, isterija tai ar meilė.

Ir jam buvo apmaudu, kad esant tokiai situacijai, kai tikras vyras reaguotų žaibiškai, delsia ir šitaip nuskurdina pačias gražiausias, niekad anksčiau nepatirtas akimirkas (klūpojo šalia guolio ir jautė nepakelsiąs jos mirties).

Niršo pats ant savęs, o paskui jam dingtelėjo, jog visai natūralu, kad nežino, ko nori.

Žmogus niekada negali žinoti, ko turėtų norėti, nes gyvena tik vieną gyvenimą ir negali jo lyginti su ankstesniais nei pataisyti būsimuose.

Ar geriau būtų gyventi su Tereza, ar pasilikti vienam?

Neįmanoma patikrinti, kuris sprendimas geresnis, nes nėra su kuo lyginti. Žmogus viską išgyvena pirmą kartą ir be jokio pasiruošimo. Tarsi aktorius vaidintų scenoje be repeticijų. Bet ko gi vertas toksai gyvenimas, jei jau pirmas bandymas gyventi ir yra tikrasis gyvenimas? Todėl gyvenimas visada panašus į škicą. Bet net ir škicas nėra tikslus žodis, nes škicas visada yra kažkieno apmatai, ruoša paveikslui, tuo tarpu škicas, kuris yra mūsų gyvenimas, nėra ruoša, tai apmatai be paveikslo.

Einmal ist keinmal, ištaria Tomas vokišką patarlę. Kas nutinka tik vieną kartą, tas tarsi niekad neatsitinka. Jei žmogus gyvena tiktai vieną gyvenimą, tai tarsi visai negyventų.

4

Tačiau kartą per pertrauką tarp dviejų operacijų medicinos sesuo pakvietė jį prie telefono. Ragelyje išgirdo Terezos balsą. Ji skambino iš stoties. Jis apsidžiaugė. Deja, vakare jau turėjo sutartą susitikimą, tad pakvietė ją ateiti rytoj. Vos pakabinęs ragelį ėmė priekaištauti sau, kodėl nepakvietęs jos tuojau pat. Juk dar turėjo laiko atšaukti susitikimą! Įsivaizdavo, ką Tereza veiks Prahoje ištisas trisdešimt šešias valandas iki jų pasimatymo, ir geidė sėsti į automobilį ir ieškoti jos gatvėse.

Ji atėjo kitos dienos vakarą. Ant permesto per petį ilgo diržo kabojo krepšelis, atrodė elegantiškesnė nei praėjusį kartą. Rankoje laikė storą knygą. Tai buvo Tolstojaus „Ana Karenina". Juokėsi, gal net kiek per garsiai, ir stengėsi įtikinti, kad aplankė jį visiškai atsitiktinai, taip aplinkybėms susiklosčius: buvo Prahoje tarnybiniais reikalais, galbūt (jos aiškinimai buvo labai migloti) ieškosis čia naujo darbo.

Paskui gulėjo nuogi ir nuvargę ant sofos. Buvo jau naktis. Paklausė, kur apsistojusi, kad galėtų ją ten nuvežti. Sutrikusi atsiliepė, jog nesusiradusi viešbučio, o lagaminas padėtas stoties saugykloje.

Dar tik vakar jis baiminosi, kad, pakviesta į Prahą, atvažiuotų siūlydama visą savo gyvenimą. O kai dabar išgirdo, kad jos lagaminas saugykloje, tvykstelėjo mintis, jog tame

lagamine ir yra jos gyvenimas, kurį nesiūlydama kol kas palikusi stotyje.

Sėdo kartu su ja į šalia namų pastatytą automobilį, nuvažiavo į stotį, paėmė lagaminą (buvo didžiulis ir nežmoniškai sunkus) ir parsivežė.

Kaip atsitiko, kad apsisprendė taip staiga, nors beveik keturiolika dienų svarstė, nė atviruko pasiųsti nesiryždamas.

Patsai stebėjosi. Prieštaravo savo principams. Su pirmąja žmona išsiskyrė jau prieš dešimtmetį ir po skyrybų džiūgavo taip kaip tūlas, švenčiantis vestuves. Įsitikino esąs ne iš tų, kur galėtų gyventi kartu su kokia nors moterimi, o pačiu savimi galįs likti tiktai viengungis būdamas. Rūpestingai stengėsi taip tvarkyti savo gyvenimą, kad ateity nė viena moteris negalėtų atsikraustyti pas jį su lagaminu. Būtent dėl šios priežasties bute turėjo tik vieną lovą. Ir nors tai buvo gan plati sofa, Tomas visoms meilužėms aiškindavo, kad negali užmigti, kai tam pačiam patale guli dar kas nors, ir po vidurnakčio visas jas parveždavo namo. Net ir kai praėjusį kartą pas jį susirgo Tereza, nė karto su ja nemiegojo. Pirmąją naktį praleido didžiuliame krėsle, kitomis išvažiuodavo į ligoninę, kur turėjo savo kabinetą, o jame naktiniams budėjimams skirtą kampą.

Šį kartą vis dėlto užmigo šalia jos. Prabudo rytą ir pamatė, jog Tereza, kuri tebemiegojo, laiko jo ranką. Ir laikė taip visą naktį? Jam tai atrodė beveik neįtikėtina.

Ji giliai alsavo per miegą, laikydama jo ranką (taip tvirtai, kad negalėjo išsilaisvinti iš jos gniaužto), o greta sofos stūksojo nežmoniškai sunkus lagaminas.

Bijojo ją pažadinti, traukdamas ranką iš jos pirštų, tad tik labai atsargiai apsivertė ant šono, kad galėtų geriau ją stebėti.

Vėlei grįžo mintis, jog Tereza kūdikis, kurį kažkas paguldė į derva išteptą pintinę ir paleido pasroviui. Juk negalima

leisti, kad srovė nuneštų pintinę su kūdikiu į nirtulingus verpetus! Jei faraono duktė nebūtų išgriebusi iš bangų pintinėlės su mažuoju Moze, nebūtų buvę Senojo Testamento ir visos mūsų civilizacijos! Tiek senųjų mitų prasideda tuo, kad kas nors išgelbsti pamestą vaiką. Jei Polibas nebūtų priglobęs mažojo Oidipo, Sofoklis nebūtų parašęs puikiausios savo tragedijos!

Tuo metu Tomas dar nežinojo, kokios pavojingos esti metaforos. Metaforomis nepatartina žaisti. Meilė gali užgimti iš vienut vienos metaforos.

5

Su pirmąja savo žmona jis išgyveno vos porą metų. Jiems gimė sūnus. Per skyrybas teismas priteisė sūnų motinai, o Tomas turėjo mokėti jai trečdalį atlyginimo. Kartu jam buvo garantuota, kad sūnų galės matyti kas antrą sekmadienį.

Bet kiekvieną kartą, kai turėdavo susitikti su sūnumi, motina surasdavo kokį nors pretekstą sukliudyti. Žinoma, jei būtų nešiojęs jiems brangias dovanas, susitikti būtų buvę daug paprasčiau. Suprato, kad už sūnaus meilę turi mokėti ir permokėti jo motinai. Įsivaizdavo, kad ateityje norės donkichotiškai įskiepyti sūnui savo pažiūras, kurios visais atžvilgiais buvo priešingos motinos pažiūroms. Ir iš anksto pajuto nuovargį. Kai vieną sekmadienį motina paskutinę akimirką vėl neleido susitikti su sūnumi, staiga apsisprendė, kad jau niekada nenorės jo matyti.

Kodėl galų gale šitam vaikui, su kuriuo nesaistė niekas,

išskyrus vieną neapdairią naktį, turėtų jausti daugiau nei kam nors kitam? Rūpestingai mokės pinigus, bet tegul niekas nepageidauja, kad kovotų už teisę į sūnų kažkokių tėviškų jausmų vedamas!

Akivaizdu, kad su tokia idėja niekas nebuvo linkęs sutikti. Jo paties tėvai pasmerkė jį ir paskelbė, kad jeigu Tomas atsisako domėtis sūnumi, jie, Tomo gimdytojai, taip pat atsisako domėtis savo sūnumi. Kartu jie palaikė pabrėžtinai gerus santykius su marčia, visur girdamiesi pavyzdinga savo laikysena ir ištikimybe teisingumui.

Taip per gana trumpą laiką jam pavyko atsikratyti žmonos, sūnaus, tėvo ir motinos. Po visų jų liko vien moterų baimė. Troško jų, bet kartu ir bijojo. Tarp troškimo ir baimės teko surasti kompromisą ir pavadinti jį „erotine bičiulyste". Savo meilužėms tvirtindavo: abiem laimės gali suteikti tiktai nesentimentalus ryšys, nereiškiant pretenzijų į partnerio laisvę ir gyvenimą.

Norėdamas būti tikras, kad erotinė bičiulystė niekada neperaugs į agresyvią meilę, su kiekviena iš savo nuolatinių meilužių susitikdavo tiktai po labai ilgų pertraukų. Manė, jog tai tobulas metodas, ir gyrė jį savo draugams: „Reikia laikytis trejeto taisyklės. Galima susitikinėti su moterimi ir dažniau, tačiau niekada ne daugiau nei triskart iš eilės. Arba galima metų metais nenutraukti ryšio, bet kad pertraukos tarp susitikimų būtų ne mažesnės kaip trys savaitės".

Tokia sistema leido Tomui nesiskirti su nuolatinėmis meilužėmis ir kartu turėti daugybę nenuolatinių. Ne visada jos jį suprasdavo. Iš visų draugių supratingiausia buvo dailininkė Sabina. Ji sakydavo: „Myliu tave, nes esi visiška kičo priešybė. Kičo imperijoje būtum tikras pabaisa. Nėra tokio amerikiečių arba rusų filmo scenarijaus, kuriame galėtum egzistuoti kitaip negu neigiamas personažas".

Į ją ir kreipėsi pagalbos, kai reikėjo surast Prahoje kokį nors darbą Terezai. Kaip to ir reikalavo nerašytos erotinės bičiulystės taisyklės, ji pažadėjo, kad padarys visa, kas galima, ir netrukus iš tiesų surado vietą iliustruoto savaitraščio fotolaboratorijoje. Ši tarnyba nereikalavo ypatingos kvalifikacijos, bet vis dėlto kilstelėjo Terezą iš padavėjos į laikraščių darbuotojų eiles. Pati nuvedė Terezą į redakciją, ir Tomas kartojo sau, kad niekada nėra turėjęs geresnės bičiulės už Sabiną.

6

Nerašyta erotinių bičiulysčių sutartis įtaigojo, kad Tomo gyvenime nebus meilės. Pažeidus šią sąlygą, visos kitos meilužės atsidurtų antraeilių padėtyje ir sukiltų.

Todėl surado Terezai nuomojamą kambarį, į kurį turėjo pernešti sunkųjį lagaminą. Norėjo prie jos budėti, globoti ją, džiaugtis jos artumu, bet nejautė jokio poreikio keisti savo gyvenimą. Nenorėjo, kad būtų žinoma, jog Tereza miega pas jį. Nes bendras miegas buvo meilės *corpus delicti*.

Su kitomis meilužėmis niekada kartu nemiegodavo. Kai lankydavo jas, tai būdavo visai paprasta, – galėdavo išeiti kada tinkamas. Blogiau būdavo, kai jos aplankydavo jį ir tekdavo aiškinti, kad po vidurnakčio nuvešiąs jas namo, nes kamuojanti nemiga ir negalįs užmigti, kai šalia guli kitas žmogus. Tai nebuvo toli nuo tiesos, tačiau pagrindinė priežastis slypėjo giliau, ir jis nedrįsdavo jos išreikšti: akimirkomis, kurios eidavo po mylėjimosi, jausdavo neįveikiamą norą pabūt vienas; buvo nemalonu pabusti vidury nakties greta kitos būtybės; jį baugino bendras kėlimasis rytą; nenorėjo, kad kas

nors girdėtų jį besivalant vonioj dantis, o pusryčių dviese intymumas visai jo neviliojo.

Todėl ir buvo toks nustebęs, kai nubudo, o Tereza tvirtai laikėsi jo rankos. Žvelgė į ją ir negalėjo gerai suvokti, kas atsitiko. Prisiminė ką tik prabėgusias valandas ir jam rodėsi, – iš jų sklinda nežinomos laimės kvapas.

Nuo tol abu džiaugėsi miegu drauge. Beveik būtų galima pasakyti, kad mylėjimosi tikslas jiems buvo ne malonumas, o po jo einąs miegas. Ypač ji negalėdavo užmigti be jo. Kai kartais likdavo viena nuomojamam kambarėly (kuris ilgainiui tapo tiktai alibi), negalėdavo užmigti visą naktį. Jo glėbyje užsnūsdavo, nors ir labai susijaudinusi. Jis šnabždėdavo jai čia pat sugalvotas pasakas, visokias nesąmones, monotoniškai kartodavo raminančius ir juokingus žodelius. Tie žodžiai virsdavo supainiotais reginiais, kurie nuviliodavo ją į pirmąjį miegą. Jis visiškai valdė jos miegą, Tereza užmigdavo tą akimirką, kurią jis panorėdavo.

Miegant laikydavosi jo kaip ir pirmąją naktį: tvirtai gniauždavo jo riešą arba pirštą. Norėdamas atsikelti jos nepažadindamas, turėdavo imtis gudrybės. Išlaisvindavo pirštą ar riešą iš gniaužto, kas visada ją pusiau pažadindavo, nes ir miegodama gerai jį saugodavo. Nurimdavo, kai įspausdavo jai į ranką kokį nors daiktą (suvyniotą pižamą, šlepetę, knygą), kurį ji vėl tvirtai sugniauždavo, tarsi tai būtų jo kūno dalis.

Kartą tik ją užmigdęs, kai ji tebebuvo miego prieškambaryje ir dar galėjo atsakinėti į klausimus, pasakė: „Aš išeinu". – „Kur?" – paklausė ji. „Išeinu iš čia", – griežtai atsakė. „Ir aš su tavim!" – tarė ji ir atsisėdo lovoje. „Ne. Tu negali. Aš visai išeinu", – pasakė jis ir iš kambario išėjo į koridorių. Ji atsistojo ir prisimerkusi nuėjo paskui. Buvo vien trumpais marškinėliais, o po jais nuoga. Jos veidas buvo ramus, be išraiškos,

tačiau judesiai veržlūs. Iš koridoriaus jis išėjo į laiptinę (daugiaaukščio namo laiptinę) ir uždarė prieš ją duris. Ji greitai jas atidarė ir nuėjo paskui jį savo sapne tikėdama, kad jis nori visam laikui išeiti ir ji turi jį sulaikyti. Jis nulipo laiptais į pirmąją aikštelę ir ten palaukė. Atėjo paskui jį, paėmė už rankos ir nusivedė atgal į lovą.

Tomas sakydavo: mylėtis su moterimi ir miegoti su moterimi – ne tik dvi skirtingos, bet beveik priešingos aistros. Meilė – tai ne noras mylėtis (šis noras siejasi su nesuskaičiuojama daugybe moterų), o noras kartu miegoti (šis noras siejasi tik su viena moterimi).

7

Vidurnaktį ji pradėjo dejuoti per miegą. Tomas ją pažadino, tačiau, pamačiusi jo veidą, ji suriko neapykantos kupinu balsu: „Eik šalin! Eik šalin!“ Paskui papasakojo, ką susapnavusi: jie abu buvo pas Sabiną. Atsidūrė dideliame kambaryje, kurio vidury, tarsi scena teatre, stūksojo lova. Tomas liepęs jai stovėti kampe, o pats jos akyse mylėjosi su Sabina. Vaizdas buvęs toks kankinantis, kad negalėjus tverti. Sielos skausmą norėjusi nuslopinti kūno skausmu ir smaigsčiusi sau po nagais adatas. „Labai skaudėjo“, sakė ji ir gniaužė pirštus, tarsi jie iš tiesų būtų buvę sužeisti.

Apkabino ją. Ji palengva (dar ilgai virpėjo) užsnūdo jo glėbyje.

Kitą dieną, pagalvojęs apie tą sapną, šį tą prisiminė. Atidarė rašomąjį stalą ir išėmė Sabinos rašytų laiškų ryšelį. Greitai rado tą vietą: „Norėčiau mylėti tave savo dirbtuvėje tarsi sce-

noje. Aplinkui būtų žmonės ir nė per žingsnį nedrįstų prisiartinti. Tačiau negalėtų nuo mūsų akių atplėšti..."

Blogiausia, kad laiškas buvo su data. Rašytas ne per seniausiai, kai Tereza jau buvo nuolatinai apsigyvenusi pas Tomą.

– Tu rauseisi mano laiškuose! – užsipuolė ją.

Ji nesigynė, tik pasakė:

– Tai išvyk mane!

Neišvijo. Matė, kaip ji glaudžiasi prie sienos Sabinos ateljė ir smaigsto sau adatas po nagais. Paėmė jos pirštus, glostė, glaudė prie lūpų ir bučiavo, lyg ant jų dar būtų likę kraujo pėdsakai.

Bet nuo tol tarsi visi prieš jį susimokė. Vos ne kasdieną ji sužinodavo vis naujų detalių apie jo slaptą meilės gyvenimą.

Iš pradžių jis viską neigdavo. Kai įrodymai būdavo per daug akivaizdūs, aiškindavo, jog poligaminis gyvenimas nė kiek nekliudąs mylėti ją. Nebuvo nuoseklus: kartais neigdavo savo neištikimybę, kartais ją teisindavo.

Kartą jis paskambino kažkokiai moteriai, norėdamas susitikti. Baigęs pokalbį, iš gretimo kambario išgirdo sklindant keistą garsą, tarsi kažkas garsiai kaukšėtų dantimis.

Negeras atsitiktinumas lėmė, kad atėjo pas jį nepastebėta. Laikė raminamuosius vaistus, bandė išgerti, o rankos taip drebėjo, kad stiklinė barškėjo į dantis.

Puolė prie jos tarsi skęstančią gelbėdamas. Buteliukas su valerijonų lašais nukrito ir išsiliejo ant kilimo. Ji gynėsi, stengėsi ištrūkti, o jis tramdė ją, spaudė glėby gal ketvirtį valandos, kolei nusiramino.

Suprato, kad susiklostė padėtis, kuri yra nepateisinama, nes grindžiama visiška nelygybe.

Dar prieš jai atrandant Sabinos laiškus, buvo su ja ir keliais bičiuliais bare, mat Tereza pakeitė darbovietę. Ji išėjo iš laboratorijos ir įsidarbino fotografe savaitraštyje. Pats nemė-

go šokti, tad Terezą šokdino jo jaunesnis kolega. Šoko jie puikiai, ir Tereza jam atrodė gražesnė nei anksčiau. Nustebęs sekė, kaip darniai jie juda ir kaip tiksliai Tereza nuspėja partnerio valią. Šokis tarytum paaiškino, kad jos atsidavimas, entuziastiškas troškimas išpildyti visa, ką perskaitydavo Tomo akyse, nebuvo susijęs vien su Tomo asmenybe, rodės, Tereza buvo pasirengusi atsiliepti į bet kurio vietoj jo sutikto vyro šauksmą. Jis netgi įsivaizdavo, jog Tereza ir jo kolega yra meilužiai. Tokio įvaizdžio akivaizdybė jį įžeidė! Suvokė, jog nesunku įsivaizduoti Terezos kūną, susijungusį su kito vyro kūnu, ir tai sugadino nuotaiką. Tik vėlai naktį, jau grįžus namo, jis prisipažino jai pavyduliavęs.

Šis absurdiškas, vien iš teorinės galimybės kylantis pavydas įrodė, kad jos ištikimybę laikė besąlygiška. Tad kaip jis po to galėjo pykti, kai ji pavyduliaudavo visiškai realioms jo meilužėms?

8

Dieną Tereza stengdavosi (nors ir ne visada sėkmingai) tikėti Tomo žodžiais ir būti linksma kaip anksčiau. Bet tramdomas pavydas prasiveržsaid sapnuose, kurie visada baigdavosi rauda, ir Tomui tekdavo ją žadinti.

Sapnai kartojosi tarsi temos su variacijomis arba televizijos serialai. Dažnai kartodavosi sapnas apie kates, kurios šokdavo jai į veidą ir suleisdavo nagus. Jį galima labai lengvai paaiškinti: čekų žargone katė reiškia gražią moterį. Tereza jautė, jog moterys, visos kiek jų yra, pavojingos. Jos visos buvo potencialios Tomo meilužės, ir ji jų bijojo.

Kitame sapnų cikle turėdavusi netrukus mirti. Kartą vidury nakties, Tomo pažadinta rėkianti iš siaubo, ji papasakojo: „Tai buvo didžiulis dengtas baseinas. Mūsų, moterų, buvo gal dvidešimt. Visos buvome nuogos ir turėjome žingsniuoti apie baseiną. Palubėje kabojo didžiulė pintinė ir joje stovėjo vyriškis. Platūs skrybėlės kraštai dengė veidą, bet žinojau, kad tai tu. Įsakinėjai mums. Šūkčiojai. Privalėjome žygiuodamos dainuot ir pritūpinėti. Kai kuri nors blogai pritūpdavo, šaudavai į ją iš pistoleto, ir ji negyva krisdavo į baseiną. Tuo metu visos prapliupdavo juoktis ir dar garsiau dainuoti. O tu nenuleidai nuo mūsų akių ir, kai vėl kuri nors blogai pritūpdavo, nušaudavai ją. Baseinas buvo pilnas plūduriuojančių lavonų. Ir aš jau žinojau, kad nebeturiu jėgų daugiau pritūpti, ir tu mane nušausi!"

Trečiajame sapnų cikle ji buvo jau mirusi.

Gulėjo katafalke, kuris prilygo baldų furgonui. Greta gulėjo kitos negyvos moterys. Jų buvo tiek daug, kad užpakalines duris teko palikti praviras, ir kai kurių kojos kyšojo lauk.

– Juk aš nesu mirusi! Aš viską jaučiu! – šaukė Tereza.

– Mes taip pat viską jaučiame, – juokėsi lavonai.

Jos juokėsi taip pat, kaip kadaise gyvos moterys, džiaugsmingai aiškinusios, jog visiškai normalu, jei ir jos dantys suges, kiaušidės pasiligos ir atsiras raukšlių, nes jų dantys sugedę, kiaušidės nesveikos ir veidai raukšlėti. Dabar su tokiu pat juokeliu numirėlės tvirtino, kad ir ji esanti mirusi ir kad tai visai normalu!

Paskui ji staiga panoro šlapintis ir sušuko:

– Aš juk noriu šlapintis! Vadinasi, nesu mirusi!

O jos vėl juokėsi:

– Suprantama, kad tu nori šlapintis! Visi tie pojūčiai dar ilgai išliks. Lygiai kaip tas, kuriam amputuota ranka, dar ilgai ją jaučia. Mes jau neturime šlapimo, tačiau vis dar norisi šlapintis.

– Visos sakė man tu, lyg būtų mane visą gyvenimą pažinojusios, lyg mes būtume buvusios draugės, ir mane ėmė siaubas, kad jau amžinai reikės likti su jomis! – Tereza lovoje glaudėsi prie Tomo.

9

Visos iš lotynų kalbos kilusios kalbos žodį „užuojauta" sudaro su priešdėliu „su" (*com*), jungiamu prie žodžio, anksčiau reiškusio kančią (*com-passion*). Į kitas kalbas, pavyzdžiui, į čekų, lenkų, vokiečių, švedų, jis verčiamas daiktavardžiu, sudarytu iš tos pačios reikšmės priešdėlio ir žodžio „jausmas" (čekiškai: *sou-cit*; lenkiškai: *wspól-czucie*; vokiškai: *Mitgefühl*; švediškai: *med-känsla*).

Iš lotynų kilusiose kalbose žodis „užuojauta" *compassion* reiškia: negalime abejingai žiūrėti į kito žmogaus kančias; arba: prisiimame ir kito kenčiančio skausmą. Kitame žodyje, prancūziškame *pitié* (anglų *pity*, italų *pietà*), turinčiame panašią prasmę, skamba net kažkas panašaus į nuolaidžią pagailą kenčiančiam. *Avoir de la pitié pour une femme* reiškia, kad esam aukščiau už moterį, kad nusileidžiame iki jos.

Būtent dėl šių priežasčių žodis *compassion* arba *pitié* kelia nepasitikėjimą; atrodo, kad jis reiškia blogą, antraeilį jausmą, nelabai susijusį su meile. Mylėti ką nors iš užuojautos reiškia nemylėti jo iš tiesų.

Kalbose, kurios žodį „užuojauta" sudaro ne iš „kančios" (*passion*) šaknies, o iš daiktavardžio „jausmas", šis žodis vartojamas panašia prasme, tačiau negalima pasakyti, kad čia jis reikštų blogą ar antraeilį jausmą. Slaptoji jo etimologijos galia

nutvieskia žodį kita šviesa ir praplečia jo prasmę; atjausti reiškia mokėti ne tiktai išgyventi kito nelaimes, bet ir visus kitus jausmus: džiaugsmą, baimę, laimę, skausmą. Tad tokia užuojauta (*soucit, współczucie, Mitgefühl, medkänsla* prasme) reiškia maksimalią jausmų vaizduotės galimybę, jausmų telepatijos meną; jausmų hierarchijoje tai pats aukščiausias jausmas.

Kai Tereza susapnavo sapną, kuriame smaigstė adatas sau į panages, išsidavė tikrinusi slaptuosius Tomo stalčius. Jeigu tai būtų padariusi kokia kita moteris, Tomas niekada daugiau su ja nebūtų nė kalbėjęs. Tereza tai žinojo, todėl ir pasakė: „Išvyk mane!“ Tačiau jis ne tik kad neišvijo, bet pačiupo jos ranką ir ėmė bučiuoti pirštų galiukus, nes tą akimirką pats jautė skausmą jos panagėse, tarsi jos pirštų nervai būtų sujungti su jo smegenų žieve.

Jei žmogus nėra apdovanotas velniška dovana, vadinama užuojauta, jis gali šaltai pasmerkti Terezos veiksmą, nes kito žmogaus intymumas yra šventas ir nevalia atidarinėti stalčių su jo asmenine korespondencija. Bet kadangi atjauta jau buvo tapusi Tomo dalia (ar prakeiksmu), jam atrodė, kad jis pats klūpojo prieš atvirą rašomojo stalo stalčių ir neįstengė akių atplėšti nuo Sabinos ranka parašytų žodžių. Suprato Terezą ir ne tik negalėjo ant jos pykti, bet jautė jai dar didesnę meilę.

10

Jos judesiai darėsi staigūs ir kampuoti. Praėjo jau dveji metai nuo to laiko, kai ji atskleidė jo neištikimybę, bet kuo toliau, tuo buvo blogiau. Atrodė, nebėra išeities.

Negi jis iš tiesų nepajėgė nutraukti savo erotinių bičiulysčių? Nepajėgė. Tai būtų buvę tolygu susinaikinimui. Tomas neturėjo jėgų atsispirti potraukiui prie kitų moterų. Be to, nematė jokio reikalo spirtis. Niekas kitas geriau už jį patį nežinojo, kad jo avantiūros niekuo negresia Terezai. Kodėl būtų turėjęs jų atsisakyti? Tai atrodė visiškai beprasmiška, tarsi būtų turėjęs atsisakyti vaikščioti į futbolą.

Bet ar tai teikė džiaugsmo? Jau išeidamas susitikti su kuria nors meiluže, Tomas jausdavo jai atgrasą ir prisiekinėjo sau, kad matosi su ja paskutinį kartą. Akyse stovėdavo Terezos atvaizdas ir, kad negalvotų apie ją, turėdavo greit pasigerti. Nuo tada, kai pažino Terezą, blaivus negalėdavo mylėtis su kitomis moterimis! Bet būtent alkoholio kvapas buvo tas pėdsakas, pagal kurį Tereza dar lengviau atsekdavo jo neištikimybę.

Spąstai užsitrenkė: eidamas pas kitas jausdavo koktumą, bet pakakdavo be jų praleisti bent vieną dieną, ir vėl skambindavo telefonu, norėdamas susitikti.

Geriausia jam būdavo pas Sabiną, nes žinojo, kokia ji diskretiška, ir nebijojo būti išduotas. Jos dirbtuvė pasitikdavo jį tarsi buvusių dienų prisiminimas, idiliškų nevedusio vyro dienų atšvaitas.

Tikriausiai nė pats nejuto, kaip pasikeitė. Bijodavo grįžti namo per vėlai, nes tenai laukė Tereza. Vienąkart Sabina pastebėjo, kad besimylint jisai žiūri į laikrodį ir stengiasi priartinti akto pabaigą.

Paskui ji nuoga tingiai vaikštinėjo po dirbtuvę, atsistojo priešais pradėtą paveikslą ir šnairavo į skubiai besirengiantį Tomą.

Buvo jau apsivilkęs, tik viena koja likus basa. Dairėsi aplinkui, paskui keturpėsčias palindo po stalu.

Sabina pasakė:

– Kai žiūriu į tave, rodos, kad virsti amžinąja mano paveikslų tema. Dviejų pasaulių sandūra. Dviguba ekspozicija. Pro Tomo palaidūno siluetą persišviečia neįtikėtinas romantiškas įsimylėjėlio veidas. Arba antraip: pro figūrą Tristano, kuris galvoja tik apie savo Terezą, matyti puikus, išduotas palaidūno pasaulis.

Tomas atsistojo ir išsiblaškęs klausėsi Sabinos žodžių.

– Ko ieškai? – paklausė ji.

– Kojinės.

Ji irgi ėmė dairytis po kambarį, o jisai vėl stojos ant keturių ir žvalgė pastalę.

– Niekur nėra tavo kojinės, – atsakė Sabina. – Tikriausiai tu ir atėjai be jos.

– Kaipgi galėjau be jos ateiti, – šaukė Tomas, žiūrėdamas į laikrodį. – Juk neišėjau tik su viena kojine!

– Visiškai įmanoma. Pastaruoju metu esi labai išsiblaškęs. Vis kažkur skubi, vis žvalgaisi į laikrodį, tad nieko nuostabaus, jeigu užmiršti užsimauti kojinę.

Tomas buvo pasirengęs mautis batą ant basos kojos.

– Lauke šalta, – tarė Sabina. – Paskolinsiu tau savo kojinę.

Padavė ilgą baltą madingai nertą didelėm akim kojinę.

Jisai suprato, jog tai kerštas už tai, kad žiūrėjo į laikrodį besimylint. Sabina kažkur paslėpė jo kojinę. Buvo tikrai šalta, tad neliko nieko kito, tiktai paklusti. Taip ir ėjo namo vieną koją apsimovęs savo kojine, o kitą dengė virš kulkšniuko suraitota balta moteriška.

Padėtis buvo be išeities: savo meilužių akyse buvo pažymėtas meilės Terezai gėdos ženklu, o Terezos akyse – savo meilės nuotykių gėdos žyme.

11

Norėdamas bent kiek sumažinti jos kančias, vedė ją (dabar galėjo nebenuomoti kambario, kuriame ji seniai nebegyveno), be to, padovanojo jai šunį.

Bendradarbio senbernarė atsivedė šuniukų, kurių tėvas buvo kaimynų vilkšunis. Niekas nenorėjo mažųjų mišrūnų, o kolegai buvo gaila juos žudyti.

Tomas rinkosi šuniuką, žinodamas, kad tie, kurie liks, turės žūti. Jautėsi esąs respublikos prezidentas, stovintis prieš keturis pasmerktuosius ir galintis dovanoti gyvybę tik vienam iš jų. Pagaliau išsirinko kalytę, kurios liemuo panėšėjo į vilkšunio, o galva – į mamytės senbernarės. Nunešė ją Terezai. Ji paėmė šuniuką, priglaudė prie krūtinės, o šis bematant apšlapino jai palaidinukę.

Paskui jiedu rinko kalytei vardą. Tomas norėjo, kad jau iš vardo būtų aišku, kad šuo priklauso Terezai, ir prisiminė knygą, kurią ji spaudė po pažastim, kai iš anksto nepranešusi atvažiavo į Prahą. Pasiūlė šuniuką pavadinti Tolstojum.

– Negali būti Tolstojus, – prieštaravo Tereza, – nes čia juk kalytė. Gali būti Ana Karenina.

– Ana Karenina, ne, tokios draugės nereikia jokiai moteriai, – nesutiko Tomas. – Tai tikriausiai Kareninas. Tokį jį aš ir įsivaizduodavau.

– O ar nepakenks jos seksualumui, jei vadinsime ją Kareninu?

– Galimas daiktas, – tarė Tomas, – kad kalė, kurios šeimininkė nuolat šauks ją vyrišku vardu, turės lesbiškų polinkių.

Tomo žodžiai stebėtinai išsipildė. Nors dažniausiai kalės labiau linksta prie savo šeimininkų nei prie šeimininkių, Kareninas elgėsi priešingai. Jis pasirinko Terezą. Tomas už tai

buvo jam dėkingas. Glostydavo jam galvą ir kartodavo: „Teisingai, Kareninai, taip ir reikia. To iš tavęs ir norėjau. Skiriu jai per mažai dėmesio, tu turi man padėti".

Bet ir Kareninas nepadėjo suteikti Terezai laimės. Tomas įsitikino tuo gal po dešimties dienų, kai jų šalį užėmė rusų tankai. Buvo 1968-ųjų rugpjūtis, ir kasdien Tomui skambindavo Ciuricho ligoninės direktorius, su kuriuo buvo suartėjęs vienoje tarptautinėje konferencijoje. Jis jaudinosi dėl Tomo ir siūlė jam darbą.

12

Tomas beveik nesvarstęs atmesdavo šveicaro pasiūlymus, tačiau tik dėl Terezos. Buvo įsitikinęs, kad jinai nenorėtų ten išvykti. Pirmąsias septynias okupacijos dienas Tereza praleido tarsi ekstazėje, kuri beveik prilygo laimei. Lakstė gatvėmis su fotoaparatu ir dalino nuotraukas užsienio žurnalistams, kurie tik paprašydavo. Kartą, kai elgėsi per daug įžūliai ir iš arti fotografavo revolveriu į žmones nusitaikiusį karininką, ji buvo areštuota ir visą naktį išlaikyta rusų komendantūroje. Jai buvo grasinama, kad bus sušaudyta, bet vos išleista ji vėlei fotografavo gatvėse.

Todėl Tomas nustebo, kai dešimtą okupacijos dieną Tereza paklausė:

– O kodėl tu nenori išvažiuoti į Šveicariją?

– Kodėl turėčiau tenai važiuoti?

– Jie turi ko prie tavęs prikibti.

– O prie ko jie negali prikibti? – numojo ranka Tomas. – Geriau pasakyk, ar galėtum gyventi svetimoj šaly?

– Kodėl ne?

– Kai mačiau tave pasirengusią rizikuoti gyvybe dėl šio krašto, neįsivaizduoju, kad galėtum dabar jį apleisti.

– Viskas pasikeitė, grįžus Dubčekui, – atsakė Tereza.

Tai tiesa: visuotinė euforija truko tik pirmąsias septynias okupacijos dienas. Rusų kareiviai tarsi nusikaltėlius kažkur išvežė krašto vadovus. Niekas nežinojo, kur jie, visi drebėjo dėl jų gyvybės, ir neapykanta rusams svaigino žmones kaip alkoholis. Tai buvo girta neapykantos šventė. Čekų miestai buvo išmarginti tūkstančiais ranka pieštų plakatų su pajuokiančiais užrašais, epigramom, eilėraščiais, Brežnevo ir jo armijos karikatūromis. Visi juokėsi iš kariuomenės kaip iš beraščių cirko. Bet nė viena šventė negali trukti be galo. Tuo metu rusai privertė suimtuosius vadovus Maskvoje pasirašyti kompromisinius dokumentus. Dubčekas su jais grįžo į Prahą ir per radiją skaitė savo kalbą. Po šešių kalinimo dienų buvo toksai sunykęs, kad beveik negalėjo kalbėti. Mikčiojo, stenėjo, gaudė orą. Vidury frazių atsirasdavo ilgiausios pauzės, kurios trukdavo vos ne pusę minutės.

Kompromisas išgelbėjo žemę nuo paties blogiausio: nuo egzekucijų ir masinių deportacijų Sibiran – jų visi bijojo. Bet viena jau buvo aišku: Čekija privalės nusilenkti užkariautojui; jau visada mikčios, stenės ir gaudys orą kaip Aleksandras Dubčekas. Šventė baigėsi. Atėjo pažeminimo kasdienybė.

Visa tai Tereza išsakė Tomui, o šis ir pats žinojo, kad tai tiesa, bet po šia tiesa buvo ir kita, esmingesnė priežastis, kodėl Tereza nori išvažiuoti iš Prahos: ji nelaiminga. Gražiausios jos gyvenimo dienos buvo tos, kurias praleido fotografuodama rusų kareivius Prahos gatvėse. Tai buvo vienintelis tarpas, kai jos sapnų serialas buvo pertrauktas ir naktys pasidarė laimingos. Rusų tankai grąžino jai pusiausvyrą. Dabar, jau po šventės, vėlei ėmė bijoti savo naktų ir norėjo nuo jų

pabėgti. Patyrė, jog egzistuoja aplinkybės, kada gali jaustis rami ir stipri. Dabar ji troško išvykti į svečią pasaulį, tikėdamasi, jog ten atsidurs panašiose aplinkybėse.

– O ar tavęs netrikdo, – paklausė Tomas, – kad Sabina taip pat emigravo į Šveicariją?

– Ženeva – tai ne Ciurichas, – atsakė Tereza, – tikriausiai ten man mažiau trukdys nei Prahoje.

Žmogus, trokštąs palikti vietą, kur gyvena, yra nelaimingas žmogus. Todėl Tomas priėmė Terezos norą emigruoti taip, kaip kaltasis priima nuosprendį. Pakluso jam, ir vieną dieną su Tereza ir Kareninu atsidūrė didžiausiame Šveicarijos mieste.

13

Tomas nupirko ir pargabeno į tuščią butą lovą (kitiems baldams kol kas neturėjo pinigų), ir su visa keturiasdešimtmečio, pradedančio naują gyvenimą, narta metėsi į darbą.

Kelis kartus skambino Sabinai į Ženevą. Jai pasisekė, jos paveikslų paroda buvo atidaryta ten prieš pat rusų invaziją, tad Šveicarijos meno mylėtojai, apimti simpatijos mažai šaliai bangos, išpirko visus paveikslus.

„Rusų dėka praturtėjau“, – juokėsi į ragelį ir kvietė Tomą pas save į naują dirbtuvę, kuri esą mažai kuo skiriasi nuo jo matytos Prahoje.

Mielai būtų ją aplankęs, tačiau nesurado jokio preteksto, kuris galėtų pateisinti kelionę Terezos akyse. Tad Sabina pati atvažiavo į Ciurichą. Apsistojo viešbutyje. Tomas po darbo paskambino jai iš registratūros, o paskui nuėjo į jos kambarį.

Sabina atidarė duris ir stojo priešais ilgomis gražiomis kojomis, beveik nusirengusi, tiktai su kelnaitėmis ir liemenėle. Ant galvos buvo užsidėjusi juodą katiliuką. Ilgai žvelgė į jį nejudėdama ir neprabildama. Ir Tomas stovėjo tylėdamas. Paskui staiga pajuto susijaudinimą. Nuėmė jai nuo galvos katiliuką ir padėjo ant stalelio šalia lovos. Ir nė žodžio netardami pradėjo mylėtis.

Eidamas iš viešbučio į savo namus Ciuriche (kur jau seniai buvo atsiradę stalas, kėdės, krėslai, kilimas), laimingas kartojo sau, kad nešiojasi savo gyvenimo būdą nelyg sraigės namelį. Tereza ir Sabina buvo du jo gyvenimo poliai, tolimi, nesutaikomi poliai, bet abudu vienodai gražūs.

Bet būtent todėl, kad jis visur su savimi nešėsi tarsi prie kūno priaugusią savo gyvenimo sistemą, Terezą lankė ankstesni sapnai.

Jiedu buvo praleidę Ciuriche jau šešis ar septynis mėnesius, kai kartą vėlai vakare Tomas grįžo namo ir rado ant stalo laišką. Tereza pranešė jam, kad išvažiavo į Prahą. Išvažiavo todėl, kad nepajėgia gyventi svetimoje šaly. Žino, kad čia ji turėtų būti atrama Tomui, bet taip pat žino, kad to nesugeba. Naiviai galvojusi, kad svečia šalis ją pakeis. Tikėjo, kad po to, ką išgyveno invazijos dienomis, nebebus smulkmeniška, subręs, taps stipri, išmintinga, tačiau pervertinusi save. Nenorinti būti jam našta. Norinti būti nuosekli ir veikti, kol nevėlu. Ir atsiprašanti, kad pasiima Kareniną.

Tomas išgėrė stiprių migdomųjų, bet vis dėlto užmigo tik paryčiais. Laimei, buvo šeštadienis ir galėjo likti namie. Jau gal šimtas penkiasdešimtą kartą reziumavo esančią padėtį: sienos tarp jo tėvynės ir viso kito pasaulio jau nebėra atviros, kaip jiems išvažiuojant. Jokiomis telegramomis nei telefono skambučiais Terezos neprišauksi. Valdžia neišleis jos į užsienį. Jos išvykimas yra galutinis ir neatšaukiamas.

14

Suvokimas, kad Tomas nieko negali pakeisti, buvo tartum lazdos smūgis, bet kartu savotiškai nuramino. Niekas jo nevertė, neskubino spręsti. Nereikėjo žiūrėti į gretimą namą, klausiant savęs, norįs gyventi su ja ar ne. Tereza viską nusprendė pati.

Nuėjo papietauti į restoraną. Buvo liūdna, tačiau bevalgant pirmykštė neviltis tarsi nuvargo, tarsi išblėso ir liko tik melancholija. Mąstė apie išgyventus su ja metus ir jam rodės, kad jų ryšys nė negalėjo baigtis geriau, nei baigėsi. Jeigu kas nors kitas būtų išgalvojęs jų istoriją, nebūtų galėjęs baigti kitaip.

Tereza vieną dieną atėjo pas jį. Atėjo nekviesta. Vieną dieną lygiai taip pat išėjo. Atvažiavo su vienu sunkiu lagaminu. Su vienu sunkiu lagaminu ir išvažiavo.

Tomas užmokėjo, išėjo iš restorano ir, apimtas melancholijos, kuri kuo toliau, tuo gražesnė darėsi, vaikštinėjo gatvėmis. Septyneri su Tereza praleisti metai buvo praeityje, ir dabar paaiškėjo, kad prisiminimuose tie metai daug gražesni, nei buvo realybėje.

Jo ir Terezos meilė buvo nuostabi, bet ir kupina įtampos: Tomas visą laiką turėjo ką nors slėpti, dangstyti, vaidinti, taisyti klaidas, rūpintis, kad ji neprarastų geros nuotaikos, guosti, be perstojo įrodinėti savo meilę, gintis nuo jos pavydo, jos kančių, sapnų, jausti kaltę, teisintis ir atsiprašinėti. Ta įtampa dabar dingo, o grožis liko.

Artėjo šeštadienio vakaras, o jis pirmą kartą vienas vaikščiojo po Ciurichą kvėpuodamas laisvės aromatu. Už kiekvieno gatvės kampo tykojo nuotykis. Ateitis vėl buvo kupina paslapčių. Vėlei sugrįžo viengungio gyvenimas, kuriam, kaip anksčiau manė, jisai tik ir buvo skirtas.

Septynerius metus gyveno pririštas prie Terezos, ir kiekvieną žingsnį stebėjo jos akys. Jautėsi taip, tarsi prie kulkšniuko jam būtų prikaustytas geležies rutulys. Dabar jo žingsniai pasidarė daug lengvesni. Jis beveik sklendė oru. Gyveno tarytum magiškame Parmenido lauke ir svaiginosi saldžiąja būties lengvybe.

(Ar jis nenorėjo paskambinti į Ženevą Sabinai? Susitikti su kuria nors iš pastaraisiais mėnesiais Ciuriche pažintų moterų? Ne, neturėjo nė mažiausio noro. Nujautė, kad susitikus su kita moterimi prisiminimai apie Terezą iš karto taptų nepakeliamai skaudūs.)

15

Tie keistieji melancholijos apžavai veikė net iki sekmadienio vakaro. Pirmadienį viskas pasikeitė. Į mintis įsiveržė Tereza: Tomas jautė, kaip drebėjo jos rankos rašant atsisveikinimo laišką, matė ją viena ranka velkančią sunkų lagaminą, kita laikančią Karenino pasaitėlį, aiškiai regėjo, kaip ji atsirakina jų butą Prahoje, ir širdyje juto vienatvės apleistį, padvelkusią jai į veidą, kai atvėrė duris.

Per tas dvi nuostabias melancholijos dienas jo užuojauta tik ilsėjosi. Užuojauta miegojo, kaip sekmadienį po sunkios darbo savaitės išsimiega angliakasys, kad pirmadienį vėl galėtų leistis po žeme.

Tomas apžiūrinėjo ligonį, bet matė Terezą. Įsakinėjo sau mintyse: negalvok apie ją! Įtikinėjo save: visiškai teisingai pasielgė, nusprendusi išvažiuoti, kad jos daugiau nematyčiau, nes aš sergu užuojauta. Reikia išsivaduoti ne nuo jos,

bet nuo užuojautos, ligos, kuria anksčiau niekada nesirgau; tai ji užkrėtė mane atjautos bacilomis.

Šeštadienį ir sekmadienį buvo patyręs saldžią būties lengvybę, plūstančią į jį iš ateities gelmių. Pirmadienį jį prislėgė lig šiol nepažintas sunkumas. Rusų tankų geležies tonos buvo niekis, palyginti su šiuo sunkumu. Nėra nieko sunkesnio už atjautą. Nė savas skausmas nėra toksai sunkus, kaip už kitą jaučiamas skausmas, kurį vaizduotė padidina ir atkartoja šimtais aidų.

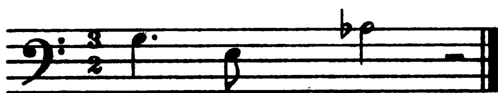
Vis ragino save nepasiduoti užuojautai, ir užuojauta paklusdavo nuleidusi galvą, tarsi jausdamasi kalta. Užuojauta žinojo piktnaudžiaujanti savo teisėmis ir vis dėlto tyliai laikėsi savo, kol penktą dieną po Terezos išvykimo Tomas pranešė ligoninės direktoriui (tam pačiam, kuris po rusų invazijos kasdien skambindavo į Prahą), jog turįs tuoj pat grįžti. Jam buvo gėda. Žinojo, kad jo elgesys direktoriui atrodys neatsakingas ir nedovanotinas. Magėte magėjo atverti jam širdį ir papasakoti apie Terezą bei laišką, kurį ji paliko ant stalo. Bet nepadarė šito. Šveicarų gydytojui Terezos poelgis turėjo atrodyti isteriškas ir nesimpatiškas. O Tomas negalėjo sutikti, kad kas nors apie ją blogai pagalvotų.

Direktorius buvo iš tikrųjų sujaudintas.

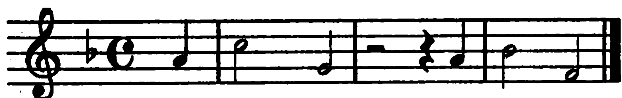
Tomas gūžtelėjo pečiais ir pasakė:

– *Es muss sein. Es muss sein.*

Tai buvo užuomina į Bethoveną. Paskutinė jo paskutiniojo kvarteto frazė parašyta šiais dviem motyvais:

Muss es sein?
(Tai turi būti?)

Es muss sein! *Es muss sein!*
(Tai turi būti!)

Kad šių žodžių prasmė taptų visiškai aiški, Bethovenas po paskutinės frazės prirašė žodžius: *„der schwer gefasste Entschluss“* – sunkiai pasiektas sprendimas.

Šita aliuzija į Bethoveną Tomas jau grįžo pas Terezą, nes būtent ji vertė pirkti plokšteles su Bethoveno sonatomis ir kvartetais.

Aliuzija pasirodė tinkamesnė, nei jis manė, nes direktorius buvo didelis muzikos mylėtojas. Jis švelniai nusišypsojo ir tyliai paklausė, pakartodamas Bethoveno melodiją: *„Muss es sein?“*

Tomas atsakė: *„Ja, es muss sein“*.

16

Bethovenui, ne taip kaip Parmenidui, sunkumas, matyt, buvo teigiamas dalykas. *Der schwer gefasste Entschluss* – sunkiai pasiektasis sprendimas siejasi su likimo balsu (*es muss sein*), sunkumas, būtinybė ir vertė – visos trys sąvokos susipina: tai, kas būtina, yra sunku; tai, kas turi svorį, turi ir vertę.

Šis teiginys gimė iš Bethoveno muzikos, ir nors visai galimas daiktas (jei ne tikėtiniausias), kad čia daugiau kalti Bethoveno interpretatoriai negu pats kompozitorius, šiandien beveik visi daugmaž jam pritariame: žmogaus didybė, mū-

sų manymu, glūdi tame, kad jis neša savo likimą kaip Atlasas ant pečių laikė dangaus skliautą. Bethoveno herojus yra metafizinių sunkumų kilnotojas.

Tomas važiavo Šveicarijos sienos link, ir aš įsivaizduoju, kad pats gauruotas ir niūkus Bethovenas dirigavo vietos gaisrininkų orkestrui, grojančiam atsisveikinimo su emigracija maršą *Es muss sein!*

Tačiau pervažiavęs čekų sieną, Tomas susidūrė su rusų tankų kolona. Turėjo sustabdyti automobilį prieš kryžkelę ir pusvalandį laukti, kol jie pravažiuos. Kraupios išvaizdos tankistas juoda uniforma stovėjo kryžkelėje ir reguliavo eismą, tarsi visi čekų plentai būtų priklausę jam vienam.

Es muss sein, – mintyse kartojo Tomas, tačiau greit pradėjo abejoti: ar iš tiesų privalėjo taip būti?

Taip, buvo nepakeliama likti Ciuriche ir vaizduotėje matyti Terezą vieną gyvenančią Prahoje.

Bet ar ilgai būtų kankinusi užuojauta? Visą gyvenimą? O gal mėnesį? Gal tik savaitę? Iš kur galėjo žinoti? Kaip galėjo tai išmėginti?

Kiekvienas mokinys per fizikos pamokas gali daryti bandymus, norėdamas patikrinti, ar teisinga kuri nors mokslo hipotezė. Tačiau žmogus neturi jokios galimybės patikrinti hipotezės bandymu, nes gyvena tik vieną kartą. Todėl niekas nesužinos, turėjo jis ar neturėjo paklusti savo jausmui.

Su tokiomis mintimis Tomas atidarė buto duris. Kareninas ėmė šokčioti jam prie veido ir šitaip palengvino susitikimo akimirką. Noras pulti Terezai į glėbį (noras, kurį juto, lipdamas į automobilį Ciuriche) visai pranyko. Jam rodės, kad stovi priešais ją vidur sniego plynės ir abudu dreba iš šalčio.

17

Nuo pirmosios okupacijos dienos rusų kariniai lėktuvai ištisom naktim skraidė virš Prahos. Tomas buvo atpratęs nuo tokio triukšmo ir ilgai negalėdavo užmigti.

Vartėsi šalia miegančios Terezos ir prisiminė, ką ji vieną kartą pasakė visai nereikšmingo pokalbio vidury. Kalbėjosi apie jo bičiulį Z., ir ji tarė: „Jeigu nebūčiau sutikus tavęs, tai tikriausiai būčiau įsimylėjusi jį".

Jau tada tie žodžiai bloškė Tomą į netikėtą melancholiją. Nes staiga suvokė, jog tai tiesiog atsitiktinumas, kad Tereza myli jį, o ne jo bičiulį Z. Kad galimybių karalystėje šalia jos realizuotos meilės Tomui egzistuoja daugybė nerealizuotų meilių kitiems vyrams.

Visi mes negalime įsivaizduoti, kad mūsų gyvenimo meilė galėtų būti lengva ir besvorė, manome, kad ta meilė yra būtent tokia, kokia turėjo būti, kad be jos ir mūsų gyvenimas nebūtų mūsų gyvenimas. Tariamės girdį, kad patsai niūra Bethovenas, baisingą ševeliūrą purtydamas, groja *es muss sein!* mūsų didžiajai meilei.

Tomas, prisiminęs Terezos žodžius apie bičiulį Z., konstatavo, kad jo didžiajai meilei neskamba joks *es muss sein!*, o greičiau *es konnte auch anders sein*: galėjo ir visai kitaip būti.

Prieš septynetą metų miesto, kuriame gyveno Tereza, ligoninėje netyčia buvo aptiktas sudėtingas smegenų ligos atvejis. Konsultuoti buvo pakviestas Tomo ligoninės vyriausiasis gydytojas. Tačiau jis lyg tyčia sirgo išiju, negalėjo važiuoti ir į provincijos ligoninę pasiuntė Tomą. Mieste buvo penki viešbučiai, tačiau Tomas lyg tyčia apsistojo būtent tame, kur dirbo Tereza. Lyg tyčia prieš išvykstant traukiniui jam liko šiek tiek laiko pasėdėti restorane. Lyg tyčia buvo

Terezos pamaina ir ji lyg tyčia aptarnavo stalą, už kurio atsisėdo Tomas. Reikėjo net šešių atsitiktinumų, kad juos suvestų, nes jisai pats savo valia to visai nesiekė.

Dabar vien dėl jos grįžo į Čekiją. Šis lemtingas sprendimas buvo padiktuotas tokios atsitiktinės meilės, kurios apskritai galėjo nebūti, jeigu jo šefas prieš septynetą metų nebūtų susirgęs išiju. Ir ši moteris, šis absoliutaus atsitiktinumo įsikūnijimas, dabar miega greta jo ir giliai alsuoja.

Buvo vidurnaktis. Tomas juto, kad pradeda skaudėti skrandį. Taip jam dažnai būdavo užėjus depresijai.

Kartą ar du kartus ji negarsiai knarktelėjo. Tomas nebejuto jokios užuojautos, tiktai sunkumą skrandy ir apgailestavimą grįžus.

ANTRA DALIS

Siela ir kūnas

1

Būtų visai kvaila, jeigu autorius mėgintų įtikinti skaitytojus, kad jo personažai gyveno iš tikrųjų. Ne, jie gimę ne iš motinos įsčių, o iš vienos ar dviejų įtaigių frazių, iš vienos esmingos situacijos. Tomas gimė iš frazės: *einmal ist keinmal*. O Tereza gimusi iš pilvo urzgimo.

Kai pirmą kartą įžengė į Tomo butą, jai pradėjo gurgti viduriai. Nieko nuostabaus, nebuvo valgiusi nė pietų, nė vakarienės, tik vidurdienį stoty, prieš lipdama į traukinį, sukrimtusi sumuštinį. Galvojusi vien apie savo narsią kelionę ir valgį užmiršusi. Bet kas negalvoja apie savo kūną, tas dar lengviau tampa jo auka. Siaubinga buvo stovėti priešais Tomą ir girdėti prabylant savo žarnas. Ji vos nepravirko. Laimei, po akimirkos Tomas ją apkabino, ir ji užmiršo pilvo garsus.

2

Tad Tereza gimė iš nesutaikomą sielos ir kūno dualizmą atskleidžiančios situacijos. Tai viena esminių žmogaus patirčių.

Kadaise senovėje žmogus nustebęs įsiklausydavo, kaip jo krūtinėje aidi reguliarūs dūžiai, ir nenutuokė, kas tai. Nega-

lėjo susitapatinti su tokiu svetimu ir nepažįstamu savo kūnu. Kūnas buvo tarytum narvas, o iš jo vidaus kažkas žiūrėjo, klausėsi, kažkas bijojo, mąstė ir stebėjosi. Tai, kas likdavo atėmus kūną, buvo siela.

Šiandieną kūnas jau nėra mums nepažįstamas: žinome, jog krūtinėje daužosi širdis, nosis kyšo iš kūno tam, kad tiektų deguonį plaučiams. O veidas – tarytum denis, kuriame yra visi kūno mechanizmai: maitinimosi, regos, klausos, kvėpavimo ir mąstymo.

Nuo tada, kai viską galime įvardinti, kūnas nebekelia tokio nerimo. Taip pat jau žinome, kad siela yra ne kas kita, o pilkųjų smegenų ląstelių veikla. Sielos ir kūno dualizmą pridengėme mokslo terminais ir galime iš jo pasišaipyti lyg iš senobinio prietaro.

Tačiau tereikia įsimylėti lyg bepročiui ir išgirsti savo žarnų gurgėjimą. Bematant suyra sielos ir kūno vienybė, ta lyriška mokslo amžiaus iliuzija.

3

Tereza stengėsi įžvelgti save kiaurai kūną. Todėl taip dažnai stovėdavo priešais veidrodį. Bet bijodavo, kad taip stovint neužkluptų motina, todėl žiūrėjimas į veidrodį įgavo slaptos ydos atspalvį.

Ne savimeilė traukė ją prie veidrodžio, o nuostaba, kad gali išvysti savąjį „aš". Užmiršdavo bežiūrinti į kūno mechanizmų denį. Jai rodės, kad mato savo sielą, atsispindinčią veido bruožuose. Užmiršdavo, kad nosis tėra veido dalis, kuri tiekia orą plaučiams. Matė joje tikslų savo charakterio atspaudą.

Ilgai žiūrėdavo į save ir suglumdavo, įžvelgusi savo veide motinos bruožus. Tuomet iš paskutiniųjų stengdavosi juos atmesti, matyti tik tai, kas būdinga vien jai. Kai pasisekdavo, net apsvaigdavo iš džiaugsmo: siela iškildavo į kūno paviršių tarsi kariauna, iš triumų įsiveržusi į denį ir užpildžiusi jį, mojuodama rankomis bei dainuodama.

4

Tereza buvo panaši į motiną ne tik išoriškai, bet kartais atrodydavo, kad ir jos gyvenimas buvo vien motinos gyvenimo tęsinys, kaip kad biliardo rutulio trajektorija tėra žaidėjo rankos judesio tęsinys.

Kur ir kada prasidėjo tas judesys, vėliau tapęs Terezos gyvenimu?

Tikriausiai tada, kai Terezos senelis, Prahos pirklys, pradėjo garsiai dievinti savo dukters, Terezos motinos, grožį. Jai buvo treji ar ketveri metukai, o jis pasakojo, kad ji esanti panaši į Rafaelio madoną. Ketverių metukų Terezos motina tai gerai įsidėmėjo ir vėliau, sėdėdama gimnazijos suole, ne mokytojos klausydavosi, o svarstydavo, į kurį paveikslą ji labiau panaši.

Kai atėjo laikas tekėti, turėjo devynis gerbėjus. Visi klūpojo ratu apie ją. O ji stovėjo vidury lyg princesė ir nežinojo, kurį išsirinkti: vienas buvo gražesnis, antras šmaikštesnis, trečias turtingesnis, ketvirtas sportiškesnis, penktas kilęs iš geresnės šeimos, šeštasis deklamuodavo jai eiles, septintasis apkeliavęs visą pasaulį, aštuntasis griežė smuiku, o devintasis buvo pats vyriškiausias. Ir visi jie vienodai klū-

pojo priešais ją ir buvo prisitrynę vienodas nuospaudas ant kelių.

Kad pagaliau pasirinko tą devintąjį, lėmė ne jo vyriškumas, bet tai, kad besimylint ji šnabždėjo jam į ausį: „būk atsargus, tik būk labai atsargus!", o jisai tyčia visai nesisaugojo, ir jai teko greitai tekėti, nes laiku nesusirado gydytojo, galėjusio padaryti abortą. Taip gimė Tereza. Gyvas galas giminaičių suvažiavo iš visų šalies kampelių, apstojo lopšį ir kažką tauškė. Terezos mama nieko netauškė. Ji tylėjo. Galvojo apie kitus aštuonis gerbėjus, ir visi jai atrodė vertesni už devintąjį.

Kaip ir duktė, Terezos motina mėgo žiūrėti į veidrodį. Vieną kartą pamatė, kad apie akis jau daug raukšlių, ir nusprendė, kad jos santuoka tai nesąmonė. Sutiko nevyrišką vyriškį, padariusį jau kelis išeikvojimus ir išardžiusį dvi šeimas. Neapkentė meilužių su nuospaudomis ant kelių. Mat pati karštai troško pulti ant kelių. Puolė ant kelių prieš tą išeikvotoją ir paliko savąjį vyrą su Tereza.

Vyriškiausias vyriškis pavirto liūdniausiu vyriškiu. Buvo tikrai nuliūdęs, tad į viską ranka numojo. Visur garsiai kalbėjo, ką galvojo. Komunistinė policija, šokiruota bedieviškų pareiškimų, areštavo jį, nuteisė ir uždarė kalėjime. Tereza iš užantspauduoto buto buvo išvaryta pas motiną.

Netrukus liūdniausias vyriškis mirė kalėjime, o motina su antruoju vyru ir Tereza persikėlė į mažą butą kalnų papėdėje. Terezos patėvis dirbo kontoroje, motina – pardavėja krautuvėje. Ji pagimdė dar tris vaikus. Paskui vėl pažvelgė į veidrodį ir pamatė esanti sena ir bjauri.

5

Konstatavusi, kad viskas prarasta, pradėjo ieškoti kaltininkų. Kalti buvo visi: kaltas pirmasis vyras, vyriškas ir nemylimas, kuris nepaklausė, kai šnabždėjo jam ausin, kad būtų atsargus; kaltas antrasis vyras, nevyriškas ir mylimas, kuris išsivežė ją iš Prahos į mažą miestelį ir, jos pavydui niekad nenuslopstant, be paliovos keitė meilužes. Buvo visiškai bejėgė priešais abudu savuosius vyrus. Vienintelis žmogus, priklausąs jai ir negalįs ištrūkti, įkaitas, galįs atsilyginti už visus kitus, buvo Tereza.

Tiesą sakant, gal ji ir tikrai buvo kalta dėl motinos likimo. Ji – tai absurdiškas paties vyriškiausiojo garbintojo spermatozoido susitikimas su pačios gražiausiosios kiaušinėliu. Būtent ši lemtingoji sekundė, vardu Tereza, buvo ilgos sugadintos motinos gyvenimo distancijos startas.

Motina be paliovos aiškino Terezai, kad būti motina reiškia viską aukoti. Ir jos žodžiai skambėjo įtikinamai, nes už jų buvo viską dėl savo kūdikio praradusios motinos metai. Tereza klausėsi ir tikėjo, kad gyvenime didžiausia vertybė yra motinystė ir kad tai didžiulė auka. Jei motinystė yra Aukos įsikūnijimas, tai dukters dalia yra Kaltė, kurios niekad neįmanoma išpirkti.

6

Tereza, aišku, nieko nežinojo apie tą naktį, kai motina šnabždėjo į ausį jos tėvui, kad pasisaugotų. Jaučiamas prasikaltimas buvo neaiškus kaip gimtoji nuodėmė. Vi-

saip stengėsi jį atpirkti. Motina paėmė ją iš gimnazijos, ir penkiolikos metų Tereza pradėjo dirbti padavėja, visą uždarbį atiduodama jai. Buvo pasirengusi daryti viską, kad tik užsitarnautų motinos meilę. Tvarkė namų ūkį, rūpinosi mažesniaisiais vaikais, ištisą savaitę ruošdavosi ir skalbdavo. Tai buvo skriauda, nes gimnazijoje buvo gabiausia klasėje. Ji norėjo siekti ko nors aukštesnio, tačiau šiame mažame miestelyje nieko aukštesnio jai nebuvo skirta. Tereza skalbdavo, o šalia vonios gulėdavo atversta knyga. Versdavo lapus, ir lašai varvėdavo ant raidžių.

Namuose neegzistavo gėdos jausmo. Motina vaikščiodavo po kambarius vienais apatiniais, dažnai ir be liemenėlės, kartais, vasarą, visiškai nuoga. Patėvis nuogas nevaikščiodavo, bet visada užeidavo į vonią Terezai besimaudant. Kartą vonioje ji užsirakino, o motina sukėlė triukšmą: „Kuo tu save laikai? Kas tu tokia? Manai, kad jis atsikąs tavo grožio?"

(Ši situacija vaizdžiai parodo, kad motinos neapykanta dukrai buvo stipresnė nei pavydas vyrui. Dukters kaltė buvo beribė, prieš ją nublankdavo net vyro neištikimybė. Terezos noras emancipuotis ir ginti savo teises, – kad ir užsidarant vonioje, – motinai buvo labiau nepriimtinas nei galimas vyro seksualinis dėmesys Terezai.) Kartą žiemą motina vaikštinėjo nuoga uždegusi šviesą. Tereza puolė užtraukti užuolaidų, kad niekas iš priešais stovinčio namo jos neišvystų. Išgirdo už nugaros motinos juoką. Kitą dieną motinos aplankyti susirinko draugės: kaimynė, bendradarbė iš parduotuvės, mokytoja ir dar dvi ar trys nuolatos ateinančios moterys. Tereza trumpai užėjo į kambarį su vienos iš jų šešiolikmečiu sūnumi. Motina tuojau tuo pasinaudojo ir papasakojo, kaip vakar dukra norėjusi apsaugoti ją nuo gėdos. Ji kvatojosi, ir jos draugės juokėsi kartu. Paskui pasakė: „Tereza negali susitaikyti su tuo, kad kūnas myža ir perdžia". Terezą

išpylė raudonis, tačiau motina kalbėjo toliau: „Ar tai taip jau blogai?" ir pati greit atsakė į savo klausimą – garsiai pagadino orą. Visos moterys juokėsi.

7

Motina garsiai šnypščiasi, pasakojasi visiems apie savo lytinį gyvenimą, demonstruoja dirbtinius dantis. Stebėtinai mikliai liežuviu išlaisvina viršutinį žandikaulį taip, kad, plačiai nusišypsojus, jis krenta ant apatinių dantų ir jos veidas staiga pasidaro siaubingas.

Visas jos elgesys tėra vienintelis staigus mostas, kuriuo bloškia šalin savo jaunystę ir grožį. Tuo metu, kai devynetas garbintojų klūpojo aplink ratu, baimingai saugojo savo nuogybę. Tartum gėdingumo laipsnis būtų atitikęs jos kūno vertę. Šiandien ji visiškai nesigėdi, tuo begėdiškumu ryžtingai perbraukdama gyvenimą ir šaukdama, kad anksčiau pervertinta jaunystė ir grožis iš tiesų visiškai beverčiai.

Man regis, Tereza yra tęsinys mosto, kuriuo motina nubloškė šalin savąjį gražuolės gyvenimą.

(O kad pačios Terezos judesiai yra nervingi ir nepakankamai grakštūs, stebėtis nederėtų: juk joje išliko, pačia Tereza tapo, tas platus, nirtulingas, net save pačią neigiantis motinos mostas!)

8

Motina reikalauja teisingumo sau ir trokšta, kad kaltininkas būtų nubaustas. Todėl nori, kad ir duktė liktų su ja pasauly, kur nėra gėdos, kur nieko nereiškia jaunystė nei grožis, kuris visas tėra didžiulė panašių vienas į kitą, be jokių pastebimų sielos pėdsakų kūnų koncentracijos stovykla.

Dabar galime geriau suprasti slaptosios Terezos ydos prasmę, tuos dažnus ir ilgus įsižiūrėjimus į veidrodį. Tai buvo grumtynės su motina. Atsisakymas būti tokiu pat kūnu kaip daugybė kitų, noras veide išvysti iš triumų išsiveržusią sielos kariauną. Tai nebuvo lengva, nes liūdna, baugšti, aprėkta siela slėpėsi giliai Terezos viduriuose ir gėdijosi pasirodyti.

Taip buvo ir tą dieną, kai pirmą kartą sutiko Tomą. Kilpavo tarpu girtų savo restorane, kūnas sulinkęs po padėklu su alaus bokalais, o siela glūdėjo gal skrandyje arba papilvėj. Ir tada į ją kreipėsi Tomas. Kreipimasis buvo reikšmingas, nes prabilo žmogus, nepažįstantis nei jos motinos, nei girtuoklių, kasdien svaidančių jai trafaretines nešvankybes. Atvykėlio statusas kėlė jį aukščiau kitų.

Ir dar vienas dalykas aukštino atvykėlį: ant stalo priešais save turėjo atverstą knygą. Šioje užeigoje dar niekas niekada nebuvo prie stalo atsivertęs knygos. O knyga Terezai buvo skiriamasis slaptosios brolijos ženklas. Nes prieš visą ją supantį šiurkštų pasaulį teturėjo vienintelį ginklą: knygas, kurias imdavo iš miestelio bibliotekos, ypač romanus. Perskaitė jų gausybę: tiek Fildingą, tiek Tomą Maną. Jie ne tik leisdavo bent vaizduotėje ištrūkti iš nykaus gyvenimo, bet ir buvo parankūs: ji mielai vaikštinėdavo gatvėmis, laikydama po pažastimi knygą. Knygos buvo jai reikalingos kaip praėjusio šimtmečio puošeivai elegantiška lazdelė. Jos skyrė ją iš kitų.

(Knygos palyginimas su elegantiška dendžio lazdele nėra visai tikslus. Dendžio lazdelė ne tik skyrė jį iš kitų, bet ir rodė jį esant madingą ir šiuolaikinį. Knyga Terezą skyrė iš kitų, tačiau darė ją senamadišką. Buvo, beje, dar per jauna, kad galėtų įsisąmoninti savo senamadiškumą. Vyrukai, vaikštinėjantys aplinkui su stūgaujančiais tranzistoriais, atrodė jai kvailoki. Ji nesuvokė, kad jie yra šiuolaikiški.)

Tad prakalbinęs ją vyriškis buvo kartu ir atvykėlis, ir slaptosios brolijos narys. Prabilo į ją įtaigiu balsu, ir Tereza pajuto, kaip jos siela veržiasi į paviršių visomis venomis, arterijomis ir poromis, kad galėtų jam pasirodyti.

9

Sugrįžusį iš Ciuricho į Prahą Tomą apėmė bloga nuotaika, nes jis suvokė, kad susitikimas su Tereza buvo nulemtas šešių neįtikėtinų atsitiktinumų.

O gal kaip tik atvirkščiai, įvykis tuo reikšmingesnis ir svaresnis, kuo daugiau atsitiktinumų jį lėmė?

Vien atsitiktinumas gali nušvisti mums kaip apsireiškimas. Tai, kas privaloma, tikėtina, kas kartojasi kasdien, yra nebylu. Tiktai atsitiktinumas prabyla į mus. Stengiamės perskaityti jį, kaip čigonės skaito iš kavos nuosėdų puodelio dugne.

Tomas išniro priešais Terezą jos restoranėlyje kaip absoliutus atsitiktinumas. Sėdėjo už stalo atsivertęs knygą. Pakėlė akis į Terezą ir nusišypsojo: „Vieną konjako".

Tuo metu iš radijo sklido muzika. Tereza nuėjo prie baro įpilti konjako ir paleido muziką dar garsiau. Pažino Bethoveną. Prisiminė jį nuo to laiko, kai į jų miestą buvo atvykęs

kvartetas iš Prahos. Tereza, kuri, kaip žinome, troško kažko „aukštesnio", nuėjo į koncertą. Salė buvo tuščia. Be jos, čia atėjo dar vietinis vaistininkas su žmona. Tad scenoje buvo muzikantų kvartetas, o salėje – klausytojų trio, tačiau muzikantai buvo tokie malonūs, kad koncertas įvyko, ir jie visą vakarą grojo jiems tris paskutiniuosius Bethoveno kvartetus.

Po koncerto vaistininkas pakvietė muzikantus vakarienės, o nepažįstamąją klausytoją paprašė prisidėti prie jų. Nuo tol Bethovenas tapo anapusio pasaulio atspindžiu, to pasaulio, kurio ji taip ilgėjosi. Nešdama nuo baro konjaką Tomui, ji stengėsi iššifruoti šį atsitiktinumą: kodėl būtent dabar, kai neša konjaką tam jai patinkančiam nepažįstamam vyriškiui, girdi Bethoveną?

Ne būtinybė, o atsitiktinumas yra sklidinas burtų. Jeigu meilei lemta tapt neužmirštama, nuo pat pirmos akimirkos prie jos turi lėkti atsitiktinumai, tarsi paukščiai ant Pranciškaus Asyžiečio pečių.

10

Tomas pakvietė ją norėdamas užmokėti. Užvertė knygą (skiriamąjį slaptosios brolijos ženklą), o jai norėjosi paklausti, ką jis skaito.

– Ar galite užrašyti į mano kambario sąskaitą? – paklausė Tomas.

– Taip, – tarė ji. – Koks jūsų numeris?

Jis parodė jai raktą, prie kurio buvo pririšta lentelė su nupieštu raudonu šešetu.

– Keista, – pasakė ji, – šeštas numeris.

– Kas čia keisto? – paklausė Tomas.

Tereza prisiminė, kad, kai gyveno Prahoje pas dar neišsiskyrusius tėvus, jų namo numeris buvo šeštas. Bet pasakė visai ką kita (o mes galime įvertinti jos klastą):

– Jūsų numeris šeštas, o man šeštą baigiasi pamaina.

– O mano traukinys išvyksta septintą, – pasakė nepažįstamasis vyriškis.

Tereza nežinojo ką besakyti, padavė jam kvitą, kad pasirašytų, ir nunešė jį į viešbutį. Baigiant darbą, atvykėlio jau nebuvo už stalo. Ar jis suprato užšifruotą jos pranešimą? Susijaudinusi išėjo iš restorano.

Priešais buvo retutis parkas, skurdus žalias purvino miestelio sklypelis, kuris jai visada atrodė tikra grožio salelė: buvo tenai žolynas, keturios tuopos, suoleliai, svyruoklis gluosnis ir forzitijos krūmai.

Jis sėdėjo ant geltono suolelio, nuo kurio buvo matyti restorano durys. Ant to paties suolelio ji sėdėjo vakar su knyga rankose! Akimirksniu suvokė (atsitiktinumų paukščiai leidosi ant pečių), kad tas nepažįstamas vyriškis yra jai skirtas. Jis pašaukė ją, pakvietė atsisėsti šalia (josios sielos kariauna išsiveržė į kūno denį). Paskui Tereza palydėjo jį lig stoties, o jisai atsisveikindamas padavė savo vizitinę kortelę su telefono numeriu:

– Jeigu kartais atsitiktinai būsit Prahoje...

11

Atsitiktinumų pynė (knyga, Bethovenas, šeštas numeris, geltonasis suolas parke) daug labiau, nei paskutinę akimirką paduota vizitinė kortelė, suteikė jai jėgų išeiti iš na-

mų ir pakeisti savo likimą. Pakako kelių minėtų atsitiktinumų (beje, gana kuklių, pilkų, visai vertų to nykaus miestelio), kurie tapo jos meilės užuomazga ir energijos šaltiniu visam tolesniam gyvenimui.

Kasdieninis mūsų gyvenimas tiesiog bombarduojamas atsitiktinumų, tiksliau pasakius, atsitiktinių žmonių ir įvykių susidūrimų, kuriuos vadiname koincidencija. Koincidencija reiškia, kad du netikėti įvykiai atsitinka vienu metu, kad jie susiduria: Tomas apsilanko restorane, ir suskamba Bethoveno muzika. Aibės tokių koincidencijų žmogus beveik nė nepastebi. Jeigu restorane vietoj Tomo būtų sėdėjęs miestelio mėsininkas, Tereza nė nebūtų suvokus, kad iš radijo sklinda Bethoveno muzika (nors Bethoveno ir mėsininko susitikimas taip pat būtų įdomi koincidencija). Tačiau beužgimstanti meilė sustiprino jos grožio pajautas, ir ji jau niekada neužmirš tos muzikos. Visada susijaudins ją užgirdusi. Viskas, kas tuo metu vyks šalia, bus nutvieksta tos muzikos ir virs grožiu.

Romano, kurį Tereza laikė po pažastim, kai atėjo pas Tomą, pradžioje Ana keistomis aplinkybėmis susitinka su Vronskiu. Jie stovi perone, kur kažkas ką tik puolė po traukiniu. Romano pabaigoje po traukiniu puola Ana. Ši simetriška kompozicija, kurios pradžioje ir pabaigoje pasikartoja tas pats motyvas, gali jums pasirodyti per daug „kaip iš romano". Sutinku, jei žodį „romanas" suprasite ne kaip „išgalvotas", „dirbtinis", „negyvenimiškas". Nes kaip tik taip susiklosto žmonių gyvenimai.

Jie komponuojami kaip muzikos kūrinys. Grožio pajautos vedamas žmogus atsitiktinę aplinkybę (Bethoveno frazę, mirtį po traukiniu) paverčia motyvu, kuris išliks jo gyvenimo kompozicijoje. Grįžta prie jo, pakartoja, išvysto, kaip kompozitorius sonatos temą. Ana galėjo ir kitaip nusižudyti. Tačiau traukinio ir mirties motyvas, – neužmirštamas, susijęs su meilės

užgimimu, traukė ją nevilties akimirką savo tamsiu grožiu. Net nesuvokdamas to, žmogus ir giliausios nevilties akimirkomis komponuoja savo gyvenimą pagal grožio dėsnius.

Tad negalima priekaištauti romanui, kad jis žavisi paslaptingų atsitiktinumų susidūrimais (Vronskio ir Anos, perono ir mirties arba Bethoveno, Tomo, Terezos ir konjako), bet galima pagrįstai priekaištauti žmogui, kad jis nepastebi tokių atsitiktinumų kasdieniniame gyvenime ir todėl jo gyvenimas netenka grožio dimensijos.

12

Padrąsinta ant pečių tupiančių atsitiktinumų paukščių Tereza, nieko nesakydama motinai, paprašė savaitės atostogų ir įlipo į traukinį. Dažnai vaikščiojo į tualetą pasižiūrėti į veidrodį ir maldauti sielos, kad šią lemtingą gyvenimo dieną nė akimirkos nepaliktų kūno denio. Šitaip žiūrėdama į save išsigando, nes pajuto gerklėje perštesį. Negi turėtų susirgti lemtingąją dieną?

Bet kelio atgal nebebuvo. Paskambino jam iš stoties, o kai Tomas atvėrė duris, jai pradėjo bjauriai gurgti viduriai. Ji susigėdo. Rodės, tai motina lindi viduje ir kikena, norėdama sugadinti susitikimą su Tomu.

Tereza pagalvojo, kad dabar dėl tų bjaurių garsų bus išvaryta, tačiau jis apkabino ją. Buvo dėkinga, kad Tomas nepaiso gurgesio, todėl ėmė aistringai jį bučiuoti, o akis aptraukė migla. Nė minutei neprabėgus, jie jau mylėjosi. Ji šaukė. Paskui jai pakilo temperatūra. Prasidėjo gripas. Plaučiams deguonį tiekianti anga buvo užburkus ir paraudusi.

Paskui atvažiavo antrą kartą su sunkiu lagaminu, į kurį buvo sukrovusi visus savo daiktus, pasiryžusi niekada nebegrįžti miestelin. Tomas pakvietė pas save tiktai kitą vakarą. Tereza nakvojo pigiame viešbutyje, o rytą nunešė lagaminą į stoties saugyklą ir visą dieną vaikštinėjo Prahos gatvėm su „Ana Karenina" po pažastim. Vakare paskambino prie jo durų, jisai atidarė, o ji nepaleido knygos iš rankų, tarsi tai būtų buvęs bilietas į Tomo pasaulį. Suvokė neturinti nieko daugiau, tik šį vargana bilietą, net verkti norėjosi. Kad nepravirktų, šnekėjo daug ir garsiai, kvatojosi. Bet jisai vėl greitai ją apkabino, ir jie mylėjosi. Paskendo migloje, kurioje nieko nebuvo matyti, vien girdėti jos riksmas.

13

Tai buvo ne atodūsiai, dejavimai, o tikrų tikriausias riksmas. Rėkė ji taip garsiai, kad Tomas atitraukdavo galvą nuo jos veido. Jam atrodė, kad gali trūkti ausų būgneliai. Tas riksmas nebuvo geidulingumo išraiška. Geidulingumas yra kraštinė juslių įtampa: žmogus atidžiai seka partnerį ir klausosi kiekvieno garso. O jos riksmas, atvirkščiai, norėjo užtemdyti jusles, kad nieko nematytų ir negirdėtų. Tai rėkė naivusis jos meilės idealizmas, meilės, kuri norėjo sutaikyti prieštaravimus, panaikinti sielos ir kūno dualizmą, o gal ir patį laiką.

Ar akys buvo užmerktos? Ne, bet ji niekur nežiūrėjo. Jos buvo įsmeigtos į lubų tuštumą. Protarpiais ji staigiai imdavo kraipyti į šalis galvą.

Nutilusi Tereza užmigo Tomo pašonėje ir visą naktį laikė jo ranką.

Kai jai buvo tik aštuoneri, užmigdama vienos rankos delnu sugniauždavo kitą ir įsivaizduodavo, kad laiko mylimą vyriškį, savo gyvenimo vyrą. Todėl suprantama, kodėl dabar miegodama taip atkakliai laikė Tomo ranką, – juk nuo pat vaikystės ruošėsi ir treniravosi.

14

Mergina, kuri, užuot siekusi „kažko aukštesnio", turi nešioti girtuokliams alų, o sekmadieniais skalbti nešvarius brolių ir seserų drabužius, sukaupia savy didžiules gyvybingumo atsargas, kokios nė nesisapnuoja studijuojantiems universitetuose ir žiovaujantiems prie knygų. Tereza ir perskaitė daugiau už juos, ir apie gyvenimą sužinojo daugiau nei jie, tačiau pati niekada šito nesuvoks. Studijavusį nuo savamokslio skiria ne žinių kiekis, o kitas gyvybingumo ir savimonės lygis. Įkarštis, su kuriuo Tereza puolė į gyvenimą Prahoje, buvo tiek plėšrus, tiek ir kupinas nepasitikėjimo savimi. Tarsi būtų laukusi, jog vieną dieną kas nors pasakys: „Čia ne tau! Grįžki, iš kur atėjusi!" Jos gyvenimo geismas kabojo ant vieno siūlelio: ant Tomo balso, kartą iššaukusio paviršiun josios sielą, baugiai besislapsčiusią viduriuose.

Tereza pradėjo dirbti fotografijos laboratorijoje, bet tai jos nepatenkino. Norėjo fotografuoti pati. Tomo draugė Sabina davė pasiskaityti jai keletą žymių fotografų monografijų, susitiko su ja kavinėje ir prie atverstų knygų paaiškino, kas tose fotografijose verta dėmesio. Tereza klausėsi patylom ir susikaupusi. Retas profesorius matė tokį dėmesį savo mokinių veiduose.

Sabinos dėka suprato fotografijos ir tapybos giminystę ir vertė Tomą vaikščioti su ja į visas Prahoje vykstančias parodas. Greitai jai pasisekė iliustruotame savaitraštyje išspausdinti keletą savo nuotraukų, ir vieną dieną laborantė tapo profesionalia fotografe.

Tą vakarą jie su draugais buvo nuėję į barą pažymėti Terezos paaukštinimo ir šoko. Tomą apėmė bloga nuotaika, ir, jai verčiant pasakyti, kas atsitiko, galiausiai namuose prisipažino, kad pavyduliavo, matydamas ją šokant su savo bendradarbiu.

– Ir tu iš tiesų manęs pavyduliavai? – klausė ji gal dešimtą kartą. Tarsi jai būtų buvusi paskirta Nobelio premija, ir negalėtų tuo patikėti.

Paskui apkabino jį per juosmenį ir pradėjo šokti. Tai buvo ne balinis šokis kaip prieš valandą bare. Greičiau toksai kvailiojimas, kaimietiškas strapaliojimas, ji aukštai išmesdavo kojas, dramblotai sukiojosi ir tampė jį po kambarį iš kampo į kampą.

Visa bėda, kad Tomui greitai pradėjo pavyduliauti pati, ir jos pavydas nebuvo Nobelio premija, o sunki našta, kurią nusimes tiktai prieš pat mirtį.

15

Tereza nuoga žygiavo aplink baseiną kartu su daugybe kitų nuogų moterų. Tomas buvo palubėj, po baseino skliautu pakabintoje pintinėje, šūkčiojo joms įsakinėdamas dainuoti ir pritūpinėti. Kai kuri nors blogai pritūpdavo, jis nušaudavo ją.

Noriu dar kartą grįžti prie šio sapno: jo siaubas prasidėjo ne tą akimirką, kai Tomas pirmą kartą iššovė. Sapnas buvo siaubingas nuo pat pradžios. Žygiuoti nuogai maršo žingsniu kartu su kitomis nuogomis moterimis Terezai buvo patsai siaubo įsikūnijimas. Kai gyveno pas motiną, negalėdavo užsidaryti vonioje. Motina tarytum sakė: tavo kūnas toksai pat kaip ir visų kitų, neturi jokios teisės gėdintis, neturi jokio pagrindo dangstyti to, kas egzistuoja milijardais lygiai tokių pat egzempliorių. Motinos pasaulyje visi kūnai buvo vienodi ir žygiavo vienas paskui kitą. Nuo vaikystės nuogybė Terezai reiškė privalomą koncentracijos stovyklos uniformą ir pažeminimą.

Buvo ir dar kitas siaubas pačioje to sapno pradžioje: visos moterys turėjo dainuoti! Nepakako to, kad jų kūnai buvo vienodi, beverčiai, vien tušti skardenantys mechanizmai be sielos, bet moterys tuo dar ir džiaugėsi! Džiugus besielių solidarumas! Moterys džiaugėsi, numetusios sielos balastą, tą juokingą didybę, individualumo iliuziją. Džiaugėsi, kad niekuo viena nuo kitos nesiskiria. Tereza dainavo kartu su jomis, tačiau nesidžiaugė. Dainavo iš baimės, kad moterys užmuš ją, jei nedainuos.

Tačiau ką reiškė tai, kad Tomas šaudė į jas ir kad viena po kitos negyvos krisdavo į baseiną?

Savo vienodumu besidžiaugiančios moterys šitaip šlovino būsimą mirtį, kuri turėjo suabsoliutinti jų vienodumą. Tad šūvis tebuvo laiminga makabriškojo žygio baigmė ir išsipildymas. Todėl po kiekvieno šūvio jos prapliupdavo laimingai kvatotis, o lavonui grimztant dar garsiau užtraukdavo savo dainą.

Tačiau kodėl būtent Tomas šaudė, kodėl jisai norėjo nušauti ir Terezą?

Todėl, kad jisai pats pasiuntė Terezą tarp tų moterų. Tai ir yra žinia, kurią sapnas nori pranešti Tomui, nes Tereza ne-

sugeba pati to pasakyti. Atėjo pas jį norėdama pasprukti iš motinos pasaulio, kuriame visi kūnai buvo lygūs. Atėjo pas jį, kad jos kūnas taptų išskirtinis ir nepakeičiamas. O jisai irgi padėjo lygybės ženklą tarp jos ir kitų: visas jas vienodai bučiavo ir glamonėjo nedarydamas jokio, absoliučiai jokio skirtumo tarp Terezos kūno ir visų kitų kūnų. Šitaip pasiuntė ją atgal į pasaulį, iš kurio ji norėjo pasprukti. Pasiuntė žygiuoti nuogą kartu su kitomis nuogomis moterimis.

16

Sapnuose vis kartodavosi vienas po kito trys serialai: pirmasis, kuriame siautėjo katės, pasakojo, koks skausmingas jos gyvenimas, antrasis – apie jos nužudymą, trečiasis bylojo apie jos gyvenimą po mirties, kai pažeminimas tapo nuolatine būsena.

Šie sapnai visai nebuvo užslaptinti. Kaltinimai, skirti Tomui, buvo tokie akivaizdūs, jog jam likdavo tik nuleidus galvą glostyti Terezos rankas.

Sapnai buvo ne tik iškalbingi, bet ir gražūs. Šioji aplinkybė kažkodėl liko nepastebėta Froido sapnų teorijoje. Sapnas yra ne tik pranešimas (kartais šifruotas), bet ir estetinis poveikis, vaizduotės žaismas, kuris jau savaime vertingas. Sapnai įrodo, kad fantazijos, svajonės apie tai, kas visai nevyko, priklauso gelminiams žmogaus poreikiams. Todėl sapnai atrodo apgaulingai nepavojingi. Jei sapnuose nebūtų grožio, visi greit juos užmirštų. O Tereza nuolat grįždavo prie savųjų sapnų, atgaivindavo atminty, paversdavo juos legendomis. Tomas gyveno kankinamai gražių Terezos sapnų hipnozės veikiamas.

– Tereza, Terezyte, kur tu vis pranyksti? Juk kaskart sapnuoji apie mirtį, lyg iš tikrųjų norėtum išeiti... – pasakė jai sykį vyninėje.

Buvo diena, viešpatavo valia ir protas. Raudono vyno lašas lėtai riedėjo taurės stiklu, o Tereza atsakė:

– Negaliu nieko pakeisti, Tomai. Pati viską suprantu. Žinau, kad myli mane. Žinau, kad visos tos tavo neištikimybės tėra niekai...

Su meile žvelgė į jį, bet bijojo nakties, kuri ateis su sapnais. Jos gyvenimas susidvejino. Dėl jo grūmėsi naktis ir diena.

17

Tas, kuris nuolat stengiasi pakilti „aukščiau", turi būt pasiruošęs, kad vieną kartą jam apsisuks galva. Kas yra galvos sukimasis? Baimė nukristi? Bet kodėl mums apsisuka galva ir saugiai aptvertoje apžvalgos aikštelėje? Mat galvos sukimasis – tai visai kas kita negu baimė nukristi. Galvos sukimasis reiškia, kad mus traukia gelmė po mumis, ji vilioja, žadina mumyse norą kristi, bet jam išsigandę priešinamės.

Nuogų moterų eisena apie baseiną, negyvėlės katafalke, kurios džiaugėsi, kad Tereza tokia pat negyva kaip ir jos, – tai buvo „apačia", kurios ji siaubingai bijojo, iš kur jau vieną kartą pabėgo, bet kuri vis dėlto slaptingai traukė. Taip ir galvos sukimasis: ją savęsp šaukė saldus (kone džiugus) nuolankumas likimui ir sielos atsižadėjimas. Ją savęsp šaukėsi besielių solidarumas, ir silpnumo akimirkom jai norėjosi paklusti tam šauksmui ir grįžti pas motiną. Jai norėjosi atšaukti

nuo denio sielos kariauną, atsistoti tarp motinos draugių ir kvatotis, vienai iš jų garsiai pagadinus orą, norėjosi nuogai žygiuot su jomis apie baseiną ir dainuoti.

18

Tiesa, kad namuose Tereza kovojo su motina, tačiau neužmirškime, kad tuo pat metu ir mylėjo ją meile be atsako. Buvo pasirengusi viską dėl jos padaryti, jeigu tik motina paprašytų mylinčiu balsu. O rado jėgų išeiti vien todėl, kad tokio balso niekada neišgirdo.

Kai motina suvokė, kad jos agresyvumas prarado dukrai galią, pradėjo rašyti į Prahą graudulingus laiškus. Skundėsi savo vyru, savo viršininkais, vaikais ir sveikata, vadindama Terezą vieninteliu žmogumi, likusiu jos gyvenime. Terezai dingojos, kad pagaliau girdi motinos meilės balsą, kurio jai stigo dvidešimt metų, ir ji panoro grįžti. Noras grįžti būdavo tuo stipresnis, kuo silpnesnė ji jautėsi. Tomo neištikimybė netikėtai atskleidė jos bejėgiškumą. Nuo to bejėgiškumo ir ėmė suktis galva, apimdavo nesuvaldomas noras kristi.

Kartą motina paskambino telefonu. Esą serganti vėžiu. Galbūt gyventi belikę keli mėnesiai. Ši žinia Tomo neištikimybės sukeltą neviltį pavertė maištu. Tereza priekaištavo sau, jog dėlei vyro, kuris jos nemyli, išdavusi motiną. Buvo nusiteikusi užmiršti visas motinos jai suteiktas kankynes. Terezai atrodė, jog dabar ją supranta. Juk abiejų padėtis vienoda: motina myli patėvį taip, kaip Tereza myli Tomą, o patėvis savo neištikimybe kankina motiną taip, kaip Tomas nevilti

stumia Terezą. Motina blogai elgėsi su Tereza tik todėl, kad pati labai daug kentėjo.

Pasakė Tomui apie motinos ligą ir pareiškė paprašysianti savaitės atostogų, nes norinti ją aplankyti. Jos balse skambėjo pasipriešinimas.

Tarsi nujausdamas, jog prie motinos ją traukia anksčiau minėtasis svaigulys, Tomas nenorėjo, kad ji važiuotų. Paskambino į miestelio ligoninę. Vėžinių susirgimų tyrimo apskaita Čekijoje labai kruopšti, tad jis gan lengvai nustatė, kad Terezos motinai niekada nėra buvęs įtartas vėžys ir kad pastaraisiais metais ji apskritai nėra lankiusis pas gydytoją.

Tereza paklausė Tomo ir pas motiną nevažiavo. Dar tą pačią dieną pargriuvo gatvėje ir nusibrozdino kelį. Jai ėmė painiotis kojos, ir kone kasdien ji kur nors parvirsdavo, į ką nors susižeisdavo arba bent jau išmesdavo ir sudaužydavo kokį nors daiktą.

Joje slypėjo neįveikiamas potraukis kristi. Gyveno apimta nuolatinio svaigulio.

Krintantis prašo: „Pakelk mane!" Tomas ją kantriai keldavo.

19

„Norėčiau mylėti tave savo dirbtuvėje tarsi scenoje. Aplinkui būtų žmonės ir nė per žingsnį nedrįstų prisiartinti. Tačiau negalėtų nuo mūsų atplėšti akių..."

Laikui bėgant tas vaizdinys nebekėlė ankstesnio skausmo ir net pradėjo ją jaudinti. Kelis kartus besimylint tokią situaciją šnabždėdama piešė Tomui.

Jai šovė galvon, kad yra būdas išvengti pasmerkimo, kurį

įžvelgė Tomo neištikimybėje: tegu ima ir ją kartu pas savo meilužes! Galbūt šitaip jos kūnas vėlei taptų pirminis ir vienintelis. Josios kūnas taptų jo alter ego, jo adjutantu ir asistentu.

– Nurenginėsiu jas, maudysiu vonioje, o paskui atvesiu tau... – šnabždėjo jo glėby. Troško, kad jiedu susilietų, taptų hermafroditu, ir kitų moterų kūnai būtų jų bendras žaislas.

20

Tapti jo poligaminio gyvenimo alter ego... Tomas nenorėjo šito suprasti, tačiau ji nepajėgė atsikratyti tokių vaizdinių ir stengėsi priartėt prie Sabinos. Pasisiūlė nufotografuoti ją.

Sabina pakvietė Terezą į savo dirbtuvę, ir pagaliau ji išvydo erdvų kambarį, kurio centre tarsi kvadratinė scena stovėjo plati lova.

– Tiesiog apsileidimas, kad tu dar nebuvai pas mane, – kartojo Sabina, rodydama į sieną atremtus paveikslus.

Net iš kažkur ištraukė seną drobę, kurią buvo nutapiusi besimokydama mokykloje. Joje vaizdavo šachtos statybą. Piešė dar tuo metu, kai mokykloje buvo reikalaujama kuo griežčiausio realizmo (nerealistinis menas buvo laikomas griaunančiu socializmą), ir Sabina, sportinių aistrų akinama, stengėsi būti dar griežtesnė nei jos mokytojai ir tapė taip, kad nebūtų matyti nė teptuko brėžių, kad paveikslas prilygtų spalvotai fotografijai.

– Sugadinau šį paveikslą. Užtiško raudonų dažų lašas. Iš pradžių susikrimtau, bet paskui tiškulys man ėmė patikti, nes atrodė kaip sprogis. Tarsi statyba nė nebūtų tikra staty-

ba, o praplyšusi teatro dekoracija, ant kurios nupiešta statyba. Pradėjau su tuo plyšiu žaisti, plėsti jį, galvoti, ką gi būtų galima pro jį išvysti. Taip nupiešiau pirmąjį savo paveikslų ciklą, kurį pavadinau „Užkulisiai". Žinoma, niekam negalėjau jų parodyti, nes būtų išmetę iš mokyklos. Visada prieky buvo tobulas realistinis pasaulis, o už jo, kaip už praplyšusio dekoracijos audeklo, galėjai matyti visai kitą – paslaptingą ar abstraktų. – Sabina nutilo, o paskui dar pridūrė: – Priešaky buvo suprantamas melas, o už jo – nesuprantama tiesa.

Tereza ir dabar klausėsi jos neįtikėtinai susikaupusi, tikrai retas profesorius mato tokį dėmesį mokinių akyse. Įsitikino, kad iš tikrųjų visi Sabinos paveikslai, tiek senieji, tiek dabartiniai, byloja tą patį, visuose susiduria dvi temos, du pasauliai, kad jie yra tarsi fotografijos su dviguba ekspozicija. Peizažas, pro kurį matyti stalinė lempa. Ranka iš anapus, praplėšianti idiliško natiurmorto su obuoliais, riešutais ir žibuoriuojančia Kalėdų eglute drobę.

Tereza pajuto Sabinai pagarbą. Kadangi dailininkė elgėsi labai bičiuliškai, po pagarbos nėjo baimė ar nepasitikėjimas, ji virto simpatija.

Tereza net užmiršo atėjusi fotografuoti. Sabina pati turėjo jai tai priminti. Atitraukė akis nuo paveikslų ir vėlei išvydo lovą, stūksančią vidury kambario tartum scenos kvadratas.

21

Šalia lovos stovėjo naktinis staliukas, o ant jo žmogaus galvos formos stovas. Tokį naudoja kirpėjai, jie užmauna ant jų perukus. Ant Sabinos stovo buvo ne perukas, o katiliukas.

– Tai mano senelio katiliukas, – nusišypsojo Sabina.

Terezai iki šiol tiktai kine buvo tekę matyti tokį katiliuką – juodą, standų, apvalainą. Tokį mūvėjo Čaplinas. Ji nusišypsojo, paėmė katiliuką ir ilgai jį apžiūrinėjo.

– Nori, kad tave su juo nufotografuočiau? – paklausė.

Sabina prapliupo juoktis. Tereza padėjo katiliuką, paėmė fotoaparatą ir pradėjo fotografuoti.

Maždaug po valandos pasakė:

– Gal nori, kad nufotografuočiau tave nuogą?

– Nuogą? – nusijuokė Sabina.

– Taip, – Tereza drąsiai pakartojo savo siūlymą.

– Pirmiau turėtume išgerti, – tarė Sabina ir atkimšo vyno butelį.

Tereza pajuto silpnumą visam kūne, ji nutilo, o Sabina vaikštinėjo po kambarį su stikline vyno rankoje ir pasakojo apie savo senelį, buvusį mažo miestelio seniūną, kurio jai niekada neteko matyti. Vienintelis likęs jo daiktas buvo šis katiliukas ir dar fotografija, kurioje stūkso tribūna, tibūnoje šalia kits kito stovi keletas provincijos valdininkų, tarp jų ir senelis. Neaišku, ką toje tribūnoje veikia, gal dalyvauja kažkokioje šventėje, gal atidengia paminklą kokiam kitam valdininkui, kuris taip pat švenčių dienomis užsivoždavo katiliuką.

Sabina ilgai šnekėjo apie senelį ir katiliuką, o kai išgėrė trečią stiklinę, tarė „Palauk" ir nuėjo į vonią.

Grįžo apsisiautusi chalatu. Tereza paėmė aparatą ir priglaudė prie akies. Sabina atsistojo priešais ir praskleidė chalatą.

22

Aparatas Terezai buvo kartu ir mechaninė akis, kuria stebėjo Tomo meilužę, ir šydas, kuriuo dangstė nuo jos savo veidą.

Prireikė šiek tiek laiko, kol Sabina ryžosi numesti chalatą. Situacija, kurioje atsidūrė, buvo vis dėlto kiek sunkesnė nei tikėjosi. Po kelių fotografavimo minučių ji prisiartino prie Terezos ir tarė: „Dabar aš tave fotografuosiu. Nusirenk".

Sabina daug kartų buvo girdėjusi iš Tomo „nusirenk", ir šis žodis įstrigo atmintyje. Dabar tai buvo Tomo įsakymas, kurį Tomo meilužė peradresavo Tomo žmonai. Magiškas žodis sujungė abidvi moteris. Tokiu būdu Tomas nekaltą pokalbį su moterimi netikėtai paversdavo erotine situacija: ne palytėjimu, glostymu, komplimentais ar prašymais, bet įsakymu, ištartu staiga, nelauktai, tyliai, tačiau įtaigiai ir valdovo balsu per atstumą – niekada tokiu momentu moters neliesdavo. Ir Terezai dažnai pasakydavo visiškai tokiu pat balsu: „Nusirenk!" Net ir tada, kai ištardavo visai tyliai, kai tik sušnabždėdavo, visados tai būdavo įsakymas, ir ji visados patirdavo jaudulį paklusdama. Dabar išgirdo tą patį žodį, ir noras paklusti pašaliniam žmogui buvo gal dar stipresnis, nes paklusti pašaliniam yra tiesiog beprotybė, juo gražesnė beprotybė šiuo atveju, nes įsakymą ištarė ne vyras, o moteris.

Sabina paėmė iš jos aparatą, ir Tereza nusirengė. Stovėjo priešais Sabiną nuoga ir beginklė. Tiesiogine prasme *beginklė*, tai yra be aparato, kuriuo prieš akimirką dangstė veidą ir tarsi ginklą buvo nutaikiusi į Sabiną. Ji atsidavė Tomo meilužės malonei. Šis nepaprastas atsidavimas ją svaigino. Tereza troško, kad ši akimirka – stovint nuogai prieš Sabiną – niekada nesibaigtų.

Manau, kad ir Sabiną nutvilkė ypatingas situacijos žavesys, – prieš ją stulbinamai atsidavusi ir baugi stovi jos meilužio žmona. Du ar tris kartus spragtelėjo aparatą, o paskui, tarsi išsigandusi to žavesio ir panorusi jį kuo greičiau išblaškyti, garsiai nusikvatojo.

Tereza taip pat nusijuokė, ir abidvi apsirengė.

23

Visos ankstesnės Rusijos imperijos piktadarybės buvo daromos prietemoje. Pusės milijono lietuvių deportacija, šimtų tūkstančių lenkų nužudymas, Krymo totorių likvidavimas, – visa tai liko atminty be fotodokumentų, lyg ir nebeįrodoma, viską anksčiau ar vėliau bus galima paskelbti mistifikacija. O Čekoslovakijos užėmimas 1968 metais, priešingai, – nufilmuotas ir nufotografuotas, saugomas viso pasaulio archyvuose.

Čekų fotografai ir operatoriai suprato, kad būtent jie gali padaryti tai, kas dar įmanoma: išsaugoti tolimai ateičiai prievartos paveikslą. Ištisas septynias dienas Tereza praleido gatvėse fotografuodama rusų kareivius ir karininkus kompromituojančiose situacijose. Rusai nežinojo, ką daryti. Juos tiksliai instruktavo, kaip turi elgtis, kai kas nors šaudys į juos arba svaidys akmenimis, bet niekas nedavė nurodymų, ką daryti, kai į juos nutaikomas fotoobjektyvas.

Ji išfotografavo daugybę juostų. Gal pusę jų neišryškintų išdalino užsienio žurnalistams (sienos vis dar buvo atviros, žurnalistai iš visur stengdavosi nors trumpai užsukti į Čekoslovakiją ir būdavo dėkingi už kiekvieną dokumentą). Dau-

guma jos nuotraukų pasirodė įvairiausiuose užsienio laikraščiuose: jose buvo matyti tankai, grūmojantys kumščiai, sugriauti namai, kruvina raudona–mėlyna–balta vėliava uždengti lavonai, jaunuoliai ant motociklų, pasiutusiu greičiu važinėjantys apie tankus ir mojuojantys tautinėmis vėliavomis ant ilgų kotų, merginos neįtikėtinai trumpais sijonais, provokuojančios seksualiai išbadėjusius rusų kareivius tuo, kad jų akyse bučiuodavosi su nepažįstamais praeiviais. Jau sakiau, kad rusų invazija buvo ne tik tragedija, bet ir neapykantos šventė, kupina savitos (ir niekam niekada nepaaiškinamos) euforijos.

24

Ir į Šveicariją Tereza nusivežė apie penkiasdešimt fotografijų, pati išryškinusi ir atspaudusi. Nuėjo jų pasiūlyti į žinomą iliustruotą žurnalą. Redaktorius ją sutiko maloniai (visi čekai dar vaikščiojo su savo nelaimės aureolėmis, jaudinančiomis geraširdžius šveicarus), pasodino į fotelį, peržiūrėjo nuotraukas, pagyrė jas ir ėmė aiškinti, jog dabar, kai praėjo tiek laiko, nebėra („nors jos ir labai vykusios") jokios vilties išspausdinti.

– Tačiau Prahoje niekas nesibaigė! – protestavo Tereza ir laužyta vokiečių kalba bandė išaiškinti jam, kad kaip tik dabar, kai visa šalis okupuota, gamyklose kuriasi darbininkų savivalda, protestuodami prieš okupaciją streikuoja studentai ir apskritai visi gyvena nenuleisdami galvos. Juk tai tiesiog stebėtini dalykai! Ir nejau tai nieko nebedomina!

Redaktorius apsidžiaugė, kai į kambarį įėjo energinga mo-

teris ir pertraukė jų pokalbį. Padavė jam aplanką ir pasakė: „Štai tas reportažas iš nudistų pliažo".

Redaktorius buvo subtilus žmogus ir baiminosi, kad fotografavusi tankus čekė palaikys begėdiškais nuogalių pliažo vaizdus. Todėl aplanką padėjo ant stalo pakraščio toliau nuo jos ir greitai ištarė atėjusiajai:

– Susipažink su kolege iš Prahos. Atnešė mums puikių fotografijų.

Moteris paspaudė Terezai ranką ir paėmė jos nuotraukas.

– Pažiūrėkit tuo tarpu manąsias, – pasakė.

Tereza ištiesė ranką ir ištraukė iš aplanko fotografijas.

– Tai visiška priešingybė to, ką fotografavote jūs, – beveik atsiprašydamas tarė redaktorius.

– Kur ten. Tai visai tas pat, – atsakė Tereza.

Niekas nesuprato šio sakinio, ir man gana sunku paaiškinti, ką būtent norėjo pasakyti Tereza, lygindama nudistų pliažą su rusų invazija. Žiūrėjo į fotografijas ir ilgėliau sustojo prie vienos, kurioje ratelių stovėjo keturių žmonių šeima: nuoga motina palinkusi prie vaikų taip, kad didžiuliai papai kabojo žemyn tarsi ožkos ar karvės tešmuo, o už jos matės taip pat palinkęs vyras, kurio mašnelė irgi panėšėjo į mažytį tešmenį.

– Jums nepatinka? – paklausė redaktorius.

– Nufotografuota gerai.

– Ją šokiruoja tema, – tarė fotografė. – Iš karto matyti, kad niekada neitumėt į nudistų pliažą.

– Ne, – sutiko Tereza.

– Bemat galima atpažinti, iš kur atvykusi. Komunistų kraštai labai puritoniški, – nusišypsojo redaktorius.

– Nuogas kūnas – nieko bloga. Tai visiškai normalu! Gražu visa, kas normalu! – moteriškai švelniai paaiškino fotografė.

Tereza prisiminė savo motiną, kaip ji nuoga vaikščiodavo

po kambarius. Ir ausyse suskambo juokas, nuskardėjęs už nugaros, kai ji bėgo užtraukti užuolaidų, kad niekas nepamatytų motinos nuogos.

25

Fotografė pakvietė Terezą kavos.

– Jūsų nuotraukos labai įdomios. Pastebėjau, kad puikiai jaučiate moters kūną. Žinote, ką turiu omeny? Tas merginas provokuojančiom pozom!

– Kurios bučiuojasi prieš rusų tankus?

– Taip. Galėtumėt būti garsi madų fotografė. Žinoma, reikėtų susipažinti su kokia nors modiste. Geriausia su tokia, kuri, kaip ir jūs, dar tik mėgina prasimušti. Paskui galėtumėt parodyti fotografijas kokiai firmai. Žinoma, ne iš karto jus lydėtų sėkmė. O tuo tarpu galėčiau jums padėti ir pristatyti skyrelio „Mūsų sodas“ redaktoriui. Galbūt jiems reikia rožių, kaktusų ar panašių nuotraukų.

– Labai jums dėkoju, – mandagiai atsakė Tereza, nes matė, kad priešais sėdinti moteris paslaugiai pasirengusi padėti.

O paskui pagalvojo: kodėl turėčiau fotografuoti tuos kaktusus? Nebenorėjo darkart išmėginti, ką buvo patyrusi Prahoje: kovą dėl darbo vietos, dėl karjeros, dėl kiekvienos spaudai siūlomos fotografijos. Niekada netroško garbės. Tenorėjo vieno: ištrūkt iš motinos pasaulio. Jai buvo visiškai aišku: fotografavo su įkarščiu, tačiau lygiai taip pat būtų galėjusi užsidegti ir visiškai kitai veiklai, nes fotografavimas tebuvo priemonė kilti „aukščiau“ ir gyventi šalia Tomo. Ji tarė:

– Žinote, mano vyras gydytojas ir išlaikys mane. Fotografuoti man nėra būtina.

– Nesuprantu, kaip jūs, tokių puikių nuotraukų autorė, galite mest fotografiją, – pasakė fotografė.

Taip, invazijos dienų nuotraukos buvo visai kas kita. Darė jas ne dėl Tomo, o iš aistros. Tačiau ne iš aistros fotografijos menui, o iš neapykantos aistros. Tokia situacija jau niekada nepasikartos. Be to, kaip tik tų aistringai darytų fotografijų niekas ir nenori, esą jos neaktualios. Tiktai kaktusas amžinai aktualus. Tačiau kaktusai jos nedomina.

– Esat labai maloni man, bet geriau liksiu namuose. Man nebūtina turėt darbą, – pasakė ji.

– Ir būsit patenkinta likusi namuose? – paklausė fotografė.

– Tai geriau, nei fotografuoti kaktusus, – atsakė Tereza.

– Net kaktusus fotografuodama, gyventumėt savo gyvenimą. O gyventi vien dėl vyro – jau nėra jūsų gyvenimas, – tarė fotografė.

Tereza staiga susierzino.

– Mano gyvenimas yra mano vyras, o ne kaktusai.

Fotografė atsakė taip pat nervingai:

– Tai norite pasakyti, kad esat laiminga?

– Žinoma, esu laiminga! – vis dar susierzinusi atkirto Tereza.

– Taip sakyti gali tik labai... – nebaigė sakinio fotografė.

– Norite pasakyti: labai ribota moteris, – papildė ją Tereza.

Fotografė susivaldė ir pataisė:

– Ne ribota. Anachroniška.

– Jūsų teisybė. Lygiai tą patį sako ir mano vyras, – susimąsčiusi užbaigė Tereza.

26

Tačiau Tomas ištisas dienas praleisdavo ligoninėje, ir ji būdavo namuose viena. Gerai dar, kad turėjo Kareniną ir galėdavo ilgai su juo vaikščioti! Grįžusi namo, sėsdavo prie vokiečių ir prancūzų kalbų vadovėlių. Tačiau jai buvo liūdna ir sunku susikaupti. Ji dažnai prisimindavo kalbą, kurią per radiją skaitė iš Maskvos grįžęs Dubčekas. Jau buvo visai užmiršusi, ką jis sakė, bet vis dar girdėjo drebant jo balsą. Įsivaizdavo, kaip svetimi kareiviai jį areštavo, jį, nepriklausomos valstybės vadovą jo paties šalyje, išsivežė su savim, keturias dienas laikė kažkur Ukrainos kalnuose, grasino nušausią, kaip kad prieš dvylika metų jo pirmtaką Vengrijoje Imrę Nadį, paskui atvežė į Maskvą, įsakė išsimaudyti, nusiskusti, apsirengti, užsirišti kaklaraištį, pareiškė, kad nenužudys, nurodė, kad vėl turįs laikyti save valstybės vadovu, pasodino už stalo priešais Brežnevą ir privertė pradėti derybas.

Paskui jis grįžo pažemintas ir prabilo į pažemintą tautą. Jautėsi toksai pažemintas, kad negalėjo kalbėti. Tereza niekada neužmirš tų siaubingų pauzių vidury jo sakinių. Ar jis buvo toksai išsekęs? Ligotas? Apnuodytas narkotikais? O gal tai buvo tik neviltis? Jeigu po Dubčeko ir nieko daugiau neliktų, liks tos ilgos siaubingos pauzės, kai jam užsikirsdavo balsas, kai gaudė orą prieš prigludusią prie imtuvų tautą. Šiose pauzėse slypėjo visas jų žemę užgriuvęs siaubas...

Buvo septintoji invazijos diena. Kalbą ji girdėjo vieno dienraščio, tuo metu tapusio pasipriešinimo laikraščiu, redakcijoje. Visi, kurie tenai klausėsi Dubčeko, neapkentė jo tą akimirką. Negalėjo atleisti jam kompromiso, su kuriuo jis sutiko, jautėsi pažeminti jo pažeminimo, juos žeidė jo silpnybė.

Dabar Ciuriche, prisimindama aną dieną, Tereza nebejautė Dubčekui paniekos. Žodis „silpnybė" nebeskambėjo jai kaip nuosprendis. Žmogus, susiduriantis su daug didesne galybe, visada yra silpnas, net jei ir turi, kaip Dubčekas, atletišką kūną. Silpnybė, kuri anuomet atrodė jiems nepakeliama ir atstumianti, kuri išvarė ją iš gimtinės, staiga pasidarė patraukli. Ji suprato priklausanti silpniesiems, silpnųjų stovyklai, silpnųjų šaliai, ir turinti būti ištikima kaip tik todėl, kad jie yra silpni ir gaudo orą vidury sakinio.

Silpnybė traukė ją tarsi galvos sukimasis. Traukė ją, nes pati jautėsi silpna. Vėl pradėjo pavyduliauti ir vėl jai drebėjo rankos. Tomas tai pastebėjo ir gerai pažįstamu judesiu suėmė jos delnus į savuosius, norėdamas nuraminti. Ji ištraukė rankas.

– Kas nutiko? – paklausė jis.

– Nieko.

– Ką norėtum, kad dėl tavęs padaryčiau?

– Noriu, kad būtum senas. Dešimčia metų senesnis. Dvidešimčia metų.

Tuo norėjo pasakyti: „Noriu, kad būtum silpnas. Kad būtum toksai silpnas, kokia esu aš".

27

Kareninas niekad netroško persikraustyti Šveicarijon. Kareninas nekentė permainų. Šuns laikas nėra tiesiaeigis, nejuda vis į priekį nuo vieno daikto prie kito. Jo laikas sukasi ratu, panašiai kaip laikrodžio rodyklės, kurios taip pat niekur nelekia galvotrūkčiais, o vis bėga kas dieną tuo

pačiu takeliu. Pakakdavo jiems Prahoje nusipirkti naują kėdę arba perstatyti gėles, Kareninas tuoj pareikšdavo nepasitenkinimą. Tai išstumdavo jį iš jo laiko. Tarsi laikrodžio rodyklėms kažkas vis keistų skaitmenis ciferblate.

Todėl jam pavyko ir Ciuriche greitai atnaujinti senąją dienotvarkę ir ceremonijas. Lygiai kaip Prahoje, anksti šokdavo pas juos į lovą, sveikindamas su nauja diena, lydėdavo rytinių pirkinių einančią Terezą ir reikalaudavo, kaip ir Prahoje, reguliarių pasivaikščiojimų.

Kareninas buvo jų gyvenimo kurantai. Kai apimdavo neviltis, Tereza sakydavo sau, kad privalo ištverti vien dėl šuns, nes jis dar silpnesnis už ją, gal dar silpnesnis už Dubčeką ir jų paliktą šalį.

Kai kartą Tereza sugrįžo pasivaikščiojus, suskambo telefonas. Ji pakėlė ragelį ir paklausė, kas skambina.

Moteriškas balsas kalbėjo vokiškai ir reikalavo Tomo. Balsas buvo nekantrus, Terezai net pasirodė, kad jame girdi panieką. Kai ji pasakė, kad Tomo nėra namie ir kad nežino, kada jis grįš, moteris kitame laido gale nusijuokė ir neatsisveikinusi padėjo ragelį.

Tereza suprato, kad nieko ypatingo neatsitiko. Tai galėjo būti medicinos sesuo iš ligoninės, pacientė, sekretorė ar dar kas kitas. Bet vis dėlto buvo sunerimusi ir nieko negalėjo veikti. Susivokė praradusi ir tą jėgų likutį, kurį anksčiau turėjo Čekijoje, ir kad šis visiškai nereikšmingas incidentas yra jai tiesiog nepakeliamas.

Būdamas svetimoj šaly, esi tuščioje erdvėj aukštai viršum žemės be jokio apsaugos tinklo, kurį žmogui atstoja gimtinė. Ten yra jo šeima, bendradarbiai, bičiuliai, ten lengvai susišneki nuo vaikystės mokama kalba. Prahoje Tereza buvo priklausoma nuo Tomo tiktai širdimi. Čia pasidarė visiškai nuo jo priklausoma. Jeigu jis paliktų ją, ką ji darytų?

Negi visą gyvenimą turės gyventi čia baimindamasi, kad praras jį?

Tereza tarė sau: jų susitikimas iš pat pradžių buvo grįstas klaida. Po pažastimi spaudžiama „Ana Karenina“ buvo suklastotas pažymėjimas, suklaidinęs Tomą. Sukūrė vienas kitam pragarą, nors ir mylėjo vienas kitą. Tai, kad jie myli vienas kitą, yra įrodymas, kad klaida slypi ne juose pačiuose, ne jų veiksmuose, ne jų nepastoviuose jausmuose, tiesiog jie netinka vienas kitam, nes jisai stiprus, o ji silpna – štai kur ta klaida. Ji tarsi Dubčekas, kuris vidur frazės įterpia ilgėliausią pauzę, tarsi jų šalis, kuri mikčioja, gaudo orą ir negali rišliai kalbėti.

Bet kaip tik tas silpnasis privalo mokėti būti stiprus ir išeiti, kai tasai stiprusis yra per silpnas ir negali nuskriausti silpnojo.

Šitaip kalbėjo sau, glausdama veidą prie gauruotos Karenino galvos: „Nepyk, Kareninai. Tau teks dar kartą pakeisti namus“.

28

Sėdėjo įsispraudusi į kupė kamputį, sunkų lagaminą užkėlusi ant lentynos viršum galvos. Kareninas glaudėsi jai prie kojų. Ji prisiminė virėją iš restorano, kuriame anksčiau dirbo, kai gyveno pas motiną. Jis naudodavosi kiekviena proga pliaukštelėti jai per užpakalį ir daugelį kartų visų akivaizdoje kvietė su juo pergulėti. Keista, kad šiuo metu galvojo kaip tik apie jį. Jis buvo įsikūnijimas viso to, kuo ji šlykštėjosi. Tačiau dabar galvojo, kad taip susiradus jį ir pasakius: „Kalbėjai, kad nori su manim pergulėti. Štai aš“.

Troško padaryti tai, kas užkirstų kelią atgal. Troško brutaliai sunaikinti visus septynerius kartu nugyventus metus. Tai buvo galvos sukimasis. Svaiginantis, neįveikiamas potraukis kristi.

Galvos sukimąsi galėtume pavadinti ir girtumu nuo silpnybės. Žmogus įsisąmonina savo silpnybę ir nenori gintis nuo jos, geriau jau kristi. Apgirsta nuo savo silpnybės, nori būt dar silpnesnis, nori griūti vidury aikštės visų akivaizdoje, nori smukti žemiau ir žemiau.

Tikino save, kad neliks Prahoje ir daugiau nefotografuos. Grįš į tą miestelį, iš kurio ją anksčiau iškvietė Tomo balsas.

Bet atvažiavus į Prahą turėjo kurį laiką pasilikti, kad galėtų sutvarkyti daugybę reikalų. Pradėjo atidėlioti išvykimą.

Šitaip praėjo penkios dienos, ir bute staiga apsireiškė Tomas. Kareninas ilgai šokčiojo jam prie veido ir šitaip gelbėjo ją nuo būtinybės ką nors pasakyti.

Atrodė, abu jie stovi vidury sniego plynės ir dreba nuo šalčio.

Paskui prisiartino vienas prie kito tarsi įsimylėjėliai, kurie iki šiol dar nė karto nebuvo bučiavęsi.

Jis paklausė:

– Ar čia viskas buvo kaip palikta?

– Taip, – atsakė.

– Ar buvai redakcijoje?

– Skambinau ten.

– Na ir?

– Nieko. Aš laukiau.

– Ko?

Ji neatsakė. Negalėjo pasakyti, kad laukė jo.

29

Sugrįžkime prie ankstesnės valandėlės. Tomas buvo nusivylęs ir jam skaudėjo skrandį. Užmigo tik vėlai naktį.

Netrukus pabudo Tereza. (Rusų lėktuvai suko ratus viršum Prahos, ir jų gaudesys drumstė miegą.) Pirmoji josios mintis buvo: sugrįžo dėl jos. Dėl jos pakeitė savo lemtį. Dabar jau ne jis bus atsakingas už ją, o ji dabar bus atsakinga už jį.

Tokia atsakomybė atrodė viršijanti jos jėgas.

Tačiau paskui staiga prisiminė, kad vakar, tuoj po to, kai jis pasirodė tarpdury, Prahos bažnyčios skambino šeštą valandą. Kai jie susitiko pirmą kartą, jos pamaina baigėsi šeštą valandą. Matė jį sėdintį skvere ant geltono suolelio ir girdėjo iš bokšto sklindančius dūžius.

Ne, tai buvo ne prietaringumas, o grožio jausmas, išvadavęs ją iš depresijos ir grąžinęs norą gyventi. Atsitiktinumų paukščiai vėlei leidosi jai ant pečių. Akys pasruvo ašarom, ji buvo be galo laiminga, girdėdama jį alsuojant šalia.

TREČIA DALIS

Nesuprasti žodžiai

1

Ženeva – tai fontanų ir baseinų miestas, miestas parkų su paviljonais, kuriuose anksčiau grodavo muzika. Ir universiteto pastatas skęsta medžiuose. Francas, ką tik baigęs priešpietinę paskaitą, išėjo lauk. Iš žarnelių ant žolynų tryško vanduo, ir jis buvo kuo geriausiai nusiteikęs. Iš universiteto ėjo tiesiai pas meilužę. Ji gyveno už poros kvartalų nuo čia.

Dažnai pas ją užeidavo, bet visada tik kaip dėmesingas bičiulis, ne kaip meilužis. Jeigu būtų mylėjęsi jos dirbtuvėje, tą pačią dieną nuo vienos moters jam būtų tekę eiti pas kitą, o kadangi Ženevoje, kaip ir Prancūzijoje, sutuoktiniai miega vienoje lovoje, tiktai kelios valandos būtų skyrusios jį nuo vienos moters patalo iki kito. Jam atrodė, kad šitaip pažemintų ne tik savo žmoną, savo meilužę, bet pagaliau ir patį save.

Meilė šiai moteriai, užgimusi prieš kelis mėnesius, buvo jam tokia brangi, kad stengėsi sukurti jai atskirą erdvę savo gyvenime, nepasiekiamą ir nesuteptą žemę. Francas dažnai būdavo kviečiamas skaityti paskaitų įvairiuose užsienio universitetuose ir dabar noriai priimdavo visus kvietimus. O kadangi jų nepakakdavo, išgalvodavo dar keletą kongresų ir simpoziumų, kad galėtų pateisinti dažnas išvykas. Laisvai savo laiku disponuojanti meilužė lydėdavo jį. Taip per gan trumpą laiką jis įgalino ją aplankyti daugelį Europos ir vieną Amerikos miestą.

– Jei neprieštarautum, po dešimties dienų galėtume važiuoti į Palermą, – tarė Francas.

– Pirmenybę teikiu Ženevai, – atsakė ji. Stovėjo priešais molbertą, ant kurio buvo baigta tapyti drobė, ir apžiūrinėjo savo paveikslą.

– Kaip galima gyvent, neaplankius Palermo? – bandė juokauti jis.

– O aš jau žinau, kaip atrodo Palermas, – pasakė ji.

– Iš kur? – greit paklausė Francas, apimtas pavydo.

– Pažįstama atsiuntė iš ten atviruką. Priklijavau tualete. Dar nepastebėjai?

Paskui pridūrė:

– Buvo toksai šio šimtmečio pradžios poetas. Sekretorius vedė senuką pasivaikščioti. „Maestro, – sako jam, – pažvelkit į viršų. Šiandien pirmąkart virš miesto skrenda lėktuvas!" – „Įsivaizduoju", – atsakė maestro savo sekretoriui ir nepakėlė akių. Mat kaip, o aš galiu įsivaizduoti Palermą. Tenai lygiai tokie pat viešbučiai ir automobiliai, kaip ir kituose miestuose. Mano dirbtuvėje bent paveikslai keičias.

Francas nuliūdo. Jis taip įprato sieti keliones su meilės glamonėmis, kad, ragindamas „Važiuokime į Palermą", siuntė aiškų erotinį signalą. Todėl pareiškimas „Pirmenybę teikiu Ženevai" buvo suprastas taip: meilužė jau nebesiilgi jo mylavimų.

Kaip jis galėjo šalia jos taip prarasti pasitikėjimą savimi? Juk nėra nė mažiausio pagrindo! Tai ji, o ne jis, vos tik susipažinus, parodė pirmą erotinę iniciatyvą; jis buvo gražus vyras, pasiekęs mokslinės karjeros viršūnę ir net bauginąs kolegas, nes diskutuodamas būdavo užsispyręs ir išdidus. Kodėl tad kasdien persekiojo mintis, kad meilužė paliks jį?

Galiu tai paaiškinti tik tuo, kad meilė jam buvo ne viešojo gyvenimo tęsinys, o jo priešingybė. Mylėti jam reiškė visiškai

atsiduoti mylimos moters malonei arba nemalonei. Buvo tarsi kareivis pasiduodantis į nelaisvę ir turintis mesti šalin ginklą. O negalėdamas apsisaugoti nuo galimo šūvio, negali savęs neklausti, kada tas šūvis nugriaudės. Galima pasakyti: mylėti Francui reiškė nuolat laukti šūvio.

Kol jis šitaip gąsdinosi, meilužė padėjo teptuką ir nuėjo į kitą kambarį. Grįžo su vyno buteliu. Tylėdama atkimšo jį ir pripylė dvi stiklines.

Akmuo nusirito Francui nuo širdies, ir jis vos neprapliupo juoktis. Žodžiai „pirmenybę teikiu Ženevai" nereiškė, kad ji nenorinti su juo mylėtis, o atvirkščiai, kad jai jau nusibodo meilės akimirkos vien svetimuose miestuose.

Ji pakėlė stiklinę ir išgėrė iki dugno. Francas taip pat pakėlė stiklinę ir gurkštelėjo. Jis džiaugėsi, kad atsisakymas vykti į Palermą virto raginimu mylėtis, tačiau kartu ir apgailestavo meilužei nusprendus sulaužyti tariamus įžadus: ji nesuprato jo nedrąsaus siekio apsaugoti jų meilę nuo banalybės ir atskirti nuo miesto, kuriame jis miegodavo su žmona.

Nesimylėti su dailininke Ženevoje buvo bausmė, kurią sau paskyrė už tai, kad yra vedęs kitą moterį. Jautėsi dėl to kaltas, lyg tai būtų buvęs jo trūkumas. Ir nors erotinis gyvenimas su žmona nebuvo vertas nė paminėti, vis dėlto jie miegodavo vienoje lovoje, pabusdavo naktį nuo garsesnio kito atsidusimo, kvėpė vienas kito kūno kvapus. Mieliau būtų miegojęs vienas, tačiau bendra lova buvo santuokos simbolis, o, žinia, simboliai yra neliečiami.

Kaskart guldamasis namie į lovą pagalvodavo, kad meilužė įsivaizduoja, kaip jis gulasi patalan šalia žmonos. Visada susigėsdavo tos minties ir būtent todėl troško bent erdvėje kuo labiau atitolinti guolį, kuriame miegodavo su žmona, nuo guolio, kuriame mylėdavosi su meiluže.

Dailininkė vėl įpylė vyno, nugėrė ir paskui patylom, su

keistu abejingumu, tarsi Franco čia visai nė nebūtų, ėmė iš lėto sagstytis palaidinukę. Elgėsi lyg teatrinio fakulteto studentė, kuri per pratybas konservatorijoje turi parodyti, ką veikia, kai yra viena kambary ir niekas jos nemato.

Liko vien su sijonu ir liemenėle. Paskui (lyg tik dabar pamačiusi, kad ne viena kambary) įdėmiai įsižiūrėjo į Francą.

Žvilgsnis jį suglumino, nes nesuprato, ką jis reiškia. Tarp visų meilužių greitai susiklosto žaidimo taisyklės, kurių jie patys gerai nesuvokia, tačiau jos įsitvirtina sąmonėje ir negalima jų pažeisti. Dabar į jį įremtas žvilgsnis nesiderino su tomis taisyklėmis: tai nebuvo kvietimas mylėtis, nei iššūkis, nei koketavimas, gal labiau klausimas. Bet Francas visiškai nenutuokė, ko klausia tasai žvilgsnis.

Paskui nusivilko sijoną. Paėmė Francą už rankos ir atsuko į didelį veidrodį, kuris stovėjo atremtas į sieną per žingsnį nuo jų. Nepaleido jo rankos ir žiūrėjo į veidrodį tuo pačiu ilgu, klausiančiu žvilgsniu, tyrinėdama savo ir Franco atspindžius.

Šalia veidrodžio dunksojo stovas su juodu vyrišku katiliuku. Pasilenkė prie jo ir užsidėjo ant galvos. Vaizdas veidrodyje iškart pasikeitė, dabar tenai buvo moteris apatiniais drabužiais, graži, abejinga, neprieinama, užsimaukšlinusi ant galvos visiškai jai netinkantį katiliuką. Moteris laikė už rankos pilku kostiumu vilkintį vyrą su kaklaraiščiu.

Francas šyptelėjo, nesuprasdamas savo meilužės. Nusirengė ne ragindama mylėtis, o kad galėtų iškrėsti keistą pokštą, hepeningą jiems dviem. Jis supratingai ir pritardamas nusišypsojo.

Tikėjosi, kad tapytoja šypsena atsakys į jo šypseną, bet nesulaukė. Ji nepaleido jo rankos ir susikaupusi žiūrėjo čia į jį, čia į save veidrodyje.

Hepeningas aiškiai užsitęsė. Francui atrodė, kad pokštas

(nors gan žavus ir vykęs) trunka pernelyg ilgai. Todėl švelniai dviem pirštais suėmė katiliuką, šypsodamas nukėlė jį dailininkei nuo galvos ir vėl užmovė ant stovo. Tarsi trintuku nutrindamas ūsus, kuriuos išdykęs vaikas nupiešė ant Mergelės Marijos paveikslėlio.

Dar keletą akimirkų ji stovėjo sustingusi, žvelgdama į save veidrodyje. Tada Francas užpylė ją švelniais bučiniais. Vėlei prašė, kad važiuotų su juo dešimčiai dienų į Palermą. Šį kartą ji sutiko be atsikalbinėjimų, ir jis išėjo.

Buvo vėl kuo geriausiai nusiteikęs. Ženeva, kurią visą gyvenimą keikė kaip nuobodulio metropoliją, atrodė esanti graži ir pilna nuotykių. Eidamas gatve, grįžčiojo aukštyn į platų dirbtuvės langą. Buvo pavasario pabaiga, karšta, langus dangstė ištempti dryžuoti tentai. Francas nuėjo iki parko, virš kurio tolumoje kilo auksiniai stačiatikių cerkvės kupolai. Jie atrodė lyg paauksuoti patrankos sviediniai, kuriuos neregima jėga sulaikė krintant netoli žemės ir paliko kyboti ore. Tai buvo nuostabu. Francas leidosi žemyn krantinėn, norėdamas laivu persikelti į šiaurinį ežero krantą, kur gyveno.

2

Sabina liko viena. Sugrįžo prie veidrodžio. Vis dar buvo neapsirengusi. Vėl užsivožė katiliuką ir ilgai į save žiūrėjo. Pati stebėjosi, kad jau šitiek metų ją persekioja vienas prarastas akimirksnis.

Kažkada prieš daugelį metų pas ją užėjo Tomas, ir katiliukas jį sudomino. Užsivožė ir atsisuko į didelį veidrodį, kuris tada, visai kaip čia, stovėjo atremtas į jos dirbtuvės sieną Pra-

hoje. Norėjo pažiūrėti, ar būtų tikęs į seniūnus. Kai Sabina pradėjo pamažu nusirenginėti, užmaukšlino katiliuką jai ant galvos. Ji stovėjo prieš veidrodį (visada prieš jį stovėdavo nusirenginėdama) ir žiūrėjo į save. Buvo vienais apatiniais ir su katiliuku ant galvos. Ir staiga pajuto, kad abu juos įaistrino šitas vaizdas.

Kodėl taip atsitiko? Dar prieš akimirką katiliukas ant galvos jai atrodė besanti juokinga smulkmena. Negi nuo juokingo iki aistrinančio vaizdo tėra vienas žingsnelis? Taip. Kai tada žiūrėjo į save veidrodyje, iš pradžių tematė linksmą situaciją. Tačiau bemat situacijos komiškumą persmelkė jaudulys; katiliukas reiškė ne pokštą, o prievartą. Sabinos, jos moteriškos savigarbos prievartavimą. Matė savo nuogas kojas, plonytes kelnaites, pro kurias švietėsi tarpkojis. Apatiniai paryškino jos moteriškumą, o standi vyriška skrybėlė neigė, prievartavo, pajuokė. Šalia stovėjo apsirengęs Tomas. Buvo aišku, kad visa, ką jie mato, nėra žaismas (tąsyk juk ir jis turėtų stypsoti vienais apatiniais ir su skrybėle), o labiau pažeminimas. Užuot nesutikusi būti žeminama, jinai išdidžiai ir provokuojančiai prisitaikė, tarsi savo noru leistųsi viešai prievartaujama, bet staiga nebeištvėrė ir parvertė Tomą. Katiliukas nusirito po stalu, o jie blaškėsi ant kilimo priešais veidrodį.

Dar kartą grįžkime prie katiliuko.

Pirmiausia tai buvo neaiškus praėjusiame šimtmetyje gyvenusio senelio, mažo čekų miestelio seniūno, prisiminimas.

Antra, tai buvo tėvelio prisiminimas. Po laidotuvių jos brolis pasisavino visą tėvų turtą, o jinai išdidžiai numojo ranka ir sarkastiškai pareiškė, kad kaip vienintelį tėvo palikimą pasiima katiliuką.

Trečia, tai buvo jųdviejų su Tomu meilės žaidimų dalis.

Ketvirta, buvo jos originalumo, kurį sąmoningai pabrėždavo, žymė. Kai važiavo susitikti su Tomu į Ciurichą, atsive-

žė katiliuką ir užsidėjusi jį atidarė viešbučio kambario duris. Tada ir atsitiko tai, ko ji nesitikėjo: katiliukas pasirodė nesąs nei juokingas, nei aistrinantis, jis tapo prabėgusio laiko prisiminimu. Abu susijaudino. Mylėjosi kaip niekad anksčiau: be obsceniškų žaismų, nes šis susitikimas nebuvo ankstesnių erotinių pasimatymų, kai jiedu prisigalvodavo mažų nešvankybių, tęsinys, o nuoroda į praeitį, giesmė apie kartu praleistą laiką, sentimentali nesentimentalaus ryšio, pradingusio tolumoje, santrauka.

Katiliukas tapo muzikinės kompozicijos – Sabinos gyvenimo – motyvu. Tas motyvas sugrįždavo ir sugrįždavo, ir kaskart įgydavo naują reikšmę. Rodės, reikšmės srūva katiliuku tarsi vanduo upės vaga. Tai priminė Herakleito teiginį: „Negalima du kartus įbristi į tą pačią upę!" Katiliukas buvo vaga, kurioje Sabina matė tekant kaskart kitą upę, kitą *semantinę upę,* tas pats daiktas kiekvieną kartą įgaudavo kitą reikšmę, tačiau drauge (tarsi aidas, tarsi daugybė aidų) atsiliepdavo visos ankstesnės reikšmės. Kiekvienas naujas įspūdis nuaidėdavo vis sodresniu sąskambiu. Tomą ir Sabiną Ciuricho viešbutyje sujaudino katiliuko vaizdas, jie mylėjosi vos neverkdami, nes tas juodas daiktas priminė ne vien ankstesniuosius meilės žaidimus, bet ir Sabinos tėvą, ir senelį, gyvenusį šimtmetyje be automobilių ir lėktuvų.

Dabar gal galėsime lengviau įsivaizduoti bedugnę, skyrusią Sabiną ir Francą: jis godžiai klausėsi jos gyvenimo istorijos, o jinai taip pat godžiai jo. Jie tiksliai suprato loginę vienas kitam sakomų žodžių reikšmę, bet negirdėjo tais žodžiais tekančios semantinės upės šniokštimo.

Todėl Francas suglumo, kai Sabina prieš jį užsivožė katiliuką. Tarsi būtų prabilusi nesuprantama kalba. Neįžvelgė nei obsceniškos, nei sentimentalios to veiksmo prasmės, tai tebuvo nesuprantamas gestas, varąs į neviltį visiška beprasmybe.

Kol žmonės dar jauni ir skamba tik pirmieji jų gyvenimo muzikinės kompozicijos taktai, jie gali ją tęsti kartu ir keistis motyvais (taip kaip Tomas ir Sabina pasikeitė katiliuko motyvu), bet kai susitinka vyresni, jų muzikinė kompozicija būna beveik baigta, ir kiekvienas daiktas, kiekvienas žodis vieno kompozicijoje reiškia visai ne tai, ką kito.

Jei būčiau klausęsis visų Sabinos ir Franco pokalbių, būčiau galėjęs sudaryti platų jų nesusipratimų žodyną. Tačiau teks pasitenkinti mažu žodynėliu.

3

TRUMPAS NESUPRASTŲ ŽODŽIŲ ŽODYNAS (PIRMA DALIS)

MOTERIS

Būti moterimi Sabinai yra dalia, kurios ji nesirinko. Tai, ko nesirinkome, negalime laikyti nei savo nuopelnu, nei savo nesėkme. Sabina mano, jog su tekusia dalia reikia elgtis korektiškai. Maištauti prieš tai, kad gimei moterimi, jai rodos taip pat beprasmiška, kaip ir didžiuotis tuo.

Kartą vieno pirmųjų susitikimų metu Francas pasakė, aiškiai pabrėždamas paskutinį žodį: „Sabina, Jūs esate *moteris*". Ji nesuprato, kodėl jo veido išraiška tokia iškilminga, tarytum ką tik Amerikos krantus išvydusio Kristupo Kolumbo. Tiktai vėliau suvokė, kad žodis „moteris" jam reiškia ne lytį, o *vertę*. Ne kiekviena moteris verta būti vadinama moterimi.

Bet jei Sabina Francui yra *moteris*, tai kas tąsyk Mari Klod, tikroji jo žmona? Daugiau nei prieš dvidešimt metų, praėjus nuo jų pažinties pradžios keletui mėnesių, ji pagrasino nusižudysianti, jeigu ją paliksiąs. Francą užkerėjo šis grasinimas. Pati Mari Klod jo per daug nežavėjo, tačiau jos meilė atrodė nepaprasta. Manė nesąs tokios vertas ir turįs už tai žemai nusilenkti.

Tad nusilenkė iki žemės ir vedė ją. Nors Mari Klod jau niekada neparodė tokio jausmų karščio, kaip tą akimirką, kai grasino nusižudysianti, jam giliai išliko gyvas imperatyvas: niekada negalįs jos skriausti ir visada privaląs joje gerbti moteris.

Įdomi frazė. Jis nesakė sau: gerbti Mari Klod, bet – gerbti Mari Klod asmenyje moteris.

Kadangi Mari Klod pati yra moteris, kas yra ta antroji moteris joje, kurią jis turėjo gerbti? Gal tai platoniška moters idėja?

Ne. Tai Franco mamytė. Jam niekada nešovė į galvą sakyti, kad mamytės asmenyje gerbia moteris. Dievino savo mamytę, o ne kažkokią moterį joje. Platono moters idėja ir mamytė jam buvo tapačios.

Francui buvo dvylika metų, kai tėvas juos paliko. Berniukas jautė, kad atsitiko svarbus įvykis, tačiau mamytė uždangstė dramą taikiais ir neutraliais žodžiais, nes nenorėjo jaudinti sūnaus. Tą dieną abu ėjo į miestą, ir prie durų Francas pastebėjo, kad mamytė mūvi skirtingais batais. Sumišo, norėjo pasakyti, bet pabūgo, kad gali ją įžeisti. Mieste išbuvo su ja porą valandų, nenuleisdamas akių nuo jos kojų. Tada jis pirmąkart suprato, kas yra kančia.

IŠTIKIMYBĖ IR IŠDAVYSTĖ

Francas mylėjo ją nuo vaikystės iki palydų į kapines, mylėjo ir paskui – atminty. Jis juto, kad ištikimybė yra svarbiausia tarp visų dorybių. Ištikimybė suvienija mūsų gyvenimą, kuris antraip sutrupėtų į tūkstančius akimirkos įspūdžių.

Francas dažnai pasakodavo Sabinai apie motiną. Gal net pasąmonėje tikėjosi, kad Sabiną sužavės jo ištikimybė ir kad šitaip laimės ją.

Nežinojo, kad Sabiną žavėjo išdavystė, o ne ištikimybė. Žodis „ištikimybė" primindavo jai tėvą, provincijos miestelio puritoną, kuris sekmadieniais savo malonumui tapydavo saulėlydžius viršum miško bei rožes vazoje. Jo dėka dar vaikystėje ji pradėjo piešti. Būdama keturiolikos metų, įsimylėjo bendraamžį berniuką. Siaubo apimtas tėvas ištisus metus neišleisdavo jos vienos iš namų. Kartą jis parodė jai keletą Pikaso reprodukcijų ir jas išjuokė. Negalėdama mylėti keturiolikmečio klasės draugo, pamilo bent kubizmą. Baigusi mokyklą, išvažiavo į Prahą laiminga, kad pagaliau išduoda namus.

Išdavystė. Nuo vaikystės tėvelis ir tamsta mokytojas sakydavo mums, kad tai blogiausia, kas tik begali būti. Tačiau kas yra išdavystė? Išduoti reiškia atiduoti, kas nėra sava, ir išeit į nežinią. Sabinai nėra nieko gražiau, kaip eiti nežinion.

Ji studijavo meno akademijoje, bet negalėjo tapyti kaip Pikasas. Tai buvo metas, kai vyravo vadinamasis socialistinis realizmas ir mokykloje buvo gaminami komunistinių vadovų portretai. Josios noras išduoti tėvą liko nepatenkintas, kadangi komunizmas buvo antrasis tėvas, toks pat griežtas ir ribotas, draudžiantis meilę (laikai buvo labai puritoniški) ir Pikasą. Ištekėjo už nevykėlio Prahos teatro aktoriaus vien todėl, kad jis garsėjo kaip skandalistas ir neįtiko abiem tėvams.

Paskui mirė mama. Kitą dieną, kai Sabina po laidotuvių grįžo Prahon, gavo telegramą: tėvas iš nevilties nusižudęs.

Ji ėmė graužtis priekaištaudama sau: kas čia blogo, kad tėvelis tapydavo rožes vazoje ir nemėgo Pikaso? Ar labai jau smerktina, kad jis bijojo, jog keturiolikmetė duktė nepareitų namo nėščia? Argi taip jau juokinga, kad nebegalėjo gyventi žmonai mirus?

Ją vėl apėmė troškimas išduoti: išduoti savo pačios išdavystę. Pranešė vyrui (jau nebe skandalistui, o tik baisiam girtuokliui), kad paliekanti jį.

Bet jeigu išduodame B, dėl kurio išdavėm A, dar nereiškia, kad susitaikome su A. Išsiskyrusios dailininkės gyvenimas nebuvo panašus į išduotų tėvų gyvenimą. Pirmoji išdavystė nepataisoma. Prasideda grandininė išdavysčių reakcija, ir kiekviena jų vis labiau ir labiau tolina nuo pirmosios išdavystės.

MUZIKA

Francui tai menas, tarytum girtumas labiausiai priartinąs prie dionisiškojo grožio suvokimo. Žmogus negali smarkiai apgirsti nuo romano arba paveikslo, bet gali apsvaigti nuo Bethoveno Devintosios simfonijos, Bartoko Sonatos dviem fortepijonams ir mušamiesiems arba nuo *The Beatles* dainų. Francas neskiria rimtosios ir pramoginės muzikos. Tokia skaida jam atrodo esanti senamadiška ir veidmainiška. Jis mėgsta ir roką, ir Mocartą.

Jis laiko muziką išvaduotoja: ji išlaisvina iš vienatvės, uždarumo, bibliotekos dulkių, atveria jo kūne duris, pro kurias į pasaulį broliautis žengia siela. Jis mėgsta šokius ir apgailestauja, kad Sabina neturi tokio polinkio.

Sėdi abu restorane, trenkia garsi ritmiška muzika.

– Uždaras ratas, – sako Sabina, – žmonės kursta, nes vis garsiau leidžia muziką. Bet kadangi kursta, nelieka nieko kito, tiktai leisti muziką dar garsiau.

– Nemėgsti muzikos? – klausia Francas.

– Ne, – sako Sabina. Paskui priduria: – Gal, jei gyvenčiau kitais laikais... – Ji galvoja apie epochą, kai gyveno Johanas Sebastianas Bachas ir muzika buvo panaši į neaprėpiamoje tylos sniego plynėj prasiskleidusią rožę.

Muzikos kauke prisidengęs triukšmas persekioja ją nuo ankstyvos jaunystės. Studijuodama meno akademijoje, ištisas atostogas turėjo leisti vadinamosiose jaunimo statybose. Visi krūvoj gyveno barakuose ir statė metalurgijos kombinatą. Muzika staugė iš garsiakalbių nuo penktos valandos ryto iki devintos vakaro. Verkti norėdavos, tačiau muzika buvo linksma ir nebuvo kur nuo jos pasislėpti, nei tualete, nei lovoje po antklode. Muzika persekiojo ją tarsi vilkinių šunų ruja.

Tada maniusi, kad vien komunistiniame pasaulyje viešpatauja tokia muzikos barbarybė. Užsienyje pamatė, kad muzika visoje planetoje virsta triukšmu, šitaip žmonija žengia į totalios bjaurasties fazę. Totalūs bjaurasties bruožai ryškėja pirmiausia kaip visur esanti akustinė bjaurastis: automobiliai, motociklai, elektrinės gitaros, grąžtai, garsiakalbiai, sirenos. Ja paseks ir visur prasismelks vizualinė bjaurastis.

Po vakarienės jiedu užlipo į kambarį, mylėjosi. Prieš miegą Franco galvoje sukosi visokios mintys. Jis prisiminė garsią muziką vakarieniaujant ir pagalvojo: „Triukšmas turi vieną privalumą. Jame negirdėti žodžių". Jam dingtelėjo, kad nuo vaikystės jis nedaro nieko kita, tiktai kalba, rašo, skaito paskaitas, išgalvoja sakinius, ieško tikslesnių formuluočių, taiso jas taip, kad galų gale žodžiai darosi neaiškūs, jų prasmė išskysta, praranda turinį ir virsta šiukšlėm, pelais, smegenis

užpilančiu smėliu, jo galvos skausmu, jo nemiga, jo liga. Ir tą akimirką užsigeidė begalinės muzikos, absoliutaus triukšmo, linksmo ir gražaus griausmo, užliejančio, apglėbiančio ir apkurtinančio triukšmo, kuriame visiems laikams prasmegtų žodžių skausmas, bergždumas ir niekybė. Muzika – tai sakinio neigimas, muzika – tai antižodis! Jis troško būti Sabinos glėby, tylėti, niekada jau neištarti nė vieno sakinio ir, pajutęs malonumo viršūnę, susilieti su orgiastišku muzikos grumėjimu. Ir užmigo tokiam laimingam įsivaizduotam triukšme.

ŠVIESA IR TAMSA

Gyventi Sabinai reiškia matyti. Regėjimą riboja dvi sienos: ryški šviesa, kuri akina, ir visiška tamsa. Galbūt todėl Sabinai atgrasus bet koks ekstremizmas. Ekstremai žymi ribas, už kurių baigiasi gyvenimas, o ekstremizmo aistra ir mene, ir politikoje yra užslėptas mirties troškimas.

Žodis „šviesa" Francui sukelia ne žemės kampelio, virš kurio brėkšta diena, vaizdą, o primena patį šviesos židinį: saulę, elektros lemputę, reflektorių. Francui pakanka nuvalkiotų metaforų: tiesos saulė, akinanti proto aušra ir pan.

Jį traukia tiek šviesa, tiek tamsa. Jis žino, kad mūsų dienomis laikoma juokinga besimylint gesinti šviesą, todėl viršum lovos palieka įžiebtą mažytę lemputę. Tą akimirksnį, kai prasiskverbia į Sabiną, vis dėlto užmerkia akis. Jį pripildanti saldybė pageidauja tamsos. Tai yra švari tamsa be jokių įvaizdžių ar proregių, tamsa be galo, be sienų, tai pati begalybė, kurią kiekvienas nešiojame savyje. (Taip teužsimerkia ieškantis begalybės!)

Tą akimirką, kai Francas pajunta, kaip saldybė skleidžiasi kūne, jis ištirpsta ir ištįsta iki savo tamsos begalumo, pats tam-

pa begalybe. Tačiau kuo didesnis tampa vyras savo vidinėj tamsoj, tuo mažesnis pasidaro jo išorinis pavidalas. Vyras užmerktomis akimis tėra vyro likutis. Užsimerkęs Francas Sabinai nemalonus, nenori matyti jo tokio, todėl pati užmerkia akis. Tačiau jai ši tamsa nereiškia begalybės, greičiau nesutikimą su regimu, matomo neigimą, atsisakymą matyti.

4

Sabina įkalbėta aplankė tautiečių bendruomenę. Vėl buvo diskutuojama, ar reikėjo kovoti prieš rusus su ginklu rankose. Suprantama, čia, emigracijos užuovėjoje, visi tvirtino, kad kautis reikėjo. Sabina tarė:

– Tai grįžkite ten ir kovokite.

Nereikėjo jai to sakyti. Vyras žilstelėjusiais, žnyplėmis subanguotais plaukais dūrė jos pusėn ilgu smiliumi.

– Nekalbėkite šitaip. Visi esame atsakingi už tai, kas ten įvyko. Ir jūs. Ką tėvynėje nuveikėte prieš komunistinį režimą? Tik tapėte paveikslus...

Piliečių tikrinimas ir vertinimas yra pagrindinė ir nenutrūkstanti visuomeninė veikla visuose komunistiniuose kraštuose. Sprendžiant, ar leisti dailininkui surengti parodą, ar išduoti piliečiui vizą, kad atostogas galėtų praleisti užsienyje prie jūros, ar priimti futbolininką į šalies rinktinę, pirmiausia reikalingos charakteristikos ir kiti duomenys (iš kiemsargio, bendradarbių, policijos, partinės organizacijos, iš profsąjungos), paskui visa tai perskaito atsakingi už tai valdininkai. Jie išnagrinėja duomenis ir apibendrina. Charakteristikose nekalbama apie piliečio sugebėjimą tapyti, žaisti futbo-

lą arba apie jo sveikatą, kuriai pataisyti reikėtų atostogų pajūry. Jose atsispindi vien tik vadinamasis „politinis piliečio profilis“ (ką pilietis kalba, ką galvoja, kaip elgiasi, ar dalyvauja susirinkimuose ir Gegužės pirmosios demonstracijose). Todėl viskas (kasdieninis gyvenimas, karjera ir atostogos) priklauso nuo to, kaip bus pilietis įvertintas, ir kiekvienas, kas nori žaisti rinktinėje, demonstruoti parodoj savo paveikslus ar praleisti atostogas pajūry, turi elgtis taip, kad būtų palankiai įvertintas.

Apie tai dabar mąstė Sabina, girdėdama kalbant žilstelėjusį vyrą. Jam nerūpėjo, ar jo tautiečiai gerai žaidžia futbolą, ar gerai tapo (nė vienas čekas niekada nesidomėjo, ką Sabina tapo), užtat rūpėjo, ar aktyviai, ar pasyviai jie kovoja prieš komunistinį režimą; rizikuodami ar tiktai dėl akių; nuo pat pradžios ar tik dabar.

Būdama tapytoja, ji gerai įsidėmėdavo žmonių veidus ir pažindavo žmones, kurių mėgstamiausias užsiėmimas buvo tikrinti ir vertinti kitus. Visų jų smiliai būdavo ilgesni nei didysis pirštas ir juo taikydavos į tuos, kuriems kalbėdavo. Juk ir prezidento Novotno, keturiolika metų iki 1968-ųjų valdžiusio Čekiją, plaukai buvo lygiai taip pat kirpėjo subanguoti, o smilius pats ilgiausias iš visų Vidurio Europos gyventojų.

Kai nusipelnęs emigrantas iš tapytojos, kurios paveikslų niekada nebuvo matęs, lūpų išgirdo esąs panašus į komunistinį prezidentą Novotną, paraudo, pabalo, dar kartą paraudo, paskui vėl pabalo, nieko neatsakė ir visai nutilo. Visi kiti taip pat tylėjo, kol Sabina pagaliau pakilo ir išėjo.

Buvo susikrimtusi, tačiau jau būdama gatvėje apsigalvojo: kodėl apskritai turėtų bendrauti su čekais? Kas ją su jais sieja? Žemė? Jei jie turėtų pasakyti, ką įsivaizduoja esant Čekija, kiekvienam prieš akis iškiltų visai skirtingi vaizdai, kurie nesudarytų jokio vientiso peizažo.

Gal kultūra? Bet kas tai? Dvoržakas ir Janačekas? Taip. Bet jeigu čekas nejaučia muzikos? Čekiškumo esmė iškart išsisklaido.

Tad gal didieji vyrai? Janas Husas? Nė vienas iš ten buvusių žmonių neskaitė nė eilutės iš jo knygų. Vienintelis dalykas, kurį jie visi galėjo suprasti, buvo liepsna, šlovė liepsnos, kurioje sudegė kaip eretikas, šlovė pelenų, kuriais pavirto, tad ir čekiškumo esmė, sako sau Sabina, jiems yra tiktai pelenai ir nieko daugiau. Tuos žmones sieja tik jų pralaimėjimas ir priekaištai, kuriuos svaido vieni kitiems.

Ji greitai ėjo gatve. Labiau nei kivirčas su emigrantais dabar ją jaudino jos pačios mintys. Žinojo esanti neteisi. Juk tarp čekų vis dėlto buvo ir kitokių žmonių, ne tik kaip vyriškis ilguoju smiliumi. Nejauki tyla, stojusi po Sabinos žodžių, toli gražu nereiškė, kad visi buvo jai priešiški. Susirinkusieji labiau atrodė priblokšti staigiai tvykstelėjusios neapykantos, to nesusipratimo, kurio aukomis čia, emigracijoje, tampa visi. Ar nevertėtų jų pasigailėti? Negi ji nemato, kokie jie vargani ir vieniši?

Mes žinome, kodėl ji mano, kad ne: išdavus tėvą, gyvenimas jai tapo ilga išdavysčių virtine, ir kiekviena nauja traukė ją tarsi yda, tarsi pergalė. Ne, ji nelaikys savu to, kas nėra jos. Atstums suvienodėjusius žmones ir vieno galo kalbas! Dabar ją taip sujaudino jos pačios neteisingumas. Tas susijaudinimas nebuvo nemalonus, atvirkščiai, Sabina jautė, kad ką tik kažką nugalėjo ir kažkas nematomas ploja jai už tai.

Bet greit šį malonų svaigulį išsklaidė baimė: juk tas kelias, ta virtinė turi kažkur ir baigtis! Vieną kartą turės paliauti išdavinėjus! Turės sustoti!

Buvo vakaras, ji skubiai ėjo peronu. Traukinys į Amsterdamą jau laukė. Surado savo vagoną. Atidarė duris kupė, iki kurios atvedė paslaugus palydovas, ir pamatė Francą, sėdin-

tį ant pakloto patalo. Jis atsistojo pasisveikinti, o ji apkabino ir apibėrė jį bučiniais.

Baisiai troško pasakyti jam ką nors kaip pati banaliausia moteris: nepalik manęs, laikyk šalia savęs, sutramdyk, paverk mane, būk stiprus! Tačiau tai buvo žodžiai, kurių nemokėjo ir negalėjo ištarti.

Paleidusi jį iš glėbio, tepasakė:

– Labai džiaugiuosi, kad esu su tavim.

Žinant santūrų jos charakterį, tai buvo daugiausia, ką galėjo pasakyti.

5

TRUMPAS NESUPRASTŲ ŽODŽIŲ ŽODYNAS (TĘSINYS)

EISENOS

Lengva žmonėms Italijoje ar Prancūzijoje. Kai tėvai verčia vaikščioti į bažnyčią, atsikeršijama tuo, kad įstojama į partiją (komunistų, maoistų, trockistų ir taip toliau). Sabinos tėvas pirmiau ją siųsdavęs į bažnyčią, paskui iš baimės vertė stoti į komunistinio jaunimo sąjungą.

Gegužės pirmosios eisenoje Sabina nemokėdavo žygiuot į koją, ir iš paskos žengianti mergina rėkdavo ant jos, tyčia mindama ant kulnų. Kai eisenoje reikėdavo dainuoti, niekada nemokėdavo dainos teksto ir tik žiopčiodavo be garso. Tačiau kolegės tai pastebėdavo ir ją apskųsdavo. Sabina nuo vaikystės neapkentė visokių eisenų.

Francas studijavo Paryžiuje ir, būdamas nepaprastai gabus, jau nuo dvidešimties metų buvo užsitikrinęs mokslinę karjerą. Jau tada žinojo, kad visą gyvenimą praleis universitete, viešosiose bibliotekose ir auditorijose. Jam atrodė, kad uždus nuo šitokio vaizdo. Norėdavo išžengti iš savo gyvenimo taip, kaip iš buto žengiama gatvėn.

Todėl gyvendamas Paryžiuje mielai vaikščiodavo į manifestacijas. Buvo nuostabu ką nors švęsti, ko nors reikalauti, prieš ką nors protestuoti, nelikti vienam, būti po dangumi kartu su kitais. Jį žavėjo Sen Žermeno bulvaru arba nuo Respublikos aikštės link Bastilijos žygiuojančios eisenos. Ryžtingai žengianti ir šūkaujanti minia jam atrodė Europos ir jos istorijos paveikslas. Europa – tai Didysis Žygis. Žygis nuo revoliucijos prie revoliucijos, nuo mūšio iki mūšio, tiktai pirmyn.

Galėčiau ir kitaip pasakyti: gyvenimas tarpu knygų Francui atrodė nerealus. Ilgėjosi tikro gyvenimo, kitų žmonių, einančių šalia vienas kito, prisilietimo, jų šūksmų. Nesuvokė, kad kaip tik tas nerealumas (darbas bibliotekų ir kabineto vienatvėje) yra tikrasis jo gyvenimas, o vadinamoji realybė – eisenos – tėra tik vaidinimas, šokis, šventė, kitaip sakant: sapnas.

Studijuodama Sabina gyveno bendrabutyje. Gegužės pirmąją visi turėdavo labai anksti eiti į susirinkimo vietą. Kad nė vieno neliktų, studentų funkcionieriai tikrindavo kambarius. Todėl kartą ji pasislėpė tualete, o kai visi jau buvo išėję, grįžo į savo kambarį. Buvo tylu kaip niekad. Vien iš tolo aidėjo žygio maršai. Jai atrodė, kad slepiasi kriauklės gilumoje ir girdi šniokščiant nedraugiško pasaulio jūrą.

Prabėgus dvejiems emigracijos metams, Sabina visiškai atsitiktinai atsidūrė Paryžiuje kaip tik per rusų invazijos metines. Vyko protesto demonstracija, ir ji neatsispyrė pagundai joje dalyvauti. Jauni prancūzai grūmojo kumščiais ir skandavo šūkius prieš sovietinį imperializmą. Šūkiai jai patiko,

tačiau staiga nustebo pajutusi, kad negali šaukti kartu su kitais. Eisenoje teišbuvo vos keletą minučių.

Sabina papasakojo savo įspūdžius bičiuliams prancūzams. Jie stebėjosi: „Tai tu nenori kovoti prieš savo krašto okupaciją?" Ji stengėsi aiškinti jiems, kad už komunizmo, fašizmo, už visų okupacijų ir invazijų slepiasi daug didesnis ir visuotinesnis blogis. Jo provaizdžiu jai yra žmonių eisena, mosuojanti rankomis ir vienu balsu šūkčiojanti tuos pačius skiemenis. Tačiau juto nesugebėsianti jiems paaiškinti. Nusivylusi stengėsi kalbėt apie kitką.

NIUJORKO GROŽIS

Ištisas valandas jiedu vaikščiojo po Niujorką; vaizdas mainės kas žingsnis, tarsi būtų ėję vingiuotu šaligatviu tarp stulbinančių kalnų: vidury šaligatvio klūpojo jaunuolis ir meldėsi, netoliese, atsirėmus į medį, snaudė juodaodė gražuolė, juodu kostiumu vilkįs vyras žingsniavo gatve ir plačiais mostais dirigavo nematomam orkestrui, iš fontano tryško vanduo, o ratu apie jį sėdėjo pietaujantys darbininkai. Geležiniai laiptai ropojo bjaurių raudonplyčių namų fasadais; tie namai buvo tokie bjaurūs, kad atrodė beveik gražūs, o jų kaimynystėje stūksojo didžiulis stiklinis dangoraižis, už jo kitas, ant kurio stogo buvo pastatyti maži arabiški rūmai su bokšteliais, galerijomis ir paauksuotais stulpais.

Sabina prisiminė savo paveikslus: juose taip pat susidurdavo daiktai, visai netinkantys vienas prie kito: metalurgijos kombinato statyba, o už jos – žibalinė lempa; arba kita lempa, kurios senamadiškas dažyto stiklo gaubtas buvo sutraiškytas į smulkutes skeveldras, sklandančias viršum pelkyno.

– Europos grožis visada buvo intencionalus. Jis buvo este-

tikos kryptis ir ilgalaikis planas, pagal kurį žmogus ištisus dešimtmečius statė gotikinę katedrą ar renesanso miestą. Niujorko grožio pagrindas visai kitoks. Tai neintencionalus grožis. Jis atsirado be žmogaus valios, tarsi ola su stalaktitais. Bjaurios formos be jokio plano atsitiktinai atsiduria viena šalia kitos tokioj neįtikėtinoj kaimynystėje, kad sutviska pasakiška poezija, – tarė Francas.

– Neintencionalus grožis. Taip. Dar būtų galima pasakyt: grožis per klaidą. Prieš visiškai išnykdamas iš pasaulio, grožis dar akimirką kitą gyvuos kaip klaida. Grožis per klaidą yra paskutinė fazė grožio istorijoje, – atsakė Sabina. Ir prisiminė pirmąjį savo brandų paveikslą, jis atsirado per *klaidą* – ant jo užtiško raudonų dažų. Taip, jos paveikslų esmė yra grožis per klaidą, o Niujorkas – slapta ir tikroji jos tapybos tėvynė.

Francas pasakė:

– Galbūt, nes neintencionalus Niujorko grožis yra daug turtingesnis ir margesnis negu per daug griežta ir sukomponuota žmogaus projekto grožybė. Bet tai jau ne Europos grožis. Tai svetimas pasaulis.

Tai gal pagaliau suradome, kur jųdviejų nuomonės sutampa?

Ne. Ir čia yra skirtumų. Svetimas Niujorko grožis Sabiną baisiai viliojo. Francą jis žavi, bet ir baugina; žadina Europos ilgesį.

SABINOS KRAŠTAS

Sabina suvokia, kodėl Francas nemėgsta Amerikos. Jis tikras europietis: motina kilusi iš Vienos, tėvas – prancūzas, o jis pats šveicaras.

Francas savo ruožtu stebisi Sabinos kraštu. Kai ji pasakoja jam apie save ir savo draugus iš Čekijos, Francas girdi žodžius: kalėjimas, persekiojimas, tankai gatvėje, uždraustos parodos, ir jaučia tam tikrą pavydą ir netgi nostalgiją.

Prisipažįsta Sabinai:

– Kartą apie mane vienas filosofas parašė, kad visa, ką teigiu, yra neįrodomos spekuliacijos, ir pavadino mane „tariamu Sokratu". Jaučiausi baisiai pažemintas ir šiurkščiai jam atrėžiau. Tik pamanyk! Tas kvailas epizodas buvo didžiausias konfliktas, kokį man teko išgyventi! Tada mano gyvenimas pasiekė savo dramatinių galimybių maksimumą! Mudu gyvename skirtinguose matmenyse. Įžengei į mano gyvenimą tarytum Guliveris į nykštukų karalystę.

Sabina protestuoja. Sako, kad konfliktas, drama, tragedija apskritai nieko nereiškia, neverti nei pagarbos, nei nuostabos. Tai, ko kiekvienas gali pavydėt Francui, yra jo darbas, kurį galįs ramiai dirbti.

Francas purto galvą:

– Kai visuomenė turtinga, žmonėms nebereikia rankų darbo ir jie užsiima dvasios veikla. Atsiranda vis daugiau universitetų, vis daugiau studentų. Norėdami baigti mokslus, studentai turi sugalvoti diplominių darbų temas. Temų yra begalė, nes apie kiekvieną dalyką pasaulyje galima parašyti. Prirašyti popieriaus lapai gula į archyvus, kurie liūdnesni už kapines, nes niekas net per Vėlines neįkelia į juos kojos. Produkcijos gausoje nyksta kultūra, ją slegia raidžių lavina, ardo kiekybės siautulys. Tai priežastis, dėl kurios viena uždrausta knyga buvusiam tavo krašte reiškia nepalyginti daugiau nei milijardai žodžių, kuriais trykšta mūsų universitetai.

Dabar gal suprantamesnė bus Franco silpnybė revoliucijoms. Anksčiau simpatizavo Kubai, paskui Kinijai, o kai jį atgrasė tenykščių režimų žiaurumai, melancholiškai susitaikė

su mintimi, kad jam telieka raidžių jūra, bereikšmė ir negyvenimiška. Tapo profesorium Ženevoje (kur jokių manifestacijų nevyksta) ir pasinėręs askezėn (vienatvėj, be moterų ir eitynių) labai sėkmingai parašė keletą mokslinių knygų. Paskui vieną gražią dieną tarsi apreiškimas pasirodė Sabina. Ji atvyko iš krašto, kuriame jau seniai nuvyto visos revoliucinės iliuzijos, tačiau kur liko tai, kas jį labiausiai žavėjo revoliucijose: rizika, narsa ir mirties grėsmė. Sabina sugrąžino jam tikėjimą žmogaus lemties didybe. Atrodė dar gražesnė nei buvo, nes už jos pečių švytėjo skausminga jos krašto drama.

Tačiau Sabina tos dramos nemylėjo. Žodžiai: kalėjimas, persekiojimas, uždraustos knygos, okupacija, tankai jai bjaurūs, be jokio romantiško aromato. Vienintelis žodis, sukeliantis jai saldžią gimtinės nostalgiją, – tai žodis „kapinės".

KAPINĖS

Kapinės Čekijoje panašios į sodus. Kapus dengia žalumynai ir spalvingai žydinčios gėlės. Kuklūs paminklai skendi lapų žalumoje. Sutemus kapinėse sužimba daugybė mažų žvakučių, tarytum numirėliai ruoštų vaikišką vakarėlį. Taip, vaikišką, nes mirusieji nekalti lyg vaikai. Net ir tuomet, kai gyvenimas buvo iš tiesų žiaurus, kapinėse viešpatavo ramybė. Ir karo metais, ir Hitlerio, ir Stalino laikais, visų okupacijų metais. Kai jai būdavo liūdna, sėsdavo į automobilį ir važiuodavo tolėliau už Prahos pasivaikščioti pamėgtomis kaimo kapinaitėmis. Mėlynų kalvų fone dunksančios kapinės buvo gražios tarsi lopšinė.

O Francui kapinės tėra šlykštus kaulų ir akmenų sąvartynas.

6

– Niekada nesėsčiau į automobilį. Bijau avarijos! Jeigu ir neužsimuši, liks trauma visam gyvenimui! – tarė skulptorius ir nesąmoningai nusitvėrė mažojo pirštelio, kurio kartą vos nenusirėžė iš medžio skaptuodamas skulptūrą. Chirurgams tik per stebuklą pavykę jį išsaugoti.

– Visai ne! – garsiai atsiliepė Mari Klod, kuri buvo kuo puikiausiai nusiteikusi. – Buvau patekusi į baisiausią avariją, ir tai buvo nuostabu! Niekur nebuvo taip smagu kaip ligoninėje! Negalėdavau miegoti, tai skaitydavau dieną naktį.

Visi sužiuro į ją su nuostaba, kuri jai teikė palaimą. Francas jautė atgrasą (nebuvo užmiršęs, kaip po minėtos avarijos jo žmoną buvo apėmusi gili depresija, kaip ji be paliovos aimanuodavo), sumišusią su keistoku pasigėrėjimu (šios moters galia transformuoti visus savo išgyvenimus liudijo ją turint imponuojančio gyvybingumo).

Mari Klod pasakojo toliau:

– Tenai pradėjau skirstyti knygas į dienines ir naktines. Iš tiesų yra dienos knygos ir tokios, kurias gali skaityti tiktai naktį.

Visų veiduose atsispindėjo pagarbus nusistebėjimas, tik skulptorius vis laikėsi už pirštelio ir buvo susiraukęs nuo nemalonių prisiminimų.

Mari Klod kreipėsi į jį:

– Kuriai grupei priskirtumėte Stendalį?

Skulptorius neišgirdo klausimo ir suglumęs gūžtelėjo pečiais. Šalia jo stovėjęs meno kritikas pasakė manąs, kad Stendalis skaitytinas dieną.

Mari Klod papurtė galvą ir garsiai pareiškė:

– Klysti. Ne, ne, ne, tu klysti. Stendalis yra naktinis autorius!

Diskusiją apie dienos ir nakties meną Francas sekė neįdėmiai, nes laukė turinčios čia pasirodyti Sabinos. Abu daug kartų svarstė, ar verta jai eiti į šį kokteilių vakarėlį. Mari Klod rengdavo juos visiems tapytojams ir skulptoriams, kurie demonstruodavo savo darbus jos privačioje galerijoje. Susipažinusi su Francu, Sabina ėmė vengti jo žmonos. Kadangi abu bijojo išsiduoti, pagaliau nusprendė, kad atrodys natūraliau ir mažiau įtartina, jeigu ji ateis.

Francas vis žvilgčiojo prieškambario link ir išgirdo kitame salono gale aidintį aštuoniolikmetės dukters Mari Anos balsą. Atsitraukė nuo būrelio, kuriame karaliavo jo žmona, ir priėjo prie kito, kur dominavo duktė. Vienas svečias buvo įsitaisęs fotelyje, kiti stovėjo, o Mari Ana sėdėjo ant grindų. Francas žinojo, kad kitame salono gale Mari Klod taip pat greit atsisės ant kilimo. Sėdėti ant grindų svečių akivaizdoje šiuo metu reiškė natūralumą, laisvumą, pažangias pažiūras, polinkį bendrauti ir Paryžiaus papročių laikymąsi. Mari Ana taip noriai visur sėsdavosi ant grindų, kad Francas dažnai būgštaudavo, jog ji atsisės ir parduotuvėje, kur pirkdavosi cigaretes.

– Ką dabar kuriate, Alenai? – paklausė Mari Ana vyriškio, prie kurio kojų sėdėjo.

Alenas buvo naivus doruolis ir panūdo galerijos savininkės dukrai atsakyti kuo išsamiau. Pradėjo aiškinti apie naująjį savo tapybos būdą – bandymą suderinti tapybą su fotografija. Jis tespėjo ištarti tris sakinius, o Mari Ana ėmė švilpčioti. Dailininkas kalbėjo pamažu ir įsijautęs, tad švilpimo nė neišgirdo.

– Gal pasakysi man, kodėl švilpi? – sušnabždėjo Francas.

– Nes nemėgstu kalbų apie politiką, – atsakė ji garsiai.

Iš tiesų du netoliese esantys vyrai kalbėjosi apie artėjančius rinkimus Prancūzijoje. Mari Ana, jaučianti pareigą vadovauti pokalbiui, pasiteiravo abiejų, ar ateinančią savaitę

jie eisią pasiklausyti Rosinio operos, kurią Ženevoje atliksią italų dainininkai. O Alenas tuo metu tebeieškojo tikslesnių formuluočių, turinčių paaiškinti naująjį tapybos būdą, ir Francui buvo gėda dėl dukters. Norėdamas ją nutildyti pasakė, kad per operas jis baisiai nuobodžiauja.

– Esi pabaisa, – tarė Mari Ana, stengdamasi ranka smogti tėvui į pilvą, – pagrindinis aktorius tikras gražuolis. Ak, koks jis gražus! Mačiau du kartus ir įsimylėjau.

Francas konstatavo, kad duktė labai panaši į motiną. Kodėl negalėtų būti panašesnė į tėvą? Nieko nepadarysi, į jį nepanaši. Jau dievažin kiek kartų jam buvo tekę girdėti Mari Klod skelbiant, kad ji įsimylėjusi tą ar kitą tapytoją, dainininką, rašytoją, politiką, o sykį net dviratininką. Žinoma, tai tebuvo tušti vakarėlių plepalai, tačiau jis tokiomis progomis prisimindavo, kad maždaug prieš dvidešimt metų ji tą patį sakė ir apie jį, ir dar grasino nusižudysianti.

Tuo metu į saloną įžengė Sabina. Mari Klod ją pastebėjo ir nuėjo pasitikti. Jos duktė toliau kalbėjo apie Rosinį, bet Francas klausėsi tiktai abiejų moterų šnekos. Po kelių draugiškų pasisveikinimo frazių Mari Klod siektelėjo Sabinai ant kaklo kabojusio keraminio medaliono ir labai garsiai pasakė:

– Kuriam galui nešioji tokį negražų?

Francas sukluso. Žodžiai nebuvo ištarti užgauliai, atvirkščiai, jiems įkandin nuaidėjęs garsus juokas patvirtino, kad papuošalo išpeikimas nieku būdu nesietinas su Mari Klod simpatija tapytojai, bet, antra vertus, jie buvo pasakyti visai ne tokiu tonu, kokiu Mari Klod kalbėjosi su kitais.

– Pati jį pasidariau, – tarė Sabina.

– Tikrai negražus, – vėl labai garsiai pakartojo Mari Klod. – Verčiau tu jo nenešiotum.

Francas žinojo, kad žmonai vis vien, gražus papuošalas ar negražus. Negražu jai buvo tai, ką norėjo matyti negražų, ir

atvirkščiai. Jų draugų papuošalai būdavo gražūs aprioriškai. Net jei jų negražumas kristų į akis, ji tai nuslėptų, nes komplimentų sakymas jau seniai buvo tapęs antrąja jos prigimtimi.

Kodėl tad dabar ji nusprendė, kad Sabinos pasidarytą papuošalą turi laikyt negražiu?

Francui staiga pasidarė visiškai aišku: Mari Klod pareiškė, kad Sabinos papuošalas negražus todėl, kad galėjo tai sau leisti.

Dar aiškiau: Mari Klod pareiškė, jog Sabinos papuošalas negražus, tam, kad parodytų galinti pasakyti Sabinai, kad jos papuošalas negražus.

Pernykštė Sabinos paroda neturėjo didesnio pasisekimo, ir Mari Klod nelabai rūpinosi Sabinos draugyste. Atvirkščiai, Sabinai derėjo siekti Mari Klod palankumo. Tačiau iš jos elgesio to nebuvo matyti.

Taip, Francui tapo visiškai aišku: Mari Klod pasinaudojo proga parodyti Sabinai (ir kitiems), koks yra tikrasis jų jėgų santykis.

7

TRUMPAS NESUPRASTŲ ŽODŽIŲ ŽODYNAS (PABAIGA)

SENA BAŽNYČIA AMSTERDAME

Vienoj gatvės pusėj stovi namai, kur pro didelius, panašius į parduotuvių vitrinas pirmo aukšto langus matyti mažyčiai prostitučių kambarėliai. Jos vienais apatiniais

sėdi anapus stiklo pagalvėlėmis išklotuose foteliuose ir atrodo kaip didelės nuobodžiaujančios katės.

Kitoje gatvės pusėje – didžiulė gotikinė keturioliktojo amžiaus šventykla.

Tarp prostitučių ir Dievo pasaulių, nelyg upė tarp dviejų imperijų, tvyro stiprus šlapimo dvokas.

Šventyklos viduj iš seno gotikinio stiliaus likusios tik plikos baltintos sienos, kolonos, skliautas ir langai. Ant sienų jokio paveikslo, niekur jokios statulos. Bažnyčia tuštutėlė kaip gimnastikos salė. Tik josios vidury apie mažytę pakylą su pamokslininko stalu dideliu kvadratu sustatytos kėdės. Už kėdžių stovi medinės kabinos – turtingųjų miestiečių ložės.

Tos kėdės ir ložės sustatytos nepaisant sienų formos nei kolonų išdėstymo, tarsi tenorint paniekinti gotikinę architektūrą. Kalvino tikėjimas prieš kelis šimtmečius pavertė bažnyčią angaru, kurio vienintelė paskirtis – apsaugoti besimeldžiančius nuo lietaus ir sniego.

Francas buvo sužavėtas: šia milžiniška sale pražygiavo Didysis istorijos žygis.

Sabina prisiminė, kaip po komunistinio perversmo visos pilys Čekijoje buvo suvalstybintos ir paverstos amatų mokyklomis, senelių prieglaudomis, o kai kurios ir karvidėmis. Ji buvo užsukusi į vieną tokią karvidę: prie lipdiniais išpuoštų sienų buvo pritvirtinti kabliai su geležinėmis kilpomis, o prie jų pririštos karvės, svajingai besidairančios pro langus į pilies parką, kur lakstė vištos.

– Ši tuštuma mane žavi, – tarė Francas. – Žmonės užsigriozdina altoriais, statulomis, paveikslais, kėdėmis, krėslais, kilimais, knygom, bet ateina ta džiugi akimirka, kai viskas nušluojama tarsi dulkės nuo stalo. Ar galėtum įsivaizduoti Heraklio, iššlavusio šią šventyklą, šluotą?

Sabina ranka parodė į medinę ložę:

– Vargšams tekdavo stovėti, o turčiai statėsi ložes. Tačiau ir bankininką, ir beturtį siejo viena – neapykanta grožiui.

– Kas yra grožis? – paklausė Francas ir prisiminė parodos atidarymą, kuriame neseniai dalyvavo su žmona. Begalinis šnekų ir žodžių bergždumas, meno bergždumas.

Studijuojant, kai sielą jaunimo statyboje visai apnuodijo be perstojo iš garsiakalbių griaudėjantys maršai, Sabina vieną sekmadienį sėdo ant motociklo ir nuvažiavo į kalvas. Sustojo nepažįstamame, kalnuose pasislėpusiame kaimelyje. Atrėmusi motociklą į bažnyčios sieną, užėjo vidun. Vyko mišios. Religiją tuomet persekiojo režimas, ir dauguma žmonių vengė vaikščioti į bažnyčią. Suoluose sėdėjo vien seniai ir senutės, kurie nebijojo režimo. Jie bijojo tiktai mirties.

Kunigas užgiedojo, Sabina ir žmonės choru jam pritarė. Tai buvo litanija. Vis tie patys žodžiai sugrįždavo į tą pačią vietą kaip keleivis, negalintis atsitolinti nuo brangių apylinkių arba su gyvenimu išsiskirti nepajėgiantis žmogus. Ji sėdėjo paskutiniame suole, kartais užsimerkdavo, kad geriau girdėtų tų žodžių muziką, paskui vėl atsimerkdavo: matė viršuje žydrai dažytą skliautą ir didžiules auksines žvaigždes. Jautėsi kaip apžavėta.

Tai, ką ji netikėtai aptiko bažnyčioje, buvo ne Dievas, o grožis. Be to, ji gerai žinojo, kad nei ta bažnyčia, nei litanija nebuvo gražios savaime, bet tiktai lyginant su jaunimo statyba, kurioje turėjo stumti dienas muzikai griaudžiant. Mišios buvo gražios, nes atsidūrė jose netikėtai ir slapta, kaip išduotame pasaulyje.

Nuo tada Sabina žinojusi, kad grožis yra išduotasis pasaulis. Jį galime atrasti tik ten, kur iki šiol neaptiko persekiotojai. Grožis slepiasi anapus Gegužės pirmosios eisenos kulisų. Jei norime jį rasti, turime praplėšti dekoracijos drobę.

– Šiandien pirmąkart mane sužavėjo bažnyčia, – tarė Francas.

Jį sužavėjo ne protestantizmas ir ne askezė. Tai buvo kažkas labai asmeniška, apie ką nedrįso prabilti Sabinai. Jam rodės, kad girdi balsą, raginantį imtis Heraklio šluotos ir iššluoti iš savo gyvenimo Mari Klod vernisažus, Mari Anos dainininkus, kongresus ir simpoziumus, bergždžias kalbas, bergždžius žodžius. Didžiulė, tuščia Amsterdamo bažnyčios erdvė atrodė esanti jo paties išsilaisvinimo provaizdis.

JĖGA

Vieno iš daugelio viešbučių, kur jiedu mylėjosi, lovoje Sabina, žaisdama su Franco rankomis, tarė:

– Tiesiog neįtikėtina, kokie raumenys.

Francas apsidžiaugė. Išlipo iš lovos, viena ranka paėmė už kojos apačios sunkią ąžuolinę kėdę ir ėmė iš lėto kelti į viršų.

– Nieko nebijok, – pasakė jis, – bet kada tave apginčiau. Anksčiau dalyvaudavau dziudo varžybose.

Jam pavyko iškelti virš galvos sunkią kėdę, o Sabina paklausė:

– Tikriausiai malonu jausti, kad esi toks stiprus?

O mintyse pagalvojo: Francas stiprus, bet tik išoriškai. Šalia žmonių, su kuriais gyvena, kuriuos myli, jisai silpnas. Franco silpnybė vadinama gerumu. Francas nedrįstų įsakinėti Sabinai. Nelieptų jai, kaip kartą Tomas, paguldyti ant grindų veidrodį ir nuogai juo vaikščioti. Ne todėl, kad jam stigtų geidulingumo, tiesiog jis neturi jėgos įsakinėti. Yra dalykų, kurių pasiekti galima tiktai prievarta. Kūniška meilė neįmanoma be prievartos.

Sabina žvelgė į Francą, žingsniuojantį su aukštai iškelta kėde, vaizdas buvo groteskiškas, ir ją apėmė keistas liūdesys.

Francas pastatė kėdę ir atsisėdo ant jos veidu į Sabiną.

– Gerai, kad esu stiprus, – tarė, – bet kam man tie raumenys Ženevoje? Nešioju juos lyg ornamentą. Lyg povo plunksną. Dar nė karto su niekuo nesimušiau.

Sabinos galvoje toliau sukosi melancholiški apmąstymai: o jeigu turėtų įsakinėjantį vyriškį? Tokį, kuris norėtų ją valdyti? Ar ilgai tai pakęstų? Tikriausiai nė penkių minučių neištvertų! Vadinasi, jai netinka joks vyras. Nei stiprus, nei silpnas.

– O kodėl kartais nepanaudoji jėgos prieš mane? – paklausė ji.

– Meilė reiškia jėgos atsisakymą, – tyliai atsiliepė Francas.

Sabina suvokė du dalykus: tie žodžiai esą tikri ir gražūs. Ir kad su šiais žodžiais jis netenkąs vertės jos erotiniame gyvenime.

GYVENTI TIESOJE

Tai formulė, įrašyta Kafkos dienoraštyje ar kažkuriame laiške. Francas gerai nepamena. Ši formulė jį sudomino. Ką reiškia gyventi tiesoje? Lengva apibrėžti neigimu: nemeluoti, nesislapstyti ir nieko neslėpti. Susipažinęs su Sabina, Francas ėmė gyventi mele. Pasakoja žmonai apie kongresą Amsterdame, apie paskaitas Madride, kurių niekada nebuvo, ir bijo pereiti su Sabina Ženevos gatvėmis. Jam įdomu meluot ir slapstytis kaip tik todėl, kad niekuomet anksčiau to nedarydavo. Jis maloniai sudirgęs kaip pirmūnas, pirmą kartą gyvenime nusprendęs pabėgti iš pamokų.

O Sabina gyventi tiesoje, nemeluoti sau nei kitiems gali tik tada, kai niekas jos nestebi. Kai tik kas nors mato mūsų veiksmus, norom nenorom prisitaikome prie stebinčio, ir tai, ką darome, jau nėra teisybė. Gyventi prieš publiką, galvoti apie publiką, vadinasi, gyventi mele. Sabina atmeta literatūrą, kurioje autorius atskleidžia savo ir savo artimųjų gyveni-

mo detales. Žmogus, praradęs intymumą, praranda viską, mano ji. O žmogus, savanoriškai atsisakęs intymumo, yra pabaisa. Todėl Sabina nė kiek nesikremta priversta slėpti savo meilę. Atvirkščiai, tiktai slėpdama ji gali „gyventi tiesoje".

Francas savo ruožtu yra įsitikinęs, kad melo priežastis – gyvenimo padalijimas į privačią ir viešąją sferas: žmogus būna vienoks patsai sau ir kitoks viešumoj. „Gyventi tiesoje" jam reiškia nuversti barjerą tarp viešo ir asmeninio gyvenimo. Jis mielai cituoja Andrė Bretono žodžius, kad norėtų gyventi „stikliniam name", kurį kiekvienas galėtų matyti kiaurai ir kur nebūtų jokių paslapčių.

Kai Francas išgirdo žmoną sakant Sabinai: „Tas papuošalas negražus!", suprato, kad toliau gyventi mele nebegalės. Jis turėjo užstoti Sabiną tą pat akimirksnį. Neužstojo, nes bijojo išduoti slaptą jųdviejų meilę.

Kitą dieną po vakarėlio abu su Sabina turėjo dviem dienom išvykti į Romą. Ausyse jam vis skambėjo: „Tas papuošalas negražus", ir savo žmoną jis matė kitokią, negu visą gyvenimą jam atrodė. Jos nepažeidžiamas, triukšmingas ir temperamentingas agresyvumas išlaisvino nuo gerumo naštos, kurią jis kantriai vilko visus dvidešimt trejus santuokos metus. Prisiminė Amsterdamo šventyklos erdvę ir vėl pajuto kažkokį nesuprantamą entuziazmą, kurį jam sukėlė toji tuštuma.

Francas krovėsi lagaminą, kai į kambarį įžengė Mari Klod. Ji kalbėjo apie vakarykščius svečius, energingai girdama vienų pažiūras ir su pajuoka atmesdama kitų nuomonę.

Jis ilgai žiūrėjo į ją ir pagaliau pasakė:

– Romoj nebus jokios konferencijos.

– Tai ko ten skrendi? – nesuprato ji.

– Jau devynis mėnesius turiu meilužę. Nenoriu susitikinėti su ja Ženevoje. Todėl taip dažnai išvykstu. Manau, kad turėtumei tai žinoti, – pasakė jis.

Francas išsigando ištartų žodžių, drąsa jį paliko. Nusuko akis, bijodamas išvysti Mari Klod veide neviltį, kurią manė sukelsiąs savo žodžiais.

– Taip, aš irgi manau, kad turėčiau tai žinoti, – pasigirdo po trumpos pauzės.

Balsas skambėjo tvirtai, ir Francas pakėlė akis: Mari Klod neatrodė sugniuždyta. Ji tebebuvo panaši į moterį, vakar garsiai ištarusią: „Tas papuošalas negražus!"

– Jeigu jau esi toks drąsus ir praneši, kad devynis mėnesius apgaudinėji mane, gal gali pasakyti ir su kuo? – paklausė ji.

Francas visada sau sakydavo, kad negalima Mari Klod skriausti, kad turi gerbti jos asmenyje moterį. Bet kur toji moteris pranyko? Kitaip tariant, kur pranyko mamytės paveikslas, kurį siejo su savo žmona? Mamytė, jo liūdna ir palaužta mamytė, avinti skirtingais bateliais, pradingo iš Mari Klod, o gal net nepradingo, gal niekada joje nė nebuvo? Suvokė tai užkluptas neapykantos.

– Neturiu jokios priežasties slėpti.

Nors jos nepažeidė žodžiai apie neištikimybę, neabejojo, kad pažeis žinia, kas jos varžovė. Todėl pasakė jai Sabinos vardą, žiūrėdamas tiesiai į akis.

Netrukus Francas susitiko su Sabina oro uoste. Lėktuvas šovė viršun, ir jam tolydžio darėsi vis lengviau. Nudžiugo, kad pagaliau po devynių mėnesių vėl gyvenąs tiesoje.

8

Sabina jautėsi taip, tarsi Francas būtų pečiais išvertęs jos intymiojo gyvenimo duris. Tarsi vienu metu vidun būtų sulindusios Mari Klod, Mari Anos, dailininko Aleno ir

skulptoriaus, vis tebespaudžiančio savo pirštą, galvos bei galvos visų žmonių, kuriuos pažinojo Ženevoje. Dabar ji prieš savo valią turėsianti tapti varžove moters, kuri jos visiškai nedomino. Francas skirsis, ir ji užimsianti vietą šalia jo plačioje sutuoktinių lovoje. Visi iš toliau ar iš arčiau stebėsią šitą spektaklį, kurį ji bus priversta vaidinti tarsi teatre. Negalėdama būti Sabina, privalėsianti vaidinti Sabinos vaidmenį ir dar laužyti galvą, kaip vaidinti. Tapusi vieša, meilė bus daug sunkesnė, virs našta. Sabina linko, vien tą naštą įsivaizdavusi.

Jiedu vakarieniavo Romoj restorane, gėrė vyną. Ji tylėjo.

– Iš tiesų nepyksti? – klausinėjo Francas.

Ji patikino, kad nepyksta. Tebebuvo sutrikusi ir nežinojo, turėtų džiaugtis ar ne. Prisiminė susitikimą su juo miegamajam vagone, kai važiavo į Amsterdamą. Tada norėjosi pulti ant kelių ir prašyti, kad laikytų ją prie savęs ir niekada nepaleistų. Tada troškusi, kad pagaliau baigtųsi tas pavojingas išdavysčių kelias. Norėjusi sustoti.

Dabar stengėsi kuo intensyviau atgaivinti tuometinius troškimus, tikėdamasi, kad tai padės. Veltui. Atgrasa buvo daug stipresnė.

Vakare jie grįžo į viešbutį. Italai aplink juos šūkalojo, triukšmavo, mosavo rankomis, tad jie galėjo žingsniuot nesikalbėdami, klausydamiesi savo tylėjimo.

Paskui Sabina ilgai maudėsi vonioje, o Francas laukė po apklotu lovoj. Kaip paprastai švietė maža lemputė.

Išėjusi iš vonios Sabina ją užgesino. Taip pasielgė pirmą kartą. Francui vertėjo atkreipti į tai dėmesį, o jis ir nepastebėjo, nes šviesa jam neturėjo jokios reikšmės. Jau žinome, kad jis užsimerkdavo besimylėdamas.

O juk dėl tų užmerktų akių Sabina ir užgesino lemputę. Jau nė akimirkos nenorėjo matyti nuleistų jo vokų. Akys yra sielos langai, sako priežodis. Visada užmerktomis akimis ant

jos besiblaškantis Francas jai buvo kūnas be sielos. Panėšėjo į dar aklą ir iš troškulio bejėgiškai inkščiantį žvėriuką. Reljefiškų raumenų gūbriais apipintas Francas atrodė esąs milžiniškas jos krūtis žindantis šunytis. Net ir dabar lūpomis čiulpčiojo jos krūties spenelį tarsi žįsdamas! Suvokimas, kad žemiau juosmens yra subrendęs vyras, o aukščiau – krūtį žindantis naujagimis, kad ji myluojasi su kūdikiu, beveik kėlė pasišlykštėjimą. Ne, daugiau niekada nenorinti matyti ant savęs to nirtulingo raitymosi, jau niekada neatkišianti jam krūtinės kaip kalė šunyčiui, šiandien paskutinis, pats paskutinis kartas!

Žinia, Sabina numanė, kad jos sprendimas neteisingas, kad Francas geriausias iš visų jos vyriškių, kad jis inteligentiškas, suprantąs jos paveikslus, gražus, geras, tačiau kuo giliau tai smelkėsi į sąmonę, tuo stipriau ji troško išprievartauti tą inteligentiškumą, tą gerumą, išprievartauti tą bejėgę jėgą.

Tą naktį mylėjo jį daug aistringiau nei kada nors anksčiau, ją audrino supratimas, kad tai paskutinis kartas. Mylėjo jį ir buvo jau kažkur kitur. Vėl girdėjo toli aidint auksinį išdavystės trimitą ir žinojo, kad tai garsas, kuriam nepajėgsianti atsispirti. Jai atrodė, kad priešais dar plyti neaprėpiama laisvės erdvė, ir tos erdvės ją jaudino. Mylėjo Francą padūkėliškai, kaip laukinė, taip, kaip dar niekad nebuvo mylėjusi.

Francas kūkčiojo ant jos kūno ir buvo tikras, kad viską supranta: nors vakarieniaujant Sabina ir tylėjusi, nesakydama, ką galvoja apie jo sprendimą, atsiliepia dabar. Šitaip reiškia savo džiaugsmą, savo aistrą, pritarimą ir troškimą likti su juo visam laikui.

Jis buvo tarsi raitelis, jojantis į viliojančią tuštumą, tuštumą be žmonos, be dukters, be namų ūkio, į Heraklio šluota iššluotą nuostabią tuštumą, kurią pripildys savo meilės.

Jojo vienas ant kito tarsi ant žirgų. Abu jojo į viliojančias

tolumas. Abu buvo apsvaigę nuo išdavystės, kuri juos išlaisvino. Išdavęs žmoną, Francas jojo ant Sabinos. Išdavusi Francą, Sabina jojo ant Franco.

9

Daugiau nei dvi dešimtis metų Francas žmonoje matė savo motiną, silpną būtybę, kurią reikia saugoti, – šis įvaizdis buvo taip įsišaknijęs, kad atsikratyti jo nepakako dviejų dienų. Grįžo namo sąžinės priekaištų graužiamas ir bijojo, kad, jam išėjus, žmona bus sugniužusi, kad pamatys ją sielvarto smaugiamą. Nedrąsiai atidarė duris ir žengė į savo kambarį. Valandėlę stovėjo tylėdamas ir klausėsi. Ji buvo namuose. Padvejojęs, kaip visuomet sugrįžęs, užėjo pas ją pasisveikinti.

Ji kilstelėjo antakius dirbtinai nustebdama.

– Tu atėjai čia?

„O kur turėčiau eiti?" – norėjo paklausti Francas (tikrai nustebęs), bet neištarė nė žodžio.

– Tebūnie aišku: neprieštaraučiau, jeigu bemat pas ją persikeltum, – pasakė žmona.

Prisipažindamas jai Francas neturėjo jokio aiškaus plano ateičiai. Buvo nusiteikęs draugiškai pasikalbėti, kai sugrįš, aptarti, kaip viską sutvarkys, kad kuo mažiau ją įskaudintų. Nesitikėjo šalto ir atkaklaus reikalavimo išeiti.

Tai jį nuvylė, nors ir palengvino padėtį. Visą gyvenimą bijojo kuo nors ją įžeisti ir vien todėl savanoriškai užsivertė mulkinančios monogamijos dorybių naštą. Ir po dvidešimt trejų metų staiga įsitikino, kad jo savitvarda buvusi visai

nereikalinga, kad tik per nesusipratimą atsisakydavęs kitų moterų!

Po pietų jis turėjo skaityti paskaitą, o paskui iš universiteto nuėjo tiesiai pas Sabiną. Norėjo paprašyti leidimo pasilikti pas ją per naktį. Paskambino prie durų, tačiau niekas neatidarė. Užėjo į priešais esančią aludę ir ilgai stebėjo jos namo įėjimą.

Buvo vėlyvas vakaras, ir Francas nesumojo, ką daryti. Visą gyvenimą miegojo vienoje lovoje su Mari Klod. Kur reikėtų gultis dabar, jeigu grįžtų namo? Žinoma, galėtų pasikloti ant sofos gretimam kambary. Bet ar tai nebūtų per daug demonstratyvu? Juk ir toliau norėtų likti savo žmonos draugu! Tačiau gultis šalia jos būtų nebeįmanoma. Rodos, jau girdėjo ironiškai klausiant, kodėl nesirenkąs Sabinos lovos. Todėl apsistojo viešbutyje.

Kitą dieną daug kartų be atsako skambino prie Sabinos durų. Trečią dieną užėjo pas kiemsargę. Ši nieko nežinojo ir davė namų savininkės telefoną. Paskambinęs jai sužinojo, kad Sabina užvakar atsisakiusi nuomos.

Dar keletą dienų užsukdavo, vildamasis surasti Sabiną namie, kol kartą rado buto duris praviras, o trejetas vyrų su kombinezonais nešė lauk baldus ir paveikslus į didžiulį kieme stovintį furgoną.

Francas paklausė, kur jie perveš baldus.

Atsakė, kad jiems liepta slėpti adresą.

Jau norėjo kyštelėti keletą banknotų, kad jie išduotų paslaptį, bet staiga pajuto neturįs jėgų. Liūdesys jį paralyžiavo. Jis nieko nesuprato, nieko negalėjo sau paaiškinti, žinojo tiktai, kad šios akimirkos laukė nuo pažinties su Sabina pradžios. Įvyko, kas turėjo įvykti. Francas nė nebandė gintis.

Susirado butuką senamiesty. Tokiu metu, kai nei dukters, nei žmonos nebūna namuose, pasiėmė drabužius ir pačias

reikalingiausias knygas. Labai saugojosi, kad nepaimtų nieko, ko galėtų pasigesti Mari Klod.

Kartą pamatė ją pro kavinės langą. Sėdėjo tenai kartu su dviem damom, ir jos veidas, kuriame intensyvi mimika jau seniai įrėžė daugybę raukšlių, temperamentingai judėjo. Damos jos klausėsi ir be paliovos kvatojosi. Francas negalėjo atsikratyti minties, kad pasakojama apie jį. Tikriausiai Mari Klod sužinojo, kad tuo metu, kai Francas nusprendė gyventi su Sabina, ji pradingo iš Ženevos. Tai buvo išties komiška istorija! Nederėjo stebėtis, kad pasitarnausianti žmonos bičiulėms palinksminti.

Francas sugrįžo į savo naująjį butą, kur kas valandą skambėjo Sen Pjero bažnyčios varpai. Kaip tik tą dieną jam iš parduotuvės buvo atgabentas stalas. Užmiršo jis ir Mari Klod, ir jos bičiules. Akimirką užmiršo net Sabiną. Sėdo už stalo. Apėmė džiaugsmas, kad pats jį išsirinko. Ištisus du dešimtmečius gyveno tarp baldų, kurių nesirinko. Viską tvarkydavo Mari Klod. Pagaliau jis nustojo būti vaiku ir pasidarė savarankiškas. Rytdienai buvo pasikvietęs dailidę, kuris padirbs lentynas knygoms. Jau keletą savaičių Francas jas braižė ir svarstė, kaip išdėstys.

Dabar nustebęs susivokė visai nesąs laimingas. Fizinis Sabinos buvimas šalia buvo daug mažiau reikalingas nei tikėjosi. Svarbesnė buvo auksinė žymė, stebuklingas pėdsakas, kurį ji įspaudė jo gyvenime ir kurio jau niekas negalėjo pašalinti. Dar prieš pranykdama už akiračio, spėjo įspausti jam į rankas Heraklio šluotą, su kuria iš savo gyvenimo jis išsviedė visa, ko nemėgo. Ši netikėta sėkmė, ši palaima, šis laisvės ir naujo gyvenimo suteiktas džiaugsmas buvo jam palikta dovana.

Juk jis visada teikdavo pirmenybę nerealiems dalykams, o ne tikrovei. Kaip kad visada geriau jausdavosi eisenose (kurios, kaip sakiau, tėra sapnas ir vaidinimas) negu katedroje, kurioje skaitydavo paskaitas, lygiai taip laimingesnis buvo

su nematoma dievybe tapusia Sabina negu su ta, kuri lydėjo jį po pasaulį ir kurios meilę prarasti nuolat bijojo. Ji suteikė jam netikėtą laisvo vyriškio laimę, nutvieskė jį žavesiu. Jis pasidarė patrauklus moterims; viena studentė jį įsimylėjo.

Taip per neįtikėtinai trumpą laiką jo gyvenimas visiškai pasikeitė. Dar neseniai gyvenęs didžiuliame miesčioniškame bute su tarnaite, dukra ir žmona, dabar buvo įsikūręs mažame butelyje senamiesty, ir beveik kasdien pas jį nakčiai likdavo jauna meilužė. Su ja nereikėjo trankytis po viso pasaulio viešbučius, su ja galėjo mylėtis savo bute, savo patale, šalia savo knygų ir peleninės ant naktinio stalelio.

Mergina nebuvo nei bjauri, nei gražuolė, tačiau daug jaunesnė už jį! Ir žavėjosi Francu taip, kaip dar visai neseniai Francas žavėjosi Sabina. Tai nebuvo nemalonu. O jeigu ir būtų galėjęs, lygindamas Sabiną su akiniuota studente, pajusti šią pakaitą kaip mažytę degradaciją, būdamas iš prigimties geras, pasistengė mielai priimti naują meilužę ir tėviškai ja rūpintis, nes juk niekada anksčiau neturėjo progos realizuoti jausmų, – Mari Ana elgėsi ne kaip duktė, o kaip antroji Mari Klod.

Vieną dieną Francas aplankė žmoną ir pasakė, kad norėtų dar kartą vesti.

Mari Klod papurtė galvą.

– Juk niekas nepasikeis, jei išsiskirsime! Nieko neprarasi! Paliksiu tau visą turtą.

– Man ne turtas rūpi, – atsakė ji.

– Tai kas?

– Meilė, – nusišypsojo ji.

– Meilė? – nustebo jis.

– Meilė – tai kova, – šypsojosi Mari Klod. – Kovosiu ilgai. Iki galo.

– Meilė – tai kova? Neturiu nė mažiausio noro kovoti, – tarė Francas ir išėjo.

10

Po ketverių Ženevoje praleistų metų Sabina apsigyveno Paryžiuje, ir ją apniko melancholija. Jei kas būtų paklausęs, kas atsitiko, nebūtų galėjusi paaiškinti.

Gyvenimo dramą visada galima išreikšti sunkumo metafora. Sakoma, kad žmogų prislėgė kokia nors našta. Žmogus tą naštą pakelia arba nepakelia, parkrinta po ja, grumiasi su ja, pralaimi arba nugali. O kas atsitiko Sabinai? Nieko. Paliko vyrą, kurį ir norėjo palikti. Jis ją persekiojo? Ne. Jos drama buvo ne sunkumo, o lengvybės drama. Sabiną užgriuvo ne našta, o nepakeliama būties lengvybė.

Iki šiol išdavystės akimirkomis ją užliedavo malonus susijaudinimas ir džiaugsmas, kad priešais atsiveria naujas kelias, kurio pabaigoj laukia naujas išdavystės nuotykis. Bet jeigu tas kelias vieną kartą baigsis? Žmogus gali išduoti tėvus, sutuoktinį, meilę, tėvynę, bet kai nebėra nei tėvų, nei sutuoktinio, nei meilės, nei tėvynės, ką tada begalima išduoti?

Sabina jautė aplinkui tuštumą. O jeigu toji tuštuma ir buvo visų jos išdavysčių tikslas?

Iki šiol, žinoma, to nebuvo suvokusi, ir tai suprantama: tikslas, kurio žmogus siekia, visada yra paslaptis. Mergina, svajojanti ištekėti, nori kažko jai visiškai nepažįstamo. Šlovės trokštantis jaunuolis nenutuokia, kas yra šlovė. Tai, kas suteikia mūsų veiksmams prasmę, visada mums yra absoliučiai nepažįstama. Sabina taip pat nežinojo, koks tikslas slypi jos išdavystės geisme. Ar tas tikslas yra nepakeliama būties lengvybė? Išvykusi iš Ženevos gerokai prie jo priartėjo.

Buvo Paryžiuje praleidusi jau trejetą metų, kai gavo laišką iš Čekijos. Rašė Tomo sūnus. Kažkaip apie ją sužinojo, gavo adresą ir kreipėsi kaip į tėvo „artimiausią draugę“. Pranešė jai

apie Tomo ir Terezos mirtį. Paskutiniais metais jie gyvenę kaime, kur Tomas dirbęs sunkvežimio vairuotoju. Kartais abu važiuodavę į gretimą miestelį, kur visada nakvodavę pigiam viešbuty. Kelias tenai serpantinais vingiuoja apie kalną, ir jų sunkvežimis nusiritęs nuo stataus skardžio. Jų kūnai buvo visiškai sumaitoti. Policija dar nustačiusi, kad stabdžiai buvo sugedę.

Sabina ilgai neatsigavo po šios žinios. Buvo nutrauktas paskutinis saitas, siejęs ją su praeitimi.

Senu įpročiu nutarė pasivaikščioti kapinėse. Artimiausios buvo Monparnase. Tarsi mažyčiai nameliai ant kiekvieno kapo stovėjo miniatiūrinės koplyčios. Sabina negalėjo suprasti, kam numirėliams tos rūmų imitacijos. Šios kapinės buvo akmenimis paversta savimeilė. Užuot po mirties pasidarę protingesni, kapinių gyventojai kvailiojo labiau nei gyvi būdami. Paminklais demonstravo savo reikšmingumą. Čionai ilsėjosi ne tėvai, broliai, sūnūs ar seneliai, o valdininkai ir visuomenės veikėjai, titulų, valstybinių postų ir apdovanojimų savininkai. Čia gulėjo ir pašto tarnautojas, išstatęs apžiūrai buvusias pareigas, – visą savo vertę ir orumą.

Žingsniuodama kapinių alėja, pamatė netoli tako kažką laidojant. Ceremonmeisteris turėjo glėbį gėlių ir dalino po vieną palydintiems. Atkišo ir Sabinai. Ji prisidėjo prie palydos. Aplenkė daug paminklų, kol priėjo kapą, prie kurio stovėjo antkapis. Palinko virš duobės. Ji buvo nepaprastai gili. Paleido iš rankos gėlę. Sukdamasi ratais, ji nukrito ant karsto. Čekijoje tokių gilių duobių niekas nekasa. Paryžiuje kapų duobės tokio gylio, kokio aukščio tenykščiai namai. Sabina pažvelgė į šalia duobės pastatytą antkapinį paminklą. Akmuo kėlė siaubą; ji nuskubėjo namo.

Visą dieną galvojo apie tą akmenį. Kodėl jo taip išsigando?

Atsakė sau: kai kapas prislegiamas akmeniu, mirusysis jau niekad neišeis lauk.

Bet miręs juk ir šiaip negali išeiti! Tad ar ne vis vien, užverčiam jį moliu, ar prislegiam akmeniu?

Ne vis vien. Užvertę akmeniu tartum pasakome, kad nenorime, jog miręs sugrįžtų. Sunkus akmuo reikalauja: „Lik ten, kur atgulei".

Sabina prisiminė tėvelio kapą. Jo karstas užverstas moliu. Iš molio auga gėlės ir jovaras skverbiasi šaknimis karsto link, tad atrodo, jog mirusysis tomis gėlėmis ir šaknimis išlipa iš kapo. Jei tėvelis būtų prislėgtas akmeniu, ji niekada su juo negalėtų pasikalbėti, niekada medžio šakose neišgirstų atlaidaus jo balso.

Kažin kaip atrodo kapinės, kuriose guli Tomas su Tereza? Sabina vėl pradėjo galvoti apie juos. Kartais važinėdavę į gretimą miestelį ir nakvodavę tenykščiame viešbuty. Ją sudomino šioji laiško vieta. Ji liudijo, kad jie buvo laimingi. Vėl matė Tomą, tarsi vieną iš savo paveikslų: prieky – Don Žuanas, nelyg primityvisto piešta dekoracija. Pro plyšį dekoracijoje matyti Tristanas. Tomas žuvo kaip Tristanas, o ne kaip Don Žuanas. Sabinos tėvai mirė tą pačią savaitę. Tomas su Tereza – tą pačią akimirką. Staiga ji pajuto, kad ilgisi Franco.

Kartą pasakojo jam apie savo klajones kapinėse, jis šlykštėdamasis nusipurtęs ir pavadinęs kapines kaulų ir akmenų sąvartynu. Tą akimirką tarp jų atsivėrusi nesupratimo bedugnė. Tik šiandien Monparnaso kapinėse ji suvokė, ką jis tuomet turėjęs galvoje. Jai apmaudu, kad buvusi tokia nekantri. Jei ilgiau būtų pagyvenę kartu, gal būtų pradėję suprasti kits kito žodžius. Jų žodynai būtų pamažu ir droviai, tarsi labai nedrąsūs meilužiai, suartėję, ir abiejų melodijos būtų pradėjusios lietis. Bet dabar jau per vėlu.

Taip, per vėlu, ir Sabina suvokia, jog nepasiliks Paryžiuje, jog keliaus toliau, dar toliau, nes jeigu numirtų čia, būtų už-

versta akmeniu, o niekur pastogės nerandančiai moteriai slogu įsivaizduoti, kad jos bėgimą kas nors gali nutraukti visiems laikams.

11

Visi Franco bičiuliai pažinojo Mari Klod ir jo studentę dideliais akiniais. Tik apie Sabiną niekas nebuvo girdėjęs. Francas klydo, manydamas, kad žmona papasakojo apie ją savo draugėms. Sabina buvo graži moteris, ir Mari Klod nenorėjo, kad kas nors imtų jas lyginti.

Vis bijodamas išsiduoti, jis nepaėmė nei vieno jos paveikslo, piešinio, net nei mažytės fotografijos. Tad ji dingo iš jo gyvenimo be pėdsakų. Neliko jokio apčiuopiamo įrodymo, kad praleido su ja pačius gražiausius savo gyvenimo mėnesius.

Tuo labiau troško likti jai ištikimas.

Kai būna kambary vienu du, jaunoji jo meilužė dažnokai pakelia galvą nuo knygos ir pasižiūri tiriančiu žvilgsniu: „Apie ką galvoji?" – pasiteirauja.

Francas grimzdi fotely, o akys pakeltos į lubas. Kad ir ką jis atsakytų, žinome, kad galvoja apie Sabiną.

Kai moksliniame žurnale paskelbia naują studiją, studentė pirmoji ją perskaito ir bando diskutuoti. Tačiau jam labiau rūpi, ką apie tekstą pasakytų Sabina. Kad ir ką jis darytų, daro vardan Sabinos, ir daro taip, kad jai patiktų.

Tai visai nekalta neištikimybė, ji atitinka Franco mastelį, – jis niekada negalėtų nuskriausti akiniuotosios savo studentės. Sabinos kultas puoselėjamas labiau kaip religija, o ne meilė.

Pagaliau ar šioji teologija nebyloja, kad jaunąją meilužę pasiuntusi jam pati Sabina. Todėl tarp jo žemiškosios ir nežemiškosios meilės vyrauja visiška santarvė. Jeigu nežemiškąją meilę (nes ji nežemiška) retkarčiais pritemdo nesupratimo šešėlis (prisiminkime nesuprastų žodžių žodyną, tą ilgą nesusipratimų sąrašą), tai žemiškoji meilė pagrįsta visišku supratimu.

Studentė daug jaunesnė už Sabiną, muzikinė jos gyvenimo kompozicija dar tik vos nužymėta, ir ji su dėkingumu naudojasi iš Franco perimtais motyvais. Ji irgi ima išpažinti Franco Didžiąją Eiseną. Muzika ir jai pasirodo esąs dionisiškasis girtavimas. Abu dažnai nueina kur nors pašokti. Gyvena tiesoje, neslapukauja. Mėgsta bičiulių, kolegų, studentų draugiją, nevengia ir nepažįstamų žmonių, mielai su visais leidžia laiką, gurkšnoja ir tauškia niekus. Dažnai kartu iškylauja Alpėse. Francas pasilenkia, mergina užšoka jam ant pečių ir, ja nešinas, jis lekia per pievą garsiai skanduodamas ilgą vokišką eilėraštį, kurį vaikystėje išmokiusi mamytė. Mergina kvatojasi apsikabinusi kaklą, žavisi jo kojomis, pečiais ir plaučiais.

Tiktai tos ypatingos simpatijos, kurią Francas jaučia rusų okupuotai šaliai, prasmė jai nesuprantama. Čekų bendruomenė Ženevoje surengė vakarą invazijos metinėms paminėti. Salėje labai mažai žmonių. Žili oratoriaus plaukai subanguoti kirpėjo žnyplėmis. Jis skaito ilgą kalbą, keliančią nuobodulį ir tiems keliems entuziastams, kurie atėjo jo pasiklausyti. Prancūziškai kalba be klaidų, tačiau su baisiu akcentu. Kartais, norėdamas pabrėžti mintį, kilsteli smilių, lyg grasintų sėdintiems salėje.

Akiniuotoji mergina sėdi šalia Franco ir stengiasi pergalėt žiovulį. O Francas laimingas šypsosi. Žiūri į žilaplaukį, kuris, kad ir iškeltu smiliumi, jam simpatiškas. Įsivaizduoja, kad

tai slaptas pasiuntinys, angelas, palaikantis ryšį tarp jo ir jo deivės. Užsimerkia, kaip užsimerkdavo ant Sabinos kūno penkiolikoje Europos ir Amerikos viešbučių.

KETVIRTA DALIS

Siela ir kūnas

1

Tereza sugrįžo naktį pusę antros, nusiprausė vonioj, apsivilko pižamą ir atsigulė šalia Tomo. Jis miegojo, palinko viršum jo ir, bučiuodama veidą, pajuto iš plaukų sklindant keistą kvapą. Dar keliskart įkvėpė. Uostinėjo tarytum šuo, kol suprato: tai buvo moters tarpkojo kvapas.

Šeštą valandą suskambėjo žadintuvas. Tai buvo Karenino valanda. Jis visada pabusdavo anksčiau, bet nedrįsdavo jų žadinti. Nekantriai laukdavo skambučio, kuris suteikdavo teisę šokti į jų patalą, žirglioti kūnais, baksnoti nosimi. Anksčiau jie bandė drausti, išsviesdavo jį iš lovos, bet Kareninas nenusileido ir galų gale išsikovojo šitą teisę. Pastaruoju metu ji kaip tik pastebėjo, kad malonu, kai Kareninas ragina pradėt dieną. Šuniui pabudimo akimirka būdavo tikra laimė: naiviai ir kvailokai stebėdavosi vėl esąs pasauly ir dėl to džiūgaudavo. O ji nenoriai prasimerkdavo, trokšdama pratęsti naktį ir kuo ilgiau neatmerkti akių.

Dabar Kareninas laukė prieškambary ir žvelgė į kabyklą, kur kybojo antkaklis su pasaitėliu. Tereza užsegė jį šuniui ir išsivedė į parduotuvę. Pirko pieno, duonos, sviesto ir kaip visad vieną ragelį Kareninui. Atgal jis pėdino įsikandęs ragelį. Išdidžiai dairėsi aplinkui ir tirpdavo iš pasitenkinimo, kai žmonės atkreipdavo dėmesį ir rodydavo į jį pirštais.

Grįžęs atsigulė su rageliu ant kambario slenksčio ir laukė, kol Tomas atsisuks, priklaups ir ims urgzti, apsimesdamas,

kad nori atimti ragelį. Taip kasdien jie apie penketą minučių vaikydavosi po butą, kol Kareninas šmurkštelėdavo po stalu ir paskubom surydavo ragelį.

Bet šį sykį jis veltui laukė rytinės ceremonijos. Tomas klausėsi ant stalo stovinčio tranzistoriaus.

2

Radijas transliavo laidą apie čekų emigraciją. Tai buvo slaptai įrašytų privačių pokalbių montažas. Įrašė juos tarp emigrantų įsitrynęs šnipas, vėliau su didele šlove grįžęs Prahon. Vyravo bereikšmės frazės, tarp kurių kartais nuskardėdavo tulžingi žodžiai apie okupacinį režimą Čekijoje, taip pat kokio emigranto tvirtinimai, kad tas ar kitas yra kvailys arba apgavikas. Būtent šios vietos labiausiai rūpėjo reportažo autoriams: jos turėjo pademonstruoti ne tik blogą požiūrį į Tarybų Sąjungą (Čekijoje tuo nieko nepapiktinsi), bet ir tai, kad riejamasi tarpusavy pasišvaistant nešvankybėmis. Keistoka, bet žmonės, kurie nuo ryto iki vakaro ką nors vis keiksnoja, jaučiasi užgauti ir apvilti, išgirdę per radiją pažįstamą, visų gerbiamą žmogų kiekvieną sakinį užbaigiant: „šiknon, šiknon".

– Visa tai prasidėjo nuo Prochazkos, – klausydamasis ištarė Tomas.

Janas Prochazka, keturiasdešimtmetis, buliaus sveikata pasižymintis romanistas, dar prieš 1968 metus pradėjo labai garsiai kritikuoti santvarką. Tai buvo vienas populiariausių Prahos pavasario, tos svaigulingos komunizmo liberalizacijos, pasibaigusios rusų įsiveržimu, vyrų. Tuoj po to jį pradėjo ūdyti visi laikraščiai, bet kuo pikčiau jie keikė, tuo labiau visi jį

mylėjo. Todėl 1970 metais radijas pradėjo transliuoti rašytojo Prochazkos ir universiteto profesoriaus Vaclavo Černo privačius pokalbius, įrašytus prieš dvejus metus (vadinasi, 1968-ųjų pavasarį). Nei vienas, nei kitas jų tuomet nenutuokė, kad profesoriaus bute įtaisytas slaptas klausymosi įrenginys ir kad kiekvienas jų žingsnis seniai sekamas! Prochazka visad linksmindavo bičiulį hiperbolėmis ir nesąmonėmis. Dabar šitos nesąmonės su tęsiniais buvo transliuojamos per radiją. Slaptoji policija, redagavusi laidą, rūpestingai pabrėždavo tas vietas, kur rašytojas pajuokia savuosius draugus, pavyzdžiui, Dubčeką. Žmonės, patys nepraleidžiantys progos apkalbėti pažįstamus, piktinosi mylimuoju Prochazka labiau negu nepakenčiama slaptąja policija.

Tomas išjungė radiją ir pasakė:

– Slaptoji policija egzistuoja visame pasaulyje. Bet turbūt vien tik Čekijoje drįsta viešai paleisti per radiją savo įrašus! Niekur kitur to negali būti!

– Gali, – atsakė Tereza. – Kai man buvo keturiolika metų, rašiau dienoraštį. Labai bijojau, kad niekas jo neperskaitytų. Slėpiau palėpėje. Motina jį surado. Kartą per pietus, kai visi susėdo prie stalo, išsitraukė jį iš kišenės ir pasakė: „Pasiklausykit visi!" Ir pradėjo skaityti prunkšdama po kiekvieno sakinio. Visi kvatojosi taip, kad nė valgyt nebegalėjo.

3

Tomas vis bandydavo įtikinti Terezą, kad rytais nesikeltų, pusryčius pasigaminti jis galėtų ir pats. Ji nesutikdavo. Tomas dirbo nuo septintos iki ketvirtos, o ji – nuo ket-

virtos iki vidurnakčio. Jeigu nepusryčiautų kartu su juo, pasikalbėti galėtų tiktai sekmadieniais. Todėl keldavosi, o, jam išėjus, dar migdavo.

Tačiau šįkart bijojo užmigti. Nes dešimtą valandą ketino eiti į sauną Slavų saloje. Norinčių buvo daug, vietų mažai, ir patekti tenai galėdavai tik per pažintį. Laimei, kasoje dirbo iš universiteto išmesto profesoriaus žmona, o profesorius buvo Tomo paciento bičiulis. Tomas paprašė paciento, pacientas profesoriaus, profesorius pasakė savo žmonai, ir Terezai kartą per savaitę būdavo paliekamas bilietas.

Ėjo pėsčia. Nemėgo visad sausakimšų tramvajų, kur stumdėsi įtūžę žmonės, lipo vienas kitam ant kojų, raudami apsiaustų sagas ir plūsdamiesi.

Dulksnojo. Skubantys praeiviai skleidė virš galvų skėčius, bemat ir ant šaligatvio pasidarė ankšta. Skėčių kupolai trankėsi vienas į kitą. Vyrai buvo mandagesni ir, prasilenkdami su Tereza, kilstelėdavo skėčius aukštyn. Tiktai ne moterys. Nuožmiai žvelgdama kiekviena tik ir laukė, kad sutiktoji prisipažintų silpnesnė ir pasitrauktų iš kelio. Skėčių susidūrimas buvo jėgų išbandymas. Iš pradžių Tereza pasitraukdavo, bet sumojus, kad jos mandagumas lieka be atsako, lygiai taip pat tvirtai suspaudė skėtį. Kelis kartus savuoju atsitrenkė į atlekiantį iš priekio, bet nė karto neišgirdo: „Atleiskite". Dažniausiai nepasigirsdavo nė žodžio, du ar tris kartus nuaidėjo: „Karvė!" arba „Šūdas!"

Skėčiais apsiginklavusios buvo ir jaunos, ir senos, bet būtent jaunosios grūmėsi narsiausiai. Tereza prisiminė invazijos dienas. Merginos mini sijonais mojavo gatvėse tautinėmis vėliavomis. Tai buvo tikras seksualinis puolimas prieš lytiškai išbadėjusius kareivius. Prahoje jie turėjo jaustis tarsi *science fiction* autoriaus išgalvotoje elegantiškų moterų planetoje, patekę tarp panieką demonstruojančių gražių mote-

rų tokiomis ilgomis kojomis, kokių Rusijoje nebuvo jau penkis ar šešis šimtmečius. Tada Tereza nufotografavo daug tų jaunų moterų tankų fone. Ji žavėjosi jomis. Šiandien tos pačios moterys ėjo priešais įžūlios ir piktos. Laikė nebe vėliavas, o skėčius. Bet laikė juos išdidžiai kaip vėliavas. Buvo pasirengusios taip įnirtingai žingsniuoti prieš svetimą kariuomenę, kaip ir prieš nenorintį pasitraukti iš kelio skėtį.

4

Tereza priėjo senamiesčio aikštę su griežta Tyno katedra ir netaisyklingu keturkampiu pastatytais barokiniais namais. Sena keturioliktojo šimtmečio rotušė, kadaise užėmusi pusę aikštės, jau prieš dvidešimt septynerius metus buvo virtusi griuvėsiais. Varšuva, Dresdenas, Berlynas, Kelnas, Budapeštas per paskutinįjį karą buvo baisiai sugriauti, bet gyventojai greitai juos vėl atstatė ir daug kur rūpestingai rekonstravo senuosius kvartalus. Prahos gyventojai prieš tuos miestus jautėsi nevisaverčiai. Vienintelis žymus pastatas, kurį jiems sunaikino karas, buvo senamiesčio Rotušė. Nusprendė taip ir palikti ją sugriautą, kad koks nors lenkas arba vokietis negalėtų papriekaištauti, jog čekai mažai nukentėję. Priešais šlovingus griuvėsius, visiems laikams įpareigotus kaltinti karą, iš metalinių sijų buvo sukonstruota tribūna manifestacijoms, į kurias komunistų partija varė vakar arba varys rytoj Prahos gyventojus.

Tereza žiūrėjo į sugriautą Rotušę, ir ji staiga priminė jai motiną: toks pat iškrypėliškas poreikis demonstruoti savo griuvėsius, girtis bjaurumu, rodyti savo skurdą, iškišti amputuotos rankos strampą, kad visas pasaulis į jį žiūrėtų.

Pastaruoju metu daug kas jai primindavo motiną. Jai atrodė, kad motinos pasaulis, iš kurio prieš dešimt metų ištrūko, grįžta ir supa ją iš visų pusių. Todėl ir rytą prisiminė, kaip motina skaitė besijuokiančiai šeimai jos intymų dienoraštį. Privataus pokalbio prie vyno taurės transliacija per radiją – ar tai ne įrodymas, kad pasaulis pavirto koncentracijos stovykla?

Tereza veik nuo vaikystės vartodavo šį žodį, kai norėdavo išreikšti, ką mananti apie savo šeimos gyvenimą. Koncentracijos stovykla – tai toks pasaulis, kur žmonės dieną naktį gyvena vienas šalia kito. Žiaurumas ir prievarta tėra antrinis (ir nebūtinai neišvengiamas) bruožas. Koncentracijos stovykla reiškia visišką privatumo sunaikinimą. Prochazka, negalėjęs net prie vyno taurės saugiai ir intymiai pasikalbėti su savo bičiuliu, gyveno (nė nenutuokdamas, ir tai buvo lemtinga klaida!) koncentracijos stovykloje. Pas motiną Tereza gyveno koncentracijos stovykloje. Nuo tada ir žino, kad koncentracijos stovykla nėra koks išskirtinis stulbinantis dalykas, atvirkščiai, tai pagrindas, duotybė, kurioje žmogus gimsta ir iš kur ištrūksta tiktai įtempęs visas jėgas.

5

Ant trejeto terasomis išdėstytų suolelių buvo prisėdę moterų taip tankiai, kad jos lietė viena kitą. Šalia Terezos prakaitavo maždaug trisdešimtmetė labai gražaus veido ponia. Jos neįtikėtinai didelės krūtys sūpavosi nuo menkiausio judesio. Ponia atsistojo, ir Tereza įsitikino, kad ir jos pasturgalis panašus į du maišus.

Galbūt ši moteris taip pat pastoviniuoja prieš veidrodį, tyrinėdama savo kūną ir mėgindama įžvelgti sielą, kaip kad nuo vaikystės bandydavo Tereza. Tikriausiai ji irgi naiviai tiki, kad kūnas gali būti sielos iškaba. Bet kokia pabaisiška turėtų būti toji siela, jeigu ji panaši į šį kūną, šią kabyklą su keturiais maišais?

Tereza atsistojo ir nuėjo į dušą. Paskui išėjo laukan. Vis dar dulksnojo. Ji stovėjo ant medinio denio, po kuriuo tekėjo Vltava, o nuo miestiečių akių damas slėpė aukštų lentų užtvara. Žvelgė žemyn ir vandens paviršiuj išvydo atsispindint veidą moters, apie kurią ką tik galvojo.

Moteris šypsojosi. Subtili nosis, didelės rudos akys ir vaikiškas žvilgsnis. Ji lipo laiptais, po maloniu veidu vėl pasirodė du siūbuojantys maišai, taškantys aplinkui smulkius vandens lašus.

6

Tereza nuėjo apsirengti. Atsistojo priešais didelį veidrodį.

Ne, pabaisos bruožų jos kūnas neturėjo. Krūtys buvo gana mažos. Motina vis pasišaipydavo, kad pernelyg mažos, tad net buvo įgijus kompleksą, nuo kurio tiktai Tomas išlaisvino. Dabar nesisielojo dėl jų mažumo, bet nerimą kėlė didžiuliai ir labai jau tamsūs skrituliai apie spenelius. Jei būtų galėjusi pati rinktis kūną, spenelių norėtų bemaž nepastebimų, švelnių, vos vos teiškylančių virš krūtų kupolų ir spalva veik nesiskiriančių nuo visos odos. Jai rodės, kad šiuos tamsiai raudonus skritulius nupiešęs kaimo tapytojas, užsimojęs kurti erotinį meną neturtėliams.

Žiūrėjo į save ir stengėsi įsivaizduoti, kas būtų, jei nosis kasdien pailgėtų vienu milimetru. Į ką po kelių dienų panėšėtų jos veidas?

O jeigu ir kitos kūno dalys pradėtų didėti ir mažėti taip, kad Tereza pasidarytų nebepanaši į save? Ar ji tebebūtų ta pati Tereza?

Žinoma. Net jei Tereza būtų visai nebepanaši į Terezą, josios siela liktų tokia pat ir išsigandusi stebėtų, kas darosi kūnui.

Bet koks ryšys tarp Terezos ir josios kūno? Ir apskritai, ar kūnas turi teisę vadintis Tereza? O jei neturi, tąsyk su kuo tas vardas sietinas? Vien su kokia nors bekūne, nematerialia substancija?

(Tai vis klausimai, jau nuo vaikystės klydinėjantys Terezos galvoje. Nes patys svarbiausi klausimai yra tie, kuriuos formuluoti gali ir vaikas. Tik tie naiviausieji klausimai ir yra iš tikrųjų svarbūs. Tai klausimai, į kuriuos nėra atsakymų. Klausimas, į kurį nėra atsakymo, yra barjeras, už kurio nebegalima toliau eiti. Kitaip sakant: būtent klausimais, į kuriuos nėra atsakymų, nužymėtos žmogaus galimybės, apibrėžtos žmogaus egzistencijos ribos.)

Tereza kaip apžavėta stovi prieš veidrodį ir žiūri į savo kūną, tarsi jis būtų svetimas, svetimas, tačiau būtent jai skirtas. Jaučia jam atgrasą. Šis kūnas neturėjo pakankamai galios, kad taptų Tomui vienintelis. Šis kūnas ją nuvylė ir išdavė. Visą šią naktį buvo priversta kvėpuoti svetimos moters tarpkojo kvapais, sklindančiais iš jo plaukų!

Būtų laiminga, jei galėtų kartą atsisakyti šito kūno paslaugų, nelyg tarnaitės, likti Tomui vien kaip siela, o kūną paleist į pasaulį – tegu sau elgiasi kaip kitų moterų kūnai kad elgiasi su vyrų kūnais! Teeinie jis sau, jeigu neįstengė tapti Tomui vienintelis ir pralaimėjo svarbiausią Terezos gyvenimo mūšį.

7

Sugrįžo namo neišalkus, papietavo stačiom virtuvėje. Pusę keturių prisegė Kareninui pasaitėlį ir išėjo su juo (vėl pėsčiomis) į savo viešbutį priemiestyje. Kai buvo išmesta iš redakcijos, pradėjo dirbti tenai barmene. Tai atsitiko po kelių mėnesių sugrįžus iš Ciuricho; vis dėlto jai nebuvo atleista, kad savaitę fotografavo rusų tankus. Vietą susirado pažįstamiems padedant: kartu su ja ten prisiglaudė ir kiti, taip pat pašalinti iš darbo. Buhalterijoje dirbo teologijos profesorius, registratūroje – diplomatas.

Ji vėl pradėjo baimintis dėl kojų. Dirbdama miestelio restorane, su siaubu dirsčiodavo į bendradarbių blauzdas, išraizgytas išsiplėtusių venų. Tai buvo profesinė padavėjų, turinčių be paliovos vaikščioti, bėgioti ar stovėti su pilnais padėklais, liga. Čia darbas buvo lengvėlesnis nei miestelyje. Prieš pamainos pradžią turėdavo susinešti sunkias alaus ir mineralinio vandens dėžes, užtat paskui reikėdavo tik pilstyti baro lankytojams alkoholį ar plauti taures jo pakrašty įtaisytame praustuve. Kareninas visą pamainą gulėdavo jai prie kojų.

Jau gerokai po vidurnakčio, sutvarkiusi sąskaitas ir atidavusi pinigus viešbučio direktoriui, užėjo atsisveikinti su buvusiu pasiuntiniu. Už pailgo registratūros pulto buvo durys į mažą kambarėlį, kur būdavo galima nusnausti ant siaurutės sofos. Virš jos kabojo įrėmintos fotografijos: kiekvienoje jis buvo vis su kitais žmonėmis, kurie arba šypsojosi spausdami jam ranką, arba sėdėjo šalia už stalo ir kažką pasirašinėjo. Kai kurios nuotraukos buvo su autografais ir linkėjimais. Garbingiausioj vietoj kabojo fotografija, kurioje šalia pasiuntinio šypsojosi Džonas F. Kenedis.

Šį kartą diplomatas kalbėjosi ne su Amerikos prezidentu, o su nepažįstamu šešiasdešimtmečiu vyriškiu, kuris, pamatęs Terezą, nutilo.

– Tai mano bičiulė, – tarė pasiuntinys, – galim ramiai kalbėti.

Paskui grįžtelėjo į Terezą.

– Šiandien jo sūnų nuteisė penkeriems metams.

Šešiasdešimtmečio sūnus pirmosiomis invazijos dienomis kartu su draugais sekė rusų slaptųjų tarnybų būstinės įėjimą. Buvo aišku, kad iš ten išeinantys čekai yra rusų agentai. Jis su draugais sekdavo juos, užsirašydavo automobilių numerius ir pranešdavo slaptojo čekų radijo redaktoriams, kurie įspėdavo gyventojus. Vieną šnipelį jie net primušė.

– Štai ši fotografija buvo vienintelis *corpus delicti*, – tarė šešiasdešimtmetis. – Sūnus viską neigė, kol jam neparodė jos.

Iš marškinių kišenaitės jis ištraukė iškarpą:

– 1968 rudenį išspausdino *Times*.

Nuotraukoje jaunuolis už pakarpos laikė kitą vyrą. Aplink sustoję žmonės žvelgė į juos. Apačioje buvo užrašas: bausmė kolaborantui.

Tereza atsiduso su palengvėjimu. Ne, tai ne jos fotografija.

Paskui su Kareninu ėjo namo per vidurnakčio Prahą. Prisiminė dienas, kai fotografavo tankus. Naivuoliai, įsivaizdavo, kad rizikuoja gyvybe dėl savo šalies, nė neįtardami, kad padeda rusų policijai.

Namo grįžo pusę antros. Tomas jau miegojo. Jo plaukai dvokė moters tarpkoju.

8

Kas yra koketavimas? Būtų galima pasakyti, kad tai elgesys, kuris kitam žmogui gali sužadinti lytinio suartėjimo viltį, tačiau ši galimybė visados abejotina. Kitaip sakant, koketavimas – tai negarantuotas pažadas kartu eiti į lovą.

Tereza stovi už baro, o klientai, kuriems pilsto alkoholį, su ja koketuoja. Ar jai nemalonus šis nuolatinis komplimentų, dviprasmybių, anekdotų, pasiūlymų, šypsenų ir žvilgsnių potvynis? Visiškai ne. Ją apėmęs nenumaldomas noras atstatyti jam savo kūną (tą svetimą kūną, kurį ketina paleisti į pasaulį).

Tomas ją be paliovos tikina, kad meilė ir lytinis aktas yra skirtingi dalykai. Ji nė už ką nenorėjo šito pripažinti. O dabar dirba apsupta vyrų, kuriems nejaučia nė mažiausios simpatijos. Kažin, kad taip su jais pasimylėjus? Išbandytų tai bent jau negarantuoto pažado, vadinamo koketavimu, forma.

Tačiau ne todėl, kad norėtų atsilyginti Tomui. Ji ieško išėjimo iš labirinto. Žino, kad tapo jam našta: į viską žiūri pernelyg rimtai, iš visko daro tragediją, nesugeba suprasti fizinės meilės lengvumo ir neįpareigojančio smagumo. O kaip norėtų to išmokti! Įgriso būti senamadiškai!

Kitoms moterims koketavimas virsta antrąja prigimtimi, bereikšme rutina, o užsigeidusiai patirti, ką pati sugeba, Terezai jis tapo svarbiu bandymų lauku. Bet kaip tik dėl to rimtumo ir svarbos jos koketavimas visai neturi lengvybės. Jis prievartinis, perdėtas, tyčinis. Pusiausvyra tarp pažado ir jo negarantavimo (būtent čia ir slypi koketavimo virtuoziškumas!) gerokai sutrikus. Ji žada pernelyg karštai, aiškiai neparodydama, kad garantijų nėra. Kitaip tariant, atrodo kiekvienam lengvai prieinama. O kai vyrai pareikalauja įvykdyti

menamą pažadą, susilaukia aštraus atkirčio, kurį jie tegali paaiškinti Terezos piktumu bei rafinuota klasta.

9

Prie baro prisėdo gal šešiolikos metų vaikinukas. Jis sviedė keletą įžūlių frazių ir jos įsirėžė į pokalbį kaip į piešinį įsirėžia kreiva linija, kurios nei ištiesinsi, nei ištrinsi.

– Jūsų kojos gražios, – pasakė jis.

– Ar net per medinę sienelę matote? – atkirto Tereza.

– Mačiau jus gatvėje, – paaiškino, bet ji jau buvo nusisukusi prie kito kliento. Vaikinukas paprašė konjako. Ji atsisakė įpilti.

– Man jau aštuoniolika, – aiškinosi jis.

– Parodykit pasą, – tarė Tereza.

– Nerodysiu.

– Tai ir gerkit limonadą.

Vaikinukas atsistojo ir išėjo. Maždaug po pusvalandžio sugrįžo ir vėl atsisėdo prie baro. Jo judesiai buvo sunkiai valdomi, o iš burnos per tris metrus trenkė alkoholiu.

– Limonado, – pareikalavo jis.

– Jūs jau girtas! – konstatavo Tereza.

Vaikinukas dūrė pirštu į užrašą, kabantį ant sienos už Terezos: „Draudžiama parduoti alkoholį jaunuoliams iki 18 metų".

– Man draudžiama parduoti alkoholį, – pasakė jis, – tačiau niekur neparašyta, kad negaliu būti girtas.

– Kur taip užsipylėte? – paklausė Tereza.

– Užeigoj anapus gatvės, – nusižvengė jis ir vėl pareikalavo limonado.

– Tai kodėl ten nepasilikote?

– Todėl, kad noriu matyti jus, – tarė vaikinas. – Aš jus myliu.

Jo veidas buvo keistai iškreiptas. Tereza nesuprato, ar vaikinas juokauja, ar koketuoja, ar tyčiojasi, ar tikrai toks girtas, kad nebežino, ką tauškia.

Ji įpylė jam limonado ir nusisuko į kitus. Atrodo, prisipažinimas meilėje vaikinukui atėmė paskutines jėgas. Nebetaręs nė žodžio, jis padėjo ant baro pinigus ir dingo. Tereza to net nepastebėjo.

Bet, jam išėjus, prabilo praplikęs mažaūgis vyras, jau išmetęs tris stikliukus degtinės.

– Ar žinot, ponia, kad nevalia duoti alkoholio nepilnamečiams?

– Bet aš jam ir nedaviau! Gavo tik limonado!

– Labai gerai mačiau, ką į tą limonadą pylėte!

– Ką čia išsigalvojate! – sušuko Tereza.

– Dar vieną degtinės, – paliepė plikis ir pridūrė: – Jau seniai jus stebiu.

– Tai ir džiaukitės, kad galit paspoksoti į gražią moterį, ir laikykit liežuvį už dantų, – įsiterpė aukštas vyriškis, neseniai atsiradęs prie baro.

– O jūs nesikiškit! Ne jūsų reikalas! – riktelėjo plikis.

– Gal teiktumėtės paaiškinti, koks jūsų reikalas? – paklausė aukštasis.

Tereza įpylė plikiui degtinės. Šis išgėrė vienu mauku, užsimokėjo ir išėjo.

– Ačiū jums, – tarė Tereza aukštajam.

– Nėr už ką, – atsakė šis ir taip pat išėjo.

10

Po kelių dienų jis vėl pasirodė prie baro. Išvydusi jį, Tereza nusišypsojo kaip senam draugui:

– Norėčiau dar kartą jums padėkoti. Tas plikis dažnai čia ateina ir gadina nuotaiką.

– Užmirškite jį.

– Kodėl panūdo mane įskaudinti?

– Matyt, varganas girtuoklėlis. Dar sykį prašau: užmirškite.

– Jeigu jūs prašote – užmiršiu.

Vyriškis žvelgė jai į akis:

– Pažadate?

– Pažadu.

– Nuostabu girdėti bent šitokį jūsų pažadą, – tarė jis, tebežiūrėdamas jai į akis.

Koketavimas – tai elgesys, parodantis kitam, kad seksualus suartėjimas įmanomas, nors tik teoriškai, be jokios garantijos.

– Stebiuosi, kad šitam bjauriam Prahos užkampy galima sutikti tokią moterį.

Tereza:

– O jūs? Ką jūs veikiate šitam bjauriam Prahos užkampy?

Jis atsakė esąs inžinierius, gyvena netoliese, o aną kartą atsitiktinai čia užsukęs, grįždamas iš darbo.

11

Tereza žiūrėjo į Tomą, tačiau jos žvilgsnis buvo įsmeigtas ne į akis, o kiek aukštėliau, į svetimu tarpkoju trenkiančius plaukus.

Ji pasakė:

– Aš neištversiu, Tomai, žinau, kad neturiu teisės skųstis. Uždraudžiau sau pavyduliauti tada, kai dėl manęs sugrįžai į Prahą. Nenoriu pavyduliaut, bet esu per silpna atsispirti. Padėk man, prašau!

Jis paėmė ją už parankės ir nusivedė į parką, kur jie dažnai vaikštinėdavo. Suoleliai parke buvo dažyti mėlynai, raudonai ir geltonai. Prisėdo ant vieno jų, ir Tomas tarė:

– Suprantu. Žinau, ko tu trokšti. Viską jau sutvarkiau. Eisi į Petržiną.

Ją staiga apėmė baimė:

– Į Petržiną? Kodėl į Petržiną?

– Užkopsi ir viską suprasi.

Ji labai nenorėjo eiti. Pasidarė taip silpna, kad neįstengė pasikelti nuo suolelio. Tačiau negalėjo nepaklusti. Šiaip taip atsistojo.

Atsigręžė. Jis sėdėjo, kur sėdėjęs, ir beveik linksmai šypsojosi jai. Mostelėjo ranka, paragindamas eiti.

12

Kai Tereza atsidūrė prie Petržino, to vidur Prahos iškilusio kalno, nusistebėjo, kad aplink nėra žmonių. Tai buvo neįprasta, nes šiaip papėdėje visada vaikštinėdavo būriai prahiečių. Širdį spaudė baimė, tačiau aplinkui buvo taip tylu, o ta tyla tokia raminanti, kad ji nebesipriešino. Kopė dažnai stabčiodama ir grįžčiodama atgal: apačioje buvo matyti daugybė bokštų ir tiltų. Šventieji grūmojo kumščiais ir kėlė į dangų akmenines akis. Tai buvo gražiausias pasaulio miestas.

Pamažu užlipo į viršų. Už ledų, atvirukų ir sausainių kioskų (nebuvo nė vieno pardavėjo) plytėjo retais medžiais pasidabinusi pieva. Tenai buvo keletas vyrų. Kuo arčiau jų ėjo, tuo lėtesniu žingsniu. Jų buvo šešetas. Stoviniavo arba slampinėjo koja už kojos, tarsi prieš žaidimą apžiūrinėjantys golfo pievelę žaidėjai.

Tereza priartėjo prie jų. Lengvai atpažino tris, kurie buvo labai panašūs į ją: atrodė nepasitikį savimi, apnikti klausimų, bet nedrįstantys įkyrėti kitiems, todėl tylėdami tik dirsčiojo į juos klausiamais žvilgsniais.

Kiti trys rodės turį atlaidžios galybės. Vienas jų laikė šautuvą. Pamatęs Terezą, nusišypsojo ir linktelėjo:

– Taip, čia, jūs nepaklydote.

Ji taip pat linktelėjo, nors buvo labai baisu.

– Kad paskui nekiltų nesusipratimų. Jūs pati šito trokštate? – dar kartą paklausė vyras.

Būtų buvę visai lengva atsakyt: „Ne, ne, ne pati!", bet negalėjo net įsivaizduoti nuvilsianti Tomą. Kuo pasiteisintų sugrįžus namo? Tad pasakė:

– Taip. Žinoma. Pati.

Vyras su šautuvu kalbėjo toliau:

– Norėčiau, kad suprastumėt, kodėl klausiu. Darome tai tik įsitikinę, kad čionai atėję žmonės patys reiškia norą numirti. Mes tiktai patarnaujam.

Jis įsmeigė į Terezą klausiamą žvilgsnį, tad ji turėjo dukart patvirtinti:

– Ne, nesibaiminkit. Aš tikrai šito trokštu.

– Gal eitumėt pirmoji? – paklausė jis.

Tereza norėjo bent kiek nutolinti baigtį, todėl pasakė:

– Ne, ne, prašau. Jei galima, norėčiau būti paskutinė.

– Jūsų valia, – tarė jis ir nuėjo prie kitų.

Jo asistentai buvo be ginklų ir stengėsi padėti atėjusiems.

Paimdavo juos už parankės ir vesdavosi per pievą. Didžiulis žolės plotas driekėsi į tolumas. Mirsiantieji galėjo patys pasirinkti medį. Sustodavo ir ilgai tyrinėdavo negalėdami apsispręsti. Du iš jų galop išsirinko po plataną, tačiau trečiasis ėjo tolyn ir tolyn, tarsi nė vienas medis jam nebūtų tinkamas. Pagalbininkas, švelniai laikydamas už rankos, kantriai jį lydėjo, kol vyriškis visiškai prarado ryžtą ir sustojo prie išsišakojusio jovaro.

Paskui padėjėjai visiems trims užrišo juostom akis.

Dabar plačioje pievoje, nugaromis atsirėmę į medžius, stovėjo trys vyrai užrištomis akimis ir pakėlę galvas į dangų.

Vyras su šautuvu nusitaikė ir šovė. Nepasigirdo jokio garso, tik paukščių giedojimas. Šautuvas buvo su slopintuvu. Tebuvo matyti, kaip smunka į jovarą atsirėmęs vyriškis.

Nepajudėjęs iš vietos ginkluotasis pasuko vamzdį kita kryptimi, ir visiškoje tyloje pargriuvo į plataną atsirėmęs vyriškis. Neilgai trukus ant žolės parkrito ir trečiasis.

13

Vienas padėjėjas prisiartino prie Terezos. Rankoje jis laikė tamsiai mėlyną juostą.

Ji suprato, kad nori jai užrišti akis. Papurtė galvą ir pasakė:

– Ne, noriu viską matyti.

Bet pasipriešino visai ne dėl to. Nebuvo didvyrė, pasiryžusi narsiai žiūrėti egzekutoriams į akis. Ji geidė atitolinti mirtį. Jai rodės, kad užrištom akim iškart atsidurtų mirties prieškambaryje, iš kurio nebegrįžtama.

Vyras nevertė užsirišti akių, tik paėmė ją už parankės. Jie

ėjo per plačią pievą, ir Tereza niekaip negalėjo išsirinkti medžio. Niekas jos neskubino, bet ji žinojo, kad išvengti baigmės nepavyks. Pamačiusi žydintį kaštoną, sustojo. Atsirėmė į kamieną ir pažvelgė viršun: matė saulės košiamą žalumą, o iš toli – tarsi ten griežtų tūkstančiai smuikų – sklido silpni ir svaiginantys miesto garsai.

Vyras pakėlė šautuvą.

Tereza pajuto, kad jos drąsa išseko. Silpnumas stūmė į neviltį, kurios negalėjo įveikti. Ji tarė:

– Bet šito troškau visai ne aš.

Vyras bemat nuleido šautuvą ir labai rimtai pasakė:

– Jeigu ne jūs – mes bejėgiai. Tąsyk neturime teisės.

Jo balsas buvo taikus ir meilus, nelyg būtų atsiprašinėjęs už tai, kad negali jos nušauti be jos pačios sutikimo. Šitas meilumas draskė širdį, ji prigludo veidu prie kamieno ir pravirko.

14

Kūnas virpėjo nuo raudos, ji glaudėsi prie medžio, tarsi tai būtų visai ne medis, o jos tėvas, kurio neteko, senelis, kurio nepažinojo, prosenelis, proprosenelis, neapsakomai senas vyras, išnėręs iš tamsiausių laiko gelmių ir atsukęs jai savo veidą iš šiurkštaus medžio žievės.

Paskui atsigręžė. Trejetas jau buvo toli, vaikštinėjo po pievą nelyg golfo žaidėjai, net ir šautuvas vieno jų rankoj atrodė kaip golfo lazda.

Tereza leidosi žemyn Petržino takais, o siela jau ilgėjosi turėjusio ją nušaut ir nenušovusio vyriškio. Pasigedo jo. Kas

nors juk privalo jai padėti! Tomas nepadės. Tomas ją siunčia mirti. Tiktai kitas žmogus gali padėti!

Artėjant miestui, ji vis labiau ilgėjosi to vyriškio ir bijojo Tomo. Neatleis, kad netesėjo pažado. Jau žingsniavo gatve, kurioj gyveno, ir žinojo, kad greitai jį pamatys. Ją apėmė tokia baimė, kad prasidėjo skrandžio traukuliai ir vertė vemti.

15

Inžinierius kvietė ją apsilankyti jo bute. Jau du sykius atsisakė. O šį kartą sutiko.

Papietavo, kaip visada, stačiomis virtuvėje ir išėjo. Dar nebuvo nė dviejų.

Artėjo prie jo namų ir jautė, kaip nejučia, tartum patys savaime, lėtėja jos žingsniai.

Paskui dingtelėjo, kad Tomas ir pasiuntė ją pas tą žmogų. Juk jis nuolatos aiškindavo, kad meilė ir seksas neturi nieko bendra, o ji dabar eina vien tik patikrinti, ar teisingi jo žodžiai. Ausyse skamba jo balsas: „Suprantu tave. Žinau, ko tu nori. Viską jau sutvarkiau. Užkopsi į patį viršų ir viską suprasi".

Taip, ji tiktai vykdo Tomo įsakymą.

Pas inžinierių ilgai neužtruks, išgers puodelį kavos, pabus tiek, kad suvoktų, ką reiškia prieiti neištikimybės slenkstį. Geidžia, kad jos kūnas atsidurtų prie to slenksčio, kad pabūtų ten bent valandėlę tarsi prie gėdos stulpo, o paskui, kai inžinierius norės ją apkabinti, pasakys tuos pačius žodžius, kuriuos ištarė Petržine vyrui su šautuvu: „Ne, šito trokštu visai ne aš".

Tada vyras nuleis šautuvą ir atsilieps maloniu balsu: „Jeigu ne jūs, nieko ir neįvyks. Tąsyk neturiu teisės".

O ji nusisuks į medį ir pravirks.

16

Tai buvo niekuo neišsiskiriantis priemiesčio namas, šimtmečio pradžioje pastatytas Prahos darbininkų kvartale. Tereza įėjo į laiptinę purvinomis, kalkėm išteptomis sienomis. Nuzulintais akmeniniais laiptais su geležiniais turėklais užlipo į antrą aukštą. Pasuko į kairę. Antrosios durys buvo be lentelės su šeimininko pavarde ir be skambučio. Pasibeldė.

Jis atidarė.

Gyveno vienam vieninteliam kambary, prie durų atitvertam užuolaida, šiapus kurios tarsi prieškambaryje stovėjo stalas, viryklė ir šaldytuvas. Siauro ir ilgo kambario gilumoj švietė stačiakampis langas. Prie vienos sienos glaudėsi lentynos su knygomis, prie kitos – sofa ir vienišas krėslas.

– Nykokas tas mano būstas, – tarė inžinierius. – Tikiuosi, jums nebus čia labai nejauku.

– Ne, visai ne, – atsakė Tereza, žiūrėdama į sieną, užstatytą knygų lentynomis. Šis žmogus nė padoraus stalo neturi, užtat šimtus knygų. Tai buvo malonu Terezai, ir baimė, visą laiką ją lydėjusi, šiek tiek atlėgo. Jau vaikystėj knygą laikė slaptosios brolijos ženklu. Žmogus, turįs namie tokią biblioteką, jos nenuskriaus.

Jis paklausė, kuo galėtų pavaišinti. Vynu?

Ne, vyno nenori. Nebent kavos.

Jis dingo už širmos, o ji žengė prie knygų. Viena ją sudomino. Tai buvo Sofoklio „Oidipo" vertimas. Kaip keista, kad ta knyga yra čia! Prieš daug metų Tomas, davęs Terezai perskaityti, ilgai apie ją pasakojo. Paskui užrašė savo mintis, ir tas straipsnis laikraštyje jų gyvenimą apvertė aukštyn kojom. Ji žvelgė į knygos nugarėlę; tai ją ramino. Tarsi Tomas būtų tyčia palikęs savo pėdsaką, parodydamas, kad ir čia jis viską

sutvarkęs. Ji ištraukė knygą ir atsivertė. Kai inžinierius grįš iš prieškambario, pasiteiraus, kodėl jo bibliotekoje yra ši knyga, ar skaitęs ir ką apie ją galvoja. Pokalbio spąstus šitaip stumtelės iš pavojingo ploto svetimame bute į Tomo minčių pasaulį.

Staiga pajuto ant peties ranką. Inžinierius paėmė knygą, be žodžio padėjo atgal į lentyną ir nusivedė ją prie sofos.

Jai vėl išsprūdo frazė, pasakyta egzekutoriui Petržine. Ištarė ją garsiai: „Šito trokštu ne aš!"

Buvo įsitikinusi, kad tai magiška formulė, kuri iškart pakeis situaciją, tačiau šitam kambary žodžiai neteko stebuklingosios galios. Net gali būti, kad suteikė vyrui daugiau ryžto: jis prisitraukė ją ir padėjo ranką ant krūtinės.

Keista, kad palietimas bemat išsklaidė jos baimę. Šiuo palytėjimu inžinierius tartum priminė esant jos kūną, ir ji suprato, kad liečiama ne ji pati (josios siela), o tiktai kūnas. Kūnas, išdavęs ją. Kūnas, kurį ji pasiuntė į pasaulį tarp visų kitų kūnų.

17

Jis atsegė palaidinukės sagą ir parodė, kad kitas atsisegtų pati. Tačiau ji nepakluso. Pasiuntė savo kūną pasaulin, bet nė nemano imtis už jį atsakomybės. Taip siela norėjo parodyti nesutikimą, tačiau sykiu išlikti neutrali.

Inžinierius nurenginėjo ją, o ji beveik nejudėjo. Kai pabučiavo, jos lūpos neatsakė. Bet netikėtai ji pajuto sudrėkus šakumą ir išsigando.

Jaudinos tuo labiau, nes jaudulys užplūdo prieš jos valią. Siela slapčiom jau susitaikė su viskuo, bet ji suvokė, kad tik

neprisipažindama sutinkanti galės toliau svaigintis nepaprastai stipriu jauduliu. Jei balsu ištartų „taip", jeigu noriai dalyvautų meilės scenoje, susijaudinimas atlėgtų. Sielą audrino būtent tai, kad kūnas elgiasi prieš jos valią, o ji tiktai stebi išdavystę.

Jis nutraukė kelnaites, ir dabar Tereza buvo visai nuoga. Siela regėjo apnuogintą kūną svetimo vyro glėby, ir tai atrodė taip neįtikėtina, tarsi būtų iš arti žiūrėjus į Marsą. Netikėtumo nutviekstas, josios kūnas pirmąkart jai pačiai nebeatrodė banalus, pirmą kartą juo žavėjosi, suvokusi esanti kitokia, ypatinga. Jis buvo vienatinis, ne paprasčiausias iš visų kūnų (kuo buvo įsitikinus iki šiol), o pats nepaprasčiausias. Siela negalėjo atitraukti akių nuo apgamo, apvalios rudos dėmelės virš gaktos, jai rodės, kad tai antspaudas, kuriuo ji pati (siela) paženklino kūną, ir kad svetimo kūno prisiartinimas prie šios sakralinės žymės yra šventvagystė.

Kai paskui Tereza žvilgtelėjo jam į veidą, įsitikino niekada nesusitaikius su tuo, kad kūnas, kurį jos siela paženklino savąja žyme, atsidurtų nepažįstamo ir pažinti nenorimo vyro glėby. Ją užvaldė neapykantos kvaitulys. Sukaupė burnoj seilių, ruošdamasi spjauti tam svetimam vyrui į veidą. Tačiau ir jis, užgulęs jos kūną, žvelgė taip pat plėšriai, pastebėjo jos įniršį, ir jo judesiai paspartėjo. Tereza juto, kaip iš toli prie jos atplūsta saldybė, ir ėmė šūkčioti: „Ne, ne, ne", stengdamasi apsiginti nuo besiartinančio malonumo, ir tikriausiai todėl, kad buvo tramdoma, saldybė ilgai plito kūne, nerasdama kelio lauk, plito tarytum suleistas į veną morfijus. Tereza blaškėsi jo glėby, plakė rankomis ir spjaudė jam į veidą.

18

Unitazų kriauklės šiuolaikiniuose butuose skleidžiasi virš grindų nelyg baltųjų vandens lelijų žiedai. Architektas stengiasi padaryt visa, kas įmanoma, kad kūnas užmirštų savo niekybę ir žmogus nežinotų, kur jo vidurių išmatas nusineša iš rezervuaro sugrumėjęs vanduo. Vamzdynai, nors ir iškišę savo čiuptuvus mūsų butuose, rūpestingai paslėpti, ir mes nieko nežinome apie nematomas šūdų Venecijas, virš kurių stovi mūsų vonios, miegamieji, šokių salės ir parlamentai.

Seno namo Prahos priemiestyje tualetas nebuvo toksai veidmainis, grindis dengė pilkos plytelės, unitazo kriauklė styrojo virš jų apleista ir niekinga. Ji buvo panaši ne į vandens leliją, o į tai, kuo iš tiesų buvo: į paplatintą vamzdžio galą. Net ir medinio dangčio nebuvo, tad Terezai teko pritūpti ant šaltos emaliuotos skardos.

Ji sėdėjo tenai, ir noras ištuštinti vidurius buvo lygus norui pasiekti patį pažeminimo dugną, tapti vien kūnu, kūnu, kuris, motinos manymu, egzistavo tik tam, kad virškintų ir tuštintųsi. Tereza tuština savo vidurius, apimta begalinio liūdesio ir vienatvės. Nėra nieko skurdesnio už nuogą jos kūną, prisėdusį ant paplatinto nutekamojo vamzdžio galo.

Jos siela buvo praradusi žiūrovės smalsą, piktdžiugumą ir puikybę. Vėl tūnojo kūno gelmenyse, pačiuose vidurių užkaboriuose ir kankinosi, laukdama, kol kas nors ją pakvies, paragins pasirodyti viešumoj.

19

Tereza atsistojo nuo unitazo, nuleido vandenį ir pažvelgė į prieškambarį. Siela virpėjo nuogame ir atstumtame kūne. Ant sėdmenų tebejautė popieriaus, kuriuo šluostėsi, prisilietimą.

Staiga ji patyrė tai, ko nesitikėjo patirsianti: panoro išgirsti jo balsą, jai sakomus žodžius. Jeigu jis būtų prabilęs tyliu, iš gilumos sklindančiu balsu, siela būtų išdrįsusi pasirodyti kūno paviršiuje, ir Tereza būtų pravirkusi. Būtų apkabinusi jį taip, kaip sapne buvo apkabinusi storą kaštono kamieną.

Ji stovėjo prieškambarėlyje ir stengėsi permaldyti tą stiprų norą pravirkti jo akivaizdoje. Žinojo, kad nepermaldžius atsitiks tai, ko visai netroško. Įsimylės jį.

Tuo metu iš kambario atsklido jo balsas. Išgirdus tik balsą, nematydama aukštaūgio inžinieriaus, Tereza nusistebėjo: balsas buvo plonas ir aukštas. Kodėl anksčiau neatkreipė į tai dėmesio?

Gal tik šio nemalonaus įspūdžio paveikta, pagaliau nugalėjo pagundą. Įėjo į kambarį, susiglėbė numestus drabužius, skubiai apsirengė ir išėjo.

20

Tereza žingsniavo iš parduotuvės su Kareninu, kuris nešė įsikandęs ragelį. Rytas buvo šalnotas. Ėjo pro naują rajoną, kuriame žmonės tarp namų buvo įdirbę mažus sklypelius, susikasę darželius. Staiga Kareninas sustojo ir įsiste-

beilijo jų link. Ji irgi pažvelgė ten, bet nieko nepastebėjo. Kareninas tempėsi ją paskui save, ir ji pakluso. Tik dabar viršum sušalusio molio tuščiame sklypelyje pamatė juodą varnos galvą dideliu snapu. Galva be kūno lėtai lingavo, o snapas kartais liūdnai ir kimiai karktelėdavo.

Kareninas taip susijaudino, kad net ragelis iškrito iš dantų. Kad nepultų varnos, Tereza pririšo jį prie medžio. Paskui priklaupė ir ėmė atkasinėti žemę nuo gyvo palaidoto paukščio. Nebuvo lengva. Nusilaužė nagą, pasirodė kraujas.

Šalia jos nukrito akmuo. Apsidairė ir už namo kampo pamatė kaišiojant galvas du dešimtmečius berniukus. Atsistojo. Pastebėję pririštą šunį, tiedu pabėgo.

Tereza vėl atsiklaupė ir kapstė molį, kol pagaliau ištraukė varną iš kapo. Tačiau paukštis buvo sužalotas ir sustingęs, neįstengė nė strykčioti, nė skristi. Suvyniojo jį į raudoną savo šalį ir kaire ranka priglaudė prie krūtinės. Kita ranka atrišo Kareniną nuo medžio, ir, tik iš visų jėgų įtempus pasaitėlį, pajėgė jį sutramdyti.

Prie durų Tereza paskambino, nes abi rankos buvo užimtos, ir ji negalėjo išsitraukti rakto. Tomas atidarė. Padavė jam Karenino pasaitėlį. „Laikyk!", paprašė ir nunešė varną į vonią. Paguldė ant grindų po praustuvu. Varna blaškėsi, bet negalėjo pajudėti iš vietos. Iš jos sužaloto kūno almėjo kažkoks tirštas gelsvas skystis. Tereza patiesė po praustuvu seną skudurą, kad varnai nebūtų šalta ant plytelių. Paukštis tebemosavo palaužtu sparnu, o jo snapas priekaištingai styrojo.

21

Tereza sėdėjo ant vonios krašto ir negalėjo atplėšti akių nuo mirštančios varnos. Apleistas paukštis priminė jai josios likimą, ir ji keliskart pakartojo: visam pasauly turiu tiktai Tomą.

Ar susitikimas su inžinierium ją pamokė, kad meilės nuotykiai neturi nieko bendra su meile? Kad jie visiškai lengvi ir neįpareigojantys? Gal dabar ji atgavo ramybę? Anaiptol.

Atminty vis iškyla scena: išėjo iš tualeto, ir jos kūnas stovi prieškambary nuogas ir atstumtas. Siela persigandusi virpa giliai viduriuos. Jei tuo metu vyriškis iš kambario būtų prakalbinęs josios sielą, Tereza būtų pravirkusi ir puolusi jam į glėbį.

Ji įsivaizdavo, kad prieškambary prie tualeto galėjo stovėti kuri nors Tomo meilužė, o kambary vietoj inžinieriaus – Tomas. Būtų ištaręs merginai vieną vienintelį žodį, ir ta verkdama apkabintų jį.

Tereza žino, kad būtent tokiomis akimirkomis gimsta meilė: moteris paklūsta balsui, pašaukusiam jos išgąsdintą sielą; vyras paklūsta moteriai, kurios siela atsiliepė į jo šauksmą. Tomas neapdraustas nuo meilės jauko, ir Tereza kas valandą, kas minutę turi dėl ko baimintis.

Ar ji turi kokį ginklą? Tik savo ištikimybę. Pasiūlė ją pačią pirmą dieną, tarsi žinodama, kad daugiau nieko negali jam duoti. Jų meilės architektūra stebėtinai asimetriška: tarsi dramblotą rūmą ant vienos kojos ją laiko absoliutus tikėjimas Terezos ištikimybe.

Varna jau veik liovėsi mosavus sparnais, tik kartais trūktelėdavo sužeistą koją. Tereza nesitraukė nuo jos, tarsi budėdama prie mirštančios sesers guolio. Paskui vis dėlto trumpam nuėjo į virtuvę ir skubom papietavo.

Kai sugrįžo, varna jau buvo negyva.

22

Pirmaisiais meilės metais mylėdamasi Tereza šaukdavo, ir tuo riksmu, kaip jau esu minėjęs, stengėsi apakinti ir apkurtinti jusles. Paskui šaukdavo jau rečiau, bet jos siela tebebuvo meilės apakinta ir nieko nematė. Tiktai pasimylėjus be meilės su inžinieriumi, siela praregėjo.

Tereza vėlei buvo saunoje ir stovėjo prieš veidrodį, žvelgė į save ir atminty kartojo kūniškos meilės sceną inžinieriaus bute... Bet prisiminė ne meilužį. Tiesą sakant, net nebūtų galėjus jo aprašyti, net neįsidėmėjo, koks jisai nuogas. Tai, kas išliko atminty ir į ką dabar susijaudinusi žiūrėjo veidrodyje, buvo jos pačios kūnas: šakumas ir apskrita dėmelė virš jo. Dėmė, ligi šiol tiktai proziškas odos defektas, dabar valdė mintis. Norėjo dar ir dar kartą išvysti ją toje neįtikėtinoje svetimo vyriško falo kaimynystėje.

Privalau dar kartą pabrėžti – netroško matyti svetimo vyro lyties. Norėjo pamatyti savo pačios gaktą jos kaimynystėje. Negeidė meilužio kūno. Geidė savo pačios kūno, netikėtai atrasto, artimiausio ir paties svetimiausio, neapsakomai audrinančio.

Nusiprausus žvelgė į savo kūną, nusėtą smulkių lašelių, ir galvojo, kad artimiausiom dienom inžinierius vėl gali pasirodyti bare. Norėjo, kad jis ateitų, troško, kad ją pasikviestų! Be galo ji šito geidė!

23

Tereza kasdieną gąsdinosi, kad, inžinieriui pasirodžius prie baro, nepajėgs ištarti „ne". Dienoms bėgant, nuogąstį, kad jis ateis, ėmė keisti baimė, kad neateis.

Praėjo mėnuo, o inžinierius nepasirodė. Tereza neįstengė sau to paaiškinti. Apviltas troškimas pradingo, jį pakeitė nerimas: *kodėl* neatėjo?

Ji aptarnavo baro lankytojus. Tarp jų vėlei buvo plikis, kadaise ją užsipuolęs, kad pilsto alkoholį nepilnamečiams. Garsiai pasakojo nešvankų anekdotą, jau šimtą kartų girdėtą iš girtuoklių miestelyje, kur ji dirbo tokį pat darbą. Jai vėl dingtelėjo, kad grįžta motinos pasaulis, todėl šiurkščiai sudraudė plikį.

Vyriškis įsižeidė.

– Jūs man nenurodinėkit. Galit džiaugtis, kad leidžiame jums kiūtoti už šito baro.

– Kas mes? Kas tokie tie mes?

– Mes, – ištarė jis ir dar užsisakė degtinės. – Ir kad daugiau manęs neįžeidinėtumėt.

Paskui mostelėjo į netikrų perlų vėrinį ant Terezos kaklo.

– Iš kur traukėte perlus? Tikriausiai ne vyras, tas langų plovėjas, padovanojo? Jis tai jau tikrai neturi už ką pirkti dovanų! O gal kokio kliento dovana? Už ką jie tokie dosnūs?

– Užčiaupkit ryklę, – sušnypštė Tereza.

Plikis pabandė pirštais sugriebti vėrinį:

– Atsiminkit, kad yra straipsnis už prostituciją!

Kareninas atsistojo, priekinėmis letenomis atsirėmė į barą ir suurzgė.

24

– Šnipelis, – pasakė buvęs pasiuntinys.

– Jei būtų buvęs šnipelis, būtų pasistengęs, kad niekas jo nepastebėtų, – suabejojo Tereza. – Kokia čia slaptoji policija, jeigu nesislepia!

Pasiuntinys patogiau įsitaisė ant sofos ir parietė po savim kojas, kaip buvo pramokęs jogos kursuose. Virš galvos, tarsi teikdamas palaiminimą jo žodžiams, šypsojosi įrėmintas Kenedis.

– Ponia Terezyte, – prabilo pasiuntinys tėviškai. – Šnipelių esama įvairios paskirties. Pirmoji – klasikinė. Klausosi, ką tarpusavy kalba žmonės, ir rašo raportus viršininkams. Antroji – bauginti. Rodo mums, kad esame jų valdžioje, nori, kad bijotume. Būtent to ir siekė jūsų plikis. Trečiasis tikslas – inscenizuoti kompromituojančias situacijas. Šiandien jau nebandoma apkaltinti antivalstybiniais veiksmais, nes tokiu būdu tik sukeltų mūsų simpatijas. Ne, dabar labiau tikėtina, kad jie stengsis aptikti mūsų kišenėse hašišo arba įrodyti, kad išprievartavome dvylikos metų mergaitę. Visada suras tokią, kuri paliudys.

Tereza vėl prisiminė inžinierių. Kodėl jis daugiau nėkart neatėjo?

– Rezga žmonėms pinkles, kad galėtų įtraukti į savo tarnybas ir, jiems padedant, spęsti spąstus kitiems. Ir ilgainiui visą tautą paversti slaptųjų informatorių organizacija, – toliau kalbėjo pasiuntinys.

Dabar Tereza jau beveik neabejojo, kad inžinierių pasiuntė policija. Kas buvo tas vaikinukas, pasigėręs kitoj gatvės pusėj ir ėmęs meilintis? Paskui prikibęs plikis, o inžinierius ją užstojęs. Visa trijulė atlikusi savo vaidmenį pagal iš anks-

to parengtą scenarijų, kuriuo siekta palenkti ją prie vyro, turinčio užduotį suvedžioti ją.

Kodėl anksčiau ji šito nesuprato? Juk ir tas butas buvo kažkoks keistas, visai netinkantis tokiam gyventojui! Negi toks elegantiškas inžinierius gyventų taip skurdžiai? Ir apskritai – ar jis inžinierius? Jeigu taip, kodėl antrą valandą po pietų buvo ne darbe? Ar inžinieriai skaito Sofoklį? Ne, tai buvo ne inžinieriaus biblioteka! Tikriausiai tai buvo anksčiau pasodinto skurdžiaus intelektualo butas. Kai jai buvo dešimt metukų, buvo suimtas jos tėvas, paskui konfiskuotas butas su visa biblioteka. Kažin kam tas butas atiteko?

Dabar aišku, kodėl jis nebeatėjo. Atliko savo paskirtį. Kokią? Plikis šnipelis netyčia prasitarė: „Prostitucija baudžiama, neužmirškite!“ Tariamasis inžinierius paliudys, kad ji pergulėjo su juo ir pareikalavo pinigų! Grasins sukelti skandalą ir vers šnipinėti prie baro pasigeriančius klientus.

– Jūsų atvejis nepavojingas, – ramino pasiuntinys.

– Tikriausiai ne, – sugniaužta gerkle atsakė ji ir vidury nakties su Kareninu išėjo į gatvę.

25

Nuo kančios žmonės dažniausiai bėga į ateitį. Laiko linijoje įsivaizduoja tą brūkšnį, už kurio nustos jausti šios dienos tamsą. Tačiau Tereza niekur prieky tokio brūkšnio negalėjo įžiūrėti. Jai palengvėdavo tik atsigręžus atgal. Vėl buvo sekmadienis. Jie susėdo į automobilį ir išvažiavo toli užmiestin.

Vairavo Tomas, Tereza sėdėjo šalia jo. Kareninas buvo įsitaisęs ant užpakalinės sėdynės ir kartais užsiguldavo palai-

žyti jų ausis. Po poros valandų privažiavo mažą kurortinį miestelį, kuriame prieš kokius šešetą metų kartu buvo praleidę kelias dienas. Norėjo tenai pernakvoti.

Sustojo aikštelėje ir išlipo. Atrodė niekas nepasikeitę. Priešais stūksojo viešbutis, kuriame tada buvo apsistoję, ir šakota liepa prie įėjimo. Į kairę nuo viešbučio buvo sena medinė kolonada, kurios gale į marmurinį baseinėlį tryško šaltinis. Prie jo, kaip ir anksčiau, buvo palinkę žmonės su stiklinaitėmis.

Tomas dar kartą mostelėjo viešbučio pusėn. Vis dėlto kažkas buvo pasikeitę. Anksčiau jis vadinosi „Grand", o dabar kabojo užrašas „Baikalas". Užmetė akį į lentelę ant pastato kampo: Maskvos aikštė. Ėjo toliau (Kareninas, nors be pasaitėlio, sekė iš paskos) pažįstamomis gatvėmis ir skaitė pavadinimus: Stalingrado gatvė, Leningrado gatvė, Odesos gatvė, toliau – „Čaikovskio" sanatorija, „Tolstojaus" ir „Rimskio-Korsakovo" gydyklos. Buvo ir „Suvorovo" viešbutis, „Gorkio" kino teatras, „Puškino" kavinė. Visi pavadinimai pasiskolinti iš Rusijos geografijos ir istorijos.

Tereza prisiminė pirmąsias invazijos dienas. Visuose miestuose žmonės plėšė lenteles su gatvių pavadinimais, šalino pakelių rodykles su miestų vardais. Per naktį šalis pasidarė bevardė. Septynetą dienų rusų kariuomenė klaidžiojo keliais, nesusigaudydama, kur atsidūrė. Karininkai ieškojo redakcijų, televizijos ir radijo pastatų, kuriuos reikėjo užimti, bet negalėjo jų rasti. Klausinėjo žmonių, tačiau tie tik gūžčiojo pečiais arba sakė neteisingus pavadinimus, rodė klaidingą kryptį.

Dabar, po keleto metų, pasidarė aišku, kad tas bevardiškumas buvo pavojingas. Gatvės ir namai nebegalėjo atgauti senųjų pavadinimų, todėl čekų kurortas staiga pavirto Rusijos atspindžiu, o praeitis, kurios ieškoti čionai atvažiavo Tereza, pasirodė esanti konfiskuota. Pasilikti čia nakčiai būtų buvę šlykštu.

26

Tylėdami jie žingsniavo atgal prie automobilio. Mintys sukosi apie tai, kad persirenginėja ne tik žmonės, bet ir daiktai. Senas čekų miestas dangstosi rusiškais vardais. Invaziją fotografavę čekai iš tiesų tarnavo slaptajai policijai. Žmogus, pasiuntęs ją mirti, buvo užsidėjęs Tomo kaukę. Inžinieriaus vardu veikė policininkas, o inžinierius norėjo vaidinti vyriškį iš Petržino. Knygos ženklas jo rankose buvo falsifikuotas ir turėjo nuvest ją klystkeliais.

Tereza prisiminė knygą, kurią tenai sklaidė, ir net paraudo, suvokus svarbų dalyką. Kaip visa tai įvyko? Inžinierius pasakė, kad atneš kavos. Ji priėjo prie lentynų ir išsitraukė Sofoklio „Oidipą". Inžinierius sugrįžo. Bet be kavos!

Ji vis iš naujo narpliojo mintyse tą situaciją: ar ilgai užtruko išėjęs kavos? Tikriausiai ne mažiau kaip minutę, gal dvi ar net tris. Ką jis taip ilgai veikė tame miniatiūriniame prieškambary? Buvo užsukęs išvietėn? Tereza stengėsi prisiminti, ar girdėjo trinktelint duris arba nuleidžiant vandenį. Ne, vandens tikrai negirdėjo, būtų įsidėmėjusi. Ir beveik įsitikinusi, kad durų trinktelėjimo taip pat negirdėjo. Tad ką jis tenai darė?

Atrodė, daros net pernelyg aišku. Norėdami paspęsti jai spąstus, jie nepasitenkino žodiniais inžinieriaus liudijimais. Reikėjo nepaneigiamų įrodymų. Per tą įtartinai ilgą laiką inžinierius prieškambary paruošė fotoaparatą. Arba – o tai dar labiau tikėtina, – įleido vidun kitą žmogų, kuris ir fotografavo, pasislėpęs už užuolaidos.

Vos prieš porą savaičių ji šaipėsi iš Prochazkos, nežinojusio, kad gyvena koncentracijos stovykloje, kurioje nėra nieko intymaus. O ji pati? Naivuolė. Kai išėjo iš motinos namų,

tikėjo, kad dabar visam laikui tapo savo intymaus pasaulio valdovė. Tačiau motinos namai – tai visas pasaulis, kuris ją apglėbęs. Tereza niekur nepasislėps.

Laiptais tarp sodų jie pasiekė aikštę, kur stovėjo automobilis.

– Kas tau? – paklausė Tomas.

Jai nespėjus atsakyti, su Tomu kažkas pasisveikino.

27

Tai buvo pusamžis vyriškis, kaimietis, kurį Tomas kažkada operavo. Po to jis kasmet važiuodavo pasigydyti į šį kurortą. Jis užsimanė Tomą ir Terezą pavaišinti vynu. Kadangi Čekijoje šunys į viešąsias vietas neįleidžiami, Tereza nuvedė Kareniną į mašiną, o vyrai tuo tarpu susėdo kavinėje. Kai grįžo, kaimietis pasakojo:

– Pas mus ramybė. Mane prieš porą metų išrinko kooperatyvo pirmininku.

– Sveikinu, – tarė Tomas.

– Vis dėlto kaimas. Bėga žmonės iš ten. Tie, viršuje, turėtų džiaugtis, kad kas nors ten dar lieka. Mūsų iš darbo neišvys.

– Mums tokia vieta labai tiktų, – pasakė Tereza.

– Nuobodžiautumėt, dar jauna esat, ponia. Tenai nieko nebėr. Ničnieko.

Tereza žvelgė į nugairintą valstiečio veidą. Jis buvo labai mielas. Pasiutusiai ilgai laukusi, ji vis dėlto sutiko mielą žmogų! Pabandė įsivaizduoti kaimą: namukai, tarp jų – bažnyčios bokštas, laukai, miškas, vaga skuodžiantis zuikis, medžiotojas žalia skrybėle. Ji niekada negyveno kaime. Tas vaizdas buvo nulipdytas iš pasakojimų. Iš skaitytų knygų. Arba

tolimų protėvių įspaustas pasąmonėn. Ir vis dėlto vaizdas prieš akis buvo aiškus ir detalus tarsi prosenelės fotografija šeimos albume ar sena graviūra.

– Kuo nors skundžiatės? – paklausė Tomas.

Valstietis bakstelėjo ten, kur kaukolė pereina į kaklą:

– Čia kartais skauda.

Nepasikėlęs nuo kėdės Tomas apčiupinėjo skaudamą vietą ir dar kiek paklausinėjo buvusį savo ligonį. Paskui pasakė:

– Nebeturiu teisės išrašinėti vaistų. Bet pasakykite savo gydytojui, kad kalbėjote su manim ir kad patariu jums vartoti štai ką.

Išsitraukęs bloknotą, išplėšė lapelį ir didžiosiomis raidėmis užrašė vaistų pavadinimą.

28

Važiuojant atgal į Prahą, Tereza galvojo apie fotografiją, kurioje jos nuogas kūnas guli inžinieriaus glėbyje. Guodėsi: jei ir yra tokia fotografija, Tomas niekada jos nepamatys. Fotografija jiems naudinga tik todėl, kad ja gali šantažuoti Terezą. Pasiuntus Tomui, fotografija iš karto netektų vertės.

Bet jeigu policija nuspręstų, kad Tereza jiems visai nenaudinga? Tokiu atveju fotografija taptų paprasčiausiu žaisleliu, ir niekas neuždraustų kam nors iš jų pažaisti: įdėti į voką ir pasiųsti Tomui.

Kaip elgtųsi Tomas, gavęs tokią nuotrauką? Išvytų ją? Gal ir ne. Tikriausiai ne. Tačiau nepatvarus jų meilės statinys visiškai sugriūtų. Nes laikosi jisai ant vienintelio josios ištiki-

mybės stulpo, o meilė – tai kaip imperija: kai sunyksta idėja, gulusi jos pamatan, sunyksta ir ji pati.

Prieš akis plaukė vaizdai: bėgantis vaga zuikis, medžiotojas žalia skrybėle, bažnyčios bokštas virš miško.

Knietėjo pasakyti Tomui, kad jie turėtų palikti Prahą. Išvažiuoti nuo vaikų, laidojančių gyvas varnas, nuo šnipelių, nuo skėčiais ginkluotų merginų. Knietėjo jam pasakyti, kad turėtų keltis į kaimą. Kad tai vienintelis išsigelbėjimas.

Pasisuko į jį. Tomas tylėdamas žvelgė į kelią. Ji nepajėgė pramušti tarp jų iškilusios tylos sienos. Jautėsi taip, kaip grįžtant iš Petržino. Tampė skrandį, pykino. Bijojo Tomo. Jis atrodė per daug stiprus, o ji buvo per daug silpna. Jis svaidė įsakymus, kurių ji nesuprato. Stengėsi juos vykdyti, bet neįstengė.

Ji norėjo grįžt į Petržiną ir paprašyti vyro su šautuvu, kad užrištų akis ir leistų atsiremti į kaštono kamieną. Troško numirti.

29

Pabudusi susivokė esanti viena namuose. Išėjo į gatvę, pasuko krantinės linkui. Norėjo išvysti Vltavą. Norėjo stovėti ant kranto ir ilgai žiūrėti į bangas, nes tekančio vandens vaizdas ramina ir gydo. Upė teka šimtmetis po šimtmečio, o ant kranto gyvena žmonės. Jų gyvenimo istorijos pasibaigia, jos užmirštamos, o upė teka toliau.

Atsirėmė į turėklus ir žvelgė žemyn. Stovėjo Prahos pakraštyje. Vltava jau buvo palikusi miestą, Hradčanų ir bažnyčių šlovę ir, lyg aktorė po vaidinimo, buvo pavargusi ir

mąsli. Sruvo tarp krantų, kur stovėjo sienos ir tvoros, supančios fabrikus ir apleistas sporto aikštes.

Ilgai žiūrėjo į vandenį, kuris čia atrodė esąs dar liūdnesnis ir tamsesnis, ir pamatė vidury upės kažkokį daiktą, pailgą ir raudoną, taip, tai buvo suolas. Medinis suolas metalinėmis kojomis, kokių gausu Prahos parkuose. Jis plūduriavo pačiame Vltavos vidury. O už jo kitas suolas. Dar vienas, ir dar, ir tik dabar Tereza suprato, kad iš miesto išplaukia Prahos parkų suolai. Jų daug. Kuo toliau, tuo daugiau, plaukia sau pasroviui, tarsi lapai rudenį, kai vanduo neša juos iš miškų: raudoni, vienas kitas geltonas ar mėlynas.

Apsidairė tarsi norėdama paklausti žmonių, ką tai reiškia. Kodėl išplaukia Prahos parkų suolai? Tačiau visi abejingai ėjo pro šalį ir jiems buvo visai neįdomu, kad kažkokia upė šimtmetis po šimtmečio teka per jų laikiną miestą.

Vėlei įsižiūrėjo į upę. Jai buvo labai liūdna. Suprato, kad tai, ką mato, yra atsisveikinimas.

Dauguma suolų pradingo iš akių ir pasirodė keli paskutiniai, vėluojantys, dar vienas geltonas suolas, paskui dar vienas, mėlynas ir jau tikrai paskutinis.

PENKTA DALIS

Lengvybė ir sunkumas

1

Terezai taip nelauktai atvažiavus pas Tomą į Prahą, jie tą pačią dieną, net tą pačią valandą, kaip jau rašiau pirmoje dalyje, puolė mylėtis, ir jai iškart pakilo temperatūra. Gulėjo jo guolyje, jis stovėjo šalia, ir jam buvo visai akivaizdu, kad tai vaikas, kurį kažkas paguldė į pintinę ir pasroviui pasiuntė jam.

Todėl pamestinuko vaizdas pasidarė jam brangus, ir jis dažnai prisimindavo senuosius mitus, kuriuose apie juos pasakojama. Matyt, tai buvo viena iš slaptų priežasčių, paskatinusių kartą atsiversti Sofoklio „Oidipo" vertimą.

Žinome Oidipo istoriją: piemuo rado pamestą kūdikį, nunešė savo karaliui Polibui, ir tas jį išaugino. Kai Oidipas jau buvo tvirtas vaikinas, kalnų kely susitiko su nepažįstamu didiku, važiavusiu puošniu vežimu. Kilus ginčui, Oidipas didiką užmušė. Paskui vedė karalienę Jokastę ir tapo Tebų valdovu. Nė nenutuokė, kad vyras, kurį kadaise užmušė kalnuose, buvo jo tėvas, o moteris, su kuria gyvena, yra jo motina. Likimas tuo tarpu prislėgė jo valdinius ir baudė juos ligomis. Oidipas, supratęs, kad tai jis kaltas dėl jų kančių, segėmis išsidūrė akis ir aklas išėjo iš Tebų.

2

Tie, kurie mano, kad komunistiniai režimai Vidurio Europoje yra tiktai piktadarių darbas, nepastebi vienos esminės savo klaidos: piktadariškus režimus sukūrė ne piktadariai, o entuziastai, įsitikinę, kad surado vienintelį kelią į rojų. Narsiai tą kelią gynė ir išžudė daugybę žmonių. Paskui visiems paaiškėjo, kad jokio rojaus nėra, o tie entuziastai besą žmogžudžiai.

Tada pradėta rėkti ant komunistų: jūs esate atsakingi už šalies nelaimes (ji nuskurdo ir nunyko), už jos savarankiškumo praradimą (pateko Rusijos įtakon), už teisines žmogžudystes!

Apkaltintieji atsakinėjo: mes nežinojome! Mus apgavo! Mes tikėjome! Širdies gilumoje esame nekalti!

Taip ginčas susiaurėjo iki klausimo: ar išties jie nežinojo? O gal tik apsimeta nežinoję?

Tomas sekė šį ginčą (jį sekė visa dešimties milijonų tauta) ir sakė sau, kad tarp komunistų tikrai buvo žmonių, kurie negalėjo nežinoti (ką nors juk turėjo žinoti apie baisybes, kurios vyko porevoliucinėje Rusijoje). Tačiau visai tikėtina, kad dauguma jų tikrai nieko nežinojo.

Tad, jis nusprendė, svarbu ne tai: žinojo ar nežinojo, o ar nežinojimas žmogų išteisina. Ar soste sėdintis kvailys atleistinas nuo bet kokios atsakomybės todėl, kad jis kvailys?

Tarkime, prokuroras, šeštojo dešimtmečio pradžioje Čekijoje reikalavęs mirties nuosprendžio nekaltam žmogui, buvo slaptosios rusų policijos ir savo krašto valdžios apgautas. Tačiau kaip galima šiandien, kai jau žinome, kad kaltinimai buvo iš piršto laužti, o nuteistieji – visai nekalti, tam pačiam prokurorui muštis į krūtinę ir ginti savo sielos skaistybę: „ma-

no sąžinė švari, aš nežinojau, aš tikėjau!" Ar kaip tik tas „nežinojau, aš tikėjau!" nėra nepataisoma jo kaltė?

Būtent tada Tomas pasitelkė Oidipo pavyzdį. Oidipas nežinojo, kad miega su savo motina, o vis dėlto išsiaiškinęs nesijautė esąs nekaltas. Negalėjo žiūrėt į kančias, kurias atnešė jo nežinojimas, išsidūrė akis ir išėjo iš Tebų.

Tomas klausėsi savo vidinę skaistybę ginančių komunistų šūksmų ir galvojo: per jūsų nežinojimą ši šalis galbūt šimtmečiui prarado laisvę, o jūs šaukiate, kad jaučiatės nekalti? Kaip dar galit į visa tai žiūrėti? Ir nesibaisit? Ar apskritai ką nors matote? Jei regėtumėt, turėtumėt išsibadyti akis ir išeiti iš Tebų!

Šios analogijos jam taip patiko, kad dažnai kartodavo jas pokalbiuose su draugais, ir laikui bėgant jų formuluotės darėsi vis tikslesnės ir grakštesnės.

Kaip ir visi intelektualai, tuo metu jis skaitė 300 000 egzempliorių tiražu leidžiamą čekų rašytojų sąjungos savaitraštį, susikūrusį gan didelę autonomiją pačiame režimo vidury ir bylojusį apie tai, apie ką tuo metu kiti viešai nedrįsdavo nė prasižioti. Šiame rašytojų savaitraštyje buvo rašoma ir apie tai, kas ir kiek kaltas dėl žmogžudysčių politiniuose procesuose komunistinės eros pradžioje.

Tuose ginčuose be perstojo buvo kartojamas vienas klausimas: žinojo ar nežinojo? Kadangi Tomas šį klausimą laikė antraeiliu, vieną dieną užrašė savo samprotavimus apie Oidipą ir pasiuntė į savaitraštį. Po mėnesio gavo atsakymą. Buvo kviečiamas į redakciją. Kai nuėjo, jį pasveikino išsitempęs tarsi liniuotė redaktorius ir pasiūlė pakeisti žodžių tvarką viename sakinyje. Paskui tekstas iš tikrųjų buvo išspausdintas priešpaskutiniame puslapyje „Skaitytojų laiškų" skyrelyje.

Tomui tai nesuteikė džiaugsmo. Ar vertėjo kviesti jį į redakciją ir siūlyti pakeisti žodžių tvarką, o paskui, nieko ne-

pranešus, spausdinti gerokai sutrumpintą tekstą, paliekant tiktai pagrindinę tezę (galbūt per daug abstrahuotą ir agresyvią). Jis prarado bet kokį susidomėjimą tekstu ir pačia tema.

Tai atsitiko 1968 metų pavasarį. Valdžioje buvo Aleksandras Dubčekas ir tie komunistai, kurie jautėsi nusikaltę ir norėjo kaip nors atpirkti kaltę. Tačiau tie antrieji komunistai, kurie šūkavo esą nekalti, bijojo, kad įdūkusi tauta juos ims teisti. Todėl jie kasdien vaikščiojo skųstis rusų pasiuntiniui ir prašyti pagalbos. Kai buvo išspausdintas Tomo laiškas, ėmė šaukti: štai kur nuėjome! Jau viešai rašoma, kad mums reikėtų išbadyti akis.

Po kelių mėnesių rusai nusprendė, jog laisvos diskusijos jų gubernijoje yra neleistinos, ir per vieną naktį jų kariuomenė užėmė Tomo šalį.

3

Sugrįžęs iš Ciuricho į Prahą, Tomas, kaip ir anksčiau, ėmė dirbti savo ligoninėje. Bet kartą jį pasikvietė vyriausiasis gydytojas.

– Gerbiamas kolega, – pasakė jis, – galų gale nesate joks rašytojas, nei žurnalistas, nei tautos gelbėtojas, esate mokslininkas ir gydytojas. Labai nenorėčiau jūsų netekti ir padarysiu viską, kad galėčiau jus čia išsaugoti. Tačiau jums tektų išsižadėti to straipsnelio apie Oidipą. Ar jis jums labai svarbus?

– Pone vyriausiasis, – prisiminęs, kad jam buvo amputuota trečdalis teksto, atsakė Tomas, – niekada niekas man nebuvo mažiau svarbu.

– Vadinasi, suprantate? – paklausė vyriausiasis.

Tomas suprato: ant svarstyklių dedami du dalykai – vienoje pusėje jo garbė (kuri grindžiama tuo, kad jis neišsižadės to, ką pasakęs), kitoje – tai, ką buvo įpratęs laikyti savo gyvenimo prasme – mokslininko ir gydytojo darbas.

Vyriausiasis gydytojas kalbėjo toliau:

– Tas jų pageidavimas, kad žmonės viešai išsižadėtų, ką anksčiau pasakę, yra viduramžiškas. Ir ką apskritai reiškia „išsižadėti"? Mūsų laikais mintį galima tiktai iškraipyti, o ne išsižadėti. Todėl, gerbiamas kolega, minties išsižadėjimas yra neįmanomas; tai – vien tik žodinis, formalus, magiškas veiksmas. Nematau jokios priežasties, kodėl negalėtumėt padaryti to, ko jie nori. Teroru valdomoje visuomenėje jokie pareiškimai neįpareigoja, jie yra priverstiniai, ir garbingas žmogus neturi kreipti į juos dėmesio, nė pastebėti. Kartoju jums, kolega, ir aš, ir jūsų pacientai, visi esame suinteresuoti, kad liktumėte dirbti čia.

– Tikriausiai jūsų tiesa, – sutiko Tomas, bet pats atrodė labai nekaip.

– Bet? – stengėsi įspėti jo mintį vyriausiasis gydytojas.

– Bijau, kad paskui to gėdinčiausi.

– Prieš ką? Ar apie aplinkinius esate tokios geros nuomonės, kad jums rūpėtų, ką jie galvoja?

– Ne, nesu apie juos geros nuomonės, – atsakė Tomas.

– Pagaliau, – kalbėjo gydytojas, – mane jie užtikrino, kad nė nereikėtų viešo pareiškimo. Tai biurokratai. Jiems savo popieriuose reikia tokios pažymos, kad nesate režimo priešas, jog patys galėtų pasiteisint, jei juos užpultų, kad paliko jus dirbti. Man garantavo, kad apie jūsų pareiškimą žinotų tik jie ir jūs; jie visai nesirengia jo skelbti.

– Leiskite savaitę pagalvoti, – užbaigė pokalbį Tomas.

4

Tomas buvo laikomas geriausiu ligoninės chirurgu. Buvo kalbama, kad vyriausiasis gydytojas, kuris turėjo greit išeiti į pensiją, užleis jam savo vietą. Kai pasklido gandas, kad tam tikri organai reikalauja iš Tomo savikritiško pareiškimo, niekas neabejojo, kad jis paklus.

Tai buvo pirmasis nustebinęs Tomą dalykas: nors ir neturėdami jokio pagrindo, daugelis neabejojo jo nedorumu.

Antrasis stebinantis dalykas buvo bendradarbių reakcija į spėjamą jo elgseną. Šią reakciją būtų galima skirstyti į du tipus:

Pirmasis buvo reiškiamas žmonių, kurie patys (arba jų artimieji) ko nors išsižadėjo, buvo priversti išreikšti pritarimą okupaciniam režimui ar buvo pasirengę tai padaryti (nors ir be džiaugsmo – niekas to nedarė savo noru).

Šie žmonės šypsojosi jam savotiška šypsena, kokios iki šiol nebuvo matęs: vos pastebimu slaptų sąmokslininkų šypsneliu. Tai buvo dviejų vyrų, atsitiktinai susidūrusių viešnamy, šypsnys; truputį gėdinasi, bet kartu džiaugiasi, kad gėda abipusė, tarp jų atsiranda šioks toks brolybės ryšys.

Jam jie šypsojosi ramiai, kadangi jis niekad anksčiau negarsėjo kaip prisitaikėlis. Spėjamas jo pritarimas vyriausiojo pasiūlymui jiems buvo įrodymas, kad bailumas pamažu, bet tvirtai tampa elgesio taisykle ir greitai kaipo toks visai nebebus pastebimas. Šie žmonės niekada anksčiau nebuvo jo draugai. Tomą baugino mintis, kad, jam iš tiesų parašius pareiškimą, kurio prašė vyriausiasis gydytojas, jie imtų kviestis jį vyno taurelės ir panūstų bičiuliautis.

Antrajam tipui priklausė žmonės, kurie patys (arba jų artimieji) buvo persekiojami, kurie atsisakė kompromisų su oku-

pacine valdžia arba iš kurių niekas nereikalavo nei kompromisų, nei pareiškimų (nes buvo per jauni ir niekur dar neįsipainioję), ir kurie buvo tikri, kad kompromisų nedarytų.

Vienas jų, labai gabus jaunas gydytojas S., Tomo paklausė:

– Tai jau surašei jiems viską?

– Klausyk, apie ką tu kalbi? – paklausė Tomas.

– Apie tavo pareiškimą, – tarė S. Jo balsas nebuvo priekaištingas. Jis net šypsojosi. Tai buvo ypatinga šypsena įvairiausių šypsenų puokštėje: patenkinto moralinio pranašumo šypsena.

Tomas tarė:

– Klausyk, ką žinai apie mano pareiškimą? Skaitei jį?

– Ne, – atsakė S.

– Tai ką čia tauški? – baigė Tomas.

S. vis taip pat ramiai šypsojosi.

– Mes visi žinome, kaip tai daroma. Tokie pareiškimai rašomi kaip laiškai direktoriui arba ministrui, ar dar kam nors. Tas pažada, kad laiškas nebus paskelbtas. Laiško autorius nepatiria viešo pažeminimo. Ar ne taip?

Tomas gūžtelėjo pečiais ir klausėsi toliau.

– O pareiškimas saugiai guli stalčiuje, ir autorius žino, kad bet kuriuo metu gali būti paskelbtas viešai. Todėl jis jau niekada negalės pasakyti nieko prieš, nieko nekritikuos, neprotestuos, nes kitaip pareiškimas bus paskelbtas ir jo autoriaus garbė visai nuplėšta. Mano galva, tai gana švelnus metodas. Galima įsivaizduoti daug blogesnių.

– Taip, tai gana švelnus metodas, – sutiko Tomas, – tik man įdomu, kas tau pasakė, kad aš sutikau rašyti pareiškimą.

Kolega gūžtelėjo pečiais, bet šypsena nenuslinko nuo jo veido.

Tomas suvokė netikėtą tiesą: *visi* jam šypsosi, *visi* geidžia, kad jis parašytų pareiškimą, *visi* dėl to pasidžiaugtų! Tie pir-

mieji dėl to, kad bailumo infliacija subanalina jų poelgius ir grąžina jiems prarastą garbę. Antrieji jau įpratę laikyti savąją garbę ypatinga privilegija, kurios nenori prarasti. Todėl jaučia bailiams slepiamą palankumą: juk jei nebūtų bailių, tai jų pačių narsa virstų kasdieniška ir beprasme pastanga, kuria jau niekas nesistebėtų.

Tomas nebegalėjo pakęsti tų šypsenėlių, jam jau rodėsi, kad mato jas ir gatvėje, nepažįstamų žmonių veiduose. Jis nebegalėdavo užmigti. Kodėl? Argi jis taip didžiai vertina tuos žmones? Ne. Nemano apie juos nieko gera ir pats ant savęs širsta, kad jų žvilgsniai taip lengvai išmuša jį iš pusiausvyros. Čia nėra jokios logikos. Kodėl tas, kuris mažai tegerbia kitus žmones, yra toks priklausomas nuo jų nuomonės?

Tikriausiai tas įsišaknijęs nepasitikėjimas žmonėmis (abejonės, ar jie turi teisę vertinti jį ir teisti) paveikė Tomą ir renkantis profesiją, kuri leido išvengti nuolatinės akistatos su publika. Žmogus, pasirenkantis, tarkime, politiko kelią, savanoriškai paverčia publiką savo teisėju, naiviai ir atvirai tikėdamasis pelnyti jos palankumą. Spėjamas minios nepritarimas skatina jį dar energingesniems veiksmams, lygiai kaip Tomą įkvėpdavo sudėtinga diagnozė.

Gydytojas (tuo jis skiriasi nuo aktoriaus ar politiko) tėra vertinamas pacientų ir kolegų, tai yra tarp keturių sienų ir akis į akį. Į smerkiančius žvilgsnius jis gali tuoj pat atsakyti žvilgsniu, pasiaiškinti ar apsiginti. O dabar Tomas atsidūrė situacijoje (pirmą kartą gyvenime), kai į jį krypo daugiau žvilgsnių, nei jis sugebėjo registruoti. Negalėjo atsakyti jiems žvilgsniu nei žodžiais. Buvo atiduotas jų valiai. Apie jį buvo kalbama ir ligoninėje, ir už ligoninės sienų (informacija apie tai, kas apvylė, kas išdavė, kas kolaboravo, nervingoje Prahoje sklido stulbinančiu Afrikos tamtamų greičiu), jis tai žinojo, bet negalėjo nieko pakeisti. Pats stebėjosi, kaip jam dėl

to sunku ir kokį dvasios sąmyšį tai kelia. Toks dėmesys jo asmeniui buvo nemalonus tarsi spūstis ar prisilietimai žmonių, kurie baisiam sapne plėšia nuo mūsų rūbus.

Tomas nuėjo pas vyriausiąjį gydytoją ir pasakė, kad nieko nerašys.

Vyriausiasis daug stipriau nei paprastai paspaudė ranką ir prisipažino numatęs tokį sprendimą.

Tomas tarė:

– Pone vyriausiasis, o gal be to pareiškimo galėtumėt mane čia kaip nors išlaikyti?

Jis norėjo užsiminti, kad užtektų visų kolegų pagrasinimo išeiti iš darbo, jei bus atleistas Tomas.

Bet niekam neatėjo į galvą šitaip grasinti, todėl netrukus Tomas turėjo palikti ligoninę. Vyriausiasis gydytojas šįkart spustelėjo jo ranką dar stipriau, net mėlynės liko.

5

Pirmiausia Tomas atsidūrė kaimo klinikoje už aštuoniasdešimt kilometrų nuo Prahos. Kasdien važinėdavo tenai traukiniu ir grįždavo mirtinai išvargęs. Po metų jam pavyko surasti patogesnę, tačiau daug menkesnę vietą priemiesčio poliklinikoje. Čia jau nebe operavo, o tik priiminėjo ligonius. Laukiamasis visad būdavo pilnas, vienam pacientui galėdavo skirti vos penketą minučių. Tomas išrašinėdavo jiems aspiriną, atleidimus nuo darbo, siųsdavo konsultuotis pas specialistus. Jau nebelaikė savęs gydytoju, o tiktai valdininku.

Kartą priėmimo valandoms baigiantis jį aplankė gal penkiasdešimties metų vyriškis. Saikingai tuklus, orios išvaizdos.

Prisistatė esąs Vidaus reikalų ministerijos referentas ir pakvietė Tomą į gretimą užeigą.

Užsakė butelį vyno. Tomas gynėsi: „Aš važiuotas. Jeigu sustabdys policija, atims teises". Žmogus iš ministerijos tik nusijuokė: „Jei kas nors nutiktų, paskambinkite man", ir padavė Tomui vizitinę kortelę, kurioje buvo jo vardas (tikriau – slapyvardis) ir ministerijos telefono numeris.

Paskui ilgai kalbėjo apie tai, kaip jis gerbia Tomą. Jų ministerijoje visi gailisi, kad tokio masto chirurgas turįs išrašinėti tabletes priemiesčio poliklinikoje. Leido suprasti, jog policija, nors ir negalėdama garsiai to pasakyti, nepritaria pernelyg drastiškom priemonėm, kuriomis iš savo vietų šalinami specialistai.

Tomo jau seniai niekas nebuvo gyręs, tad dabar jis labai įdėmiai klausėsi tukliojo vyriškio ir stebėjosi, kad šis taip tiksliai, iki smulkmenų informuotas apie jo, kaip chirurgo, pasiekimus. Žmogui sunku atsispirti komplimentams! Tomas taip pat negalėjo susimaldyti, nepriėmęs už gryną pinigą visko, ką kalbėjo valdininkas iš ministerijos.

Tai buvo ne vien savimeilė. Greičiau nepatyrimas. Jeigu sėdite priešais malonų, mandagų, pagarbų žmogų, labai sunku be perstojo atsiminti, kad viskas, ką jis kalba, yra netiesa, kad niekuo negalima tikėti. O nuolatinis ir sistemingas, nė akimirką nesusvyruojantis netikėjimas reikalauja milžiniškų pastangų ir pasiruošimo – dažnų apklausų policijoje. Tokio pasiruošimo Tomui stigo.

Žmogus iš ministerijos kalbėjo toliau:

– Mes žinome, ponas daktare, kad turėjote labai gerą vietą Ciuriche. Ir vertiname tai, kad sugrįžote. Tai buvo taurus poelgis. Žinojote, jog jūsų vieta čia.

Ir pridūrė tarsi priekaištaudamas:

– Tačiau jūsų vieta – operacinėje.

– Visiškai sutinku, – atsakė Tomas.

Jie trumpai patylėjo, paskui žmogus iš ministerijos prabilo nuskaustu balsu:

– Bet pasakykit man, ponas daktare, negi jūs iš tikrųjų manote, kad komunistams reikėtų išbadyti akis. Ir ar ne keista, kad tai sakote jūs, tas, kuris tiekai žmonių grąžinote sveikatą?

– Betgi tai visiška nesąmonė, – gynėsi Tomas. – Gerai perskaitykite, ką esu parašęs.

– Aš skaičiau, – atsakė Vidaus reikalų ministerijos tarnautojas, pasistengęs, kad balsas skambėtų kuo liūdniau.

– Tai ar aš rašiau, kad komunistams reikia badyti akis?

– Visi taip suprato, – atsiliepė vyriškis, o jo balsas buvo dar liūdnesnis.

– Jei būtumėte perskaitę visą tekstą, tokį, kokį aš parašiau, taip negalvotumėte. Deja, išspausdino šiek tiek sutrumpinę.

– Ką? – greitai reagavo pašnekovas. – Jie išspausdino ne tokį tekstą, kokį parašėte?

– Jie sutrumpino jį.

– Daug?

– Maždaug trečdaliu.

Ministerijos žmogus atrodė teisėtai pasipiktinęs:

– Jie pasielgė negarbingai.

Tomas gūžtelėjo pečiais.

– Reikėjo gintis! Turėjote tuoj pat reikalauti atitaisymo.

– Bet juk greitai atėjo rusai. Visiems atsirado kitokių rūpesčių, – atsakė Tomas.

– Tačiau kodėl žmonės turi manyti, kad jūs, gydytojas, raginate badyti žmonėms akis?

– Klausykit, tas mano straipsnelis buvo įspraustas tarp kitų laiškų. Niekas jo nė nepastebėjo. Tik rusų ambasada, kuriai tekstas labai pravertė.

– Nekalbėkite taip, ponas daktare! Šnekėjausi su daugeliu žmonių, kurie skaitė jūsų straipsnį ir stebėjosi, kaip jūs galėjot jį parašyti. Bet dabar man daug kas paaiškėjo, nes sakote, kad straipsnis išspausdintas ne toks, kokį parašėte. Ar jie buvo užsakę tą straipsnį?

– Ne. Pats jiems pasiunčiau.

– Jūs pažinojote tuos žmones?

– Kuriuos?

– Kurie išspausdino jūsų straipsnį.

– Ne.

– Ir niekad nesat su jais kalbėjęsis?

– Kartą mane pakvietė į redakciją.

– Ko?

– Dėl to straipsnio.

– Ir su kuo kalbėjotės?

– Su vienu iš redaktorių.

– Kuo jis vardu?

Tik dabar Tomas suvokė esąs apklausinėjamas. Jam staiga paaiškėjo, kad vienas vienintelis jo žodis gali brangiai kainuoti kitam žmogui. Žinojo to redaktoriaus pavardę, bet neprasitarė.

– Nežinau.

– Bet, ponas daktare, – priekaištaudamas Tomui dėl neatvirumo, tarė pašnekovas, – juk turėjo jums prisistatyti.

Ar ne tragikomiška, kad mūsų laikais geras išsiauklėjimas tapo policijos pagalbininku. Nemokame meluoti: tėvelio ir mamytės įskiepytas tiesos sakymo imperatyvas veikia tiesiog automatiškai, gėdijamės meluoti net mus tardančiam policininkui. Mums daug paprasčiau ginčytis su juo, įžeidinėti (nors tai neturi jokios prasmės), negu meluoti tiesiai į akis (o juk vien tai privalu daryti).

Kai žmogus iš ministerijos papriekaištavo Tomui dėl ne-

sąžiningumo, jis beveik pasijuto nusikaltęs. Turėjo įveikti vidinį pasipriešinimą, kad galėtų meluoti toliau:

– Tikriausiai prisistatė. Bet jo vardas nieko man nesakė, todėl tuojau ir užmiršau.

– Kaip jis atrodė?

Su juo kalbėjęsis redaktorius buvo žemo ūgio ir ežiuku kirptais plaukais. Tomas stengėsi viską nupasakot priešingai:

– Toks aukštas. Ilgais juodais plaukais.

– Aha, – tarė ministerijos žmogus, – ir su barzda!

– Taip, – sutiko Tomas.

– Kiek kumptelėjęs.

– Taip, – vėl patvirtino Tomas ir suprato, kad ministerijos atstovas atpažino, apie ką kalbama. Tomas ne tik įdavė kažkokį vargšą redaktorių, bet dar ir jo liudijimas buvo melagingas.

– O ko buvo jus iškvietęs? Apie ką kalbėjote?

– Apie tai, kad vienoj vietoj reikėtų pakeisti žodžių tvarką.

Tai nuskambėjo kaip juokingas išsisukinėjimas. Ministerijos žmogus vėl priekaištingai nusistebėjo, kad Tomas nenori sakyti tiesos:

– Bet, ponas daktare, prieš akimirką tvirtinote, kad jūsų tekstas buvo sutrumpintas trečdaliu, o dabar sakote, kad su jumis redaktorius aptarė žodžių tvarką. Tai juk nelogiška!

Tomo atsakymas netikėtai buvo labai vykęs, nors šįkart jis sakė gryną teisybę:

– Tai nelogiška, bet taip buvo, – nusijuokė jis. – Paprašė, kad leisčiau pakeisti žodžių tvarką vienam sakiny, o paskui išbraukė trečdalį teksto.

Ministerijos atstovas papurtė galvą tarsi nepajėgdamas suprasti, kaip galima šitaip amoraliai elgtis, ir pasakė:

– Tai buvo labai nekorektiška.

Paskui išgėrė vyną ir baigė pokalbį:

– Jūs tapote manipuliacijų auka, ponas daktare. Būtų labai gaila, jei dėl to nukentėtų jūsų pacientai. Mes, ponas daktare, labai gerai žinome, ko jūs vertas. Pažiūrėsime, gal dar įmanoma ką nors padaryti.

Ištiesė Tomui ranką ir širdingai papurtė. Paskui abu sėdo į savuosius automobilius.

6

Po šio susitikimo Tomą apėmė bjauri nuotaika. Jis priekaištavo sau, kad pokalbis buvo toksai familiarus. Jeigu jau apskritai neatsisakė kalbėtis su policininku (nebuvo pasiruošęs tokiam atvejui, nežinojo, ką jam leidžia įstatymas, o ko ne), tai galėjo bent negerti vyno kaip su kokiu bičiuliu. O jeigu juos būtų pamatęs kas nors, pažįstantis tą žmogų? Būtų pamanęs, kad Tomas tarnauja policijoje! Ir kodėl apskritai pasakė, kad straipsnis buvo sutrumpintas? Kodėl visiškai be reikalo pateikė šią informaciją? Jis buvo baisiai suirzęs ir nepatenkintas savimi.

Po poros savaičių ministerijos tarnautojas vėl atėjo. Kaip ir aną kartą vėl kalbino eiti į gretimą vyninę, tačiau Tomas paprašė likti priimamajame.

– Suprantu jus, ponas daktare, – nusijuokė atėjusysis.

Šie žodžiai pribloškė Tomą. Taip kalba šachmatininkas, pranešantis priešininkui, jog paskutinysis jo ėjimas klaidingas.

Jie sėdėjo ant kėdžių vienas priešais kitą prie rašomojo stalo. Valandėlę pasišnekėjo apie tuo metu siautėjusią gripo epidemiją, paskui vyriškis tarė:

– Apsvarstėme jūsų atvejį, daktare. Jei kalbama būtų vien

apie jus, būtų labai paprasta. Tačiau turime atsižvelgti į viešąją nuomonę. Norom nenorom savo straipsniu jūs prisidėjote prie antikomunistinės isterijos. Negaliu nepasakyti, kad kai kas mano, jog jus reikėtų teisti. Yra straipsnis. Už viešą raginimą imtis prievartos.

Ministerijos žmogus nutilo ir pažvelgė Tomui į akis. Tas gūžtelėjo pečiais. Vyriškis vėl prabilo guodžiančiu balsu:

– Atmetėme šį pasiūlymą. Kad ir koks sunkus būtų jūsų nusižengimas, visuomenės interesai reikalauja, kad ir toliau dirbtumėte ten, kur galite geriausiai panaudoti savo sugebėjimus. Vyriausiasis gydytojas jus nepaprastai vertina. Jūs didis chirurgas, tamsta daktare! Niekas neturi teisės reikalauti, kad gydytojas tobulai orientuotųsi politikoje. Leidotės apmulkinamas. Dabar reikėtų visa tai atitaisyti. Todėl norėtume pasiūlyti jums tokį tekstą, pareiškimą, kurį galėtumėt perduoti laikraščiams. O mes jau pasistengtume, kad jis būtų paskelbtas tinkamu metu, – ir atkišo Tomui popieriaus lapą.

Tomas skaitė ir baisėjosi. Tai buvo daug blogiau už variantą, kurį prieš porą metų siūlė vyriausiasis gydytojas. Tai nebuvo vien straipsnio apie Oidipą išsižadėjimas. Čia figūravo sakiniai apie meilę Tarybų Sąjungai, ištikimybę komunistų partijai, intelektualų, esą norėjusių sukelti šalyje pilietinį karą, pasmerkimas ir, svarbiausia, čia buvo aukšto ir kumptelėjusio rašytojų savaitraščio redaktoriaus (Tomas niekada nebuvo jo sutikęs, bet žinojo jo pavardę ir buvo matęs fotografijas) įskundimas. Jie sąmoningai panaudoję piktam Tomo straipsnį, suteikdami jam visai kitą skambesį ir paversdami kontrrevoliuciniu atsišaukimu, patys buvę per daug bailūs pasirašyti tokį tekstą, tad slapstęsi už naivaus gydytojo nugaros.

Vyras iš ministerijos pastebėjo Tomo pasibaisėjimą. Jis pasilenkė ir po stalu bičiuliškai pliaukštelėjo jam per kelį.

– Tai tik apmatai, ponas daktare! Pagalvokite pats, o jeigu užsimanysite pakeisti kurią nors formuluotę, savaime suprantama, galėsime tai aptarti. Galų gale juk tai *jūsų* tekstas.

Tomas paskubom atkišo lapą policininkui, tarsi bijodamas ilgėliau laikyti rankose. Rodos, bijojo, kad kas nors atras ant to lapo jo pirštų atspaudus.

Neskubėdamas paimti lapo, vyriškis teatrališkai skėstelėjo rankom (taip popiežius iš balkono sveikina tikinčiuosius):

– Kodėl grąžinate, tamsta daktare? Pasilikite. Namie ramiai apmąstysite.

Tomas papurtė galvą. Ministerijos atstovas nenoriai paėmė grąžinamą tekstą.

Tomas panūdo griežtai atkirsti, kad niekada jokio teksto nerašys ir nepasirašys. Tačiau paskutinį mirksnį apsigalvojo ir visai ramiai ištarė:

– Nesu juk beraštis, tamsta. Kodėl turėčiau pasirašinėti po tuo, ko pats nesu rašęs?

– Gerai, ponas daktare, galima ir kitaip. Parašykit ką nors pats, o paskui paskaitysime ir kartu aptarsime. Šis tekstas gali būti tik pavyzdys.

Kodėl Tomas iškart neatmetė policijos pasiūlymo? Galvoje šmėkštelėjo maždaug tokia mintis: negana to, kad tokie pareiškimai demoralizuoja visą tautą (matyt, tokia pagrindinė rusų strategija), šiuo atveju policija siekia ir konkretesnio tikslo – tikriausiai ruošiamas rašytojų savaitraščio redaktorių teismas. Jeigu iš tiesų taip, Tomo pareiškimas gali būti panaudotas kaltinant arba spaudoje puolant redaktorius. Jei dabar jis ryžtingai ir galutinai atmestų pasiūlymą, ko gero, priverstų policiją paskelbti paruoštą tekstą su falsifikuotu jo parašu. Ir nė vienas laikraštis neišspausdintų jokio paneigimo! Niekas visame pasaulyje nepatikėtų, kad jis to nerašęs ir nepasirašęs! Jau žinojo, kaip žmonės džiaugiasi, kai kiti že-

minami, žinojo, kad savo džiaugsmo jie nedrumstų Tomo pasiaiškinimais.

Suteikdamas policijai vilties, kad gal pasirašys kokį nors tekstą, laimėjo šiek tiek laiko. Ir jau kitą dieną raštu atsisakė darbo. Visai teisingai spėjo, kad savanoriškai nusileisdamas ant žemiausio visuomenės laiptelio (kur tuo metu nužengė ir tūkstančiai kitų specialybių intelektualų), nebeteks vertės policijos akyse, ir ji nustos juo domėtis. Pasikeitus aplinkybėms, jau nebebus prasmės spausdinti jo pareiškimo, nes tai jau nieko neįtikintų. Gėdingi vieši pareiškimai visada susiję su jų autorių kilimu, o ne smukimu.

Kadangi gydytojai Čekijoje yra valstybės tarnautojai, valstybė gali juos atleisti arba neatleisti iš tarnybos. Valdininkas, su kuriuo Tomas kalbėjosi prieš išėjimą, žinojo jo vardą ir gerbė jį. Jis stengėsi įkalbėti, kad Tomas neišeitų. Šis net suabejojo, ar tikrai teisingai apsisprendęs. Tačiau jautėsi turįs būti ištikimas savo sprendimui. Taip Tomas tapo langų plovėju.

7

Prieš keletą metų, išvažiuodamas iš Ciuricho, Tomas patylom tvirtino sau *es muss sein*, turėdamas galvoje meilę Terezai. Tačiau jau tos pačios dienos naktį pradėjo abejoti, ar iš tiesų taip turi būti: pas Terezą jį atvedė prieš septynetą metų nutikusių juokingų atsitiktinumų virtinė (pačioje pradžioje buvo šefo išijas), vadinasi, ir dabar atsitiktinumo vedamas grįžta į narvelį, iš kurio nebebus galima ištrūkti.

Ar tai reiškia, kad jo gyvenime nebūta jokio *es muss sein*, jokios didžios būtinybės? Manau, vis dėlto būta. Bet tai būta

ne meilės, o pašaukimo. Į chirurgiją jį atvedė ne koks nors atsitiktinumas, ne racionalus išprotavimas, o gilus vidinis poreikis.

Jeigu žmones apskritai galima skirstyti į rūšis ar kategorijas, tai tiktai pagal slaptąsias svajas, nukreipiančias tos ar kitos veiklos link. Kiekvienas prancūzas yra kitoks. Tačiau aktoriai visame pasaulyje panašūs kits į kitą. Tokie pat Paryžiuje, Prahoje ir atkampiame rajono teatre. Aktorius yra tas, kuris dar vaikystėje panoro visą gyvenimą rodyti save anoniminei publikai. Be šio vidinio noro, visai nesisiejančio su talentu, daug kartų gilesnio už talentą, žmogus negalėtų tapti aktoriumi. Taip ir gydytojas yra tas, kuris pasižadėjo visą gyvenimą bet kokiomis aplinkybėmis gydyti žmones. Būtent šis fundamentalus pasižadėjimas (o ne gabumai ar rankų miklumas) jau pirmaisiais studijų metais nuveda į patologinės anatomijos kabinetą, o po šešerių metų paverčia tikru chirurgu.

Chirurgija esminį pašaukimo imperatyvą pratęsia iki ekstremalios ribos, kur žmogaus galia siekia dieviškąją. Jeigu smogsite lazda žmogui per galvą, jis grius ir nustos alsavęs. Tačiau, šiaip ar taip, kartą būtų nustojęs alsuoti. Tad žmogžudystė tarsi tėra mirties, kurią vėliau pasiųstų pats Dievas, paskubinimas. Galima tarti, kad Dievas buvo numatęs žmogžudystės galimybę, tačiau nebuvo numatęs chirurgijos. Neįtarė, kad kas nors išdrįstų įkišti ranką į jo sugalvoto, stropiai oda aptraukto, užantspauduoto ir žmogaus akiai nematomo mechanizmo vidų. Kai Tomas pirmą kartą įsmeigė skalpelį į narkoze užmigdyto vyro odą ir paskui ryžtingai tą odą perrėžė lygiu tiksliu rėžiu (tarsi tai būtų negyva materija – paltas, sijonas, užuolaida), aiškiai pajuto darąs šventvagystę. Bet būtent tai jį ir traukė! Tai ir buvo tasai giliai jame įsišaknijęs *es muss sein!*, ir nebūta jokio atsitiktinumo, prie jo nevedė joks vyriausiojo gydytojo išijas, jokia išorinė jėga.

Tačiau kaip įmanoma vienu mostu lengvai ir energingai atsikratyti tokių gelminių dalykų?

Jis atsakytų, jog taip pasielgė nenorėdamas, kad policija pasinaudotų juo piktam. Tačiau, tiesą sakant, nors teoriškai tai ir įmanoma (būta tokių atvejų), vis dėlto buvo mažai tikėtina, kad policija paskelbtų falsifikuotą pareiškimą su jo parašu.

Žinia, žmogus turi teisę sergėtis ir tokių pavojų, kurie atrodo mažai tikėtini. Tarkime, Tomas niršo pats ant savęs už nuolaidumą ir bandė išvengti tolesnių susitikimų su policija. Susitikimų, kurie būtų dar labiau stiprinę bejėgiškumo pojūtį. Tarkime, kad ir šiaip jau buvo atsisakęs savojo pašaukimo, nes mechaniškas darbas poliklinikoje išrašinėjant aspiriną visai nesisiejo su jo, kaipo gydytojo, pašaukimu. Vis dėlto jo apsisprendimas man atrodo pernelyg skubotas. Ar čia neslypi kokia nors gilesnė priežastis, nepatekusi į Tomo apmąstymų lauką?

8

Nors Terezai tarpininkaujant Tomas ir pamėgo Bethoveną, bet vis dėlto apie muziką nelabai daug nutuokė, ir aš abejoju, ar jis buvo girdėjęs, kaip iš tikrųjų atsirado garsusis Bethoveno motyvas *muss es sein? es muss sein!*

O buvo štai kaip: vienas toksai ponas Dembšeris buvo skolingas muzikui penkias dešimtis frankų, ir amžiną pinigų stoką jaučiantis kompozitorius jam tai priminė. *Muss es sein?* – atsiduso nelaimingas ponas Dembšeris, ir Bethovenas gardžiai nusikvatojo: *es muss sein!* Bemat tiems žodžiams jis

sukūrė muziką, užrašė natomis, ir šitaip atsirado mažytis kūrinėlis keturiems balsams. Trys balsai gieda: *es muss sein, es muss sein, ja, ja, ja,* – taip turi būt, taip turi būt, taip, taip, taip, o ketvirtasis priduria: *heraus mit dem Beutel!* – trauk lauk piniginę!

Po metų tas motyvas tapo jo paskutiniojo kvarteto opus 135 ketvirtosios frazės pagrindu. Tuo metu Bethovenas jau nebegalvojo apie Dembšerio piniginę. Žodžiai *es muss sein!* skambėjo vis iškilmingiau, tarsi juos būtų taręs pats Likimas. Kanto kalba ir „laba diena", jei tinkamai ištartum, galėtų įgyti metafizinės tezės skambesį. Vokiečių kalba – tai *sunkių* žodžių kalba. *Es muss sein!* buvo jau nebe pokštas, o *der schwer gefasste Entschluss.*

Štai taip Bethovenas šmaikščią frazę pavertė įspūdingu kvartetu, pokštą – metafizine tiesa. Tai gan įdomus atvejis, kai lengvybė virsta sunkumu (pagal Parmenidą: teigiamybė virsta neigiamybe). O nuostabiausia, kad tokia permaina mūsų visai nestebina. Atvirkščiai, mums būtų nemalonu, jei savo kvarteto rimtybę Bethovenas būtų pavertęs šmaikščiu keturių kanonų pokštu apie Dembšerio piniginę. Būtų pasielgęs visiškai kaip Parmenidas: sunkumą pavertęs lengvybe, vadinasi, neigiamybę – teigiamybe. Iš pradžių (kaip netobulas apmatas) būtų didi metafizinė tiesa, o paskui (nelyg pati tobulybė) – lengvutis pokštas! Tačiau mes nebesugebame mąstyti kaip Parmenidas.

Man dingojas, kad anas agresyvus, iškilmingas ir griežtas *es muss sein!* jau seniai paslapčiom Tomą erzino ir žadino norą Parmenido dvasia sunkumą paversti lengvybe. Prisiminkime kad ir tai, kaip anksčiau vienu mirksniu ir visam laikui jis atsisakė matytis su pirmąja savo žmona ir sūnumi, kaip su palengvėjimu sutiko žinią, kad abu gimdytojai jo išsižadėjo. Kas tai buvo, jei ne staigus ir ne visai sąmoningas mos-

tas, kuriuo jis atmetė visa, kas stojo priešais kaip sunki pareiga, kaip *es muss sein!?*

Tada tai, žinoma, buvo išorinis, visuomeninių konvencijų suformuotas *es muss sein!*, o dabartinis jo prisirišimo prie profesijos *es muss sein!* buvo vidinis. Tuo blogiau. Vidinis imperatyvas yra daug stipresnis, tad ir noras sukilti prieš jį daug labiau gundantis.

Būti chirurgu reiškia skrosti kūno paviršių, kad įsitikintume, kas slepiasi viduje. Gal todėl kaip tik šis troškimas skatino Tomą įsižiūrėti, kas slypi už *es muss sein!*, kitaip tariant: kas lieka iš gyvenimo, kai žmogus atsisako ir to, ką ligi šiol laikė savąja paskirtimi.

Tačiau kai jis prisistatė geraširdei Prahos vitrinų ir langų valymo įmonės vedėjai, akimoju išvydo, koks konkretus ir nepamainomas jo apsisprendimas. Beveik išsigando. Toksai išsigandęs buvo pirmosiomis darbo dienomis. Bet kai pagaliau susitaikė (tai truko gal savaitę) su savo naujuoju neįprastu užsiėmimu, staiga pasijuto tarytum išėjęs ilgalaikių atostogų.

Tomas dirbo visiškai jam neįprastus darbus, ir tai buvo nuostabu. Netikėtai suprato, kokie laimingi žmonės (anksčiau tokių visada gailėdavosi), dirbantys be jokio vidinio *es muss sein!*, galintys jį užmiršti išėję iš tarnybos vietos. Ligi šiol Tomas nebuvo patyręs to palaimingo abejingumo. Jeigu jam nepavykdavo operacija, visada graužbeing ir negalėdavo užmigti. Dažnai netgi nejausdavo potraukio moterims. Jo profesijos *es muss sein!* buvo tarsi kraują čiulpiantis vampyras.

O štai dabar bastėsi po Prahą su pagaikščiu vitrinoms plauti ir stebėjosi pasijutęs visa dešimčia metų jaunesnis. Didžiųjų parduotuvių pardavėjos kreipdavosi į jį tiktai „ponas daktare“ (Prahos tamtamai veikė kuo puikiausiai) ir prašydavo

patarti, kaip gydytis peršalus, skaudant petį ar sutrikus menstruacijoms. Beveik sumišusios stebėdavo, kaip jis aplieja stiklą vandeniu, užmauna ant koto šepetį ir ima plauti vitriną. Jei būtų galėjusios pasitraukti nuo prekystalio ir pirkėjų, tikriausiai būtų atėmusios iš jo šepetį ir pačios plovusios stiklus.

Tomą dažniausiai kviesdavosi didžiosios parduotuvės, tačiau įmonė neretai siųsdavo jį ir pas privačius klientus. Anuomet žmonės išgyveno masinį čekų intelektualų persekiojimą tarsi solidarumo euforiją. Buvę pacientai, sužinoję, kad Tomas dabar plauna langus, pradėjo skambinti į įmonę ir užsakinėti jo paslaugas. Paskui sutikdavo jį su šampanu ar slyvinės buteliu, kvite užrašydavo, jog išplovęs trylika langų, ir valandą kitą šnekučiuodavosi su juo, vis neužmiršdami susidaužti į sveikatą. Tomas išeidavo į kitą butą ar parduotuvę kuo puikiausiai nusiteikęs. Rusų karininkų šeimos kūrėsi jo šaly, per radiją skambėjo griausmingos Vidaus reikalų ministerijos darbuotojų, pakeitusių išmestuosius redaktorius, kalbos, o jis įkaušęs klydinėjo po Prahą, ir jam rodės, kad iš šventės eina į šventę. Tai buvo didžiosios atostogos.

Taip jis grįžo į savo viengungiškąją jaunystę. Staiga buvo atskirtas nuo Terezos. Pamatydavo ją tik naktį, kai ji grįždavo iš restorano, o jis atsikvošėdavo po pirmojo miego, ir paskui rytą, kai jinai dar snūduriuodavo, o jam jau reikėdavo skubėti į darbą. Šešiolika valandų per parą turėdavo pačiam sau, ir tai buvo netikėtai įgyta laisvės erdvė. Nuo ankstyvos jaunystės laisvės erdvė Tomui reiškė moteris.

9

Kai bičiuliai kartais paklausdavo, kiek Tomas turėjęs moterų, jis vengdavo tiesaus atsakymo, tačiau priremtas pasakydavo, kad kokius du šimtus. Kai kurie pavyduoliai nenorėdavę tuo patikėti ir įtarinėdavo, jog jis perdeda. Tomas teisindavosi: „Tai nėra labai daug. Jau dvidešimt penkerius metus turiu reikalų su moterimis. Du šimtus padalinkite iš dvidešimt penkių. Bus aštuonios moterys kasmet. O tai juk nėra daug".

Tačiau kai pradėjo gyventi kartu su Tereza, jo erotinei veiklai atsirado daug organizacinių kliūčių. Galėdavo skirti tam tik nedidelę laiko atkarpą tarp operacinės ir namų. Tiesa, eksploatuodavo ją labai intensyviai (taip valstietis stropiai darbuojasi siaurutėje žemės juostelėje kalnuose), tačiau to nė iš tolo nebuvo galima lyginti su netikėtai atsivėrusia šešiolikos valandų erdve. (Sakau šešiolikos, nes ir per tas aštuonias langų plovimo valandas jis užmegzdavo naujas pažintis ir skirdavo pasimatymus pardavėjoms, tarnautojoms bei namų šeimininkėms.)

Ko jis ieškojo jose? Kas prie jų traukė? Negi mylėtis vis su kita moterimi nereiškia vis kartoti tą patį veiksmą?

Ne. Visada lieka bent dalelė to, ko nenuslėpsi ir neįsivaizduosi. Matydamas apsirengusią moterį, jis visada galėdavo apytikriai įsivaizduoti, kaip ji atrodytų nusirengus, čia gydytojo patirtis papildydavo meilužio patirtį, tačiau tarp apytikrio įsivaizdavimo ir tikrovės visada likdavo plyšelis neįsivaizduojamo, ir būtent tai neduodavo jam ramybės. Juk tai, kas neįsivaizduojama, persekiodavo ir toliau, atidengus nuogybę: kaip ji elgsis nurengta? Ką kalbės mylėdamasi? Kaip dūsaus? Kokia išraiška pasirodys veide didžiausio malonumo akimirką?

Vienatinis „aš“ kaip tik ir yra tai, ko neįsivaizduoji. Įsivaizduoti įstengiame tik tai, kas visiems bendra, vienoda. Individualusis „aš“ skiria mus iš visuotinumo, jo negalima apskaičiuoti ir nuspėti iš anksto, galima tiktai atrasti, atskleisti, išplėšti.

Paskutinį gydytojo praktikos dešimtmetį daugiausia tyrinėjęs žmogaus smegenis Tomas gerai žino, kad nėra nieko sunkiau užčiuopiamo už tą „aš“. Tarp Hitlerio ir Einšteino, tarp Brežnevo ir Solženycino daugiau panašumų nei skirtumų. Jeigu būtų galima išreikšti skaičiumi, tai tarp jų viena milijoninė dalis skirtumo, o devyni šimtai devyniasdešimt devyni tūkstančiai devyni šimtai devyniasdešimt devynios milijoninės dalys panašumo.

Tomas yra apsėstas geismo atskleisti ir užvaldyti tą milijoninę dalį, jam atrodo, kad tiktai ji ir traukia prie moterų. Jis apsėstas ne pačių moterų, o to, kas kiekvienoje iš jų yra neįsivaizduojama, kitaip tariant, tos milijoninės dalies, kuri skiria vieną moterį nuo kitos.

(Taip chirurgo smalsumas susiliejo su merglaužos geiduliais. Net ir būdamas su meilužėmis, neišleisdavo iš rankos įsivaizduojamo skalpelio. Geidė užvaldyti tai, kas jose slypi, o tam reikėjo perskrosti ir nuplėšti apvalkalą.)

Logiška būtų paklausti, kodėl jis tos vienos milijoninės nenuspėjamos dalies ieškojo sekse, o ne kur kitur. Ar nebūtų galėjęs jos paieškoti, tarkime, eigasty, kulinariniuose pomėgiuose, tos ar kitos moters meniniame skonyje?

Visai teisingai, vieną nepanašumo dalelytę galima rasti kiekvienoj gyvenimo srity, tačiau visur ji vieša ir nepridengta, nereikia jos nė ieškoti, nereikalingas skalpelis. Jei viena moteris labiau mėgsta sūrį negu tortą, o kita negali pakęsti raudonųjų kopūstų, tai, žinoma, reiškia jų originalumą, bet tuoj pat įsitikiname, kad toks originalumas nieko vertas ir nėra jokios prasmės kreipti į jį dėmesio.

Vien tik sekso srity viena milijoninė nepanašumo dalis išryškėja kaip ypatingas bruožas, nes jis slypi ne viešumoj ir jį reikia atskleisti. Dar prieš pusšimtį metų tokiam tikslui tekdavo sugaišti daug laiko (savaites, net ir mėnesius), tad ir skirtasis laikas tapdavo pasiektojo tikslo vertės matu. Tačiau net ir šiandien, nors laiko sugaištama gerokai mažiau, seksualumas tebėra toji geležimi kaustyta skrynelė, kurioje uždarytas moters „aš" slėpinys.

Tad prie moterų Tomą traukė ne malonumo geismas (malonumas tebūdavo tarsi kokia premija), o pasaulio užvaldymo aistra (noras skalpeliu perskrosti gulintį pasaulio kūną).

10

Vyrus, nuolatos rėžiančius sparną apie moteris, nesunku suskirstyti į dvi kategorijas. Vieni moteryse ieško savo subjektyvios ir nekintančios svajonės įsikūnijimo. Kitus veja didžiulis noras ištirti ir užvaldyti begalinę moterų įvairovę.

Pirmieji mergišiai *l y r i š k i*: jie ieško moteryse patys savęs, savojo idealo, jie nuolat nusivilia, nes, žinia, idealo neįmanoma rasti. Nuo vienos moters prie kitos genantis nusivylimas apgaubia juos tokia romantiškumo skraiste, kad daugelį sentimentalių damų šioji daugpatystė pradeda netgi graudinti.

Antrieji mergišiai – *e p i š k i*, ir moterų tai visai nejaudina. Tokie vyrai moteryse neieško jokio subjektyvaus idealo, todėl juos domina viskas, ir niekas negali apvilti. Būtent šis atsparumas nusivylimams ir atrodo esąs nepadorus. Žmonėms kyla įtarimas, kad epiškojo mergišiaus aistros lieka neišpirktos (neišpirktos nusivylimu).

Kadangi lyriškasis mergišius vejasi vis tą patį moters tipą, niekas net ir nepastebi, kad jis keičia meilužes. Tiesa, kyla daug nesusipratimų su bičiuliais, kurie nebeskiria jo draugių ir visas vadina tuo pačiu vardu.

Epiškieji mergišiai (o tarp jų, žinoma, ir Tomas), apimti nepasotinamo pažinimo troškulio, vis labiau tolsta nuo įprastinio moters grožio, kuriuo jau seniai spėjo pasisotinti, ir neišvengiamai tampa retenybių rinkėjais. Jie patys tai suvokia ir truputėlį varžosi, tad, nenorėdami gluminti bičiulių, nė nesirodo su savo meilužėmis viešumoj.

Tomas buvo jau beveik dvejus metus išdirbęs langų plovėju, kai jį iškvietė nauja klientė. Vos išvydęs ją tarpdury, jis atkreipė dėmesį į keistoką jos išorę. Tai buvo diskretiškas, į akis nekrintantis keistumas, išsitenkąs mielo banalumo ribose (Tomą valdąs keistenybių pomėgis neturėjo nieko bendra su Felinio potraukiu monstrams). Ji buvo aukšta, truputį aukštesnė už Tomą, subtilia ir labai ilga nosimi, o veidas buvo toks savotiškas, jog nebūtum ryžęsis jos pavadinti gražia (visi imtų protestuoti!), nors (bent jau Tomo akimis žiūrint) ji nebuvo ir negraži. Ji buvo apsirengusi kelnėmis ir balta palaidinuke ir atrodė kaip stebėtinas švelnaus berniuko, gandro ir žirafos derinys.

Ji ilgai žiūrėjo į Tomą atidžiu ir tiriamu žvilgsniu, kuriame buvo justi ir inteligentiškos ironijos.

– Įeikite, ponas daktare, – pagaliau pasakė.

Tomas suprato, kad moteris žino, kas jis toks. Bet nenorėjo į tai reaguoti ir paklausė:

– Kur galėčiau prisipilti vandens?

Ji pravėrė vonios duris. Jis pamatė praustuvą, vonios ovalą, unitazą. Priešais kiekvieną jų gulėjo maži rožiniai kilimėliai.

Į žirafą ir gandrą panaši moteris šypsojosi prisimerkusi, todėl viskas, ką ji kalbėjo, atrodė dviprasmiška arba ironiška.

– Visas vonios kambarys jūsų, ponas daktare, – pasakė. – Galite daryti čia ką tinkamas.

– Galėčiau ir išsimaudyti? – pasitikslino Tomas.

– Mėgstate maudytis?

Jis prisipylė kibirą karšto vandens ir grįžo į svetainę.

– Kada pageidautumėt, kad pradėčiau?

– Kada panorėsit, – gūžtelėjo pečiais šeimininkė.

– Gal galėčiau pamatyti langus kituose kambariuose?

– Norite apžiūrėti mano butą? – šypsojosi ji, tarsi langų plovimas būtų mažai ją dominęs Tomo įgeidis.

Jis įėjo į gretimą kambarį. Tai būta miegamojo su vienu dideliu langu, dviem greta sustumtomis lovomis ir paveikslu, kuriame buvo nupieštas rudens peizažas, beržai ir saulėlydis.

Kai jis grįžo, ant stalo stovėjo atkimštas vyno butelis ir dvi stiklinės.

– Gal pasistiprintumėt prieš tokį sunkų darbą?

– Mielai, – sėsdamasis atsakė Tomas.

– Tikriausiai įdomu štai taip pažinti daugelį gyvenimų, – tarė moteris.

– Nesiskundžiu.

– Visur jus pasitinka moterys, kurių vyrai išėję į darbą.

– Dar dažniau senelės arba uošvės, – pasakė Tomas.

– O ankstesnio darbo nepasiilgstate?

– Geriau pasakykit, iš kur žinote apie mano ankstesnį darbą?

– Įmonė jumis giriasi, – tarė panašioji į gandrą.

– Vis dar giriasi? – nusistebėjo Tomas.

– Kai paskambinau, kad kas nors ateitų išplauti langų, paklausė, ar nepageidaučiau jūsų. Pasakė, kad esate iš ligoninės išmestas įžymus chirurgas. Žinoma, mane tai sudomino.

– Jūs nepaprastai smalsi, – tarė Tomas.

– Tai matyti?

– Taip, iš jūsų žvilgsnio.

– O koks jis atrodo?

– Jūs vis prisimerkiat. Ir daug klausinėjate.

– O jūs nemėgstat atsakinėti?

Tai jos dėka pokalbis iš pat pradžių buvo labiau panašus į koketavimą. Nekalbėjo nieko apie pašalinius dalykus, o tik apie save pačius. Todėl buvo visai natūralu lydėti žodžius prisilietimais, ir Tomas, kalbėdamas apie jos primerktas akis, paglostė ją. Į kiekvieną jo prisilietimą ji atsakydavo savuoju. Bet jie nebuvo spontaniški, o veikiau sąmoningi, dirbtiniai, tarytum žaidžiant „ką padarysite man, aš padarysiu jums". Taip ir sėdėjo vienas priešais kitą, o rankos lytėjo kūnus.

Pasipriešino tik tada, kai Tomas pamėgino paliesti jos tarpkojį. Jis nebandė aiškintis, ar rimtai ji gynėsi, kadangi buvo sugaišęs daugokai laiko, o po dešimties minučių turėjo būti pas kitą užsakovą.

Atsistojo ir paaiškino turįs eiti. Jos skruostai buvo įraudę.

– Duokit, pasirašysiu jūsų popierius.

– Juk aš nieko nepadariau, – paprieštaravo Tomas.

– Tai mano kaltė, – tarė ji ir lėtu, droviu balsu pridūrė: – Teks dar kartelį jus užsisakyti, kad užbaigtumėt tai, ko per mane nė nepradėjot.

O Tomui vis tiek nedavus kvito, švelniai švelniai, lyg paslaugos melsdama, pasakė:

– Duokite, aš prašau. – Ir prisimerkusi paaiškino: – Juk moku ne aš, o mano vyras. Ir mokama ne jums, o įmonei. Tad mudu čia niekuo dėti.

11

Keista į žirafą ir gandrą panašios moters asimetrija jaudino Tomą ir prisiminimuose: negrabus koketavimas, ironiška šypsena ir atviras lytinis potraukis, pilka buto banalybė ir nebanali šeimininkė. Kaip ji atrodytų lovoje? Stengėsi įsivaizduoti, tačiau tai nebuvo lengva. Keletą dienų galvojo vien apie ją.

Kai vėl jį pakvietė, vynas ir dvi stiklinės jau stovėjo ant stalo. Tačiau šį kartą viskas vyko labai greitai. Abu bemat atsidūrė miegamajame (paveiksle už beržų leidosi saulė) ir ėmė bučiuotis. Tomas ištarė savo įprastąjį: „Nusirenkit!", tačiau ji nepaklusdama pati pareikalavo: „Ne, pirma jūs!"

Nebuvo prie to pratęs, todėl kiek suglumo. Ji pradėjo atseginėti jam kelnes. Dar keliskart paliepė jai nusirengti, bet ir vėl ištiko komiška nesėkmė, tad teko sutikti su kompromisu; pagal aną kartą pasiūlytas žaidimo taisykles („ką padarysite man, tą ir aš padarysiu jums") ji numovė jam kelnes, o jis jai – sijoną, paskui ji nuvilko jam marškinius, o jis – palaidinukę, kol pagaliau abudu liko visai nuogi. Uždėjo delną ant jos sudrėkusio tarpkojo ir pirštais surado išeinamąją angą. Ta vieta moters kūne jį labiausiai viliojo. Josios anga buvo labai atsikišusi, vaizduotėje tuoj regėjai bekyšantį virškinamojo trakto žarnos galą. Čiupinėjo tą tvirtą, sveiką, medikų žargone sfinktu vadinamą ratuką, gražiausią iš visų žiedų, ir staiga pajuto josios pirštus ant savo kūno toj pačioj vietoj. Nelyginant veidrodis ji tiksliai kartojo visus jo judesius.

Nors, kaip jau sakyta, Tomas buvo turėjęs ar ne du šimtus moterų (o langus plaunant jų gerokai padaugėjo), dar nebuvo šitaip nutikę, kad aukštesnė už jį moteris stovėtų priešais

primerkusi akis ir čiupinėtų jo išeinamąją angą. Norėdamas įveikti sumišimą greitai parvertė ją į lovą.

Parvertė taip netikėtai, kad ją net išgąsdino. Visu ūgiu krito ant nugaros: skruostai buvo išpilti raudonio, o akyse pusiausvyros netekusio žmogaus išgąstis. Stovėdamas jis sugriebė jos blauzdas ir pakėlė kojas, kurios panėšėjo į kareivio rankas prieš atstatytą ginklą.

Jos karštumas ir negrabūs judesiai nepaprastai jaudrino Tomą. Mylėjosi labai ilgai. Žvelgdamas į rausvomis dėmėmis išmuštą veidą, tikėjosi vėl išvysti nepakartojamą išsigandusios krintančios moters, kuriai kažkas pakišo koją, išraišką, ką tik taip sujaudinusią, jog kraujas jam plūstelėjo į galvą.

Paskui nuėjo vonion nusiprausti. Šeimininkė palydėjo ir ilgai aiškino, kur muilas, kur plaušinė ir kaip paleisti šiltą vandenį. Buvo nustebintas, kad ji taip nuodugniai aiškina paprasčiausius dalykus. Galop pasakė, kad viską supratęs ir noręs, kad paliktų jį vieną.

Ji paprašė:

– Ar neleistumėt man asistuoti jūsų tualetui?

Šiaip taip pavyko ja atsikratyti. Prausėsi, šlapinosi į praustuvą (paplitęs gydytojų įprotis Čekijoje) ir įsivaizdavo, jog ji tuo metu nekantriai bėgioja prie vonios durų, neįstengdama patekti vidun. Kai užsuko čiaupus ir bute pasidarė visiškai tylu, jautėsi, tarsi jinai į jį žiūrėtų. Buvo beveik tikras, kad vonios duryse esama skylutės, prie kurios dabar prigludusi jos graži primerkta akis.

Įėjo kuo puikiausiai nusiteikęs. Stengėsi įsidėmėti pačią esmę, abstrahuoti prisiminimus į tokią cheminę formulę, kuria būtų galima apibrėžti jos išskirtinumą (vieną milijoninę nepanašumo dalį). Pagaliau surado trijų dėmenų formulę:

1) karštumas ir negrabūs judesiai,

2) išsigandęs pusiausvyrą praradusio ir krintančio žmogaus veidas,

3) iškeltos kojos, panėšinčios į pasiduodančio nelaisvėn kareivio rankas.

Kartodamas tai, buvo labai laimingas, kad vėl užvaldė pasaulio gabalėlį, įsivaizduojamu skalpeliu išrėžęs lopinėlį medžiagos iš begalinio visatos audinio.

12

Maždaug tuo pat metu nutiko štai kas: keletą kartų buvo susitikęs su mergina bute, kurį dieną jam palikdavo senas draugas. Po mėnesio ar dviejų ji priminė vieną jųdviejų susitikimą, kai jie mylėjosi ant kilimo prie lango, o lauke tvyksčiojo žaibai ir trankėsi perkūnija. Mylėjosi siaučiant audrai, ir šito grožio nebuvo galima užmiršti!

Tomas tada beveik išsigando: taip, jis prisiminė, kad mylėjosi su ja ant kilimo (ant siauros bičiulio sofos neišsitekdavo), tačiau audros – ne! Tiesiog keista, įstengė prisiminti visus susitikimus su šia mergina, įsidėmėjo ir visas pozas (atsisakė mylėtis, atgręžta į jį nugara), prisiminė keletą jos frazių (vis prašė, kad glaustų per taliją, ir nenorėjo, kad žiūrėtų į ją), prisiminė net, kokie buvo jos apatiniai drabužiai, tačiau audros niekaip negalėjo prisiminti.

Iš visų meilės nuotykių jo atmintis fiksuodavo tiktai statų ir siaurą seksualinės medžioklės takelį: pirmus plėšrius žodžius, pirmą prisilietimą, pirmą nešvankybę, kurią ištardavo moteriai ir kurią ištardavo jinai, visus menkus iškrypimus, į kuriuos pamažu priversdavo leistis, ir tuos, kuriems ji pa-

sipriešindavo. Visa kita būdavo beveik pedantiškai ištrinta. Jis net užmiršdavo, kur pirmą kartą išvydo tą ar kitą moterį, nes tai įvykdavo dar neprasidėjus seksualinei atakai.

Mergina kalbėjo apie audrą, svajingai šypsojosi, Tomas nustebęs žvelgė į ją ir beveik gėdijosi: ji išgyveno gražias akimirkas, o jis net nepajuto jų. Šiose skirtingose atminties reakcijose į tą vakarą siautusią audrą ir slypėjo skirtumas tarp meilės ir nemeilės.

Žodžiu „nemeilė" nenoriu pasakyti, kad Tomas elgėsi su mergina ciniškai, kad, kaip sakoma, regėjo joje tik sekso objektą. Atvirkščiai, ji patiko jam kaip bičiulė, jis vertino jos charakterį ir inteligenciją, visada buvo pasirengęs jai pagelbėti. Tai ne jis blogai su ja elgėsi, blogai elgėsi jo atmintis, be jo valios išstumdama ją už meilės ribų. Tarytum smegenyse būtų egzistavusi ypač izoliuota sritis, kurioje valdo *poetinė atmintis*, registruojanti tai, kas mus sužavi, užkeri, kas pagražina mūsų gyvenimą. Ir kai Tomas susipažino su Tereza, kitos moterys neteko teisės įspausti toje srity nė menkiausio pėdsako.

Tereza despotiškai okupavo poetinę jo atmintį ir ištrynė joje kitų moterų ženklus. Tai nebuvo teisinga, nes mergina, su kuria siaučiant audrai mylėjosi ant kilimo, buvo ne mažiau verta poezijos nei Tereza. Anuokart ji šūkčiojo: „Užsimerk, suspausk mane per liemenį, laikyk mane!", ją siutino, kad Tomo akys atmerktos, įdėmios ir stebinčios, kad jo kūnas neliečia jos odos. Nenorėjo, kad ją tyrinėtų. Norėjo ir jį įsitraukti į svaigulio verpetą, į kurį įmanu pulti tik užsimerkus. Todėl nepanoro stotis keturpėsčia, nes tuomet beveik visai neliestų vienas kito, o jis galėtų stebėti ją kone iš pusmetrio. Ji neapkentė distancijos, troško susilieti su juo. Todėl melavo į akis, kad nejutusi malonumo, nors kilimas buvo šlapias nuo jos orgazmų. „Neieškau malonumo, – tvirtino ji, –

ieškau laimės, o malonumas be laimės – niekai." Kitaip sakant, beldėsi į jo poetinės atminties vartus. Bet vartai buvo užkelti. Poetinėje atminty jai nebuvo vietos. Jos vieta buvo tenai, ant kilimo.

Draugystė su Tereza prasidėjo ten, kur baigėsi draugystės su kitomis moterimis. Ji vystėsi kitoje imperatyvo, verčiančio medžioti moteris, pusėje. Tomas negeidė nieko atskleisti Terezoje. Atiteko jam jau atskleista. Mylėjosi su ja nespėjęs paimt į rankas įsivaizduojamo skalpelio, kuriuo perskrosdavo gulinčio pasaulio kūną. Nespėjęs paspėlioti, kokia ji bus besimylint.

Meilė prasidėjo vėliau: jai pakilo temperatūra, ir jis nebegalėjo išvaryti jos lauk, kaip išvarydavo kitas moteris. Klūpojo prie jos patalo ir įsivaizdavo, kad ją kažkas pasroviui pasiuntė jam kraitelėje. Jau minėjau, jog metaforos pavojingos. Meilė prasideda metafora. Kitaip sakant, meilė prasideda tą akimirką, kai moteris pirmuoju savo žodžiu įsirašo į mūsų poetinę atmintį.

13

Prieš kelerius metus ji dar kartą įsirašė į jo atmintį. Rytą kaip visada parnešė pieno, bet, kai Tomas atvėrė jai duris, buvo priglaudusi prie krūtinės į raudoną šalį suvyniotą varną. Taip glėbyje laiko vaikus čigonės. Niekada to neužmirš: milžiniškas gedulingas varnos snapas jos veido fone.

Rado ją užkastą žemėje. Kadaise taip su belaisviais elgdavosi kazokai. „Vaikai užkasė", – ištarė ji, ir tai nuskambėjo ne vien kaip konstatavimas, bet ir kaip netikėtas pasibjaurė-

jimas žmonėmis. Prisiminė ją neseniai sakius: „Pradedu būti dėkinga tau, kad niekada nenorėjai vaikų".

Dar iš vakaro Tereza skundėsi, kad užeigoje prie jos kibęs kažkoks tipas. Siekęs jos pigių karolių ir tvirtinęs, kad užsidirbusi juos prostitucija. Buvo labai susinervinus. Tomo nuomone, labiau, negu buvo verta. Jis staiga išsigando, kad per pastaruosius dvejus metus taip mažai su ja matėsi, turėjo tiek nedaug progų nuraminti savo rankose drebančias jos rankas.

Šitaip galvodamas rytą ėjo į įmonę, kur tarnautoja skirstė darbus langų plovėjams. Kažkoks užsakovas atkakliai prašė, kad būtent Tomas išpľautų jo langų stiklus. Sutiko nenoriai, baimindamasis, kad jį vėl kviečia kokia nors moteris. Mintis buvo užvaldžiusi Tereza, ir jis neturėjo nė menkiausio noro prasidėti su kitomis moterimis.

Lengviau atsiduso, kai prieš jį prasivėrė durys. Jis išvydo aukštą, kiek kumptelėjusį vyrą. Šio barzdočiaus išvaizda jam kažką priminė. Vyriškis nusišypsojo:

– Užeikite, ponas daktare, – ir nusivedė jį į kitą kambarį.

Tenai stovėjo išraudęs jaunuolis, žvelgė į Tomą ir stengėsi šypsotis.

– Jūsų turbūt nereikia pristatinėti, – tarė vyras.

– Ne, – linktelėjo Tomas ir be šypsenos ištiesė jaunuoliui ranką. Tai buvo jo sūnus. Tuomet pasisakė kas esąs ir patsai barzdočius.

– Taip, iš karto man kažką priminėte! – tarė Tomas. – Taip ir yra. Jau seniai įsidėmėjau jūsų vardą.

Dabar visi trys susėdo apie žemą stalelį. Tomui buvo kiek nejauku, susidūrus akis į akį su dviem savo kūriniais, juolab ne laisva valia kurtais. Sūnų paleisti į pasaulį privertė pirmoji žmona, o to antrojo bruožus jis nupiešė tardžiusiam policininkui.

Norėdamas nuvyti šias mintis, Tomas paklausė:

– Tai nuo kurio lango pradėti?

Abu vyriškiai pratrūko juoktis.

Aišku, negalėjo būti nė kalbos apie langus. Jis iškviestas ne langų plauti, jis įviliotas į spąstus. Niekada nebuvo kalbėjęsis su sūnumi. Šiandien pirmą kartą paspaudė jam ranką. Pažinojo jį iš matymo, ir to pakako. Sutiktų nieko apie jį nežinoti ir būtų patenkintas, jeigu sūnus taip pat su tuo sutiktų.

– Ar ne gražus plakatas? – paklausė redaktorius, rodydamas didžiulį įrėmintą piešinį, kabantį ant sienos priešais Tomą.

Tik dabar Tomas apžvelgė kambarį. Ant sienų kabojo daug įdomių paveikslų, fotografijų ir plakatų. Redaktoriaus parodytas piešinys 1969 metais buvo išspausdintas viename iš paskutiniųjų savaitraščio numerių, prieš rusams jį uždarant. Jame buvo imituojamas garsus 1918 metų rusų pilietinio karo laikų plakatas. Originale kareivis su raudona žvaigžde ant kepurės, gręždamas neapsakomai griežtu žvilgsniu, duria į jus smilium: „Pilieti, ar jau užsirašei į Raudonąją armiją?" Čekiškai buvo parašyta: „Pilieti, ar tu taip pat pasirašei du tūkstančius žodžių?"

Vykęs pokštas! Du tūkstančiai žodžių buvo pirmas garsus 1968 metų pavasario manifestas, raginantis radikaliai demokratizuoti komunistinį režimą. Jį pasirašė daugybė intelektualų, paprasti žmonės taip pat ateidavo pasirašyti. Parašų buvo tiek daug, jog niekas jų nesuskaičiavo. Kai Raudonoji armija įsiveržė į Čekiją ir prasidėjo politiniai valymai, vienas pirmųjų klausimų būdavo: „Ar taip pat pasirašei du tūkstančius žodžių?" Prisipažinęs be ilgų kalbų būdavo šalinamas iš darbo.

– Puikus piešinys, prisimenu jį, – sutiko Tomas.

– Tikėkimės, kad tas raudonarmietis nesiklauso, ką mes kalbame, – nusišypsojo redaktorius. Surimtėjęs pasakė:

– Kad būtų aiškiau, ponas daktare, tai ne mano, o mano draugo butas. Nežinia, ar policija dabar mūsų klausosi, nors

tokia galimybė yra. Jei būčiau pakvietęs pas save, tikrai būtume klausomi.

Paskui šiek tiek pašaipiai kalbėjo toliau:

– Bet aš manau, kad neturime nuo nieko slėptis. Turėkime omeny ir naudą Čekijos istorikams! Suras policijos archyvuose užrašytus visų čekų intelektualų pokalbius! Žinote, kaip sunku literatūros istorikams įsivaizduoti, tarkime, Voltero ar Balzako, ar kad ir Tolstojaus seksualinį gyvenimą. Dėl čekų rašytojų nebus jokių problemų. Viskas užrašinėjama. Kiekvienas atodūsis.

Ir kreipėsi į tariamus mikrofonus sienose:

– Ponai, kaip visad tokia proga noriu paskatinti jūsų uolumą ir savo bei ateities istorikų vardu padėkoti jums už darbą.

Dabar nusikvatojo visi trys, o redaktorius pradėjo pasakoti apie tai, kaip buvo uždarytas jo savaitraštis, ką veikia karikatūrą piešęs grafikas bei kiti čekų dailininkai, filosofai, rašytojai. Po rusų invazijos visi neteko darbo ir tapo langų plovėjais, automobilių stovėjimo aikštelių sargais, panaktiniais, kūrikais ir – geriausiu atveju, kone per protekciją – taksi vairuotojais.

Visa, apie ką pasakojo redaktorius, buvo įdomu, tačiau Tomas nepajėgė susikaupti. Galvojo apie sūnų. Prisiminė, kad pastaraisiais mėnesiais dažnai susitikdavo jį gatvėse. Matyt, neatsitiktinai. Nustebo, pamatęs jį persekiojamo redaktoriaus draugijoje. Pirmoji jo žmona buvo tikratikė komunistė, ir Tomas įtarė, kad ir sūnus bus patekęs jos įtakon. O iš esmės nieko apie jį nežinojo. Dabar, aišku, būtų galėjęs tiesiai paklausti, kokie jo santykiai su motina, tačiau prie pašalinio tai būtų buvę netaktiška.

Pagaliau redaktorius perėjo prie svarbiausio dalyko. Pasakė, kad kuo toliau, tuo daugiau žmonių suiminėjama dėl pažiūrų, ir baigė tokiais žodžiais:

– Tad tarėme sau, kad reikia kažką daryti.

– O ką jūs norite daryti? – paklausė Tomas.

Dabar prabilo Tomo sūnus. Pirmą kartą išgirdo jį kalbant. Kiek nesmagiai konstatavo, kad jis mikčioja.

– Turime žinių, – pasakė šis, – kad su politiniais kaliniais elgiamasi žiauriai. Kai kurių padėtis tiesiog kritiška. Todėl nutarėme, jog reikėtų parašyti peticiją, kurią pasirašytų žinomiausi čekų intelektualai, tokie, kurių vardai šį tą tebereiškia.

Ne, tai ne mikčiojimas, greičiau trumpi užsikirtimai, pristabdantys šnekos srautą taip, kad kiekvienas ištartas žodis nuskambėdavo pabrėžtinai reikšmingai. Matyt, jis pats tai suvokė, ir jau beatslūgstąs raudonis vėlei plūstelėjo į skruostus.

– Taigi geidautumėt mano patarimo, į kuriuos garsius chirurgus derėtų kreiptis? – paklausė Tomas.

– Ne, – nusijuokė redaktorius. – Ne patarimo. Geidautume jūsų parašo!

Tomas vėl pasijuto lyg paglostytas! Vis dėlto džiugu, kad kai kas dar neužmiršo, jog jis buvo geras chirurgas! Tiktai iš kuklumo spyriojosi:

– Klausykite, tai, kad buvau išmestas iš darbo, dar ne įrodymas, kad esu šio to vertas gydytojas.

– Neužmiršome ir to, ką parašėte mūsų savaitraščiui, – nusišypsojo redaktorius.

– Taip! – su entuziazmu, kurio Tomas gal ir nepastebėjo, atsiduso sūnus.

– Nežinau, ar mano pavardė po kokia nors peticija gali padėti politiniams kaliniams. Ar nebūtų geriau, jeigu pasirašytų dar nepatekę nemalonėn žmonės, išsaugoję bent minimalią įtaką esantiems valdžioje? – paklausė Tomas.

– Žinoma, būtų geriau, – nusijuokė redaktorius.

– Tiktai jie niekad nepasirašys! – nusijuokė ir Tomo sūnus. Tai buvo daug suprantančio žmogaus juokas.

– Bet tai nereiškia, kad ir jų neaplankysime! Nesam tokie subtilūs, nesidrovime drumsti jų ramybės, – kalbėjo redaktorius. – Jeigu pasiklausytumėt jų atsikalbinėjimų. Virtuoziški!

Sūnus vėl pritardamas nusijuokė.

– Savaime suprantama, visi prisipažįsta absoliučiai sutinką su mumis, tačiau, jų manymu, veikti reikėtų kitaip – daug atsargiau, taktiškiau, gudriau. Bijo pasirašyti ir kartu bijo, kad, jeigu nepasirašys, juos pasmerksime.

Redaktorius ir sūnus vėl sutartinai nusijuokė.

Dabar redaktorius padavė Tomui lapą su trumpu tekstu, kuriuo gan pagarbiai buvo kreipiamasi į respublikos prezidentą, prašant amnestuoti politinius kalinius.

Tomas stengėsi kuo greičiau viską apsvarstyti. Amnestuoti politinius kalinius? Bet ar gali valdžia juos amnestuoti, kai to prašo režimo atstumtieji (tai yra potencialūs politiniai kaliniai)? Toks prašymas gali paveikti taip, kad kaliniai tikrai nebus amnestuoti, nors valdžia gal ir norėtų juos paleisti!

Į jo apmąstymus įsiterpė sūnus:

– Svarbiausia, kad žmonės sužinotų, jog šioje šalyje dar esama žmonių, kurie nebijo. Taip pat svarbu parodyti kas yra kas. Atskirti pelus nuo grūdų.

Taip, tai tiesa, galvojo Tomas, bet kaip tai siejasi su politiniais kaliniais? Norima, kad jie būtų paleisti iš kalėjimų, ar atskirti pelus nuo grūdų. Šie du tikslai ne lygiaverčiai.

– Dvejojate, ponas daktare? – paklausė redaktorius.

Taip, jis dvejojo. Bet bijojo prisipažinti. Priešais ant sienos kabojo kareivio paveikslas, karys grasino pirštu, sakydamas: „Tu dar abejoji, ar stoti į Raudonąją armiją“. O gal: „Tu dar nepasirašei dviejų tūkstančių žodžių?“ Arba „Vadinasi, ir tu pasirašei du tūkstančius žodžių?“ Ar „Tai tu nenori pasirašyti peticijos dėl amnestavimo?“ Kad ir ką sakydamas, jis grūmojo.

Redaktorius buvo ką tik išdėstęs, ką mano apie tuos, kurie neva sutinka, kad reikėtų amnestuoti politinius kalinius, tačiau suranda tūkstančius priežasčių nepasirašyti peticijos. Jo nuomone, visos tos priežastys tėra paprasčiausi atsikalbinėjimai, kuriais dangstoma baimė. Ką dar galėtų pridurti Tomas?

Kambaryje buvo tylu, ir staiga jis susijuokė, rodydamas į paveikslą ant sienos:

– Štai man grasina ir klausia, pasirašysiu ar ne. Sunku apsispręsti, kai į tave taip žiūri!

Visi trys nusijuokė.

– Gerai. Pagalvosiu apie tai. Gal galėtume susitikti po dienos kitos? – paklausė Tomas.

– Man visada bus malonu su jumis susitikti, – tarė redaktorius, – bet būtų per vėlu. Norime rytoj šią peticiją perduoti prezidentui.

– Rytoj? – Tomas prisiminė, kaip nutukęs policininkas padavė jam popieriaus lapą su jau parašytu tekstu – skundu prieš šitą aukštą barzdotą vyrą. Visi verčia jį pasirašinėti kitų parašytus tekstus.

– Čia lyg ir nėra daug ko svarstyti, – tarė sūnus.

Žodžiai buvo aštrūs, tačiau nuskambėjo beveik kaip prašymas. Žvelgė vienas kitam į akis, ir Tomas pastebėjo, kad įsižiūrėdamas sūnus kilsteli kairiąją viršutinės lūpos pusę. Atpažino šitą grimasą, nesyk regėtą savo paties veide, kai žiūrėdavo, ar švariai nusiskutęs. Apėmė kažkoks neaiškus pasišlykštėjimas.

Kai tėvai gyvena kartu su vaikais, pripranta prie tokio panašumo, jis nebekrinta į akis, o jei kada ir pastebi, tai jis pasirodo netgi žaismingas. Tačiau Tomas su sūnumi kalbėjosi pirmą kartą!

Įsivaizduokite, kad jums amputavo ranką ir persodino ją kitam žmogui, o dabar tas žmogus sėdi priešais ir gestiku-

liuoja ranka jums po nosim. Žiūrėtumėt į ją kaip į pamėklę. Nors tai ir gerai pažįstama ranka, dabar suvirpėtumėt išsigandęs, kad tik nepaliestų jūsų!

– Tu juk su tais, kuriuos persekioja, – pridūrė sūnus.

Nuo pat pradžių Tomas bandė įspėti, kaip sūnus kreipsis į jį: „tu" ar „jūs". Iki šiol sakinius formuluodavo taip, kad nereikėtų rinktis. Dabar apsisprendė. Sakė „tu", ir Tomui staiga paaiškėjo, kad svarbiausia čia ne politinių kalinių amnestavimas, o sūnus, – jeigu Tomas pasirašys, jųdviejų likimai susilies, ir Tomas bus priverstas su juo bent kiek suartėti. Jeigu nepasirašys, tarp jų nebus jokio ryšio, kaip kad iki šiol, tiktai šį kartą ne Tomo valia, o sūnaus, kuris išsižadės savo bailio tėvo.

Jis jautėsi tarytum šachmatininkas, kuriam nebeliko jokio ėjimo, galinčio atitolinti pralaimėjimą, ir tenka pasiduoti. Visiškai nesvarbu, ar pasirašys jis, ar ne. Tai nė kiek nepakeis jo likimo, nepakeis ir politinių kalinių likimo.

– Duokite čia, – pasakė ir paėmė popieriaus lakštą.

14

– O apie Oidipą tada labai gerai parašėte, – tarsi norėdamas atlyginti jo ryžtą, pasakė redaktorius.

Sūnus padavė plunksnakotį ir pridūrė:

– Kai kurios mintys tiesiog kaip atentatas.

Redaktoriaus pagyrimas jam patiko, bet sūnaus metafora pasirodė perdėta ir netinkama. Jis atsakė:

– Deja, nuo to atentato pats ir nukentėjau. Per tą straipsnelį nebegaliu operuoti savo ligonių.

Žodžiai buvo aitrūs ir beveik priešiški.

Šis mažytis disonansas, matyt, kiek atstūmė abu jo pašnekovus. Redaktorius tarė (lyg ir atsiprašydamas):

– Tačiau jūsų straipsnis padėjo žmonėms.

Jau nuo vaikystės Tomas buvo įsitikinęs, kad „padėti žmonėms" galima tiktai juos gydant. Ar koks nors straipsnis gali padėti žmonėms? Ką šiedu jam nori įteigti? Redukuoja jo gyvenimą į smulkias minteles apie Oidipą, net dar smulkiau – į vieną primityvų „ne", išrėktą režimui į veidą.

– Bent jau negirdėjau, kad tas straipsnis būtų kam pagelbėjęs. O, būdamas chirurgu, išgelbėjau keletą gyvybių.

Vėl stojo tyla. Ją nutraukė sūnus:

– Mintys taip pat gali gelbėti gyvybes.

Tomas jo veide tematė lūpas ir pagalvojo: kaip keista regėti mikčiojant savo burną.

– Viena buvo nuostabu tame straipsnyje, – toliau kalbėjo sūnus, ir buvo matyti, koks jis įsitempęs. – Tai bekompromiškumas. Pamažu mūsų prarandamas sugebėjimas atskirti gėrį nuo blogio. Nebepažįstame kaltės jausmo. Komunistai teisinasi, kad juos apgavęs Stalinas. Žudikas teisinasi, kad jo nemylėjus motina ir kad buvęs labai vienišas. O tu štai pasakei: nėra pasiteisinimo. Niekas nesijautė esąs labiau nekaltas negu Oidipas, ir vis dėlto jis nubaudė save, pamatęs, ką padarė.

Tomas prisivertė atplėšti žvilgsnį nuo sūnaus burnos ir įsižiūrėjo į redaktorių. Buvo suirzęs ir nenorėjo ginčytis, todėl tarė:

– Žinote, tai nesusipratimas. Riba tarp gėrio ir blogio yra sunkiai apčiuopiama. Ir aš visai nenorėjau, kad kas nors būtų nubaustas. Barbariška bausti tuos, kurie nežinojo, ką darė. Oidipo mitas nuostabus, tačiau šitaip elgtis su juo...

Norėjo dar kai ką pridurti, bet prisiminė, kad jų galbūt klausomasi. Nė kiek netroško garbės būti cituojamas ateities istorikų. Baiminosi, kad jo neimtų cituoti policija. Juk iš jo

kaip tik ir reikalavo pasmerkti šį straipsnį. Buvo nemalonu, kad smerkimas dabar girdėti jo paties žodžiuose. Jau žinojo, kad visa, kas ištarta šioje žemėje, gali būti transliuojama per radiją. Todėl nutilo.

– Kas jus privertė pakeisti pažiūras? – paklausė redaktorius.

– Veikiau aš paklausčiau, kas mane privertė parašyti tą straipsnį, – tarė Tomas ir ūmai prisiminė: prisišliejo prie jo patalo kaip pintinėlėje pasroviui paleistas kūdikis. Taip, todėl ir atsivertė tą knygą, grįžo prie istorijų apie Romulą, Mozę, Oidipą. Ir bematant ji rados čia. Matė ją stovint priešais ir glaudžiant prie krūtinės į raudoną šalį suvystytą varną. Šis vaizdas džiugino. Tarsi būtų sakęs: Tereza gyva, jinai šiuo metu yra tame pačiame mieste, o visa kita tėra nereikšmingos smulkmenos.

– Suprantu jus, ponas daktare, – nutraukė tylą redaktorius. – Aš taip pat netrokštu bausmės. Tačiau mes nė nereikalaujame bausmės, – nusijuokė, – mes reikalaujame bausmės atleidimo.

– Žinau, – tarė Tomas. Jis jau susitaikė su tuo, jog artimiausiom akimirkom padarys tai, kas galbūt ir tauru, tačiau tikrai beprasmiška (nes nė kiek nepadės politiniams kaliniams) ir jam pačiam nemalonu (nes aplinkybės verčia tai padaryti).

– Tavo pareiga tai pasirašyti, – dar ištarė (beveik prašydamas) sūnus.

Pareiga? Sūnus primena jam pareigas! Tai buvo pats blogiausias žodis, kokį jam galėjo ištarti kitas žmogus! Vėlei prieš akis stojo varną glėby laikančios Terezos paveikslas. Prisiminė, jog vakar bare prie jos kabinėjosi šnipelis. Dabar jai vėl virpa rankos. Ji paseno. Tomui daugiau niekas nerūpi, tiktai ji. Ji, šešių atsitiktinumų pagimdyta, ji, vyriausiojo gydytojo išijo dėka pražydus gėlė, ji visų šitų *es muss sein!* antroji pusė, tiktai ja ir privalo rūpintis.

Tad kodėl jis dabar svarsto, privalo ar neprivalo pasirašyti? Juk visiems jo svarstymams gali būti taikomas tiktai vienas kriterijus: neturi padaryt nieko, kas galėtų jai pakenkti. Tomas neišgelbės politinių kalinių, tačiau gali padaryti Terezą laimingą. Bet nė to nesugeba. Vis dėlto beveik aišku, jei pasirašys peticiją, prie jos dar dažniau kabinėsis šnipeliai ir jai dar labiau virpės rankos.

– Daug svarbiau atkapstyti žemėje užkastą varną, negu siųsti peticijas prezidentui, – tarė Tomas.

Žinojo, kad pašnekovai nesupras šito sakinio, bet dėl to jis dar labiau jam patiko. Jį buvo apėmęs staigus ir netikėtas svaigulys. Tai buvo lygiai toks pat juodas svaigulys, koks buvo apėmęs anuomet, kai iškilmingai pranešė savo žmonai, kad nebenori matyti nei jos, nei sūnaus. Lygiai toks pat juodas svaigulys kaip tas, patirtas įmetus į pašto dėžutę laišką, kuriuo visam laikui atsižadėjo gydytojo profesijos. Nesijautė tikras, ar elgiasi teisingai, tačiau buvo įsitikinęs, kad taip elgiasi savo noru. Pasakė:

– Nesupykite. Aš nepasirašysiu.

15

Po kelių dienų apie peticiją jau rašė visi laikraščiai. Žinoma, niekur nerašyta, jog tai tebuvo mandagus kreipimasis, užtariantis politinius kalinius ir prašantis juos paleisti. Joks laikraštis nepacitavo nė vieno to trumpo teksto sakinio. Užtat buvo ilgai, neaiškiai ir grėsmingai postringaujama apie kažkokį antivalstybinį atsišaukimą, kuris turėjęs tapti naujos kovos prieš socializmą pagrindu, vardinami tie,

kurie pasirašė, o jų vardai palydimi apkalbomis bei išpuoliais, nuo kurių Tomas šiurpo.

Tikriausiai to ir reikėjo laukti. Tuo metu kiekvienas viešas veiksmas (susirinkimas, peticija, manifestacija gatvėje), organizuotas ne komunistų partijos, buvo automatiškai laikomas neteisėtu ir grėsė pavojais jų dalyviams. Visi tai žinojo. Tuo labiau Tomas graužėsi nepasirašęs prašymo. Ir kodėl tada nepasirašė? Nė negalėtų dorai įvardinti atsisakymo motyvų.

Ir vėl regiu jį tokį, kokį išvydau romano pradžioje. Stovi prie lango ir žiūri į namo sieną kieme.

Tai tas provaizdis, iš kurio jis užgimė. Jau minėjau, kad personažai ne gimsta kaip gyvi žmonės iš motinos kūno, jie atsiranda iš vienatinės situacijos, sakinio, metaforos, kurioje nelyg riešuto kevale glūdi fundamentali žmogaus galimybė, autoriaus manymu, iki šiol niekieno neįžvelgta ar bent jau niekieno esmingai neaprašyta.

Tačiau ar autorius gali kalbėti ne tik savo, bet ir kito vardu?

Bejėgiškai spoksoti į kiemą, nežinant, ką daryti; susijaudinus iš meilės, išgirsti įkyrų savo pilvo urzgesį; išdavinėti nebepajėgiant sustoti nuostabiame išdavysčių kely; grūmoti kumščiu Didžiojo Žygio minioje; demonstruoti savo sąmojį prieš slaptus policijos mikrofonus, – visas tas situacijas aš pats patyriau, tačiau nė vienas personažas, kuris iš jų išaugo, nėra aš su mano *curriculum vitae*. Šio romano veikėjai – tai neįsikūnijusios mano galimybės. Todėl visus juos lygiai myliu, ir visi lygiai mane baugina: kiekvienas jų peržengė tam tikrą ribą, kurią aš visada tik apeidavau. Būtent toji peržengtoji siena (siena, už kurios baigiasi mano „aš") ir traukia mane. Romanas nėra autoriaus išpažintis, tai bandymas suvokti, kas yra žmogaus gyvenimas spąstais virtusiame pasaulyje. Gana. Grįžkim prie Tomo.

Stovi vienas bute ir žiūri į murziną priešais esančio namo sieną. Pasigenda aukšto barzdoto vyriškio ir jo bičiulių, kurių nepažįsta ir su kuriais jo niekas nesieja. Nelyg perone būtų sutikęs gražią nepažįstamą moterį, kuri, nespėjus nė prakalbinti, įlipo į miegamąjį vagoną, vykstantį į Stambulą ar Lisaboną.

O paskui vėl ėmė svarstyti, kaip turėjęs pasielgti. Nors ir stengėsi atsikratyti visų jausmų (pagarbos redaktoriui, sūnaus sukelto susierzinimo), vis dar abejojo, ar privalėjo pasirašyti pasiūlytąjį tekstą.

Ar reikia šaukti, kai žmogui kas stengiasi užkimšti gerklę? Žinoma.

Antra vertus, kodėl laikraščiai paskyrė tiek vietos tai peticijai? Juk spauda, būdama valdžios rankose, apskritai šį įvykį galėjo nutylėti, ir niekas nebūtų žinojęs. O jeigu jau apie jį prabilo, vadinasi, tai buvo naudinga šalies valdovams! Tarsi iš dangaus jiems būtų nukritęs naujų persekiojimų pateisinimas.

Tad kaip vis dėlto jam derėjo pasielgti? Pasirašyti ar nepasirašyti?

Klausimą būtų galima suformuluoti ir taip: kas geriau – šaukti priartinant savo mirtį ar tylėti ir bent kiek atitolinti paskutinę akimirką?

Ar apskritai įmanoma atsakyti į tokius klausimus?

Ir vėl atėjo mintis, kurią mes jau žinome: žmogus gyvena tiktai kartą, todėl niekada nepatirs, kuris sprendimas buvo teisingas, o kuris ne. Kiekvienoje situacijoje galime rinktis tik vieną kartą, nes mums neduotas antras, trečias, ketvirtas gyvenimas, kad galėtume palyginti įvairius apsisprendimus.

Ir istorijoje egzistuoja tie patys dėsniai kaip individo gyvenime. Čekija turi tiktai vieną istoriją. Kurią nors dieną jinai baigsis, kaip kad baigsis Tomo gyvenimas, ir jos jau nebus galima pakartoti.

1618 metais Čekijos luomų atstovai įnirto, nusprendė ginti tikybos laisvę, pasipiktino Vienoje įsikūrusiu imperatoriumi ir pro Prahos Hrado langą išmetė du aukštus valdininkus. Prasidėjo Trisdešimties metų karas, kuris beveik sunaikino čekų tautą. Tad gal tuomet čekams vertėjo būti santūresniems ir ne tokiems beatodairiškiems? Tik iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad atsakyti lengva.

Po trijų šimtų dvidešimties metų, 1938-aisiais, Miuncheno konferencijoje visas pasaulis nusprendė paaukoti šią žemę Hitleriui. Ar tada čekai turėjo stoti į kovą prieš aštuonis kartus stipresnį priešininką? Šį kartą jie buvo santūresni. Šalies kapituliacija prasidėjo Antrasis pasaulinis karas, tautos laisvė buvo visiškai prarasta ilgiems dešimtmečiams, o gal ir šimtmečiams. Tad gal jiems vertėjo turėti daugiau drąsos nei atsargumo? Ką reikėjo pasirinkti?

Jei būtų įmanoma pakartoti Čekijos istoriją, būtų galima išnagrinėti antrąją galimybę ir palyginti pasekmes. Be tokio eksperimento išvados tėra hipotezių žaismas.

Einmal ist keinmal. Kas nutinka tiktai kartą, tai lyg ir visai nenutinka. Čekijos istorija nepasikartos, Europos taip pat ne. Europos ir Čekijos istorijos – tai du škicai, apmesti lemtingos žmonių nepatirties. Istorija yra tokia pat lengva kaip ir pavienio žmogaus gyvenimas, nepakeliamai lengva, lengva tarsi plunksna, tarsi sklandančios dulkės, tarsi tai, ko jau nebebus rytoj rytą.

Dar kartą su neaiškia nostalgija, gal net su meile Tomas prisiminė kumptelėjusį ilgšį redaktorių. Tas žmogus elgėsi taip, lyg istorija būtų ne škicas, o užbaigtas paveikslas. Tarsi viskas, kad ir ką jis darytų, turėtų pasikartoti nesuskaitomą daugybę kartų, ir jis pats būtų įsitikinęs, kad niekad nesigailės savo poelgių. Tarsi būtų įsitikinęs savo teisumu ir laikytų jį ne ribotumu, o dorybe. Tasai žmogus gyveno visai kitoje negu Tomas istorijoje. Istorijoje, kuri buvo ne škicas (arba kuri to nežinojo).

16

O dar po kelių dienų jam šmėkštelėjo mintis, kurią dabar užrašau kaip ankstesnio skyriaus papildymą: visatoje egzistuoja planeta, kurioje žmonės gimsta antrą kartą. Jie gimsta prisimindami Žemėje nugyventą gyvenimą, visą tenai įgytą patyrimą.

O galbūt egzistuoja ir tokia planeta, kur žmonės gimsta trečią kartą ir išsaugo abiejų ankstesnių gyvenimų patirtį.

Gali būti, kad esama ir daugiau planetų, kuriose atgims vienu laipsniu (vienu gyvenimu) vis labiau subrendusi žmonija.

Tai Tomo sugalvotas amžinojo sugrįžimo variantas.

Žinia, čia, Žemėje (pirmojoje, arba nepatirties, planetoje), galime tik apytikriai įsivaizduoti, kas darytųsi žmogui kitose planetose. Ar jis būtų išmintingesnis? Ar žmogus apskritai gali subręsti? Ar galima subręsti kartojant tą patį?

Tiktai šios utopijos perspektyvoje visiškai teisingai gali vartoti pesimizmo ir optimizmo sąvokas: optimistas yra tas, kuris mano, kad penktojoje planetoje žmonijos istorija bus nebe tokia kruvina. Pesimistas taip negalvoja.

17

Vaikystėje Tomas mėgo garsųjį Žiulio Verno romaną „Dveji metai atostogų". Tikrai, dveji metai yra didžiausia pageidautina atostogų trukmė. Tomas jau trečius metus plovė langus.

Ir štai vieną dieną ir liūdnai, ir su pašaipa jis pastebėjo, kad jau pavargo. (Kasdien dalyvaudavo viename, o kartais ir dviejuose meilės turnyruose.) Nors geismas ir neišnykęs, bet moteris užvaldyti pasiseka tik įtempus fizines jėgas. (Priduriu: ne lytines jėgas, o fizines. Jis neturėjo jokių sekso problemų, bet pristigdavo kvapo, ir būtent tai buvo komiška.)

Sykį suko galvą, su kuo popiet pasimatyti, tačiau kaip kad kartais atsitinka, neatsiliepė nė vienos jo moters telefonas, grėsė popietinė prastova. Net suirzo dėl to. Gal dešimtą kartą tądien skambino vienai merginai, labai patraukliai aktorinio fakulteto studentei, kurios kūnas Jugoslavijos nudistų pliažuose buvo taip lygiai įdegęs, tarsi ją ten ant iešmo būtų sukioję kokiu nepaprastai precizišku prietaisu.

Skambino jai iš visų parduotuvių, kuriose tą dieną dirbo, tačiau veltui, ir kai apie ketvirtą, baigęs darbą, nešė į įmonės kontorą pasirašytas pažymas, vidury gatvės Prahos centre jį sustabdė nepažįstama moteris.

– Kur pradingote, ponas daktare. Niekur jūsų nebesusitinku! – šypsodamasi paklausė.

Tomas bandė prisiminti, kas ji. Gal buvusi jo ligonė? Elgėsi taip, tarsi jiedu būtų intymūs draugai. Jis atsakinėjo taip, kad ji nesusivoktų neatpažinta. Jau svarstė, kaip čia ją pasikvietus į bičiulio butą, kurio raktą nešiojosi kišenėj, ir staiga iš atsitiktinės užuominos suprato, kas ji. Tai ir buvo toji nuostabiai įdegusi konservatorijos studentė, kuriai šiandien visą dieną negalėjo prisiskambinti.

Nuotykis pralinksmino, bet kartu ir išgąsdino: vadinasi, jis pavargęs ne tik fiziškai, bet ir psichiškai. Dveji atostogų metai negali trukti be galo.

18

Atostogos be operacinio stalo buvo ir atostogos be Terezos: šešias dienas per savaitę jie matydavo vienas kitą prabėgom ir tiktai sekmadienį praleisdavo kartu. Nors ir labai ilgėjosi, kasryt būdavo priversti artėti prie kits kito iš tolo, kaip kad tąkart, kai jis grįžo pas ją iš Ciuricho. Pasimylėję patirdavo malonumą, bet to nepakako pusiausvyrai atkurti. Orgazmo akimirkomis ji jau nešaukdavo, jos veide būdavo galima perskaityti kančią ir keistą atokumą. Tik užmigę jie kasnakt švelniai susiliedavo. Susikabindavo rankomis, ir jinai užmiršdavo juos skiriančią bedugnę (dienos šviesos bedugnę). Tačiau naktų buvo per maža jai saugoti ir globoti. Išvydus Terezą rytą, širdis Tomui suvirpėdavo iš baimės: ji atrodydavo liūdna ir ligota.

Kartą sekmadienį Tereza pasakė norinti išvažiuoti kur nors užmiestin. Jie nuvažiavo į kurortinį miestelį, kur visos gatvės buvo pervardintos rusiškai. Ten susitiko buvusį Tomo pacientą. Šis susitikimas viską Tomui sujaukė. Buvęs pacientas vėlei kreipėsi į jį kaip į gydytoją, ir jam rodėsi, jog tai byloja būtasis jo gyvenimas, anas malonus pastovumas, ligonių tyrimai, patiklūs jų žvilgsniai, į kuriuos tik apsimesdavo nekreipiąs dėmesio, o iš tikrųjų troško jų, guodžiančių, ir ilgėjosi.

Paskui važiavo automobiliu namo, ir Tomas galvojo, kad sugrįžimas iš Ciuricho į Prahą buvo katastrofiška klaida. Nejučia delbė akis į kelią, nes nenorėjo matyti Terezos. Pyko ant jos. Vien jos buvimas greta dabar atrodė kaip nebepakenčiamas atsitiktinumas. Kodėl ji šalia? Kas paguldė ją į pintinėlę ir paleido pavandeniui? Kodėl pintinėlė prisišliejo būtent prie jo patalo? Ir kodėl būtent jinai, o ne kita moteris?

Visą kelią nė vienas taip ir nepratarė žodžio.

Grįžę namo, tylomis pavakarieniavo.

Tylėjimas gulė tarp jų lyg nelaimė. Kas minutę darėsi vis sunkesnis. Nuėjo miegoti, norėdami jo atsikratyti. Naktį jis pažadino ją verkiančią. Tereza papasakojo:

– Buvau palaidota. Jau seniai. Tu ateidavai kas savaitę. Visada pabelsdavai į kapą, ir aš išeidavau. Mano akys būdavo užlipusios moliu. Tu sakydavai: „Juk nieko nematai", ir nubraukdavai molį. O aš tau sakydavau: „Juk ir taip nematau. Vietoj akių man kiaurymės". O paskui ilgam išvažiavai, ir aš žinojau, kad esi su kita moterimi. Savaitė ėjo po savaitės, o tu nesirodei. Bijojau pražiopsoti tavo apsilankymą, tad visai nemiegojau. Pagaliau tu vėl pasibeldei į kapą, bet po bemiegio mėnesio aš buvau taip išsekusi, kad nebegalėjau išeiti viršun. Kai vargais negalais išropojau, tu atrodei labai apviltas. Pasakei, kad prastai atrodau. Jaučiau, kad tau visai nebepatinku, kad mano skruostai įkritę ir judesiai per staigūs. Atsiprašinėjau: „Nepyk, visą mėnesį nemiegojau". O tu atsakei su apgaulinga paguoda: „Matai, tau reikia pailsėti. Turėtum pasiprašyti mėnesio atostogų". Bet aš gerai žinojau, ką turi galvoj, kalbėdamas apie atostogas! Žinojau, kad nori manęs atsikratyti ištisam mėnesiui, kurį ketini praleisti su kita moterimi. Tu nuėjai, o aš leidausi į savo kapą ir jau buvau įsitikinusi, kad vėl mėnesį nemiegosiu, atrodysiu dar baisiau nei šiandien, ir tu dar labiau nusivilsi.

Nebuvo girdėjęs nieko sielvartingesnio už tą pasakojimą. Spaudė Terezą glėby, jautė jos kūną drebant, ir jam atrodė, kad ima stigti jėgų šiai meilei išsaugoti.

Žemės rutulys gali drebėti nuo bombų sprogimų, gimtinė gali būti niokojama kas dieną kito įsibrovėlio, gretimos gatvės gyventojai gali būti suimti ir sušaudyti, – visa tai jis daug lengviau ištvertų, nei drįsta prisipažinti. Tačiau Terezos sapno graudulio, rodės, nebepakels.

Mintys vėl nukrypo prie sapno, kurį ji ką tik papasakojo. Įsivaizdavo, kaip glosto jos veidą ir stengiasi nepastebimai, neatkreipdamas dėmesio iškrapštyti iš akiduobių molį. Ir išgirsta tą neapsakomai skaudų sakinį: „Juk ir taip nematau. Vietoj akių man kiaurymės".

Širdį taip spaudė, kad tarėsi ištiktas infarkto.

Tereza jau vėl miegojo, bet jis užmigti negalėjo. Įsivaizdavo jos mirtį. Ji mirus, ir jai sapnuojas baisūs sapnai, bet jis nebegali jos pažadinti, nes ji mirusi. Taip, tai ir yra mirtis: Tereza miega, sapnuoja siaubus, o jis nebegali jos pažadinti.

19

Per penkerius metus, prabėgusius nuo tos dienos, kai rusų kariuomenė įsiveržė į Tomo šalį, Praha labai pasikeitė. Gatvėse Tomas mato visai kitus žmones. Pusė jo pažįstamų emigravo, o pusė likusios pusės išmirė. Tai faktas, kurio turbūt nepažymės istorikai: pirmieji metai po rusų invazijos buvo laidotuvių metai. Žmonės mirdavo daug dažniau nei kitu laiku. Nė nekalbu apie tokius (gana retus) atvejus, kai žmonės būdavo mirtinai užspeisti, kaip Janas Prochazka. Praėjus dviem savaitėms po to, kai radijas baigė transliuoti jo intymius pokalbius, jis atgulė ligos patalan. Vėžys, tikriausiai jau ir anksčiau glūdėjęs jo kūne, staiga išsiskleidė nelyg rožės žiedas. Operuojant rašytoją asistavo policija. Kai įsitikino, kad romanistas pasmerktas, nustojo juo domėtis ir paliko numirti ant žmonos rankų. Tačiau mirdavo ir niekieno nepersekiojami žmonės. Visą kraštą apėmusi neviltis per sielas prasismelkdavo į kūnus ir niokojo juos. Kai kurie at-

kakliai vengė režimo, mėginusio juos apdovanoti ir šitaip vertusio glaustytis naujųjų valdančiųjų pašonėje, malonių. Taip, bėgdamas nuo partijos palankumo, mirė poetas Františekas Hrubinas. Kultūros ministrui, kurio rašytojas vengė kaip įmanydamas, pavyko prasibrauti prie jo jau gulinčio karste. Tad čia ir perskaitė kalbą apie poeto meilę Tarybų Sąjungai. Galbūt norėjo tokiom nesąmonėm prikelti Hrubiną. Bet pasaulis buvo toks bjaurus, kad niekas nebetroško prisikelti.

Tomas nuėjo į krematoriumą atsisveikinti su garsiu biologu, pašalintu iš universiteto ir iš Mokslų akademijos. Gedulingam pranešime nebuvo galima nurodyti ceremonijos valandos, kad apeigos nepavirstų demonstracija, tiktai paskutinę akimirką pakviestieji sužinojo, kad miręs bus sudegintas pusę septynių ryto.

Įžengęs į krematoriumo salę, Tomas negalėjo susigaudyti, kur patekęs: visa patalpa buvo apšviesta tarsi kino studijos paviljonas. Nustebęs apsidairė ir išvydo trijuose kampuose stovinčias filmavimo kameras. Ne, tai buvo ne televizija, o policija, kuri filmavo ceremoniją, kad paskui galėtų užsiimti jos dalyviais. Senas mirusiojo mokslininko kolega, vis dar nepašalintas iš Akademijos, turėjo drąsos kalbėti prie karsto. Nesitikėjo, kad gyvenimui baigiantis taps kino aktoriumi.

Kai apeigos pasibaigė, ir visi jau buvo išreiškę užuojautą mirusiojo šeimai, salės kamputy Tomas pamatė būrelį žmonių, o tarp jų ir ilgšį kumptelėjusį redaktorių. Vėl pajuto šių nieko nebijančių ir tikriausiai didelės draugystės saistomų žmonių trauką. Žengė prie jo, nusišypsojo, norėjo pasisveikinti, tačiau kumptelėjęs vyriškis ištarė:

– Atsargiau, ponas daktare, geriau nesiartinkit.

Žodžių prasmė buvo neaiški. Galėjo suprasti juos kaip nuoširdų draugišką įspėjimą („Būkite atsargus, filmuoja, jei mus užkalbinsite, jus tikriausiai tardys“), bet buvo galima supras-

ti juos ir kaip ironiją („Pristigote drąsos pasirašyti peticiją, tad būkite nuoseklus ir nesiartinkite prie mūsų!“). Kad ir kokia būtų buvusi tikroji jų prasmė, Tomas pakluso ir atsitraukė. Vėl tarėsi matąs gražią moterį, lipančią į tolimojo susisiekimo ekspreso miegamąjį vagoną, ir tą akimirką, kai jau nori prisipažinti ja susižavėjęs, ji prispaudžia pirštą prie lūpų, neleisdama jam prabilti.

20

Tą pačią dieną popiet Tomas turėjo dar vieną įdomų susitikimą. Kai plovė didelės avalynės parduotuvės vitriną, prie jo stabtelėjo jaunuolis. Pasilenkęs įsižiūrėjo į kainas.

– Pabrango, – tarė Tomas, braukydamas šepečiu vandens čiurkšles.

Vyriškis atsisuko. Tai buvo kolega iš ligoninės, mano pažymėtas S., tas pats, kuris anuomet su pašaipa apgailestavo, jog Tomas pasirašęs savikritišką pareiškimą. Tomą šis susitikimas pradžiugino (naivus linksmumas, kurį sukelia netikėti įvykiai), tačiau kolegos žvilgsnyje pastebėjo (pirmą akimojį, kol S. nespėjo susivaldyti) nemalonų nusistebėjimą.

– Kaip laikaisi? – paklausė S.

Dar neatsakęs Tomas suprato, kad S. jau gėdijasi savo klausimo. Savaime suprantama, gan kvaila, kai tebepraktikuojantis gydytojas klausia „Kaip laikais?“ kito gydytojo, kuris plauna vitrinas.

Kad išblaškytų jo sumišimą, Tomas atsakė kuo linksmiau:

– Puikiai! – ir taip pat pajuto, kad tas „puikiai“ prieš jo valią (ir būtent todėl, kad stengėsi kalbėt kuo linksmiau)

nuskambėjo su karčia pašaipa. Todėl tučtuojau pridūrė: – O kas naujo ligoninėj?

– Nieko. Kaip buvę, – atsiliepė S.

Ir šis atsakymas, turėjęs būti visai neutralus, nuskambėjo visai ne vietoje. Abu tai suprato, ir suprato, kad pašnekovas taip pat supranta: ar gali būti kaip buvę, kai vienam iš jų tenka plauti vitrinas?

– O vyriausiasis? – paklausė Tomas.

– Nesusitikinėji su juo? – savo ruožtu paklausė S.

– Ne.

Ir tai buvo tiesa – išėjęs iš ligoninės, vyriausiojo gydytojo nebuvo susitikęs, nors anksčiau abu kaip bendradarbiai puikiai sutarė, veik net bičiuliavosi. Šiaip ar taip, ką tik ištartas „ne" buvo liūdnokas, ir Tomas jautė, kad S. pyksta ant savęs, kad šito paklausė, nes ir pats, lygiai kaip vyriausiasis gydytojas, niekada nebuvo užsukęs paklausti Tomo, kaip jam sekasi ir ar nereikia pagalbos.

Buvusių kolegų pokalbis darėsi nebepakenčiamas, nors abu, ypač Tomas, dėl to apgailestavo. Nepyko ant bendradarbių, kad jį užmiršo. Mielai būtų tai paaiškinęs ir šiam jaunuoliui. Knietėjo pasakyt jam: „Nesivaržyk! Tai visai natūralu, visai normalu, kad su manimi nesusitikinėjate!", tačiau bijojo prasižioti, nes visa, ką iki šiol sakė, skambėjo ne taip, kaip norėjo, tad ir šiuose žodžiuose kolega tikriausiai būtų išgirdęs agresyvią ironiją.

– Atleisk, – pagaliau tarė S., – labai skubu, – ir ištiesė ranką. – Paskambinsiu.

Anksčiau, kai kolegos buvo pradėję niekinti Tomą dėl tariamo bailumo, visi šypsodavosi. Dabar, kai nebėr už ką niekinti, vengia jo.

Taip pat ir buvę ligoniai nebesikviesdavo į svečius ir neatkimšinėjo šampano. Deklasuotų intelektualų padėtis nebebuvo kuo nors ypatinga. Ji tapo nemalonia kasdienine tikrove.

21

Tomas parėjo namo, atsigulė ir užmigo anksčiau nei paprastai. Maždaug po valandos atbudo nuo skrandžio skausmų. Senos bėdos, visad užgriūnančios su depresija. Atidarė vaistinėlę ir nusikeikė. Ji buvo tuščia, nes jis užmiršo nupirkti vaistų. Pasistengė apmalšinti priepuolį valios pastangomis, ir jam tai pavyko, bet užmigti nebegalėjo. Kai pusę antros namo grįžo Tereza, pasikalbėjo su ja. Papasakojo apie laidotuves, apie tai, kaip nepanoro leistis su juo į kalbas redaktorius, apie susitikimą su kolega S.

– Praha pasidarė šlykšti, – pasakė Tereza.

– Taip, – pritarė Tomas.

– Būtų geriausia išvažiuoti, – kiek patylėjusi tarė Tereza.

– Taip, – sutiko Tomas, – bet nėra kur.

Jis sėdėjo ant lovos su pižama, o ji prisėdo šalia ir apkabino per liemenį.

– Į kaimą, – pasakė ji.

– Į kaimą? – nustebo Tomas.

– Ten būtume patys sau. Tenai nebesusitiktum nė redaktoriaus, nė buvusių kolegų. Tenai visai kitokie žmonės, ir dar yra gamta. Ji vis dar tokia pat kaip anksčiau.

Tą akimirką Tomas vėl pajuto įsiskaudant skrandį, pats sau rodėsi susenęs ir pamanė, kad nieko netrokšta, tik trupučiuko ramybės.

– Gal ir tavo tiesa, – sunkiai ištarė, nes skausmas užgniaužė kvapą.

– Nusipirktume ten namuką ir sodelį, kur Kareninas galėtų pabėgioti.

– Taip, – sutiko Tomas.

Ir įsivaizdavo, kad iš tiesų išvažiavo į kaimą. Kaime būtų sunku kas savaitę keisti moteris. Ten baigtųsi jo erotiniai nuotykiai.

– Tiktai kaime tu nuobodžiautum su manim, – tarė Tereza, perskaičiusi jo mintis.

Skausmas vėl paūmėjo. Jis nepajėgė kalbėti. Į galvą šovė, kad lakstymas paskui moteris taip pat buvo savotiškas *es muss sein!*, jį pavergęs imperatyvas. Norėjo atostogų. Tačiau tikrų atostogų – poilsio nuo visokių imperatyvų, nuo visokių *es muss sein!* Jei jau ilsisi nuo operacinio stalo ir ligoninės, tad kodėl nepasišalinti ir nuo to operacinio stalo, ant kurio įsivaizduojamu skalpeliu atvėrinėja skryneles su iliuzinėmis vienos milijoninės dydžio moterų nepanašumo dalelėmis.

– Tau skauda skrandį! – tik dabar suprato Tereza.

Jis linktelėjo galvą.

– Įsileidai vaistų?

Papurtė galvą.

– Užmiršau nusipirkti.

Jinai pyktelėjo, kad jis toks išsiblaškęs, ir sykiu glostė suprakaitavusią nuo skausmo kaktą.

– Dabar kiek geriau, – tarė jis.

– Gulkis, – pasakė ji ir užklojo antklode. Paskui nuėjo į vonią ir netrukus atsigulė šalia.

Pasigręžė jos pusėn ir pasibaisėjo: jos akys buvo nepakeliamai liūdnos. Tarė:

– Kas tau, Tereza, pasakyk? Pastaruoju metu tau darosi kažkas negera. Aš jaučiu. Aš tai žinau.

Ji papurtė galvą.

– Ne, ne, nieko.

– Neišsisukinėk!

– Vis tas pats.

„Vis tas pats" reiškė jos pavyduliavimą ir jo neištikimybes.

– Ne, Tereza, šį kartą kažkas kita. Niekada dar taip neatrodei, – neatlyžo Tomas.

– Tai pasakysiu tau. Išsiplauk galvą.

Jis nesuprato.

Liūdnai, visai neagresyviai, beveik švelniai ji tarė:

– Jau keletą mėnesių tavo plaukai smarkiai kvepia. Jie trenkia moters tarpkoju. Nenorėjau sakyti, bet jau daug naktų turiu alsuoti kažkurios tavo meilužės šakumo kvapais.

Po šių žodžių jam vėl suskaudo skrandį. Siaubas! Jis taip dažnai prausiasi, kad neliktų nė dvelksmo svetimų kvapų! Rūpestingai mazgoja visą kūną, veidą, rankas. Nesinaudoja svetimu muilu, visada nešiojasi savąjį, bet visiškai užmiršo plaukus! Ne, apie plaukus nebuvo nė pagalvojęs.

Prisiminė moterį, kuri sėdasi jam ant veido, reikalaudama, kad mylėtų ją visu veidu ir pakaušiu. Dabar jos neapkentė. Kokios kvailystės! Suprato, kad neįmanoma nieko paneigti, todėl tik kvailai sukrizeno keldamasis plauti plaukų.

Vėl paglostė jam kaktą:

– Gulėk. Tiek to. Aš jau pripratau.

Skrandį varstė skausmai, jis tetroško taikos ir ramybės.

– Parašysiu tam pacientui, kurį buvome susitikę kurorte. Ar esi buvus tuose kraštuose, kur jo kaimas? – paklausė Tomas.

– Ne, – atsakė Tereza.

Tomui buvo sunku kalbėti. Dar pratarė:

– Miškai... kalneliai...

– Gerai, taip ir padarysim. Važiuosim kuo toliau. Patylėk dabar, – pasakė Tereza, glostydama jam kaktą. Gulėjo vienas šalia kito ir tylėjo. Skausmas pamažu slūgo. Greitai abu užsnūdo.

22

Vidury nakties pabudo ir nusistebėjo, prisiminęs, kad sapnavo vien erotinius sapnus. Aiškiai prisiminė tik paskutinį: baseine ant nugaros plūduriavo nuoga milžinė, gal penkiskart didesnė už jį. Jos pilvas nuo šakumo iki pat bambos buvo apaugęs tankiais gaurais. Žvelgė į ją nuo kranto ir buvo nepaprastai susidirginęs.

Kaip galėjo taip sudirgti, ištampytas skrandžio skausmų? Ir kaip galėjo sudirgti, žiūrėdamas į moterį, kuri suartėjus būtų kėlusi šleikštulį?

Galvos laikrodžio mechanizme vienas priešais kitą sukasi du dantračiai, tarė sau. Viename jų yra vaizdiniai, o kitame kūno reakcijos. Dantelis, kuriame užfiksuotas nuogos moters vaizdinys, paliečia priešingą dantelį, kuriame įrašytas erekcijos imperatyvas. Jei kas išjudintų ratukus ir jaudulių dantelis susiliestų su danteliu, kuriame nutapyta skrendanti kregždė, lyties organas pakiltų išvydus kregždę.

Be to, buvo skaitęs vieno kolegos studiją apie miegą, kurioje tvirtinama, kad vyrui erekcija įvyksta kiekvieno sapno metu, vadinasi, erekcija ir nuogos moterys tėra vienas iš tūkstančio būdų, kuriais Kūrėjas prisuka laikrodžio mechanizmą vyro galvoje.

Ir kaip tai susiję su meile? Niekaip. Jei ratukas Tomo galvoje pasisuks taip, kad jis sudirgs išvydęs kregždę, tai nė kiek nepakeis jo meilės Terezai.

Susidirginimo mechanizmu žaidžia mūsų Kūrėjas, o meilė – atvirkščiai, ji priklauso mums ir per ją ištrūkstame iš Kūrėjo valios. Meilė yra mūsų laisvė. Laisvė yra *es muss sein!* antroji pusė.

Tačiau ir tai dar ne visa tiesa. Nors meilė – tai ne laikrodinis sekso mechanizmas, kuriuo žaidžia Kūrėjas, tačiau ji la-

bai su tuo mechanizmu susijusi. Pririšta prie jo, nelyg trapi nuoga moteris prie milžiniško laikrodžio švytuoklės.

Susieti meilę su seksu – vienas ekscentriškiausių Kūrėjo sumanymų, tarė sau Tomas.

O paskui dar pridūrė: tik taip sureguliavęs mechanizmą savo galvoje, kad susidirgintum, pamatęs kregždę, išgelbėsi meilę nuo sekso kvailumo.

Nuo tos saldžios minties suėmė miegas. O prie miego slenksčio, stebuklingame surizgusių fantazijų krašte, staiga pasijuto galįs perprasti slėpinius, radęs paslapties raktą, naująją utopiją, rojų: pasaulį, kuriame žmogus gali susidirginti, žiūrėdamas į kregždę, ir kur gali mylėti Terezą nesupančiotas agresyvaus sekso bukaprotiškumo.

Užmigo.

23

Buvo tenai dar kelios pusnuogės moterys, sukinėjosi šalia, o jis jautėsi pavargęs. Norėdamas jų atsikratyti, pravėrė gretimo kambario duris. Ten ant sofos taip pat gulėjo pusnuogė mergina, vien su kelnaitėmis. Gulėjo ant šono, pasirėmusi alkūne. Žiūrėjo į jį šypsodama, tarsi būtų žinojusi, kad ateis.

Žengė prie jos. Jį užliejo nenusakomas laimės jausmas, džiaugėsi pagaliau ją radęs ir galįs būti su ja. Atsisėdo šalia ir kažką kalbėjo, ir ji kalbėjo su juo. Iš jos sklido ramybė. Jos rankų judesiai buvo lėti ir valkūs. Visą gyvenimą jis ilgėjosi tokių judesių. Būtent tokios moteriškos ramybės jam ir stigo visą gyvenimą.

Tą akimirką pajuto, kad bunda. Atsidūrė tame *no man's land*, kada jau nemiegi, bet dar nesi pabudęs. Išsigando, kad mergina pradings jam iš akių, ir šaukė mintyse: dėl Dievo, negaliu jos prarasti! Nirtulingai stengėsi prisiminti, kas ji, kur ją buvo sutikęs, ką su ja išgyveno. Kaip gali būti, kad nežino, kas ji, kai, rodos, taip gerai ją pažįsta? Prisiekinėjo tą pat rytą jai paskambinsiąs. Tačiau prisiekęs išsigando, kad negali paskambinti, nes nežino jos vardo. Bet kaip galėjo užmiršti tokį brangų pažįstamos moters vardą? Pagaliau visiškai pabudo, akys atsimerkė, jis kalbėjo sau: kur aš? taip, esu Prahoje, o ta mergina, ar ji iš Prahos? gal buvau ją sutikęs kur kitur? gal tai kokia šveicarė? Dar kurį laiką neįstengė susigaudyti, kad tos merginos nepažįsta, kad nebuvo jos sutikęs Šveicarijoje, nė Prahoje, kad tai mergina iš sapno ir iš niekur daugiau.

Taip suirzo, kad net atsisėdo lovoje. Tereza giliai alsavo šalia. Jis galvojo, kad mergina iš sapno nepanaši nė į vieną iš jo gyvenimo moterų. Mergina, kuri rodės tokia brangi, iš tikrųjų buvo visiškai nepažįstama. Bet kaip tik jos visada ir ilgėjosi. Jeigu kur nors yra jo asmeninis Rojus, tai tame Rojuje turėtų gyventi šalia jos. Mergina iš sapno yra jo meilės *es muss sein!*

Prisiminė garsų mitą iš Platono „Simposijo": žmonės anksčiau buvę hermafroditai, ir Dievas perskėlęs juos į dvi puseles, kurios nuo to laiko klajoja po pasaulį, ieškodamos viena kitos. Meilė – tai antrosios mūsų puselės ieškojimas.

Tarkime, kad taip ir yra: kad visi mes pasaulyje turime po partnerį, su kuriuo kadaise buvome vienas kūnas. Antroji Tomo pusė yra mergina, kurią matė sapne. Tiktai jam nelemta surasti antrosios savo pusės. Vietoj jos jam pintinėlėje pasroviui pasiunčiama kita. Bet kas nutiktų, jei iš tikrųjų pažintų jam skirtąją moterį, antrąją savo pusę? Kuriai suteiktų pirmenybę? Moteriai iš pintinėlės ar iš Platono mito?

Išvydo save idealiame pasauly su mergina iš sapno. Už atviro jų vilos lango eina Tereza. Sustoja ant šaligatvio ir žiūri į jį veriamai liūdnu žvilgsniu. Ir jis nepakelia tokio žvilgsnio, vėlei pajunta josios skausmą savo širdy! Vėl jį užvaldo atjauta, vėl jis jaučia jos sielą. Iššoka pro langą. Bet ji su karteliu liepia Tomui pasilikti ten, kur yra laimingas, o jos judesiai tokie staigūs ir nedarnūs, visad dirginę ir erzinę jį. Nutveria tas nervingas rankas, norėdamas nuraminti, suspaudžia savosiose. Žino bet kuriuo metu galįs išeiti iš savo laimės namų, palikti savo rojų, kuriame gyvena su mergina iš sapno, išduoti savo meilės *es muss sein!*, kad tik galėtų vėl būti su Tereza, moterim, gimusia iš šešių juokingų atsitiktinumų.

Ilgai sėdėjo lovoje, žiūrėdamas į šalia miegančią ir jo ranką laikančią moterį. Jautė jai neišsakomą meilę. Jos miegas, matyt, buvo negilus, nes pramerkė akis ir baugščiai pasižiūrėjo į jį.

– Kur taip žiūri? – paklausė.

Suvokė, kad neturi jos išbudinti, todėl pasistengė atsakyti taip, kad žodžiai sukurtų jai naujo sapno paveikslą.

– Žiūriu į žvaigždes, – atsakė.

– Nemeluok, kad į žvaigždes. Juk žiūri apačion.

– Todėl, kad mes sėdime lėktuve. O žvaigždės po mumis, – pasakė Tomas.

– Aha, lėktuve, – tarė Tereza, dar stipriau suspaudė Tomui ranką ir vėl užmigo.

Tomas žinojo, jog Tereza dabar žiūri pro apskritą lėktuvo, skriejančio aukštai virš žvaigždžių, iliuminatorių.

ŠEŠTA DALIS

Didysis Žygis

1

Tiktai 1980 metais *Sunday Times* perskaitėme apie Stalino sūnaus Jakovo mirtį. Antrojo pasaulinio karo metais belaisvių stovykloje jis gyveno kartu su anglų karininkais. Naudojosi bendra išviete. Stalino sūnus dažnai ją ištepliodavo. Anglams visai nepatiko šūdu ištepta išvietė – nors ir galingiausio pasaulyje vyro sūnaus šūdu. Ėmė jam priekaištauti. Jakovas įsižeidė. O jie nesiliovė reiškę nepasitenkinimo, reikalaudavo, kad jis išvalytų išvietę. Siuto, kivirčijosi su jais, mušėsi. Pagaliau įsiprašė pas stovyklos viršininką. Norėjo, kad jis nuspręstų, kas teisus. Bet pasipūtęs vokietis nesiteikė kalbėti apie šūdą. Stalino sūnus neištvėrė pažeminimo. Svaidydamas į dangų baisiausius rusiškus keiksmus, puolė stovyklą juosusių elektros laidų link. Krito ant jų. Kūnas, kuris jau niekada neišteplios anglų išvietės, pakibo ant laidų.

2

Stalino sūnaus gyvenimas nebuvo lengvas. Gimė iš moters, kurią paskui, iš visko sprendžiant, Stalinas nušovė. Stalino sūnus buvo ir Dievo sūnus (nes jo tėvas buvo garbinamas nelyg Dievas), ir kartu buvo jo atstumtas. Žmonės jo bijo-

jo: turėjo galios juos bausti (vis dėlto buvo Stalino sūnus), antra vertus, net ir draugauti su juo buvo pavojinga (vietoj atstumtojo sūnaus tėvas galėjo nubausti jo bičiulius). Atstūmimas ir privilegijos, laimė ir nelaimė – niekas kitas aiškiau nepajuto, kaip šios priešybės keičia viena kitą ir kad tik mažytis žingsnelis skiria vieną žmogaus egzistencijos polių nuo kito.

Pačioje karo pradžioje vokiečiai paėmė jį į nelaisvę, o kiti belaisviai, priklausę tautai, kuri dėl savojo nepaaiškinamo uždarumo visad buvusi jam šlykšti, apkaltino, kad jis esąs nevala. Jis, išgyvenęs didingiausią dramą (vienu metu buvo ir Dievo sūnus, ir išvytasis angelas), dabar smerkiamas ne už tauriausius (dieviškuosius ir angeliškuosius) dalykus, o už šūdą. Negi nuo didingiausios dramos taip svaigiai arti iki niekingiausios?

Svaigiai arti? Negi nuo artumo galima apsvaigti?

Galima. Jeigu Šiaurės ašigalis visai priartėtų prie Pietų ašigalio, Žemės rutulys išnyktų, ir žmogus nukristų į svaiginančią tuštumą.

Jeigu atstumtis ir privilegijos yra lygiaverčiai dydžiai, vadinasi, nėra skirtumo tarp didybės ir niekingumo, vadinasi, Dievo sūnus gali būti smerkiamas dėl šūdo, o žmogaus egzistencija praranda savo parametrus ir tampa nepakeliamai lengva. Štai tokią akimirką Stalino sūnus ir puola prie laidų, kuriais srūva elektra, sviedžia ant jų savo kūną – nelyg ant svarstyklių lėkštelės, kuri štai gailiai supas, nusverta begalinės parametrus praradusio pasaulio lengvybės.

Stalino sūnus paguldė galvą dėl šūdo. Tačiau mirtis dėl šūdo nėra beprasmė. Vokiečiai aukojo gyvybes, kad išplėstų savo imperijos ribas Rytuose, rusai mirė, kad jų šalies valdos pasislinktų į Vakarus, taip, jie krito už kvailystes, ir jų mirtys neturi visuotinės vertės. O Stalino sūnaus mirtis visuotinės karo kvailybės apsupty buvo vienintelė tikrai metafizinė mirtis.

3

Vaikystėje vartydamas vaikams perpasakotąjį Senąjį Testamentą su Giustavo Dorė graviūromis, regėdavau Poną Dievą, sėdintį debesyse. Tai buvo senis su akimis, nosimi, ilga barzda, ir aš buvau įsitikinęs, kad jei turi burną, tai tikriausiai ir valgo. Tačiau toji mintis mane gąsdino, kadangi, nors ir buvau iš greičiau netikinčios nei tikinčios šeimos, jaučiau, jog Dievo vidurių įvaizdis yra šventvagiškas.

Jau tada, neturėdamas jokių teologinių žinių, spontaniškai supratau, jog Dievas ir šūdas niekaip nesiderina, o tai ir klibina pagrindinę krikščioniškosios antropologijos tezę, bylojančią, kad žmogus sukurtas pagal Dievo paveikslą. Tąsyk ir Dievas turi vidurius, o jei Dievas vidurių neturi, vadinasi, žmogus sukurtas ne pagal jį.

Senieji gnostikai tai suprato ne blogiau už mane, penkiametį vaikiščią. Didysis Gnozės meistras Valentinas, spręsdamas šią nelemtą problemą, antrajame šimtmetyje tvirtino, kad Jėzus Kristus „valgė, gėrė, bet nedefekavo".

Šūdas yra keblesnė teologinė problema nei blogis. Dievas suteikė žmogui laisvę, tad galima netgi tarti, kad už mūsų piktadarybes jis neatsako. Tačiau už šūdą žmogaus kūrėjas atsakingas visokeriopai.

4

Ketvirtajame amžiuje šv. Jeronimas paneigė mintį, kad Adomas su Ieva rojuje galėjo bendrauti lytiškai. Didis devintojo šimtmečio teologas Jonas Škotas Eriugena teigė,

jog taip galėjo būti. Tačiau įsivaizdavo, kad Adomo svambalas pakildavo vos panorėjus, tai yra lygiai kaip ranka ar koja. Nebandykime šiame įvaizdyje iškart įžvelgti amžiną impotencijos siaubo persekiojamo vyro svajonę. Škoto Eriugenos minties prasmė visai kita. Jeigu vyro lyties organą galima pakelti smegenų įsakymu, vadinasi, susijaudinimas yra absoliučiai nereikalingas. Mūsų organas pakyla ne todėl, kad esame susijaudinę, o todėl, kad jam įsakėme pakilti. Tai, kas didžiajam teologui atrodė nesuderinama su Rojumi, buvo ne lytinis aktas ir su juo susijęs malonumas. Nesuderinamas su Rojumi buvo susijaudinimas ir geismas. Gerai įsidėmėkime: Rojuje egzistavo malonumas, o ne susijaudinimas.

Škoto Eriugenos samprotavimuose galime aptikti įžangą į vienokį ar kitokį teologinį šūdo pateisinimą (kitaip sakant, teodicėją). Kol žmogui buvo leista gyventi Rojuje, jis (kaip kad Jėzus, pasak Valentino) nedefekavo arba, kas labiau tikėtina, šūdas nebuvo suvokiamas kaip atstumiantis dalykas. Tą patį akimojį, kai žmogus buvo išvytas iš rojaus, jam buvo leista patirti, kas yra pasišlykštėjimas. Žmogus pradėjo dangstyti tai, ko jis gėdijosi, ir, atbloškęs dangalus, buvo nutviekstas akinančio švytėjimo. Patyręs pasišlykštėjimą, žmogus iškart patyrė geismą ir susijaudinimą. Be šūdo (tiesiogine ir perkeltine prasme) nebūtų nė tokios, kokią žinome – širdies daužymosi ir visų juslių aptemimo lydimos – lytinės meilės.

Trečiojoje šio romano dalyje pasakojau apie pusnuogę, tačiau su katiliuku ant galvos Sabiną, stovinčią šalia apsirengusio Tomo. Kai ką tada nutylėjau. Kuomet ji, išjuokta ir susijaudinusi, žvelgė į veidrodį, šmėkštelėjo mintis, jog Tomas ims ją ir pasodins – su katiliuku ant galvos – ant unitazo, ir jo akivaizdoje ji išsituštins. Tuoj pat pradėjo daužytis širdis, sąmonė aptemo, ji parvertė Tomą ant kilimo ir greit ėmė šaukti iš malonumo.

5

Žmonių, tvirtinančių, kad pasaulį sukūręs Dievas, ir jų oponentų, manančių, kad pasaulis atsiradęs savaime, nesutarimų objektas yra nepasiekiamas mūsų protui ir patirčiai. Daug aiškesnis skirtumas tarp abejojančių žmogui lemtosios būties verte ir tų, kurie būtį besąlygiškai priima.

Už visos Europos religinių ir politinių tikėjimų stūkso pirmasis „Pradžios knygos" skyrius, kuriame sakoma, kad pasaulis sukurtas teisingai, kad būtis – tai gerai, tad ir daugintis yra teisinga. Šį fundamentalų tikėjimą galime pavadinti *kategorišku pritarimu būčiai.*

Jei dar visai neseniai vietoje žodžio šūdas knygose būdavo rašomi daugtaškiai, tai tik ne iš moralinių sumetimų. Manau, netvirtinsite, kad šūdas esąs amoralus! Šūdo atmetimas yra metafizinis. Defekavimas yra kasdieninis Kūrimo atmetimas. Arba – arba: arba šūdas yra priimtinas (ir nebeužsidarinėkime išvietėse!) – arba esame sukurti mums nepriimtinu būdu.

Vadinasi, estetinis *kategoriško pritarimo būčiai* idealas yra toks pasaulis, kuriame šūdas paneigtas ir visi elgiasi tarsi jo nė būt nebūtų. Toks estetinis idealas vadinamas kiču.

Tai sentimentaliame devynioliktajame amžiuje gimęs vokiečių kalbos žodis, vėliau paplitęs visose kalbose. Bet nuo dažno vartojimo nusitrynė metafizinė jo prasmė. Toji, kuri tvirtina, kad kičas yra absoliutus šūdo neigimas tiesiogine ir perkeltine prasme: kičas iš savojo regos lauko pašalina visa, kas žmogaus egzistencijoje būtiškai nepriimtina.

6

Pirmasis Sabinos vidinis maištas prieš komunizmą buvo ne etinio, o estetinio pobūdžio. Ją labiau atstūmė ne komunistinio pasaulio bjaurumas (karvidėmis paverstos pilys), o bjaurumo dangstymas grožio kauke, kitaip sakant, komunistinis kičas. Jo pavyzdys galėtų būti vadinamoji Gegužės pirmosios šventė.

Matė Gegužės pirmosios eisenas tuo metu, kai žmonės dar buvo kupini entuziazmo ar bent sėkmingai vaidino entuziazmą. Raudonomis, baltomis ir mėlynomis palaidinukėmis apsirengusios moterys sudarydavo, iš balkono žiūrint, įvairiausius paveikslus: penkiakampes žvaigždes, širdis, raides. Eisenos kolonose žygiuodavo maršus grojantys orkestrai. Artėjant prie tribūnos, net nuobodžiausius veidus nutvieksdavo šypsenos. Šypsodavosi tarsi įrodinėdami, jog iš tiesų džiaugiasi, arba, tiksliau sakant, *pritaria*. Kalbu ne apie politinį pritarimą komunizmui, o apie taikstymąsi su būtimi kaipo tokia. Gegužės pirmosios šventes maitino giluminiai *kategoriško pritarimo būčiai* šaltiniai. Neištartas ir neužrašytas eisenos šūkis buvo ne „tegyvuoja komunizmas!", o „tegyvuoja gyvenimas!" Klastinga komunistų politika sugebėjo pasisavinti šitą šūkį. Kaip tik toji idiotiškoji tautologija („tegyvuoja gyvenimas!") į komunistines eisenas traukė šiaip jau komunizmo tezėms abejingus žmones.

7

Po dešimties metų (tada Sabina jau gyveno Amerikoje) vienas senatorius, jos bičiulių bičiulis, pavėžėjo ją savo milžinišku limuzinu. Ant užpakalinės sėdynės buvo sutūpę keturi vaikai. Senatorius sustabdė mašiną. Vaikai išlipo ir per didžiulę pievą nubėgo į stadioną, kur veikė dirbtinio ledo čiuožykla. Prie vairo sėdėjęs senatorius ilgai ir mąsliai žvelgė į keturias tolstančias figūrėles, paskui atsisuko į Sabiną:

– Tik pažiūrėkit į juos. – Jo ranka nubrėžė ratą, apimantį stadioną, pievą ir vaikus. – Tai aš vadinu laime.

Šiuose žodžiuose slypėjo ne tik džiaugsmas, kad vaikučiai laksto ir žolė želia, bet ir senatoriaus užuojauta iš komunistinės šalies atklydusiai moteriai, kur, kaip jam dingojos, nei žolė želia, nei vaikai laksto.

Tą akimirksnį Sabina visai aiškiai išvydo senatorių tribūnoje Prahos aikštėje. Jo veidą puošė lygiai tokia pat šypsena, kokias komunistiniai vadovai dalindavo besišypsantiems apačioje žygiuojančioje eisenoje piliečiams.

8

Iš kur senatorius galėjo žinoti, kad vaikai reiškia laimę? Negi galėjo įžvelgti jų sielą? O galbūt, vos pradingę jam iš akių, trys iš jų puolė ketvirtąjį ir pradėjo mušti?

Senatorius teturėjo vienintelį argumentą savo teiginiui pagrįsti: jausmą. Ten, kur kalba širdis, netinka proto pastabos. Kičo imperiją valdo širdies diktatūra.

Kičo sukeltas jausmas, žinoma, turėtų apimti kuo didesnį žmonių skaičių. Todėl kičo nevalia grįsti ypatinga situacija, jis gali remtis tik įprastais sąmonėn įspaustais vaizdiniais: nedėkinga duktė, apleistas tėvas, pieva bėgantys vaikai, išduota tėvynė, pirmosios meilės prisiminimas.

Kičas išspaudžia vieną po kitos dvi graudulio ašaras. Pirmoji ašara sako: vaikai, bėgantys per pievą, kaip gražu!

Antroji ašara sako: kaip gražu kartu su visa žmonija graudintis pieva bėgančių vaikų vaizdu!

Tiktai toji antroji ašara kičą paverčia kiču.

Tiktai kiču įmanoma grįsti viso pasaulio žmonių brolybę.

9

Niekas to nesupranta geriau už politikus. Jei kur netoliese atsiranda fotoaparatas, jie bemat puola prie artimiausio vaiko, glėbesčiuoja jį ir bučiuoja. Kičas yra visų politikų, visų politinių partijų ir judėjimų estetinis idealas.

Visuomenėje, kurioje viena šalia kitos egzistuoja įvairios politinės srovės, ir jų įtakos viena kitą riboja, dar įmanu išvengti kičo inkvizicijos, individas gali išsaugoti savo asmenybę, o menininkas – sukurti ką nors netikėta. Tačiau ten, kur valdo vienintelė politinė jėga, bemat atsiduriame *totalaus* kičo karalijoje.

Totalaus, vadinasi, visa, kas ardo kičą, išstumiama iš gyvenimo: bet kokia individualizmo apraiška (nes bet koks išskirtinumas yra spjūvis besišypsančiai brolijai į veidą), bet kokia abejonė (nes pradėjus abejoti smulkmenomis, galima suabejoti gyvenimu apskritai), ironija (nes kičo imperijoje į viską

reikia reaguoti labai rimtai); taip pat ir šeimą palikusi motina arba vyras, labiau linkstantis prie kitų vyrų nei prie moterų, nes tuo jie kelia pavojų šūkiui: „mylėkitės ir dauginkitės!"

Šiuo požiūriu vadinamąjį gulagą galime laikyti tam tikra higienine duobe, į kurią totalus kičas sumeta savo atliekas.

10

Pirmasis dešimtmetis po Antrojo pasaulinio karo buvo žiauriausio stalininio teroro periodas. Tada dėl kažkokių niekų buvo suimtas Terezos tėvas, ir dešimties metų mergaitė išmesta iš buto. O dvidešimtmetė Sabina tuo metu mokėsi Menų akademijoje. Marksizmo profesorius jai ir kitiems studentams aiškino tokią socialistinio meno tezę: tarybinė visuomenė pasiekusi tokį lygį, kad pagrindinis konfliktas joje kyląs jau ne tarp gero ir blogo, o tarp gero ir dar geresnio. Tad ir šūdas (tai, kas būtiškai nepriimtina) gali egzistuoti tik „kitoje pusėje" (kad ir Amerikoje) ir tik iš ten, iš išorės, kaip koksai svetimkūnis (kad ir šnipo pavidalu) prasiskverbti į „gerų ir dar geresnių" pasaulį.

Iš tiesų tuo žiauriausiu metu visas komunistines šalis užtvindę tarybiniai filmai buvo persisunkę neįtikėtino dorovingumo. Didžiausias konfliktas tarp dviejų rusų galėjo būti nebent koks nesusipratimas meilėje: jisai įtarinėdavo, kad jo nebemyli, o jinai tą patį galvodavo apie jį. Pabaigoj abu puldavo vienas kitam į glėbį ir pasrūdavo ašaromis.

Šiandien dažniausiai tie filmai aiškinami kaip komunistinio idealo iliustracijos, komunistinė tikrovė buvusi daug rūstesnė.

Sabina maištavo prieš tokį aiškinimą. Jai šiurpdavo oda vos pagalvojus, kad tarybinio kičo pasaulis galėtų tapti tikrove ir jinai būtų priversta jame gyventi. Nesvyruodama būtų pasirinkusi realų komunistinį režimą su visais persekiojimais ir eilėmis prie mėsos. Tikrajame komunistiniame pasaulyje dar įmanoma gyventi. Tačiau įsikūnijusio komunistinio idealo pasaulyje, tame besišypsančių idiotų aptvare, neturėtų su kuo nė žodeliu persimesti ir po savaitės pasimirtų iš siaubo.

Aš manau, kad Sabinai tarybinio kičo sukeltas jausmas buvo panašus į siaubą, kurį Tereza patyrė sapne, kai su nuogomis moterimis žygiavo ratu aplink baseiną ir buvo verčiama dainuoti linksmas dainas. Vandeny plūduriavo lavonai. Tereza negalėjo nė su viena moterimi persimesti žodžiu ar ko nors paklausti. Būtų išgirdusi tiktai kitą dainos posmą. Negalėjo nė vienai bent slapčiom pamerkti. Tuojau būtų išdavusios ją vyrui, kuris stovėjo virš baseino kabančioje pintinėje.

Terezos sapnas atskleidžia tikrąją kičo paskirtį: kičas yra mirtį dangstantis paravanas.

11

Totalaus kičo imperijoje atsakymai pateikiami iš anksto ir užkertamas kelias bet kokiems klausimams. Taip aiškėja, kad tikrasis totalaus kičo priešininkas yra klausiantis žmogus. Klausimas nelyg dekoracijos audeklą perrėžiantis peilis įgalina pažvelgti, kas slepiasi už jos. Taip kartą Sabina ir paaiškino Terezai savo paveikslų prasmę: prieky yra suprantamas melas, o pro jį šviečiasi nesuprantama tiesa.

Gaila, tačiau ir kovojantys prieš vadinamuosius totalitarinius režimus negali kovoti vien klausimais ir abejonėmis. Jiems taip pat reikia tikrumo bei paprastos tiesos, suprantamos kuo didesniam žmonių skaičiui ir galinčios pravirkdyti.

Kartą viena politinė organizacija suruošė Sabinos parodą Vokietijoje. Sabina atsivertė katalogą: tenai buvo jos nuotraukos, apipintos pieštomis spygliuotomis vielomis. Išspausdinta biografija panėšėjo į kankinių ir šventųjų gyvenimus: kankinosi, kovojo prieš neteisingumą, turėjo palikti kenčiančią tėvynę ir kovoja toliau. „Savo paveikslais kovoja už laisvę“, – taip ir skelbė paskutinis teksto sakinys.

Sabina protestavo, bet niekas jos nesuprato.

Argi ne tiesa, kad komunizme modernusis menas persekiojamas?

– Mano priešas yra ne komunizmas, o kičas! – atsakė įsiutus.

Nuo to laiko pradėjo mistifikuoti savo gyvenimo istoriją. Kai vėliau atsidūrė Amerikoje, jai net pavyko nuslėpti, kad yra čekė. Tai buvo dar viena nirtulinga pastanga išvengti kičo, kuriuo žmonės norėjo paversti jos gyvenimą.

12

Stovėjo priešais molbertą, ant kurio buvo nebaigta drobė. Fotelyje sėdėjo senukas ir stebėjo kiekvieną teptuko judesį.

Paskui jis žvilgtelėjo į laikrodį:

– Manau, kad jau metas eiti, – pasakė.

Ji padėjo paletę ir nuėjo nusiplaut rankų. Senukas pakilo iš fotelio ir pasilenkė į stalą atremtos lazdelės. Dirbtuvės du-

rys buvo atvertos tiesiog į pievelę. Temo. Už dvidešimties metrų priešais stovėjo medinis namas. Pirmame aukšte švietė du langai. Šitie prietemoje šviečiantys langai graudino Sabiną.

Visą gyvenimą tvirtino esanti kičo priešininkė. Bet ar joje pačioje neslypi kičas? Jos kičas yra ramūs, malonūs, harmoningi namai, kuriuose šeimininkauja švelni motina ir išmintingas tėvas. Toks reginys ėmė ją lankyti po tėvų mirties. Kuo mažiau gyvenimas panėšėjo į saldžią svają, tuo jautresnė ji darės jo žavesiui, ir keletą kartų jai net ištryško ašaros, televizijoje pamačius, kaip nedėkinga duktė apkabina apleistą tėvą, ir prietemoje šviečia šeimos namų langai.

Su senuku susipažino Niujorke. Buvo turtingas ir mėgo dailę. Su savo taip pat senute žmona gyveno viloje kaime. Priešais vilą jų sklype buvo senos arklidės. Pritaikė jas dirbtuvei ir pakvietė ten Sabiną, o pats ištisas dienas sekiojo akimis jos teptuką.

Dabar visi trys vakarieniauja. Senoji ponia kreipiasi į Sabiną „mano dukrele!", tačiau iš tiesų viskas čia atvirkščiai: Sabina čia mamytė su dviem vaikučiais, besilaikančiais jos skvernų, besižavinčiais ja ir pasiruošusiais paklusti, jeigu ji norėtų įsakinėti.

Tad gal pagaliau, artėjant senatvei, susirado senus tėvus, nuo kurių kažkada jaunystėje paspruko? Pagaliau įsigijo vaikų, kurių pati niekada neturėjo.

Gerai suprato, jog tai tik iliuzija. Jos gyvenimas su abiem senukais tėra trumpas stabtelėjimas. Vyras sunkiai serga, o likusi viena žmona išvažiuos pas sūnų į Kanadą. Sabina tęs išdavysčių kelią iki pat nepakeliamos būties lengvybės ir kartkartėm viduje išgirs juokingą sentimentalią dainelę apie du šviečiančius langus, už kurių gyvena laiminga šeima. Dainelė ją graudina, tačiau Sabina nekreipia į graudulį dėmesio. Ji

žino, kad ši daina – tik gražus melas. Kai kičas atpažįstamas kaip melas, jis atsiduria nekičo kontekste. O tenai praranda diktatorišką jėgą ir gali graudinti kaip ir bet kuri žmogiška silpnybė. Nė vienas iš mūsų nėra antžmogis, sugebantis išvengti kičo. Kad ir kaip jį niekintume, kičas yra žmogaus likimo dalis.

13

Kičo šaltinis yra kategoriškas pritarimas būčiai. Tačiau kas yra būties pagrindas? Žmogus? Kova? Meilė? Vyras? Moteris?

Požiūrių yra pačių įvairiausių, todėl esama ir visokių kičų: katalikiškas, protestantiškas, žydiškas, komunistinis, fašistinis, demokratinis, feministinis, nacionalinis, internacionalinis, Europos kičas ir Amerikos kičas.

Nuo Prancūzijos revoliucijos laikų viena Europos pusė vadinama *kairiąja*, o kita *dešiniąja*. Beveik neįmanoma vieną ar kitą apibūdinti griežtesnėmis teorinėmis nuostatomis. Nieko čia keista: politiniai judėjimai remiasi ne racionaliais principais, o vaizdiniais, regimybėmis, žodžiais ir archetipais, ir visa tai kartu sudaro vienokį ar kitokį *politinį kičą*.

Francą svaiginantis Didžiojo Žygio vaizdinys yra politinis kičas, vienijantis visų laikų ir pakraipų kairuolius. Didysis Žygis – tai šaunioji kelionė pirmyn, kelionė į brolybę ir lygybę, į teisingumą ir laimę, ir dar toliau, įveikiant visas kliūtis, nes kliūtys būtinos, kitaip koks čia Didysis Žygis.

Proletariato diktatūra ar demokratija? Vartotojų visuomenės paneigimas ar produkcijos didinimas? Giljotina ar mir-

ties bausmės panaikinimas? Jokio skirtumo. Kairuolį kairuoliu paverčia ne viena ar kita teorija, o jo sugebėjimas bet kurią teoriją paversti kičo, žinomo Didžiojo Žygio vardu, sudėtine dalimi.

14

Francas, žinoma, ne kičo žmogus. Didžiojo Žygio vaizdinys jam reikšmingas maždaug tiek pat, kiek Sabinai sentimentali dainelė apie šviesą languose. Už kurią politinę partiją Francas balsuodavo? Įtariu, kad išvis nebalsuodavo, o rinkimų dieną išsirengdavo į kalnus. Tačiau tai nereiškia, kad jį liovėsi dominęs Didysis Žygis. Malonu svajoti, kad esi žygiuojančių būrių dalelė, žengi su jais per šimtmečius, ir Francas tokių svajų niekada neužmirš.

Kartą jam paskambino bičiulis iš Paryžiaus. Jie rengią žygį į Kambodžą, kviečia prisidėti ir jį.

Kambodžoje jau buvo pasibaigęs pilietinis karas, amerikiečių bombardavimai, vietinių komunistų, penktadaliu sumažinusių tautą, siautėjimas ir prasidėjusi kaimynų iš Vietnamo okupacija (pats Vietnamas tebuvęs Rusijos įrankis). Kambodžoje žmonės mirė iš bado be gydytojų pagalbos ir priežiūros. Tarptautinės gydytojų organizacijos daugybę kartų reikalavo, kad jas įsileistų į šalį, tačiau vietnamiečiai vis atmesdavo jų reikalavimus. Todėl didieji Vakarų intelektualai nusprendė žygiuoti pėsčiomis iki Kambodžos sienos ir tokiu grandioziniu spektakliu, suvaidintu viso pasaulio akivaizdoje, pasiekti, kad gydytojai būtų įleisti į okupuotą šalį. Francui paskambinęs bičiulis buvo vienas tų, su kuriais anksčiau

dažnai kartu žygiuodavęs eisenose Paryžiaus gatvėmis. Iškart buvo sužavėtas pasiūlymo, bet pastebėjo studentę dideliais akiniais. Sėdėjo priešais fotelyje, o jos akys už apskritų stiklų atrodė dar didesnės. Francui dingojosi, kad tos akys prašo jo niekur nevažiuoti. Jis atsiprašė ir atsisakė.

Bet, padėjęs ragelį, ėmė gailėtis. Išpildė žemiškosios meilės prašymą, tačiau atstūmė dangiškosios kreipimąsi. Ar Kambodža – ne Sabinos tėvynės variantas? Juk tai irgi kaimynų komunistų okupuota šalis! Šalis, pajutusi rusų kumštį! Ir dabar Francui beveik aišku, kad jam paskambinęs bičiulis buvo slaptai Sabinos įtaigotas.

Dangiškosios būtybės viską žino ir viską mato. Jeigu jis dalyvautų žygyje, Sabina žiūrėtų į jį ir džiaugtųsi. Suprastų, kad jis tebėra jai ištikimas.

– Ar tu nepyktum, jei vis dėlto vykčiau ten? – paklausė savo akiniuotos merginos, kuri sielojosi dėl kiekvienos be jo praleistos dienos, bet nepajėgė prieštarauti.

Ir štai po kelių dienų jis atsidūrė didžiuliame lėktuve Paryžiaus oro uoste. Kartu skrido dvidešimt gydytojų ir bene penkiasdešimt intelektualų (profesorių, rašytojų, deputatų, aktorių ir dainininkų bei miestų merų). O lydėjo juos keturi šimtai žurnalistų ir fotografų.

15

Lėktuvas nusileido Bankoke. Keturi šimtai septyniasdešimt gydytojų, intelektualų ir žurnalistų nuvyko į didžiulį tarptautinį viešbutį, kur jau laukė kiti gydytojai, aktoriai, dainininkai ir filologai, taip pat dar keli šimtai žurna-

listų su užrašų knygelėmis, magnetofonais, fotoaparatais ir kino kameromis. Salėje buvo pakyla, ant jos stovėjo ilgas stalas, už kurio sėdėjo apie dvidešimt amerikiečių, jau pradėjusių vadovauti susirinkimui.

Prancūzų intelektualai, su kuriais atvyko ir Francas, pasijuto atstumti ir pažeminti. Žygis į Kambodžą buvo jų idėja, o staiga čia atsirado kažkokie amerikiečiai, kurie visai atvirai puolė vadovauti, ir dar kalbėti angliškai, nė nesusimąstydami, kad kuris nors prancūzas ar danas gali nesuprasti. Danai, žinoma, jau seniai užmiršę, jog ir jie kadaise buvo tauta, tad iš visų europiečių protestuoti ryžosi vieni prancūzai. Buvo tokie principingi, kad visiškai atmetė anglų kalbą ir į sėdinčius ant pakylos amerikiečius kreipėsi gimtąja kalba. Nesupratę prancūzų amerikiečiai atsakė palankiomis ir pritariančiomis šypsenomis. Prancūzams teliko suformuluoti klausimą angliškai: „Kodėl šiame susirinkime kalbama tiktai angliškai, nors jame dalyvauja ir prancūzai?"

Amerikiečiai labai nustebo, bet nenustojo šypsotis ir pritarė, kad visos kalbos būtų verčiamos. Veiksmas ilgam sustojo, nes teko ieškoti vertėjo. Dabar kiekvienas sakinys turėjo nuskambėt angliškai ir prancūziškai, tad pasisakymai pailgėjo dvigubai. Net daugiau nei dvigubai, nes visi prancūzai mokėjo angliškai ir nuolat pertraukinėjo vertėją, taisydami jį ir ginčydamiesi dėl kiekvieno žodžio.

Viršūnė buvo garsios amerikiečių aktorės pasirodymas ant pakylos. Į salę priplūdo dar daugiau fotografų ir operatorių, kiekvieną jos ištartą skiemenį lydėjo fotoaparato spragtelėjimas. Aktorė kalbėjo apie kenčiančius vaikus, apie komunistinės diktatūros žvėriškumus, apie žmogaus teisę saugiai gyventi, apie grėsmę tradicinėms civilizuotos visuomenės vertybėms, apie neliečiamą kiekvieno individo laisvę ir prezidentą Karterį, prislėgtą to, kas dabar dedasi Kambodžoje. Tardama paskutinius žodžius, ji pravirko.

Tada atsistojo jaunas prancūzų gydytojas rusvais ūsais ir sušuko: „Atvykome čia mirštančių žmonių gydyti, o ne prezidento Karterio šlovinti! Nenorime Amerikos propagandos cirko! Atvykome ne protestuoti prieš komunizmą, o ligonių gydyti!"

Ūsuotajam gydytojui pritarė ir kiti prancūzai. Išsigandęs vertėjas nebedrįso versti jų žodžių. Todėl dvi dešimtys amerikiečių nuo pakylos vėl žiūrėjo į juos maloniai šypsodamiesi ir daugelis pritardami linkčiojo galva. O vienas net iškėlė kumštį, nes žinojo, kad europiečiai dažnai taip elgiasi kolektyvinės euforijos akimirkomis.

16

Kaip galėjo atsitikti, kad kairieji intelektualai (nes būtent jiems priklausė rusvaūsis gydytojas) ryžosi žygiuoti prieš komunistinės šalies interesus, nors iki šiol visada rėmė komunizmą?

Kai šalis, vadinama Tarybų Sąjunga, skandalingai pagarsėjo savo piktadarybėmis, kairuoliui teko rinktis: spjauti į visą ankstesnį gyvenimą ir toliau nebežygiuoti arba (su didesniais ar mažesniais nepatogumais) paskelbti Tarybų Sąjungą kliūtimi Didžiojo Žygio kely ir žvaliai žengti pirmyn.

Juk jau esu sakęs, kad kairuolį kairuoliu paverčia Didžiojo Žygio kičas. Tai, kad jis susitapatina su kiču, nulemia ne politinė strategija, o vaizdiniai, metaforos, žodynas. Vadinasi, galima keisti įpročius ir žygiuoti prieš kurios nors komunistinės šalies interesus. Tačiau negalima vieno žodžio pakeisti kitu. Galima grūmoti Vietnamo armijai. Tačiau negalima jai

šaukti: „Gėda komunizmui!" Žodžiai „Gėda komunizmui!" yra Didžiojo Žygio priešų šūkis ir, nenorint prarasti savigarbos, reikia saugoti savojo kičo skaistybę.

Sakau tai, norėdamas paaiškinti nesusipratimą, įvykusį tarp prancūzų gydytojo ir amerikiečių aktorės, kuri egocentriškai tikėjo tapusi pavydo arba mizoginijos auka. O iš tikrųjų kaltas buvo subtilus prancūzo estetinis skonis: žodžiai „prezidentas Karteris", „tradicinės mūsų vertybės", „komunizmo diktatūros žvėriškumai" yra iš *amerikietiškojo kičo* žodyno ir neturi nieko bendra su Didžiojo Žygio kiču.

17

Kitą rytą žygeiviai sulipo į autobusus ir per visą Tailandą važiavo Kambodžos sienos link. Vakare pasiekė kaimelį, kur jiems buvo išnuomota keletas ant polių pastatytų namelių. Grėsmingi upės potvyniai vertė žmones gyventi viršuje, o apačioje tarp rąstų trynėsi kiaulės. Francas miegojo viename kambaryje su dar keturiais profesoriais. Miegui akompanavo iš apačios atsklindantis kiaulių kriuksėjimas ir šalia gulinčio garsaus matematiko knarkimas.

Rytą vėl visi sulipo į autobusus. Iki sienos likus porai kilometrų, eismas buvo sustabdytas. Nuo čia tik siauras keliukas vedė prie sienos perėjimo punkto, kurį saugojo kariuomenė. Atvykėliai išlipo iš autobusų. Prancūzai greit išsiaiškino, kad amerikiečiai vėl juos aplenkė ir laukia eisenos priešaky. Vėl atsirado įtampa. Buvo surastas vertėjas, ir įsiliepsnojo ginčas. Pagaliau buvo susitarta, kad priešaky eis vienas amerikietis, vienas prancūzas ir kambodžietė vertėja. Paskui juos

žygiavo gydytojai, o už jų – visi kiti. Amerikietė aktorė liko pačiame gale.

Kelias buvo siauras, o abipus driekėsi minų laukai. Nuolatos reikėdavo apeiti užtvaras: betono blokus, apipintus spygliuotomis vielomis. Teko išsirikiuot vorele.

Penkių metrų atstumu prieš Francą žingsniavo garsus vokiečių poetas ir popdainininkas, parašęs jau devynis šimtus trisdešimt dainų už taiką ir prieš karą. Ant ilgos karties nešė baltą vėliavą, kuri labai tiko prie ilgos juodos barzdos ir skyrė jį iš kitų.

Aplinkui bėgiojo fotografai ir kino operatoriai. Spragsėjo ir dūzgeno savo aparatais bei kameromis, užbėgdavo į priekį, sustodavo, traukdavosi atbuli, pritūpdavo, vėl pakildavo ir leisdavosi į priekį. Kartais pašaukdavo vardu kurį nors garsų vyrą ar moterį, tie atsisukdavo, ir tą akimirką pasigirsdavo aparato spragtelėjimas.

18

Kažkas turėjo nutikti, oras buvo pritvinkęs įtampos. Žingsniai lėtėjo, visi dairėsi atgal.

Pačiame gale palikta amerikiečių aktorė nebesutiko toliau kęsti tokio pažeminimo ir puolė į ataką. Buvo panašu į penkių kilometrų rungtį, kai iki šiol gale jėgas taupęs stajeris paspartina žingsnį ir išsiveržia į priekį.

Vyrai suglumę šypsojosi ir, praleisdami įžymiąją bėgikę, traukėsi iš kelio, bet moterys šaukė:

– Sustokit! Tai ne kino žvaigždžių paradas!

Aktorė buvo ne iš bailiųjų. Ji toliau veržėsi pirmyn, penkių fotografų ir dviejų operatorių lydima.

Staiga viena lingvistikos profesorė iš Prancūzijos nutvėrė aktorę už riešo ir pasakė (baisia anglų kalba):

– Tai gydytojų, kurie nori gelbėti mirštančius Kambodžos vaikus, žygis, o ne kino žvaigždės benefisas!

Aktorei nebeužteko jėgų ištraukti stipriai suspausto riešo. Ji atkirto (puikia anglų kalba):

– Iš jūsų reikėtų padaryti iškamšą! Aš dalyvavau gal šimtinėje tokių žygių! Reikia, kad visur būtų matyti žvaigždės! Toks mūsų darbas! Tokia mūsų moralinė pareiga!

– Šūdas! – tarė lingvistikos profesorė (tobula prancūzų kalba).

Aktorė suprato šį žodį ir pravirko.

– Stovėk taip! – sušuko operatorius ir atsiklaupė priešais ją.

Amerikietė aktorė ilgu žvilgsniu įsistebeilijo į objektyvą, o skruostais ritosi ašaros.

19

Lingvistikos profesorė pagaliau paleido amerikiečių aktorės ranką. Dabar ją pašaukė vokiečių dainininkas su juoda barzda ir balta vėliava.

Amerikiečių aktorė niekad nebuvo girdėjusi apie jį, tačiau pažeminimo akimirką buvo dėmesingesnė rodomai simpatijai ir nubėgo prie jo. Dainininkas perėmė vėliavos kartį į kairę ranką, o dešinę užmetė aktorei ant pečių.

Apie aktorę ir dainininką šokinėjo fotografai bei operatoriai. Garsus amerikiečių fotografas panoro sutalpinti kadre abiejų veidus ir dar vėliavą, o tai sunkiai sekėsi, nes kotas buvo ilgas. Atbulas jis traukėsi į ryžių lauką. Ir pataikė ant

minos. Pasigirdo sprogimas, į gabalėlius sudraskytas kūnas išlėkė viršun, krauju aptaškydamas Europos intelektualus.

Dainininkas ir aktorė suakmenėjo iš siaubo, neįstengdami pajudėti. Paskui abu pakėlė akis į vėliavą. Ji buvo aptaškyta krauju. Reginys dar labiau juos išgąsdino. Bet dar kartą kitą ten pažvelgę, jie padrąsėjo ir nusišypsojo. Juos apėmė keistas, iki šiol nepatirtas pasididžiavimas, kad jų nešama vėliava pašventinta krauju. Vėl visi pajudėjo į priekį.

20

Siena ėjo mažu upeliuku, tačiau jo nebuvo matyti, nes pakrantę juosė pusantro metro aukščio siena ir ant jos suguldyti smėlio maišai Tailando šauliams pridengti. Tik vienoje sienos vietoje žiojėjo spraga. Ten per upę buvo permestas tiltas. Tačiau ant jo nebuvo galima kelti kojos. Kitoje upės pusėje buvo išsislapstę Vietnamo okupacinės kariuomenės daliniai (tobulai užsimaskavę). Kam nors užlipus ant tilto, iš kitos pusės imtų šaudyti nematomi vietnamiečiai.

Žygeiviai ėjo prie sienos ir stiebėsi. Francas prigludo prie plyšio tarp dviejų maišų ir stengėsi ką nors įžiūrėti anapus. Nespėjo nieko pamatyti, nes tuoj jį atstūmė kažkoks fotografas, jaučiąs turįs daugiau teisių į šią stebyklą.

Francas apsidairė. Didžiuliame vienišame medyje, tarsi varnų pulkelis, tupėjo septyni fotografai. Visi įdėmiai žvelgė į kitą krantą.

Eisenos priešaky ėjusi vertėja priglaudė prie lūpų platų ruporo vamzdį ir khmerų kalba sušuko į kitą upės krantą: čia esą gydytojai prašo leidimo įžengti į Kambodžos teritori-

ją ir suteikti ten medicinos pagalbą. Jų akcija – tai ne politinis kišimasis, jiems rūpi tiktai žmonių gyvybės.

Anapus buvo nepaprastai tylu. Taip tylu, kad visi pasijuto prislėgti. Tik fotoaparatų spragsėjimas aidėjo toje tyloje, tarsi būtų čirškę kažkokie egzotiški vabzdžiai.

Ūmai Francui pasirodė, jog tai Didžiojo Žygio pabaiga. Europą gniaužia tylos sienos, ir Didžiojo Žygio erdvė tėra nedidelė aikštelė planetos vidury. Anksčiau apie aikštelę besigrumdžiusios minios jau seniai nukreipė savo dėmesį kitur, ir Didysis Žygis tęsiasi jau be žiūrovų pritarimo. Taip, kalbėjo sau Francas, Didysis Žygis tęsiasi, nors pasaulis juo ir nebesidomi, todėl tai jau nervingas ir karštligiškas žygis. Vakar – prieš Vietnamą okupavusius amerikiečius, šiandien – prieš Kambodžą okupavusį Vietnamą, vakar – už Izraelį, šiandien – už palestiniečius, vakar – už Kubą, rytoj – prieš Kubą ir visada – prieš Ameriką. Kartais prieš žudynes, o kartais kitas žudynes paremiant, žygiuojama Europoje ir, stengiantis neatsilikti, tenka vis spartinti žingsnį, taigi Didysis Žygis tampa skubančių, šuoliuojančių žmonių minia, aikštelė kasdien vis mažesnė, o vieną dieną iš jos teliks abstraktus taškas be jokių matmenų.

21

Vertėja antrą kartą išrėkė į ruporą savo kreipimąsi. Ir vėl atsakė begalinė ir neįveikiamai abejinga tyla.

Francas apsidairė. Atrodė, kad aname krante tvyrantis tylėjimas smogė visiems tarsi antausis. Ir dainininkas su balta vėliava, ir amerikiečių aktorė atrodė sutrikę, prislėgti, nusivylę ir nežinantys, kaip elgtis.

Staiga Francas suvokė, kad visi, taip pat ir jis, yra verti pajuokos, tačiau šis suvokimas neatitolino jo nuo kitų, nenuteikė ironijai, atvirkščiai, kaip tik dabar jis pajuto visiems nenusakomą meilę, kokią jaučiame pasmerktiesiems. Taip, artėja Didžiojo Žygio pabaiga, bet ar dėl to Francas gali jį išduoti? Ar neartėja ir jo paties gyvenimo pabaiga? Negi dabar imtų tyčiotis iš žmonių, lydėjusių iki sienos narsius gydytojus, ekshibicionizmo? Ar jie gali pasirinkti ką nors kita, nei vaidinti savo vaidmenis? Ar jiems duota geresnė galimybė?

Francas visiškai teisus. Prisimenu ilgšio Prahos redaktoriaus pradėtą parašų rinkimo akciją reikalaujant amnestuoti politinius kalinius. Jis juk žinojo, kad akcija nepadės kaliniams. Tikrasis tikslas buvo ne išlaisvinti kalinius, o parodyti, kad dar esama nebijančių žmonių. Jis taip pat vaidino savo vaidmenį, nes neturėjo kitos galimybės. Negalėjo rinktis tarp veiksmo ir vaidmens. Buvo priverstas arba vaidinti, arba nieko neveikti. Esama tokių situacijų, kuriose žmonės būna *pasmerkti* vaidinti. Jų kova su tylinčia galia (su kitoje upės pusėje tylinčia galia, su policija, pavirtusia sienoje įmontuotais tylinčiais mikrofonais) yra teatro trupės kova su iki dantų ginkluota kariuomene.

Francas pastebėjo savo bičiulį iš Sorbonos. Tas, iškėlęs kumštį, grūmojo anapus upės tvyrančiai tylai.

22

Vertėja trečią kartą išrėkė į ruporą savo tekstą.

Niekas jai neatsakė. Netikėtai Franco neviltis virto įniršiu. Jis stovėjo prie pat tilto, skiriančio Kambodžą nuo Tailando,

ir staiga panūdo su pragariškais keiksmais užbėgti ant jo ir žūti kurtinančiam šūvių trenksme.

Šis keistas impulsas mums kai ką primena: taip, primena Stalino sūnų, bėgantį ir pakimbantį ant elektros laidų, žmogų, sugniuždytą suvokimo, kad priešingieji žmogaus egzistencijos poliai taip priartėjo vienas prie kito, kad nyksta skirtumas tarp taurumo ir menkybės, tarp angelo ir musės, tarp Dievo ir šūdo.

Francas negalėjo susitaikyti su mintim, jog Didžiojo Žygio šlovė lygi komiškai žygeivių tuštybei, jog Europos istorijos griausmas grimzta begalinėje tyloje, jog jau nebėra skirtumo tarp istorijos ir tylos. Buvo pasiryžęs sviesti ant svarstyklių savąją gyvybę, kad įrodytų, jog Didysis Žygis vertas daugiau nei šūdas.

Tačiau tai viršija žmogaus jėgas. Ant vienos svarstyklių lėkštės gulėjo šūdas, ant antrosios visu kūno svoriu krito Stalino sūnus, bet svarstyklių rodyklė nė nevirptelėjo.

Taip ir nesileidęs nušaunamas, Francas panarino galvą ir kartu su visais vorele patraukė atgal prie autobusų.

23

Mes visi norime, kad kas nors į mus žiūrėtų. Pagal tai, kokio tipo žiūrovų pageidaujame, mus galima suskirstyti į keturias kategorijas.

Pirmoji kategorija trokšta daugybės anoniminių akių, kitaip sakant, publikos žvilgsnio. Jai priklauso vokiečių dainininkas, amerikiečių aktorė ir barzdotasis redaktorius. Jis buvo susigyvenęs su savo skaitytojais, o kai vieną dieną rusai

uždarė savaitraštį, staiga pasijuto klumpąs praretėjusiame ore. Niekas negalėjo atstoti nepažįstamų akių žvilgsnio. Jautėsi dūstąs. Paskui kartą pastebėjo esąs visur sekamas policijos, besiklausančios telefono ir net slapta fotografuojančios jį gatvėje. Vėl visur su juo buvo anoniminės akys, ir jis atgavo kvapą! Net jautėsi laimingas! Teatrališkai kreipdavosi į sienose paslėptus mikrofonus. Prarastą publiką visiškai atstojo policija.

Antrajai kategorijai priklauso tie, kuriems reikia daugybės pažįstamų akių. Tai nepavargstantys kokteilių ir vakarėlių rengėjai. Jie laimingesni už pirmosios kategorijos žmones, kuriems, praradus publiką, atrodo, kad jų gyvenimo salėje užgeso šviesos. Kone kiekvienam iš jų taip atsitinka. Antrosios kategorijos žmonės beveik visada gali susirasti vienokį ar kitokį žiūrovą. Šiai kategorijai priklauso Mari Klod ir jos duktė.

O trečiosios kategorijos žmonės geidžia nuolat būti mylimojo akių šviesoje. Jų padėtis tokia pat grėsminga kaip ir pirmosios kategorijos žmonių. Kartą mylimojo akys užsimerks, ir salėje užges šviesa. Tokie yra Tomas ir Tereza.

Ir štai ketvirtoji kategorija, pati rečiausia, tie, kurie gyvena lydimi įsivaizduojamų nesančių žmonių žvilgsnių. Tai svajotojai. Tarkime, Francas. Vien dėl Sabinos važiavo iki Kambodžos. Autobusas darda Tailando keliais, o jis jaučia į save įsmeigtą stebintį deivės žvilgsnį.

Tai pačiai kategorijai priklauso ir Tomo sūnus. Pavadinsiu jį Simonu. (Nudžiugs, gavęs – kaip ir tėvas – biblinį vardą.) Jis ilgisi Tomo akių žvilgsnio. Po parašų rinkimo akcijos jis buvo išmestas iš universiteto. Jo mergina buvo kaimo kunigo dukterėčia. Vedė ją, tapo kooperatyvo traktorininku, tikinčiu kataliku ir tėvu. Paskui kažkaip sužinojo, kad ir Tomas gyvena kaime. Nudžiugo, gyvenimas simetriškai tvar-

kė jų likimus! Nusprendė parašyti tėvui laišką. Jam nereikėjo atsakymo. Troško vieno, – kad Tomas nukreiptų žvilgsnį į jo gyvenimą.

24

Francas ir Simonas šiame romane yra svajotojai. Priešingai negu Francas, Simonas nemylėjo motinos. Nuo vaikystės ieškojo tėvelio. Buvo linkęs tikėti, kad kažkokia tėvui anksčiau padaryta skriauda pateisina jo neteisybę Simono atžvilgiu. Niekada jo nesmerkė, nes nenorėjo būti be perstojo tėvą kaltinančios motinos bendrininkas.

Gyveno su motina, kol jam sukako aštuoniolika, tuomet išvyko studijuoti į Prahą. Tada Tomas jau plovė langus. Simonas dažnai tykodavo, kad galėtų neva netyčia susitikti gatvėje. Tačiau tėvas niekada nesustodavo pasikalbėti.

Pateko buvusio redaktoriaus draugėn vien todėl, kad šiojo gyvenimas jam siejosi su tėvo likimu. Barzdotasis redaktorius nežinojo Tomo pavardės. Straipsnį apie Oidipą buvo užmiršęs, ir tik Simonas priminė jį, siūlydamas paprašyti, kad Tomas pasirašytų peticiją. Redaktorius sutiko, bet vien tam, kad pradžiugintų jam simpatingą vaikiną.

Prisimindamas tą susitikimą, Simonas gėdydavosi, kad buvo toks drovus. Įtarė nepatikęs tėvui. Užtai tėvas jam patiko. Įsiminė kiekvieną jo žodį, ir kuo toliau, tuo stipriau tikėjo, kad teisus buvo tėvas. Ypač jam įsiminė sakinys: „Barbariška bausti tuos, kurie nežino, ką daro“. Kai jo merginos dėdė įdavė Simonui Bibliją, dėmesį patraukė Jėzaus žodžiai: „Atleiskite jiems, jie nežino, ką daro“. Žinojo, kad tėvas netikintis,

tačiau abiejų sakinių panašumą palaikė slaptu ženklu: tėvas pritaria jo pasirinktam keliui.

Jau trejetą metų buvo praleidęs kaime, kai gavo Tomo laišką, kviečiantį apsilankyti. Susitikimas buvo nuoširdus, Simonas jautėsi puikiai ir nė trupučio nemikčiojo. Gal net neįtarė, kad jie su tėvu nevisiškai supranta vienas kitą. Po keturių mėnesių gavo telegramą. Tomas ir jo žmona apsivertė su sunkvežimiu ir užsimušė.

Tada išgirdo apie Prancūzijoje gyvenančią moterį, kuri anksčiau buvo tėvo meilužė. Gavo jos adresą. Simonui labai stigo įsivaizduojamų akių, kurios ir toliau stebėtų jo gyvenimą, tad retkarčiais parašydavo jai ilgą laišką.

25

Tikriausiai iki gyvenimo pabaigos gaus juos nuo to liūdnojo korespondento iš kaimo. Daugelis taip ir liks neperskaityti, nes kuo toliau, tuo mažiau ją domino šalis, kurioje gimė.

Senukas mirė, ir Sabina persikėlė į Kaliforniją. Dar toliau į Vakarus, dar toliau nuo Čekijos.

Jos paveikslai noriai perkami, jai patinka Amerika. Tačiau tik jos paviršius. Giliau slypi svetimas pasaulis. Tenai, giliau, nėra jokio senelio, jokio dėdės. Ji nenori būti paguldyta į karstą ir nuleista gilyn į Amerikos molį.

Todėl kartą surašė testamentą, kuriame pageidavo, kad po mirties jos kūnas būtų sudegintas, o pelenai išbarstyti. Tomas ir Tereza mirė su sunkumo ženklu. Jinai nori mirti su lengvybės ženklu. Bus lengvesnė už orą. Pagal Parmenidą tai neigiamo virsmas teigiamu.

26

Autobusas sustojo Bankoke priešais viešbutį. Jau niekas nebeturėjo noro ginčytis. Žmonės būreliais vaikštinėjo po miestą, apžiūrinėjo šventyklas, suko į viešnamius. Bičiulis iš Sorbonos kvietė Francą kartu praleisti vakarą, tačiau jis norėjo pabūti vienas.

Temstant išėjo į miestą. Vis dar galvojo apie Sabiną ir jautė į save atkreiptą įdėmų jos žvilgsnį. Jai taip žiūrint, jis visad imdavo abejoti savimi, nes nežinojo, ką turi galvoj Sabina. Ir dabar šitas žvilgsnis jį glumino. Ar tik nesijuokia iš jo? O gal mano, kad jos kultas kvailas? Gal nori pasakyti Francui, kad metas jam susitupėti ir paskirti savo gyvenimą merginai, kurią jam pasiuntusi.

Atminty išniro veidas su dideliais akiniais apskritais stiklais. Suprato, koks buvo laimingas su ta savo studente. Kelionė į Kambodžą bemat pasirodė juokinga ir bereikšmė. Ko jis apskritai važiavo? Dabar jau tai žino. Atvažiavo čia, kad pagaliau suprastų, jog ne eisenos, ne Sabina, o toji akiniuotoji mergina yra jo tikrasis gyvenimas, vienintelis realus gyvenimas! Atvažiavo čia, kad suvoktų, jog realybė yra daugiau negu sapnas, daug daugiau negu sapnas!

Staiga iš prietemos išniro žmogus ir kažką pasakė nežinoma kalba. Francas žvelgė į jį nustebęs ir su užuojauta. Žmogus lankstėsi, šypsojosi ir kažką įkyriai tarškėjo. Ką jisai sakė? Tartum jį kažkur kvietė. Paėmė Francą už rankos ir vedėsi. Kam nors prireikė jo pagalbos, pagalvojo Francas. Gal vis dėlto ne veltui atvažiavo? Juk jo pareiga kam nors čia padėti.

Šalia to tarškančio atsirado dar du vyrai, ir vienas iš jų angliškai pareikalavo pinigų.

Akiniuotoji mergina dingo iš minčių, ir į Francą vėl žvelgė Sabina, nereali didžio likimo Sabina, Sabina, prieš kurią visada jautėsi esąs mažas. Žvilgsnis buvo rūstus ir nepatenkintas. Ir vėl leidosi apgaunamas? Vėl kažkas piktnaudžiauja jo kvailu gerumu?

Ryžtingai išplėšė rankovę iš tebetarškančio vyriškio gniaužtų. Žinojo, kad Sabina visada labiausiai vertino jo jėgą. Atrėmė kito smūgį, nutvėrė už rankos ir mikliu dziudo judesiu permetė užpuoliką per save.

Pajuto pasitenkinimą. Jautė į save įsmeigtą Sabinos žvilgsnį. Niekad daugiau neišvys jo pažeminto! Jau niekad nepamatys jo traukiantis! Niekada Francas nebebus nuolaidus ir sentimentalus!

Apėmė beveik linksma neapykanta užpuolikams, norėjusiems pasinaudoti jo naivumu. Stovėjo kiek sulinkusiais keliais, nenuleisdamas nuo jų akių. Staiga kažkoks sunkus daiktas smogė į pakaušį, ir jis sukniubo. Paniro į sutemas ir tik labai neaiškiai jautė, kad jį neša. Paskui kažkur krito. Smūgis. Trenkėsi ir neteko sąmonės.

Sąmonę atgavo Ženevos ligoninėje. Ties lova buvo palinkusi Mari Klod. Norėjo pasakyti jai, kad pasitrauktų. Norėjo, kad būtų tuojau pat pranešta studentei dideliais akiniais. Galvojo tiktai apie ją. Norėjo šaukti, kad nepakęs šalia nieko, tiktai ją. Bet apstulbęs suvokė negalįs prabilti. Žvelgė į Mari Klod su nenusakoma neapykanta ir troško nusisukti nuo jos į sieną. Bet neįstengė nė pajudėti. Pabandė bent galvą pasukti į šalį. Bet ir galvos pakreipti nepajėgė. Todėl užsimerkė, kad jos nematytų.

27

Pagaliau Francas visiškai priklauso savo teisėtai žmonai. Mari Klod pati viską sprendžia, organizuoja laidotuves, siuntinėja pranešimus apie mirtį, perka vainikus, užsisako juodą suknelę, kuri iš tikrųjų – tai vestuvinė suknia. Taip, vyro laidotuvės žmonai – tai tikrosios vestuvės. Tai gyvenimo kelio pabaiga, atpildas už visas kančias.

Net ir pastorius tai supranta ir prie kapo kalba apie ištikimą sutuoktinių meilę, turėjusią patirti daugybę išbandymų, kad mirusiajam iki pat gyvenimo pabaigos liktų saugus uostas, į kurį galėjo grįžti paskutinę akimirką. Ir Franco kolega, Mari Klod paprašytas tarti žodį, prie karsto pirmiausia padėkojo mirusio draugo ištvermingai žmonai.

Kažkur atokiai, draugių prilaikoma, stypsojo mergina dideliais akiniais. Užgniaužta rauda ir sauja prarytų tablečių paveikė taip, jog, dar nesibaigus ceremonijai, jai prasidėjo traukuliai. Ji susirietė, apglėbusi pilvą, ir draugės turėjo išvesti ją iš kapinių.

28

Vos gavęs kooperatyvo pirmininko telegramą, sėdo ant motociklo ir atvažiavo. Ėmėsi ruošti laidotuves. Ant paminklo po tėvo vardu ir pavarde paprašė užrašyti: *Troško Dievo karalystės žemėje.*

Gerai žinojo, kad tėvas niekada nebūtų ištaręs tokių žodžių, tačiau buvo įsitikinęs, kad užrašas tiksliai išreiškia tėvo

troškimus. Dievo karalystė žemėje reiškia teisingumą. O Tomas ilgėjosi tokio pasaulio, kuriame valdytų teisingumas. Negi Simonas neturi teisės savais žodžiais išsakyti tėvo gyvenimo esmės? Tokia juk nuo amžių yra visų pasiliekančių teisė!

Po ilgų klajonių sugrįžęs, užrašyta ant akmens, užvertusio Franco kapą. Užrašą galima suprasti kaip religinį simbolį: žemiškojo gyvenimo klajonės, sugrįžimas į Dievo rankas. Tačiau artimieji žino, kad šis sakinys turi ir pasaulietinę prasmę. Mari Klod tauškia apie tai nuo ryto lig vakaro: Francas, mielasis, gerutis Francas neatlaikė savo penkiasdešimties metų krizės. Į kokios niekingos mergiotės nagus buvo pakliuvęs! Net gražuole jos nepavadintum (tikriausiai matėte tuos gremėzdiškus akinius, už kurių nė veido neįžvelgsi?). Bet kiekvienas penkiasdešimtmetis (visi tai žinome!) ir sielą parduotų už jauną kūną savo glėby. Tiktai žmona gali žinoti, kaip jis kankinosi! Tai buvo tikra moralinė žudynė! Nes širdies gilumoj Francas buvo doras ir geras. Kaip kitaip paaiškintum tą beviltišką, absurdišką kelionę kažkur į Azijos gilumą? Vyko ieškoti mirties. Taip, Mari Klod įsitikinusi: Francas sąmoningai ieškojo mirties. Paskutinėmis dienomis, prieš pat mirtį, kai jau nebuvo jokio reikalo meluoti, norėjo matyti tiktai ją. Negalėjo kalbėti, tai bent akimis jai dėkojo. Žvilgsniu prašė atleisti. Ir ji atleido.

29

Kas liko iš Kambodžoje mirštančių žmonių? Viena didžiulė fotografija, kurioje amerikiečių aktorė laiko glėbyje geltonodį vaikutį.

Kas liko iš Tomo?

Užrašas: „Troško Dievo karalystės žemėje".

Kas liko iš Bethoveno?

Niaurus vyras išdraikyta ševeliūra, slaptingai sakantis: *Es muss sein!*

Kas liko iš Franco?

Užrašas: „Po ilgų klajonių sugrįžęs".

Ir taip toliau, ir taip toliau. Anksčiau negu būsime užmiršti, visi pavirsime kiču. Kičas – tai tarpinė stotelė tarp būties ir užmaršties.

SEPTINTA DALIS

Karenino šypsena

1

Pro langą buvo matyti kreivakamienėmis obelimis apaugusi pašlaitė. Virš šlaito horizontą užstojo miškas ir tolyn tįso kalnų kreivė. Pavakare blyškiame danguje pasirodydavo baltas mėnulis, ir tuo metu Tereza visada išeidavo laukan. Dar neaptemusiame danguje kabantis mėnuo jai atrodo lyg užmiršta užgesinti lempa, kiaurą dieną šviečianti mirusių kambary.

Kreivos obelys augo ant šlaito, nė viena jų negalėjo pasitraukti iš vietos, kurioj išaugo, lygiai kaip Tereza ir Tomas niekad nebegalės išvažiuoti iš šio kaimo. Pirkdami namelį su sodu iš besikeliančio į miestą kaimiečio, turėjo parduoti automobilį, televizorių, radijo aparatą.

Kaimas buvo vienintelė vieta, į kurią dar buvo galima pasitraukti. Čia visada stigo žmonių ir pakako būstų. Niekas nesidomėjo politine praeitimi tų, kurie panoro dirbti laukuose ir miškuose, niekas nepavydėjo jiems.

Tereza buvo laiminga išvažiavusi iš miesto su besišlaistančiais prie baro girtuokliais ir nepažįstamomis moterimis, kurių tarpkojais dvelkė Tomo plaukai. Policija liovėsi jais domėtis, ir nuotykis su inžinieriumi jos atminty taip susipynė su Petržino scenomis, jog ji jau beveik neskyrė, kur tikrovė, o kur sapnas. (Pagaliau, ar inžinierius tikrai vykdė policijos užduotį? Galbūt taip, bet gal ir ne. Ne taip jau reta vyrų, ku-

rie skiria pasimatymus svetimuose butuose ir nelinkę antrą kartą susitikinėti su ta pačia moterimi.)

Tad Tereza buvo laiminga ir jautėsi pasiekusi tikslą: buvo kartu su Tomu vienu du. Vienu du? Turiu patikslinti: tai reiškia, kad nutraukė visus ryšius su ligšioliniais bičiuliais ir pažįstamais. Nukirpo savo gyvenimo dalį tarsi kaspino galą. Beje, visai gerai jautėsi tarpu kaimo gyventojų, su kuriais kartu dirbo, kuriuos kartais aplankydavo ar kviesdavosi pas save.

Tą dieną, kai kurortiniame mieste, kurio visos gatvės buvo pavadintos rusiškais vardais, susipažino su čionykščio kooperatyvo pirmininku, Terezai prieš akis staiga išniro literatūros arba tolimų protėvių įspaustas pasąmonėje kaimo vaizdas: bendruomenė, kurioje žmonės gyvena nelyg didelėje šeimoj, susietoje bendrų reikalų ir įpročių; kas sekmadienį pamaldos bažnyčioje, užeiga, kurioje renkasi viengungiai, ir salė toj pačioj užeigoje, kur šeštadieniais groja kapela ir visi šoka.

Tačiau komunistinių laikų kaimas jau nebeatitinka to pirmykščio provaizdžio. Bažnyčia gretimame kaime dar veikė, tačiau niekas tenai nebevaikščiojo, užeigoje buvo įsikūrus kooperatyvo kontora, vyrai nebeturėjo kur pasėdėti prie alaus, o jaunimui nebuvo kur rengti šokių. Bažnytinės šventės buvo draudžiamos, o į valstybines niekas nekreipė dėmesio. Kinas buvo rodomas miestelyje už dvidešimties kilometrų. Todėl, darbo dienai pasibaigus, visi užsidarydavo tarp keturių sienų savo namuose, apstatytuose moderniais baldais, kurie taip ir trenkė prastu skoniu, ir įsistebeilydavo į mirguliuojantį televizoriaus ekraną. Nekviesdavo vienas kito į svečius, tiktai kartais prieš vakarienę užsukdavo persimesti pora žodžių su kaimynu. Visi tik ir svajojo kaip kuo greičiau išsikelti į miestą. Kaimas negalėjo pasiūlyti nieko, kas bent kiek panėšėtų į įdomų gyvenimą.

Bet gal kaip tik todėl, kad niekas nenorėjo čia ilgiau užsibūti, valstybė pamažu prarado valdžią kaime. Žemdirbys, kuriam nebepriklauso žemė, kuris yra paverstas lauko darbininku, nebeprisiriša nei prie kraštovaizdžio, nei prie savo įprastinių darbų. Jis nebeturi ko prarasti, dėl ko baimintis. Per šitą abejingumą kaimas išsaugojo didelę autonomijos ir net laisvės dalį. Kooperatyvo pirmininkas nebuvo iš šalies primestas (kaip visi direktoriai miestuose), o valstiečių išrinktas iš saviškių.

Terezos ir Tomo padėtis tarp kaimo gyventojų buvo ypatinga: jie atvyko čia savo noru, o kiti norėjo iš čia išvykti. Kiti nepraleisdavo nė menkiausios progos aplankyti aplinkinius miestus, o Tereza ir Tomas netroško niekur kelti kojos, tad netrukus kaimo gyventojus jie pažinojo geriau, negu patys kaimiečiai buvo tarpusavy susipažinę.

Ypač artimu jų draugu tapo kooperatyvo pirmininkas. Jis turėjo žmoną, keturis vaikus ir paršelį, kuris buvo prijunkęs prie jo nelyg šuo. Mefistas, toks buvo paršelio vardas, buvo kaimo įdomybė ir pasididžiavimas. Šis rausvas ir švarutis rubuilis suprasdavo, kas jam sakoma. Žirgliojo savo skeltomis nagomis tarsi storakulšė moterėlė ant aukštų kulniukų.

Pirmąkart išvydęs Mefistą, Kareninas labai sunerimo ir uostinėdamas ilgai sukosi aplink jį. Bet greitai susibičiuliavo, šią draugystę vertindamas labiau nei pažintis su kaimo šunimis, kuriuos niekino, nes buvo pririšti prie būdų ir ilgai, kvailai, be priežasties skalydavo. Kareninas suprato paršelį esant kitokį, todėl draugystę su Mefistu labai brangino.

Kooperatyvo pirmininkas džiaugėsi, galėdamas padėti savo buvusiam gydytojui, ir kartu krimtosi, kad negali kuo nors daugiau jam pasitarnauti. Tomas ėmėsi vairuoti sunkvežimį, kuriuo į laukus vežiodavo ūkio padargus ir laukininkus.

Kooperatyvas turėjo keturias dideles karvides ir dar vieną

mažesnį tvartą su keturiasdešimčia telyčių. Šiomis rūpinosi Tereza ir kasdien gindavo jas į ganyklą. Kadangi artimiausios ir lengviausiai prieinamos pievos buvo šienaujamos, Tereza su savo banda traukdavo į gretimas kalvas. Iš pradžių telyčios nugremždavo žolę tolimesnėse ganyklose, ir per vasarą Tereza pamažu apeidavo visas plačias kaimo apylinkes. Kaip kadaise, gyvendama mažame miestelyje, taip ir dabar visad nešiodavosi knygą, kurią ganydama skaitydavo.

Kareninas ją lydėdavo. Išmoko aploti įsismaginusias karvutes, kai tos per daug įsidūkdavo ir panūsdavo nubėgti kur toliau. Su neslepiamu malonumu pargindavo jas atgal. Iš visos trijulės jis tikrai buvo pats laimingiausias. Niekur kitur iki šiol jo, „laikrodžio sergėtojo", vaidmuo nebuvo taip gerbiamas, kaip čia, kur nelikdavo vietos jokiai improvizacijai. Laikas, kuriuo čia gyveno Tereza ir Tomas, visiškai priartėjo prie jo laiko.

Kartą popiet (tada abiem būdavo laisva valanda) visi trys išsirengė pasivaikščioti į kalvas už savojo namo.

– Kažkaip įtartinai jis bėga, – tarė Tereza.

Kareninas šlubčiojo užpakaline koja. Tomas apčiupinėjo jo leteną. Ant šlaunies užčiuopė mažą gumbą.

Kitą dieną pasisodino jį sunkvežimin ir nuvežė į kaimyninį kaimą pas veterinarą. Darkart aplankė jį po savaitės ir grįžo namo su žinia, kad Kareninas sergąs vėžiu.

Po trijų dienų veterinaras jį operavo. Namo Kareninas grįžo dar neatsigavęs nuo narkozės. Atmerktomis akimis gulėjo ant kilimo šalia jų lovos ir inkštė. Kailis ant šlaunies buvo išskustas, galėjai matyti šešias siūles.

Paskui jis pamėgino stotis, bet neįstengė pasikelti.

Tereza išsigando, kad jau nebegalėsiąs vaikščioti.

– Nebijok, – ramino ją Tomas, – jis dar apkvaitęs po operacijos.

Bandė jį pakelti, tačiau šuo iššiepė iltis. Dar nebuvo, kad mėgintų įkąsti Terezai!

– Nepažįsta tavęs, – tarė Tomas.

Pasiguldė jį į savo lovą, kur jis užmigo. Ir patys užmigo.

Trečią valandą ryto netikėtai juos pažadino. Vizgino uodegą ir mindžiojo gulinčius Tomą ir Terezą. Karštai, nepasotinamai meilinosi jiems ir reikalavo atsako.

Dar niekada nėra buvę, kad pažadintų juos. Visada laukdavo, kol pabus, ir tik tada šokdavo į patalą. Bet šį kartą, vidury nakties netikėtai atgavęs sąmonę, neįstengė susivaldyti. Kas žino, iš kokių tolių sugrįžo! Kas žino, su kokiomis dvasiomis kovojo! Kai pamatė besąs namie ir pažino savo artimuosius, jautėsi turįs pasidalinti neapsakomu sugrįžimo džiaugsmu, džiaugsmu iš naujo užgimus.

2

Pačioje „Pradžios knygos" pradžioje parašyta, kad Dievas sukūrė žmogų, norėdamas jam patikėti paukščius, žuvis ir gyvūnus. Žinia, „Pradžios knygą" parašė žmogus, ne arklys. Nėra jokios garantijos, jog Dievas tikrai suteikė žmogui teisę valdyti visas kitas gyvas būtybes. Labiau tikėtina, kad žmogus išgalvojo Dievą, norėdamas pašventinti savo uzurpuotą valdžią karvei ir arkliui. Taip, teisė užmušti elnią arba karvę yra vienintelis dalykas, dėl kurio net pačių kruviniausių karų metu broliškai sutaria visa žmonija.

Ši teisė atrodo savaime suprantama todėl, kad hierarchijos viršūnėje esame mes. Tačiau pakaktų žaidime atsirasti kam nors trečiam, tarkim, ateiviui iš kitos planetos, kurio Die-

vas pasakė: „valdysi visų kitų planetų gyventojus", ir visa „Pradžios knygos" akivaizdybė iš karto taptų abejotina. Į marsiečių vežimą įkinkytas arba būtybės iš Paukščių Tako ant iešmo kepamas žmogus, galimas daiktas, prisimintų jautienos kotletą, kurį taip mėgdavo doroti savo lėkštėje, ir atsiprašytų (pavėluotai!) jautukų.

Tereza eina paskui telyčių bandą, gena jas į ganyklą, dažnai tenka kurią nors iš jų nubausti, nes telyčaitės linksmi padarai ir vis taikosi sprukti šalin. Ją lydi Kareninas. Jau dveji metai jie kasdien vaikšto į ganyklą. Jis visad būdavo griežtas sargas, mėgdavo jas aploti ir apibarti. (Jo Dievas suteikė jam teisę valdyti karves, ir jis tuo didžiavosi.) Tačiau dabar Kareninas žengia labai sunkiai, šokčioja ant trijų kojų. Ketvirtoji kraujuoja. Tereza sustoja, palinksta prie jo, paglosto keterą. Keturioliktą dieną po operacijos paaiškėjo, kad auglys plinta, ir kuo toliau, tuo Kareninui bus blogiau.

Pakeliui susitinka kaimynę, kuri apsiavus guminiais batais skuba į karvidę. Kaimynė sustoja:

– Kas nutiko jūsų šuniukui? Taip šlubuoja!

Tereza sako:

– Vėžys. Jis jau nebepagis, – ir jaučia, kaip suspaudžia gerklę, užgniaužia kvapą. Kaimynė pamato Terezos ašaras ir šaukia: „Dieve, tiktai neverkit dėl šuns!" Sako nepiktai, ji gera moteris ir norėtų Terezą paguosti. Tereza tai jaučia, gyvena kaime pakankamai ilgai, kad suprastų, jog jei kaimiečiai taip mylėtų savo triušius, kaip kad jinai Kareniną, nepajėgtų nė vieno užmušti ir galų gale mirtų badu su savo gyvulėliais. Ir vis dėlto kaimynės žodžiai ją žeidžia. „Žinau", – sako neprotestuodama, tačiau greitai nusisuka ir eina toliau. Jaučiasi vieniša ir nesuprasta dėl savo meilės šuniui. Jeigu kaimynė sužinotų apie jos neištikimybę Tomui, tai slapto solidarumo ženklan tikriausiai linksmai pliaukštelėtų per nugarą.

Žingsniuoja toliau paskui besitrinančias šonais telyčaites ir sako sau: labai mieli gyvulėliai. Ramūs, neklastingi, kai kada įsismagina kaip vaikai ir darosi panašūs į penkiasdešimtmetes, manančias, kad joms tiktai keturiolika. Kas gali būti maloniau akiai už žaismingas karvutes. Tereza nuolat jaučia joms simpatiją ir jai dažnai dingteli (jau dveji metai, kai ši mintis ją lydi), kad žmonės yra karvių parazitai, lygiai kaip soliteris yra žmogaus parazitas. Žmonės prisisiurbę prie jų tešmenų nelyg dėlės. Žmogus yra karvės parazitas, taip ir turėtų savo zoologijoje jį klasifikuoti kitos planetos būtybė.

Tokią apibrėžtį būtų galima palaikyti pokštu ir atlaidžiai šyptelėti. Bet kai Tereza rimčiau apie ją susimąsto, pasijunta slystanti nuokalnėn: mintys ją grėsmingai tolina nuo kitų žmonių. Jau „Pradžios knygoje" Dievas perdavė gyvūniją žmogaus valdžion, tačiau galima suprasti ir taip, kad tiktai *paskolino*. Žmogus – ne planetos savininkas, tik valdytojas, privalėsiąs kada nors atsiskaityti už savo valdymą. Dekartas žengė dar vieną ryžtingą žingsnį: paskelbė žmogų „gamtos valdovu ir šeimininku". Labai reikšminga, kad būtent jis galutinai paneigė gyvūnus turint sielą: žmogus yra ponas ir valdovas, o žvėris, sako Dekartas, tik automatas, gyvas prietaisas, *machina animata*. Jeigu žvėris rauda, tai ne rauda, o blogai veikiančio mechanizmo gergždimas. Jei cypia vežimo ratas, tai nereiškia, kad vežimui skauda, tai reiškia, kad reikia sutepti stebulę. Lygiai taip pat turime suvokti ir gyvūno verksmą, ir negrąžyti rankų dėl laboratorijose pjaustomo gyvo šuns.

Telyčios ganosi pievoje, Tereza sėdi ant kelmo, o Kareninas glaudžia galvą jai prie kelių. Ir Tereza prisimena prieš kokią dešimtį metų laikraščiuose skaitytą poros eilučių pranešimą: viename Rusijos mieste iššaudyti visi šunys. Ši į akis nekrintanti ir, rodos, visai nereikšminga žinutė jai pirmą kartą sukėlė tos pernelyg didelės kaimyninės šalies baimę.

Žinutė tarsi išpranašavo visa, kas prasidėjo vėliau. Pirmaisiais po rusų invazijos metais dar negalima kalbėti apie terorą. Kadangi beveik visa tauta nepritarė okupaciniam režimui, rusams teko tarp čekų ieškoti patikimų žmonių ir stumti juos į valdžią. Bet kur jų ieškoti, kai tikėjimas komunizmu ir meilė Rusijai buvo seniai išblėsę? Ieškota tarp tų, kurie turėjo už ką keršyti gyvenimui. Reikėjo juos suvienyti, kurstyti jų agresyvumą ir laikyti pasirengusius. Iš pradžių jų pratyboms buvo galima skirti nelabai svarbius taikinius. Tokiu taikiniu tapo gyvūnai.

Laikraščiuose pasirodė daugybė straipsnių ir skaitytojų laiškų, kuriuose buvo reikalaujama, tarkime, išnaikinti miestuose balandžius. Ir jie būdavo naikinami. Bet pagrindinis smūgis buvo nukreiptas prieš šunis. Žmonės dar nebuvo atsigavę po nelyg katastrofa juos ištikusios okupacijos, o laikraščiai, radijas, televizija kalbėjo vien apie šunis, teršiančius šaligatvius ir parkus ir šitaip kenkiančius vaikų sveikatai, šunis, be jokios naudos laikomus ir dar šeriamus. Buvo sukelta tokia psichozė, jog Tereza ėmė būgštauti, kad įtūžę padugnės ko nors nepadarytų Kareninui. Tiktai metams praslinkus, pritvinkęs (ir prieš gyvūnėlius patreniruotas) įnirtis buvo nukreiptas į tikrąjį taikinį, į žmones. Prasidėjo šalinimai iš darbo, suėmimai, teismo procesai. Gyvūnija pagaliau laisviau atsikvėpė.

Tereza tebeglosto ant kelių gulinčią Karenino galvą. Mąsto maždaug štai ką: nedidelis nuopelnas padoriai elgtis su kitu žmogum. Tereza privalo padoriai elgtis su kaimo gyventojais, nes kitaip negalėtų čia gyventi. Galų gale ir su Tomu *privalo* elgtis meiliai, nes Tomas jai būtinai reikalingas. Niekada turbūt negalėsime išsiaiškinti iki galo, kaip mūsų santykius su kitais žmonėmis sąlygoja mūsų jausmai, meilė, nemeilė, gerumas ar pyktis, ir kaip jie veikiami mūsų ir tų žmonių jėgų santykio.

Tikrasis žmogaus gerumas skaisčiai ir laisvai atsiskleidžia tik prieš tą, kas neapdovanotas jokia jėga. Tikrąjį, esminį (siekiantį daug giliau, nei įžvelgia akys) moralinį egzaminą žmonija laiko prieš tuos, kurie atiduoti jos globai: prieš gyvūnus. Čia žmoniją ir ištiko didžiausias krachas, svarbiausias, visi kiti tiktai papildė jį.

Viena telyčaitė prisiartino prie Terezos, sustojo ir įdelbė į ją didžiules rudas akis. Tereza ją atpažino. Vadino ją Margarita. Mielai būtų vadinusi vardu kiekvieną telyčią, bet jų buvo per daug. Kadaise, gal prieš keturiasdešimt metų, kiekviena karvė šitame kaime turėjo vardą (o vardas yra sielos ženklas, todėl galiu tvirtinti, kad taip buvo neigiamas Dekartas). Bet vėliau kaimas buvo paverstas kooperatine žemės ūkio gamybos įmone, o karvei paskirti du kvadratiniai metrai karvidėje. Tada karvės neteko vardų ir virto *machina animata*. Taip pasaulis pritarė Dekartui.

Vis regiu ant kelmo sėdinčią, Karenino galvą glostančią ir apie žmonijos krachą mąstančią Terezą. Ir šis vaizdas susijęs su kitu. Turine iš viešbučio išeina Nyčė. Pamato vežiką, pliekiantį arklį. Nyčė puola prie arklio, apkabina jam kaklą ir pravirksta.

Tai atsitiko 1889 metais, Nyčė jau buvo nutolęs nuo žmonių. Kitaip tariant, jo psichikos liga jau buvo prasidėjusi. Tačiau kaip tik dėl to, manau, jo gestas įgyja ypatingos prasmės. Nyčė norėjo atsiprašyti arklio už Dekartą. Jo beprotybė (tai yra išsiskyrimas su žmonija) prasideda tą akimirką, kai pravirksta prie mušamo arklio.

O tai ir yra tas Nyčė, kurį myliu taip, kaip kad myliu Terezą su besiilsinčia jai ant kelių mirtinai sergančio šuns galva. Matau juos vieną šalia kito: abu jie atokiau vieškelio, kuriuo žengia žmonija, „gamtos viešpats ir valdovas“.

3

Kareninui gimė du rageliai ir viena bitė. Šuo nustebęs spoksojo į savo palikuonis. Rageliai gulėjo ramiai, užtat bitė ropinėjo apkvaitusi, paskui pakilo ir nuskrido.

Tokį sapną susapnavo Tereza. Pabudusi tuoj pat papasakojo jį Tomui ir abu patyrė nelyg paguodą; sapnas Karenino ligą pavertė nėštumu, o pačią gimdymo dramą – graudžiai juokingu rezultatu: dviem rageliais ir viena bite.

Vėl ją užvaldė nelogiška viltis. Atsikėlė ir apsirengė. Ir čia, kaime, jos diena prasidėdavo taip pat, ir čia tekdavo eiti į parduotuvę duonos, pieno, bandelių. Bet šį kartą pašauktas eiti kartu Kareninas vos kilstelėjo galvą. Tai buvo pirmas kartas, kad atsisakytų dalyvauti apeigoje, kurios anksčiau besąlygiškai reikalaudavo.

Išėjo viena.

– O kur Kareninas? – paklausė pardavėja, kuri jau buvo atidėjusi jam ragelį. Šį sykį Tereza pati parnešė jį krepšy. Tarpdury ištraukė ir parodė šuniui. Troško, kad prieitų. Bet jis nė nekrutėjo.

Tomas matė Terezos neviltį. Įsikando ragelį ir keturpėsčias atsiklaupė prieš Kareniną. Pamažu slinko artyn.

Kareninas žvelgė į jį, Tomui net pasirodė, kad akyse šmėkštelėjo susidomėjimas, bet nepakėlė galvos. Tomo veidas atsidūrė visai arti jo snukio. Taip ir nepasikėlęs, šuo kaptelėjo dantimis iš Tomo burnos kyšantį ragelio kraštą. Tomas jį paleido ir ragelis atiteko Kareninui.

Vis dar keturpėsčias Tomas paropojo atgal, įsirėžė ir ėmė urgzti. Vaizdavo geidžiąs grumtis dėl ragelio. Šuo savo šeimininkui atsakė urgztelėjimu. Pagaliau! Juk jie to ir laukė! Kareninas vėl nori žaisti! Kareninas tebenori gyventi!

Tas urzgimas buvo Karenino šypsena, ir jiedu troško, kad jis šypsotųsi kuo ilgiau. Todėl Tomas vėl priropojo prie šuns ir įsikando iš jo nasrų kyšantį ragelį. Jo veidas buvo visai arti šunio. Tomas juto jo alsavimą, o veidą kuteno ilgi gyvaplaukiai, augantys Karenino panosėje. Šuo darsyk suurzgė ir kilstelėjo leteną. Kiekvienam liko po pusę ragelio. Dabar Kareninas pakartojo seną klaidą. Išmetė savąją pusę ir griebė dalį, kurią buvo įsikandęs Tomas. Kaip visada užmiršo, kad jo šeimininkas ne šuo, kad jis turi rankas. Tomas, nepaleisdamas iš dantų savosios dalies, paėmė nuo žemės išmestąją pusę.

– Tomai, – sušuko Tereza, – juk neatimsi iš jo viso ragelio!

Tomas abi pusytes padėjo priešais Kareniną, pirmąją šis greitai prarijo, o antrąją ilgai ir iškilmingai laikė dantyse, rodydamas abiem, jog kivirčą laimėjo jis.

Jiedu žvelgė į Kareniną ir vėl tvirtino sau, kad jis šypsosi, o kolei šypsosi, tol laikosi gyvenimo, nors ir pasmerktas.

Kitą dieną net pasirodė, kad jam pagerėjo. Papietavo. Tokiu metu abiem būdavo laisva valandžiukė, todėl išeidavo su Kareninu pasivaikščioti. O jis jau iš anksto neramiai apie juos bėginėdavo. Tačiau šįkart Terezai paėmus pasaitėlį su antkakliu, jis tik įsidelbė į juos ir nė nekrustelėjo. Jie stypsojo priešais ir stengėsi atrodyti esą linksmi, kad ir jį pralinksmintų. Negreit, tarsi iš gailesčio jiems, šuo atšokavo trim kojom ir leido prisegti antkaklį.

– Tereza, – pasakė Tomas, – žinau, kaip nemėgsti fotoaparato. Bet paimk jį bent šiandien!

Tereza pakluso. Pravėrė spintą, kurioje buvo kažkur užkišusi ir užmiršusi fotoaparatą, o Tomas pridūrė:

– Kada nors tos fotografijos suteiks mums daug džiaugsmo. Juk Kareninas buvo dalis mūsų gyvenimo.

– Buvo?! – riktelėjo Tereza tarsi gyvatės įkirsta.

Aparatas gulėjo apatinėje lentynoje, bet nekilo ranka jo paimti.

– Neimsiu aparato. Negaliu patikėti, kad Karenino nebėra. O tu jau kalbi apie jį būtuoju laiku!

– Nepyk, – tarė Tomas.

– Nepykstu, – taikiai atsakė Tereza. – Pati ne kartą susigriebiau, kad galvoju apie jį būtuoju laiku. Kiekvienąsyk turėdavau maldytis. Todėl ir aparato neimsiu.

Ėjo nesikalbėdami. Nekalbėti ir buvo vienintelis būdas negalvoti apie Kareniną būtuoju laiku. Laukė, gal jis vėl ims šypsotis. Tačiau jis nesišypsojo, tiktai pėdino kartu trimis kojomis.

– Tiktai dėl mūsų stengiasi, – pasakė Tereza, – o šiaip nebūtų ėjęs. Norėjo dar šį kartą mus nudžiuginti.

Kalbėjo apie liūdnus dalykus, vis dėlto abu jautėsi laimingi, nors ir nenutuokė kodėl. Laimingi ne priešindamiesi liūdesiui, o liūdėdami. Buvo susikibę rankomis ir matė tą patį vaizdą: šlubčiojantį šunelį, dešimties jų gyvenimo metų dalį.

Dar kiek paėjo. Paskui Kareninas jų nevilčiai sustojo ir apsisuko. Teko grįžti atgal.

Berods tą pačią ar kitą dieną Tereza užklupo Tomą skaitant kažkokį laišką. Trinktelėjus durims, jis įkišo laišką tarp kitų popierių. Ji pastebėjo tai. Išeidama iš kambario matė, kaip Tomas slapčia kyštelėjo laišką į kišenę. Bet jis užmiršo voką. Likus viena namie apžiūrėjo. Adresas buvo užrašytas nepažįstamu gražiu braižu, tikriausiai moters ranka.

Kiek vėliau tarsi netyčia paklausė, ar buvęs šiandien paštas.

– Ne, – atsakė jis, ir Terezą apėmė neviltis, nyki neviltis, nes jau buvo nuo jos atpratusi.

Ne, ji įsitikinus, kad Tomas čia neturi meilužės. Tai praktiškai neįmanoma. Žino, ką jis veikia kiekvieną laisvą akimirką. Tačiau, matyt, kad yra kažkokia moteris Prahoje, ku-

rią jis prisimena ir kurios ilgisi, nors plaukuose jos kvapo ir nebeliko. Nemanė, kad Tomas galėtų ją palikti dėl tos moters, bet jautė, kad atskleistas melas sudarkė kaime praleistų dvejų metų laimę.

Grįžo sena mintis: jos namai ir šeima – tai ne Tomas, o Kareninas. Kas prisukinės jų dienų laikrodį, kai Karenino nebeliks?

Jos siela nuklydo į ateitį, ateitį be Karenino, į vienatvės apleistį.

Kareninas tysojo kampe ir inkščiojo. Tereza išėjo į sodą. Apžiūrėjo pievą tarp dviejų obelų, rinkdama vietą Karenino kapui. Įsmeigė į žemę kulną ir nubrėžė stačiakampį.

– Ką čia veiki? – paklausė Tomas, užklupdamas iš netyčių, lygiai kaip prieš keletą valandų Tereza užklupo jį skaitant laišką.

Neatsiliepė. Tomas pastebėjo, kad jai vėl virpa rankos, ko nebuvo gan ilgą laiką. Suėmė jas. Ji ištraukė.

– Tai Karenino kapas?

Nieko neatsakė.

Tylėjimas jį suerzino.

– Priekaištauji, kad kalbu būtuoju laiku, o pati ką darai? Tu jau rausi jam kapą, – pratrūko.

Ji apsisuko ir nužingsniavo namo.

Tomas įėjo į savo kambarį ir trinktelėjo durimis.

Tereza jas atidarė ir pasakė:

– Visada susirūpinęs vien savim, bent šiandien galėtum pasirūpinti ir juo. Miegojo, o tu pažadinai. Vėl pradės inkšti.

Žinojo esanti neteisi (šuo nebuvo užmigęs), žinojo, kad elgiasi kaip vulgariausia moteris, geidžianti žeisti ir išmananti, kaip tai padaryti.

Tomas ant pirštų galiukų nuėjo į kambarį, kur gulėjo Kareninas. Tačiau ji nenorėjo palikti jųdviejų vienų. Abu pasi-

lenkė prie šuns iš skirtingų pusių. Bet šis bendras veiksmas jų nesutaikė. Anaiptol. Kiekvienas buvo su Kareninu atskirai. Tereza su savo šunim, Tomas su savo.

Įtariu, jog taip ir liks su juo iki paskutinės akimirkos.

4

Kodėl Terezai toks svarbus žodis „idilė"?

Mes, išauklėti Senojo Testamento dvasia, galėtume teigti, jog idilė yra mumyse išlikęs Rojaus prisiminimas: gyvenimas Rojuje nebuvo panašus į bėgimą nežinion vedančia tiese, nebuvo nuotykis. Gyvenimas ratu sukosi apie pažįstamus dalykus. Jo vienodumas nebuvo nuobodus, jis reiškė laimę.

Kolei žmogus gyveno kaime, gamtoje, tarp naminių gyvulių, metų laikams kartojantis, tolei regėjo bent Rojaus idilės atspindį. Todėl kurortiniame miestelyje susipažinusi su kooperatyvo pirmininku, Tereza staiga išvydo kaimo grožį (kaimo, kuriame niekada negyveno, kurio nepažinojo) ir buvo apžavėta. Nelyg žvelgtų praeitin, į patį Rojų.

Rojuje pasilenkęs prie šaltinio Adomas dar nežinojo, kad mato save. Jis nebūtų supratęs Terezos, kuri vaikystėje stoviniuodavo priešais veidrodį, stengdamasi per kūną įžvelgti savo sielą. Adomas buvo tarsi Kareninas. Tereza pralinksmėdavo, atvedus šunį prie veidrodžio. Jis neatpažindavo savo atvaizdo ir nekreipdavo į jį jokio dėmesio.

Adomą palyginus su Kareninu man kilo mintis, kad Rojuje žmogus dar nebuvo žmogumi. Tiksliau pasakius, žmogus dar nebuvo išsviestas į žmogaus kelią. Mes seniai išsviesti ir lekiame tiesiaeige laiko tuštuma. Bet dar išlikęs plonytis siūle-

lis, siejantis mus su tolimu, dumsose skendinčiu Rojumi, kur visai nepanašus į Narcizą Adomas lenkiasi prie šaltinio, nenutuokdamas, kad gelsva dėmė vandens paviršiuje yra jo veidas. Rojaus ilgesys yra žmogaus troškimas nebūt žmogumi.

Vaikystėje atradusi kruviną vatą, Tereza šlykštėdavosi ir nekęsdavo motinos, kad neturinti gėdos ir paliekanti tokius pėdsakus. Tačiau kalei Kareninui taip pat porąsyk per metus būdavo menstruacijos, kurios trukdavo dvi savaites. Kad neišdergliotų buto, Tereza prigrūsdavo jam tarp kojų vatos ir užmaudavo savo senas kelnaites, kurias dar pririšdavo prie liemens. Keturiolika dienų ją linksmindavo Karenino apdarai.

Kodėl tad šuns menstruacijos netgi linksmindavo, o jos pačios negalavimai keldavo šleikštulį? Manau, kad atsakymas visai paprastas: šuo niekada nebuvo išvytas iš Rojaus. Kareninas nejaučia sielos ir kūno priešpriešos, nenutuokia, kas yra pasišlykštėjimas. Todėl Terezai su juo taip gera ir lengva. (Ir todėl toks grėslus yra kėslas paversti gyvūną *machina animata*, paversti karvę pieno gamybos automatu: taip žmogus nukerpa siūlą, siejusį jį su Rojumi, ir niekas nebenutrauks jo skrydžio laiko tuštuma, nebepaguos tame skrydyje.)

Iš gana neaiškių idėjų samplaikos Terezai gimsta šventvagiška mintis ir įkyriai kartojasi: su Kareninu ją siejanti meilė tobulesnė nei ta, kuri jungia su Tomu. Tobulesnė, bet ne gilesnė. Tereza nekaltina Tomo ar savęs, netvirtina, kad įstengtų *labiau* mylėti vienas kitą. Greičiau pasakytų, kad žmonės taip jau sukurti, ir jų meilė *a priori* yra žemesnės rūšies negu (bent jau geriausiu atveju) meilė tarp žmogaus ir šuns. Tokios keistenybės žmogaus istorijoje Kūrėjas tikriausiai nenumatė.

Tokia meilė yra nesavanaudiška: Tereza nieko negeidžia iš Karenino. Net ir meilės iš jo nereikalauja. Jai niekad nekilo klausimų, nuolatos kankinančių įsimylėjėlius: ar mane myli? ar ką nors mylėjo labiau už mane? ar mane myli labiau,

negu aš jį myliu? Galimas dalykas, visi šie meilę tikrinantys, matuojantys, sveriantys, tardantys klausimai ją ir sunaikina. Galimas dalykas, mes nesugebame mylėti kaip tik todėl, kad trokštame būti mylimi, tai yra kažko (meilės) reikalaujame iš kito, neįstengdami priartėti prie jo be išankstinių reikalavimų, pasitenkindami tuo, kad jis yra.

Be to, Kareninas buvo toks, koks buvo, Tereza nesistengė jo keisti pagal savo įgeidžius, iš anksto susitaikė su jo nepriklausomu (šuns) pasauliu, nesigviešė jo atimti, nepavydulavo dėl to pasaulio slėpinių. Auklėjo Kareniną ne norėdama jį pakeisti (kaip kad vyras bando perauklėti žmoną, o žmona vyrą), o vien stengdamasi pramokyti kalbos, kuria, gyvendami kartu, abu galėtų susikalbėti.

Ir dar: meilė šuniui yra laisvai pasirinkta, ne priverstinė meilė. (Tereza dažnai prisimena motiną ir labai gailisi: jeigu motina būtų viena iš daugybės kitų kaimo moterų, linksmas jos šiurkštumas gal būtų net simpatingas! O, kad motina būtų svetima moteris! Tereza nuo vaikystės gėdijosi, kad motinos veide esama jos bruožų, nelyg jie būtų atimti iš Terezos. Blogiausia tai, kad amžinas priesakas „mylėk savo tėvą ir motiną“ vertė ją susitaikyti su šia konfiskacija ir tokį prievartos aktą dar vadinti meile! Ne motinos kaltė, kad Tereza išėjo. Jos išsiskyrė ne todėl, kad motina buvo tokia, kokia buvo, o todėl, kad ji buvo Terezos motina.)

Ir svarbiausia: nė vienas žmogus negali padovanoti kitam idilės. Tai padaryti gali tiktai gyvūnas, nes jis nebuvo išvytas iš Rojaus. Žmogaus ir šuns meilė yra idiliška. Joje nebūna konfliktų, širdį draskančių scenų, nėra jokios kaitos nei vystymosi. Kareninas apgaubė Terezą ir Tomą savo gyvenimu, kurį valdė pasikartojimai, ir iš jų tikėjosi to paties.

Jeigu Kareninas būtų buvęs žmogus, o ne šuo, tikriausiai jau seniai būtų pasakęs Terezai:

– Klausyk, man nusibodo kasdien nešioti dantyse ragelį. Gal galėtum išgalvot ką nors nauja?

Šiame sakiny skamba tikras žmogaus pasmerkimas. Žmogaus laikas ne ratu sukasi, o vis bėga pirmyn. Štai kur priežastis, kodėl žmogus negali būti laimingas, nes laimė yra pasikartojimų ilgesys.

Taip, laimė – tai pasikartojimo ilgesys, sako sau Tereza.

Kai kooperatyvo pirmininkas po darbo išsiveda pasivaikščioti savo Mefistą ir susitinka Terezą, niekada neužmiršta pasakyt:

– Ponia Tereza! Kaip gaila, kad taip vėlai susipažinau su Mefistu. Būtume kartu vaikščioję pas panas! Nė viena mergina nebūtų atsilaikiusi prieš du paršus!

Jo kuiliukas buvo taip išdresuotas, kad po šitų žodžių visada kriuktelėdavo. Tereza kvatodavo, nors iš anksto žinodavo, ką pasakys pirmininkas. Dėl to pokštas neprarasdavo žavesio. Net atvirkščiai. Idilės kontekste netgi pokštas darosi pavaldus saldžiam pasikartojimo dėsniui.

5

Šuo, lyginant su žmogumi, turi daug pranašumų, tačiau vienas jų tikrai reikšmingas: jo atžvilgiu eutanazija neuždrausta, gyvūnas turi teisę į gailestingą mirtį. Kareninas šokčiojo ant trijų kojų ir vis ilgiau pratūnodavo savo kampe. Be perstojo inkštė. Tomas ir Tereza sutarė, kad neleis jam ilgai kankintis. Nors šis susitarimas ir negelbėjo nuo bauginančio netikrumo: kaip nustatyti akimirksnį, kai šuns kančios pasidarys nebepakeliamos? Kaip nustatyti akimirksnį, kai žmoniškiau yra nutraukti gyvybę?

Jeigu Tomas nebūtų buvęs gydytojas! Tąsyk būtų galima prisidengti trečiuoju. Būtų galima paprašyti veterinaro, kad suleistų šuniui mirtiną injekciją.

Kaip sunku susitaikyti su mirties vaidmeniu! Tomas ilgai nesutiko pats suleisti injekcijos, norėjo kviesti veterinarą. Paskui suprato, kad šuniui gali būti suteikta privilegija, kuri nesuteikiama žmogui: mirtis jį aplankys mylimos būtybės pavidalu.

Kareninas inkštė visą naktį. Rytą, jį apčiupinėjęs, Tomas tarė Terezai:

– Jau. Laukti nebegalima.

Greitai abiem reikėjo išeiti į darbą. Tereza žengė į Karenino kambarį. Ligi tol šuo tysojo apatiškas – nereagavo net tada, kai Tomas čiupinėjo jį. Tačiau dabar, išgirdęs veriant duris, pakėlė galvą ir pažvelgė į Terezą.

Negalėjo pakelti šio žvilgsnio. Niekada Kareninas taip nežiūrėdavo į Tomą, taip žiūrėdavo tik į ją. Bet niekada iki šiol žvilgsnyje neatsispindėdavo tokia įtampa. Tai nebuvo išsigandęs ar liūdnas žvilgsnis, visai ne. Tai buvo baisus, nepakeliamas patiklumas, slepiantis godų klausimą. Visą gyvenimą Kareninas laukė Terezos atsakymo, o dabar pranešė jai (daug primygtiniau nei anksčiau), kad vis dar pasirengęs išgirsti iš jos tiesą. Kad ir ką sakydavo Tereza, jam tai visada būdavo tiesa. „Sėskis" ar „gulkis" būdavo tiesos, su kuriomis susitapatindavo, kurios jo gyvenimui suteikdavo prasmę.

Šis baisaus patiklumo žvilgsnis buvo trumpas. Greit ir vėl šuo nuleido galvą ant letenų. Tereza suprato, kad *šitaip* jau niekada į ją nepažvelgs.

Niekada jam neduodavo saldumynų, bet prieš keletą dienų pripirko šokolado plytelių. Išvyniojo jas iš staniolio ir padėjo šalia. Pastūmė arčiau ir dubenėlį vandens, kad jam nieko nestigtų, kai kelias valandas bus vienas. Atrodė, žvilgsnis,

kuriuo ką tik pažvelgė į ją, atėmė paskutines šuns jėgas. Nors čia pat gulėjo šokoladas, Kareninas nė nekilstelėjo galvos.

Atsigulė ant grindų ir apkabino jį. Šuo labai lėtai, pavargęs apuostė ją, paskui kartą ar du lyžtelėjo. Ji užsimerkė, tarsi trokšdama įsiminti tuos lyžtelėjimus visam laikui. Pasuko galvą, kad palaižytų ir kitą skruostą.

Buvo metas eiti pas telyčaites. Grįžo tiktai po pietų. Tomo dar nebuvo. Šokoladas gulėjo nepaliestas, o Kareninas, išgirdęs Terezos žingsnius, nė nepakėlė galvos. Ligotoji koja buvo sutinusi, auglys pratrūkęs kitoj vietoj. Kailio properšoje buvo matyti šviesiai raudonas, visai nepanašus į kraują lašas.

Vėlei atsigulė greta ant grindų. Apkabino jį viena ranka ir užsimerkė. Išgirdo beldžiant į duris. Nuskardėjo: „Ponas daktare, ponas daktare! Čia toksai paršas ir jo pirmininkas!“ Neturėjo jėgų su niekuo kalbėtis. Nepajudėjo ir akių neatmerkė. Darkart pasigirdo: „Ponas daktare, du kiauliai atėjo!“ Stojo tyla.

Tomas grįžo tiktai po pusvalandžio. Tylėdamas nuėjo į virtuvę ir pasirengė injekcijai. Kai įžengė į kambarį, Tereza jau stovėjo, iš visų jėgų bandė stotis ir Kareninas. Pamatęs Tomą, jis vos vikstelėjo uodega.

– Žiūrėk, – tarė Tereza, – jis vis dar šypsosi!

Šiuos žodžius ištarė nelyg prašymą, tarsi neprimygtinai siūlydama atidėti tai, kas turi įvykti.

Užklojo paklode sofą. Balta paklodė buvo išmarginta smulkiomis violetinėmis gėlytėmis. Iš anksto viską buvo apgalvojusi ir paruošusi, tarsi prieš daug dienų būtų įsivaizdavusi Karenino mirtį. (Tokiu būdu vaizduotėje mes sutinkame su mylimų būtybių mirtimi! Kaip tai baisu.)

Užšokti ant sofos Kareninas nebeturėjo jėgų. Jiedu kartu jį užkėlė. Tereza paguldė Kareniną ant šono, o Tomas apžiūrėjo koją. Ieškojo vietos, kur lengviau apčiuopti kraujagyslę. Paskui toje vietoje žirklutėmis iškirpo kailį.

Tereza klūpojo prie sofos priglaudusi prie veido Karenino galvą.

Tomas paprašė, kad stipriai suspaustų koją virš kraujagyslės, nes toji buvo tokia plona, kad būtų buvę sunku įdurti adatą. Ji laikė Karenino leteną, neatitraukdama skruosto nuo jo galvos. Be perstojo tyliai kalbino jį, o šuo buvo susidomėjęs tiktai ja. Visai nesibaimino. Dar dukart lyžtelėjo jai veidą. O Tereza šnabždėjo: „Nebijok, nieko nebijok, tenai tau visai neskaudės, sapnuosi tenai voveraites ir zuikiukus, bus tenai karvutės, ir Mefistas bus, tiktai tu nebijok..."

Tomas įdūrė adatą į kraujagyslę ir suleido kas buvo švirkšte. Kareninas nestipriai truktelėjo koją, sekundę kitą giliau paalsavo. Kvėpavimas staiga liovėsi. Tereza klūpojo prie sofos ir glaudė skruostą jam prie galvos.

Abiem reikėjo grįžti į darbą, o šuo, užtiestas balta paklode su violetinėmis gėlytėmis, liko gulėti ant sofos.

Vakare grįžo namo. Tomas nuėjo į sodą. Tarp dviejų obelų rado stačiakampį brėžį, kurį prieš kelias dienas kulnu nubraižė Tereza. Ėmėsi kastuvo. Laikėsi nubrėžto kontūro. Norėjo, kad viskas būtų kaip troško Tereza.

Ji pasiliko namie su Kareninu. Baiminosi, kad nepalaidotų jo gyvo. Priglaudė ausį prie snukio, ir jai pasirodė, kad girdi silpną alsavimą. Kiek atsitraukė, ir dabar jai rodės, jog ir krūtinė dar kilnojasi.

(Ne, jinai girdėjo savo pačios alsavimą, kuris šiek tiek virpino kūną, tad jai ir rodėsi, kad šuns krūtinė kilnojasi.)

Surado rankinėje veidrodėlį ir priglaudė prie snukio. Veidrodėlis buvo taip nučiupinėtas, kad ir jame tarėsi matanti alsavimo paliktą drėgmę.

– Jis dar gyvas, Tomai! – sušuko, kai Tomas purvinais batais parėjo iš sodo.

Jis pasilenkė prie jo ir papurtė galvą.

Abu suėmė už kampų paklodę, ant kurios gulėjo šuo. Tereza prie galvos, Tomas kojūgaly. Pakėlė ir išnešė į sodą.

Tereza pirštais pajuto, kad paklodė šlapia. Atėjo su balute, su balute ir išėjo, pamanė ir apsidžiaugė šia drėgme, paskutiniu šunelio atsisveikinimu.

Nunešė jį prie obelų ir, nuleidę į duobę, užklostė paklode. Jai buvo baisu net pagalvoti, kad molis, kurį netrukus užžers, gali kristi ant nuogo kūno.

Nuėjo į namus ir grįžo su pasaitėliu, antkakliu ir šokolado gabaliukais, kurie taip ir gulėjo nepaliesti ant grindų. Viską sumetė į duobę.

Šalia duobės buvo ką tik išverstų žemių krūva. Tomas paėmė kastuvą.

Tereza prisiminė savo sapną. Kareninas pagimdė du ragelius ir vieną bitę. Staiga ši frazė virto epitafija. Ji įsivaizdavo čia, tarp dviejų obelų, stūksantį paminklą su užrašu: „Čia ilsisi Kareninas, pagimdęs du ragelius ir vieną bitę".

Sodely tvenkėsi prietema, artėjo vakaras, ir danguje pakibo blyškus mėnulis, mirusiųjų kambary užmiršta lempa.

Abiejų batai buvo purvini. Kastuvus nunešė į prieangį, kur laikė ir kitus padargus: grėblius, laužtuvus, kauptukus.

6

Jis buvo savo kambary, kur mėgo pasėdėti su knyga prie stalo. Tokiomis valandėlėmis Tereza prislinkdavo už nugaros ir priglusdavo skruostu jam prie skruosto. Taip pasielgusi šiandien, pastebėjo, kad Tomas žiūri visai ne į knygą. Priešais jį ant stalo gulėjo laiškas, ir nors jame tebuvo gal

penkios mašinėle rašytos eilutės, Tomas įtemptai ir sustingęs žvelgė į jas.

– Kas tai? – paklausė Tereza, ir ją apėmė baimė.

Neatsigręždamas Tomas padavė jai laišką. Jame buvo parašyta, jog dar šiandien turi atvykti į aerodromą kaimyniniame mieste.

Pagaliau pasisuko į ją, ir Tereza išvydo jo akyse tokią pat baimę, kokia jau buvo apėmusi ją.

– Važiuosim abu, – pasakė.

Tomas papurtė galvą.

– Kvietimas adresuotas man vienam.

– Ne, ir aš su tavim, – pakartojo ji.

Išvažiavo Tomo sunkvežimiu. Greitai buvo aerodrome. Pakilimo taką gaubė miglos. Pro jas vos galėjai įžiūrėti keletą lėktuvų. Ėjo nuo vieno prie kito, tačiau visų durelės buvo uždarytos. Galų gale surado vieną, prie kurio buvo atremti laipteliai. Jie užlipo iki angos, duryse pasirodė stiuardas ir pakvietė užeiti. Lėktuvas buvo nedidelis, vos trisdešimčiai keleivių, ir visiškai tuščias. Liesdamiesi pečiais ir nekreipdami į nieką dėmesio, jie žengė siauru takeliu tarp sėdynių. Atsisėdo šalia vienas kito, ir Tereza padėjo galvą Tomui ant peties. Ją kaustęs siaubas išsisklaidė ir virto liūdesiu.

Siaubas – tai šokas, visiško apakimo akimirka. Siaubas neturi nė šešėlio grožio. Regime tiktai stiprią mūsų laukiančio nežinomo įvykio šviesą. Liūdesys, atvirkščiai, išduoda tai, kas nutiks. Tomas ir Tereza jau žinojo, kas jų laukia. Siaubo šviesa apsiblausė, ir pasaulį nutvieskė švelni melsva šviesa. Nuo tos šviesos visi daiktai atrodė gražesni nei anksčiau. Skaitydama laišką Tereza nejautė Tomui meilės, tik žinojo negalinti nė akimirkos jo palikti: siaubas užgniaužė visas jusles ir jausmus. Dabar, prigludus prie jo (lėktuvas sklendė per debesis), siaubas atlėgo, ir ji suvokė, kad myli, ir buvo įsitikinusi, kad tai meilė be galo, be krašto, be užtvarų.

Lėktuvas nusileido. Jie atsistojo ir nuėjo prie durų. Stiuardas jas atidarė. Apsikabinę stovėjo ant trapo. Apačioje pastebėjo trejetą vyrų su kaukėmis. Rankose jie laikė šautuvus. Nebebuvo kur trauktis. Iš lėto leidosi laipteliais ir, vos tik atsistojo ant žemės, vienas vyras pakėlė šautuvą ir nusitaikė. Šūvio nepasigirdo, tačiau Tereza pajuto, kaip ką tik prie jos šliejęsis ir ją glaudęs Tomas smunka ant žemės.

Spaudė jį prie savęs, bet išlaikyti neįstengė – susmuko ant betoninės dangos. Palinko prie jo. Norėjo užgriūti, uždengti savo kūnu, bet tą pat akimirksnį nutiko kažkas keista: jo kūnas staiga ėmė mažėti. Tai buvo taip netikėta, kad ji sustingo kaip prikalta. Tomo kūnas mažėjo, traukėsi, jau buvo visai nepanašus į Tomą, pavirto mažyčiu padarėliu, ir štai jis atgijo ir pasileido bėgti tolyn pakilimo taku.

Į Tomą šovęs vyras nusiėmė kaukę ir meiliai nusišypsojo Terezai. Paskui apsisuko ir nusivijo tą mažąjį padarėlį, kuris blaškėsi ieškodamas slėptuvės. Kurį laiką jį vaikėsi, paskui griuvo ant jo. Taip gaudynės ir baigėsi.

Tada atsikėlė ir žengė prie Terezos, nešinas tuo padarėliu, virpančiu iš baimės. Tai buvo zuikis. Padavė jį Terezai. Ir tą akimirką išnyko baimė ir liūdesys, ji buvo laiminga, kad gali laikyti gyvūnėlį rankose, kad jis yra jos ir ji gali glausti jį prie savęs. Pravirko iš laimės. Verkė ir verkė nieko nematydama pro ašaras ir nešėsi zuikutį namo, jausdama esanti prie pat savojo tikslo, esanti ten, kur troško atsidurti, ten, iš kur jau nepabėgama.

Ėjo Prahos gatvėmis ir lengvai surado savąjį namą. Kai buvo maža, gyveno čia su mamyte ir tėveliu. Tačiau nei mamytės, nei tėvelio nebebuvo. Ją sutiko pora senukų, kurių nebuvo mačiusi, bet žinojo, kad tai prosenelis ir prosenelė. Abiejų veidai buvo raukšlėti kaip medžio žievė, Tereza džiaugėsi galėsianti gyventi su jais. Bet dabar norėjo pabūti viena su

savo gyvūnėliu. Iš karto surado kambarį, į kurį persikėlė sulaukusi penkerių metukų, kai tėvai nusprendė, jog jau laikas jai turėti atskirą kambarį.

Kambary stovėjo kanapa, staliukas, kėdė. Ant staliuko degė lempa, tiek metų jos laukusi. Ant lempos tupėjo drugelis, o ant jo išskleistų sparnų buvo ištapytos dvi didžiulės akys. Tereza žinojo parėjusi namo. Atsigulė ant kanapos ir priglaudė zuikelį prie skruosto.

7

Sėdėjo užu stalo, prie kurio paprastai skaitydavo. Prieš jį gulėjo atplėštas vokas ir laiškas. Pasakojo Terezai:

– Kartkartėmis gaunu laiškus, apie kuriuos nenorėjau nieko tau sakyti. Rašo mano sūnus. Stengiausi, kad mūsų keliai niekada daugiau nesusikirstų. Ir pasižiūrėk, kaip likimas man atsikeršijo. Prieš keletą metų jis buvo išmestas iš aukštosios mokyklos. Dabar dirba traktorininku kažkur kaime. Mūsų gyvenimai lyg ir nesiliečia, tačiau bėga ta pačia kryptimi tarsi dvi lygiagretės.

– O kodėl vengei kalbėti apie tuos laiškus? – pajutusi didelį palengvėjimą paklausė Tereza.

– Nežinau, buvo nemalonu.

– Dažnai rašo?

– Retsykiais.

– Apie ką?

– Apie save.

– Tai įdomu?

– Taip. Jo motina buvo karšta komunistė. Jau seniai ją pa-

liko. Susidraugavo su žmonėmis, kurių gyvenimai susiklostė panašiai kaip mūsų. Jie ėmėsi politinės veiklos. Kai kurie jau kalėjimuose. Bet su jais taip pat nesutarė. Dabar vadina juos „amžinaisiais revoliucionieriais".

– Tai gal susitaikė su režimu?

– Ne, ne. Tiki Dievą ir mano, kad tai galutinis atsakymas. Neva turime gyventi kasdienį gyvenimą pagal tikėjimo priesakus ir visiškai nekreipti dėmesio į režimą. Ignoruoti jį. Esą, jei tikime Dievą, tai savo pačių pastangomis galime sukurti tai, ką jis vadina „Dievo karalyste žemėje". Aiškina man, kad mūsų šaly bažnyčia yra vienintelė savanorė žmonių bendruomenė, išvengusi valstybės kontrolės. Man įdomu, ar jis lankosi bažnyčioje tam, kad galėtų priešintis režimui, ar iš tikrųjų tiki Dievą.

– Tai ir paklausk jį.

– Visada gerbiau tikinčiuosius, – toliau kalbėjo Tomas. – Maniau, kad jie turi aukštesnę juslę, kurios, deja, aš neturiu. Nelyg kokie aiškiaregiai. Bet dabar sūnus man įrodė, kad tikėti labai lengva. Kai jis buvo patekęs į keblią padėtį, katalikai jam padėjo, taip ir pradėjo tikėti. Galbūt nutarė tapti tikinčiuoju iš dėkingumo. Žmonių apsisprendimus nesunku paaiškinti.

– Tai tu nėkart jam neatsakei?

– Jis neužrašęs atgalinio adreso, – tarė Tomas. Ir pridūrė: – Žinia, pašto antspaude galima perskaityti kaimo pavadinimą. Galima būtų parašyti į tenykštį kooperatyvą.

Susigėdusi dėl įtarinėjimų Tereza pabandė išpirkti bent dalelę savo kaltės.

– Tai kodėl neparašai? Kodėl nepakvietei apsilankyti?

– Jis labai panašus į mane, – atsakė Tomas, – kai kalba, viršutinė lūpa kreivinasi visai kaip mano. Keista matyti savo lūpas, postringaujančias apie Dievą.

Tereza prapliupo juoktis.

Tomas irgi nusijuokė.

– Tu kaip vaikas, Tomai. Juk tai seni laikai, tu ir tavo pirmoji žmona. Kuo čia dėtas jis? Neturi su tuo nieko bendra. Kodėl turi kažką skriausti tik todėl, kad jaunystėje turėjai prastą skonį? – tarė Tereza.

– Atvirai šnekant, šiek tiek jo varžausi. Tai svarbiausia priežastis, kodėl nenoriu su juo susitikinėti. Net nežinau, kodėl buvau toksai užsispyręs. Kartą žmogus apsisprendi nė pats nežinodamas, kodėl būtent taip, o paskui viskas rieda toliau iš inercijos. Ir kasmet vis sunkiau pakeisti sprendimą.

– Pasikviesk jį, – tarė Tereza.

Tą pačią dieną, grįždama po pietų iš karvidės, išgirdo nuo kelio sklindančius balsus. Priėjusi pamatė Tomo sunkvežimį. Pasilenkęs Tomas nuiminėjo ratą. Keletas vyrukų stovėjo šalia, žiopsojo, laukė, kol jis baigs remontą.

Sustojo negalėdama atitraukti akių: matė, koks Tomas pasenęs. Plaukai pražilę, o jo nemiklumas buvo ne vairuotoju tapusio gydytojo nemiklumas, bet jau senstelėjusio žmogaus.

Prisiminė pokalbį su kooperatyvo pirmininku. Sakė jai, kad Tomo sunkvežimis labai jau varganas. Sakė tai be priekaišto, greičiau juokais, bet vis dėlto susirūpinęs. „Tomas geriau nusimano, kas yra žmogaus kūne nei tame varikly", – juokėsi jis. Paskui prisipažino jau kelis kartus ėjęs pas valdžią, kad šioje apylinkėje Tomui vėl leistų dirbti gydytoju. Bet sužinojęs, kad policija niekada to neleisianti.

Žengtelėjo už medžio kamieno, kad niekas iš šalia Tomo stovinčiųjų nepamatytų jos. Širdį graužė priekaištai: tai dėl jos iš Ciuricho jis grįžo Prahon. Dėl jos paliko Prahą. Ir nė čia nedavusi jam ramybės, net ir prie mirštančio Karenino persekiojusi slaptais įtarinėjimais.

Visada mintyse priekaištavusi, kad jis nepakankamai ją

mylįs. Savo meilę Tomui laikė esant neabejotiną, o apie jo meilę manė, jog tai tik nuolaidumas.

Dabar suvokia, kad buvo neteisi: jeigu iš tiesų būtų taip stipriai mylėjusi Tomą, būtų pasilikusi su juo Šveicarijoj! Ten Tomas buvo patenkintas, ten jam vėrėsi nauji horizontai! O ji pabėgo! Tiesa, įtikinusi save, kad tai taurus poelgis, nes nenorinti jo apsunkinti. Bet ar tas taurumas buvęs tikras? Juk ji žinojusi, kad atvažiuos paskui ją! Taip vilkusi jį paskui save vis žemiau ir žemiau – kaip kad laumės, viliojančios vaikinus į pelkę, kur tie prigeria. Pasinaudojusi skrandžio skausmais, išgavo pasižadėjimą persikelti į kaimą! Kokia ji vis dėlto klastinga! Vis šaukusi paskui save ir raginusi, tarsi kaskart norėtų patikrinti, ar jis ją myli, viliojusi tol, kol atsidūręs čia: pražilęs ir pavargęs, sužalotomis rankomis, kurios jau nebeišlaikytų skalpelio.

Taip jie atsidūrę čia, iš kur nebėra kur eiti. Kur dar? Į užsienį niekas neišleis. Į Prahą kelio nebėra, nes negautų ten jokio darbo. O keltis į kitą kaimą nėra prasmės.

Dieve mano, negi iš tikrųjų reikėjo atsidurti čia, kad patikėtų jo meile?

Galų gale jam pavyko uždėti ratą. Sėdo prie vairo, vyrukai sulipo į kėbulą, variklis suurzgė.

Parėjo namo ir prisileido vonią vandens. Gulėjo karštam vandeny priekaištaudama sau, kad visą gyvenimą piktnaudžiavusi savo silpnumu, kreipdama jį prieš Tomą. Esam linkę manyti, kad kaltininkas – jėga, o silpnumas – nekalta jos auka. Bet dabar Tereza žinojo: jiems susiklostė atvirkščiai! Net ir jos sapnai, tarsi nujausdami vienintelę šio stipraus vyro silpnybę, įkyriai demonstruodavo jam Terezos kančias, kad priverstų būti nuolaidesnį! Jos silpnumas buvo agresyvus ir be perstojo versdavo jį kapituliuoti, kol neteko jėgų ir virto zuikeliu jos glėby. Ji vis prisimindavo tą sapną.

Išlipusi iš vonios, ėmė rinktis suknelę. Norėjo apsivilkti gražiausią, kad patiktų jam, kad bent kiek jį pradžiugintų.

Vos spėjus jai užsisegti paskutinę sagutę, vidun su triukšmu įvirto Tomas, kooperatyvo pirmininkas ir nepaprastai išblyškęs jaunuolis.

– Greičiau, – sušuko Tomas, – greičiau kokios nors degtinės!

Tereza nubėgo ir atnešė slyvinės butelį. Įpylė taurelę, ir jaunuolis vienu mauku ją ištuštino.

Sužinojo, kas nutiko: jaunuolis darbe išsinarinęs ranką ir staugęs iš skausmo, nežinoję, kaip pagelbėti, kol suradę Tomą. Šis vienu smūgiu atstatęs ranką į peties sąnarį.

Jaunuolis išgėrė dar vieną taurelę ir tarė Tomui:

– Pasiutusiai graži šiandien tavoji ponia!

– Kvaily, – užriko pirmininkas, – ponia Tereza visada graži!

– Žinau, kad visada graži, – sutiko vaikinas, – bet šiandien dar ir gražiai apsitaisiusi. Niekada nemačiau jūsų su šita suknele. Kur nors susiruošėte?

– Nesiruošiau. Apsivilkau ją dėl Tomo.

– Sekasi tau, daktare, – nusijuokė pirmininkas. – Dar nėra buvę, kad maniškė kada nors dėl manęs gražiau apsivilktų.

– Todėl tu ir pasivaikščioti eini su paršu, o ne su žmona, – tarė jaunuolis ir pratrūko juoktis.

– O kur dabar Mefistas? – paklausė Tomas. – Nemačiau jo mažiausiai... – susimąstė, – mažiausiai valandą!

– Jisai manęs ilgisi, – tarė pirmininkas.

– Matydamas jus su šia suknele, aš noriu šokti, – sušuko jaunuolis. – Ar leistumėt jai su manim pašokti, daktare?

– Važiuojam visi pašokti, – tarė Tereza.

– Ar važiuotumėt? – paklausė jaunuolis Tomo.

– O kur? – atsiliepė šis.

Jaunuolis patarė važiuoti į gretimą miestelį, kur viešbutyje esąs baras su šokių aikštele.

– Važiuosi su mumis, – įsakmiai tarė pirmininkui ir, susivertęs trečią slyvinės taurelę, pridūrė: – Jeigu Mefistas tavęs ilgisi, paimkim ir jį! Atsivešim du paršus! Visos moterys išvirs, du paršėkus pamačiusios! – ir vėlei ilgai kvatojosi.

– Jeigu Mefisto nesigėdysit, tai važiuoju su jumis, – nusileido pirmininkas, ir visi sulipo į Tomo sunkvežimį.

Tomas prie vairo, Tereza šalia jo, o abu kaimiečiai už jų gurkšnojo iš įpusėto slyvinės butelio. Tik išvažiavus už kaimo, pirmininkas prisiminė Mefistą. Sušuko Tomui, kad grįžtų.

– Nereikia, užteks ir vieno paršo, – nuramino jį jaunuolis.

Jau temo. Kelias serpantinais kilo į viršų.

Atvažiavo į miestelį ir sustojo prie viešbučio. Tereza ir Tomas čia dar nebuvo lankęsi. Nulipo laiptais į pusrūsį, kur buvo baras, šokių aikštelė ir keletas staliukų. Maždaug šešiasdešimties metų vyras skambino pianinu, o tokio pat amžiaus moteris griežė smuiku. Jie grojo keturiasdešimties metų senumo šlagerius. Aikštelėje sukosi kelios poros.

Jaunuolis apsidairė ir pasakė:

– Nė viena man čia netinka, – ir tuoj pat pakvietė Terezą.

Pirmininkas su Tomu atsisėdo prie tuščio staliuko ir užsisakė butelį vyno.

– Negaliu gerti. Vairuoju! – priminė Tomas.

– Niekai, – numojo ranka pirmininkas, – pasiliksime čia pernakvoti, – ir tuoj nuėjo užsakyt kambarių.

Kai Tereza pašoko su jaunuoliu, ją pakvietė pirmininkas, ir tik paskui atėjo Tomo eilė.

Šokant ji pasakė:

– Visas blogis tavo gyvenime, Tomai, atsiradęs iš manęs. Tik per mane tu čia atsidūrei. Taip žemai, kad žemiau nebėra kur.

– Ką čia tauški. Ir apie kokį *žemai*? – paklausė Tomas.

– Jei būtume likę Ciuriche, dabar operuotum ligoninėje.

– O tu fotografuotum.

– Netikęs palyginimas, – atkirto Tereza. – Tavo darbas tau reiškė viską, o aš galiu dirbti bet ką, man tai visai nesvarbu. Aš nepraradau nieko, o tu praradai viską!

– Tereza, – atsiliepė Tomas, – negi tu nematai, kad esu čia laimingas?

– Tačiau tavo pašaukimas – operuoti, – tarė Tereza.

– Pašaukimas – tai nesąmonė, Tereza. Neturiu jokio pašaukimo. Niekas neturi jokio pašaukimo. Pasidaro taip lengva patyrus, kad esi laisvas, neturįs pašaukimo.

Negalima buvo nepatikėti jo nuoširdžiu balsu. Vėl prieš akis išniro popiet matytas vaizdas: gerokai senstelėjęs, jis negrabiai taiso sugedusį sunkvežimį. Pasiekė tai, ko norėjo: juk visada norėjo, kad jis būtų senas. Vėl prisiminė zuikutį, kurį glaudė prie skruosto savo vaikystės kambarėlyje.

Tapti zuikeliu. Ką tai galėtų reikšti? Tai reiškia prarasti visas jėgas. Tai reiškia, kad vienas jų jau nebėra stipresnis už antrą.

Šoko, pianinui ir smuikui grojant, ir Terezos galva gulėjo jam ant peties. Taip, kaip gulėjo lėktuve, kai sklendė per debesis. Dabar jautė tokią pat kaip tada keistą laimę ir tokį pat keistą liūdesį. Tas liūdesys reiškė: esam paskutinėje stotelėje. Toji laimė reiškė: esame kartu. Liūdesys buvo forma, o laimė – turinys. Laimė pripildė liūdesio erdvę.

Sugrįžo prie stalo. Dar du šokius pašoko su pirmininku ir vieną su vaikinu. Šis buvo jau toks girtas, kad pargriuvo su ja ant parketo.

Paskui visi užlipo į viršų ir išsiskirstė po kambarius.

Tomas užrakino duris ir įžiebė šviestuvą. Jis pamatė dvi viena prie kitos priglaustas lovas ir naktinį stalelį su lempa. Nuo lempos gaubto, šviesos išgąsdintas, pakilo didelis naktinis drugys ir ėmė suktis po kambarį. Iš apačios tyliai skambėjo pianino ir smuiko garsai.

Turinys

Kundera, Milan
Ku-183 Nepakeliama būties lengvybė : romanas / Milan Kundera ; iš čekų kalbos vertė Almis Grybauskas. – 3-oji laida. – Vilnius : Tyto alba, 2010. – 290[2] p.

ISBN 978-9986-16-757-0

Šis Milano Kunderos romanas – labiau negu kiti – yra apie meilę. Tomas ir Tereza. Ar tempti ant pečių praeities naštą, kaip daro Tereza, ar vietoj jos rinktis *būties lengvybę* kaip Tomas ir Sabina, jo draugė ir meilužė, kuri vienintelė supranta šį mėgstantį vilioti gydytoją? Netrukus toks netikrumo persmelktas veikėjų judėjimas pasirodo esąs ir dialektinis svarstymas, svyruojantis tarp mąstymo ir poetinės beprotybės – ir naštą, ir lengvybę pasirinkti vienodai sunku...

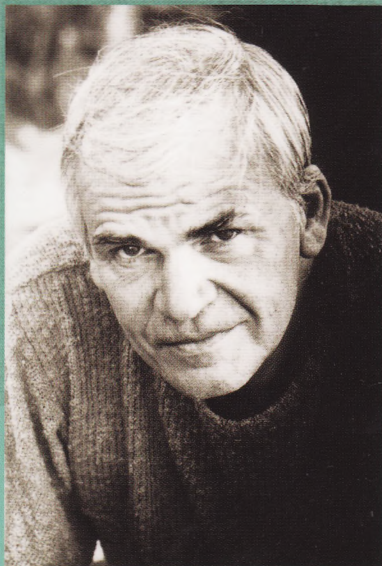
UDK 885.0(44)-3

MILAN KUNDERA
NEPAKELIAMA BŪTIES LENGVYBĖ
Romanas

Iš čekų kalbos vertė *Almis Grybauskas*
Viršelio dailininkė *marija jure.*

Tiražas 2500 egz.
SL 1686. 2010 04 08. 10,31 apsk. l. l.
Išleido „Tyto alba", J. Jasinskio g. 10, LT-01112 Vilnius, tel. 2497598, info@tytoalba.lt
Spausdino UAB „Logotipas", Utenos g. 41A, LT-08217 Vilnius

Aišku viena: priešybė sunkumas – lengvybė yra slaptingiausia ir daugiausia reikšmių turinti priešybė.

Šis **Milano Kunderos** romanas labiau negu kiti yra apie meilę. Tomas ir Tereza. Ar tempti ant pečių praeities naštą, kaip daro Tereza, ar vietoj jos rinktis būties lengvybę kaip Tomas ir Sabina, jo draugė ir meilužė, kuri vienintelė supranta šį mėgstantį vilioti gydytoją? Jis tyrinėja moteris, tarsi skalpeliu pjaustytų kokį medicinos tyrimo objektą. Nežinia, kas lengviau pakeliama. Paradoksų meistras Milanas Kundera siūlo į viską pažvelgti skirtingų veikėjų akimis. Netgi šuo Kareninas turi teisę į savo skyrių knygoje. Tačiau netrukus toks netikrumo persmelktas veikėjų judėjimas pasirodo esąs ir dialektinis svarstymas, svyruojantis tarp mąstymo ir poetinės beprotybės, – ir naštą, ir lengvybę pasirinkti vienodai sunku...

ISBN 978-9986-16-757-0

www.tytoalba.lt